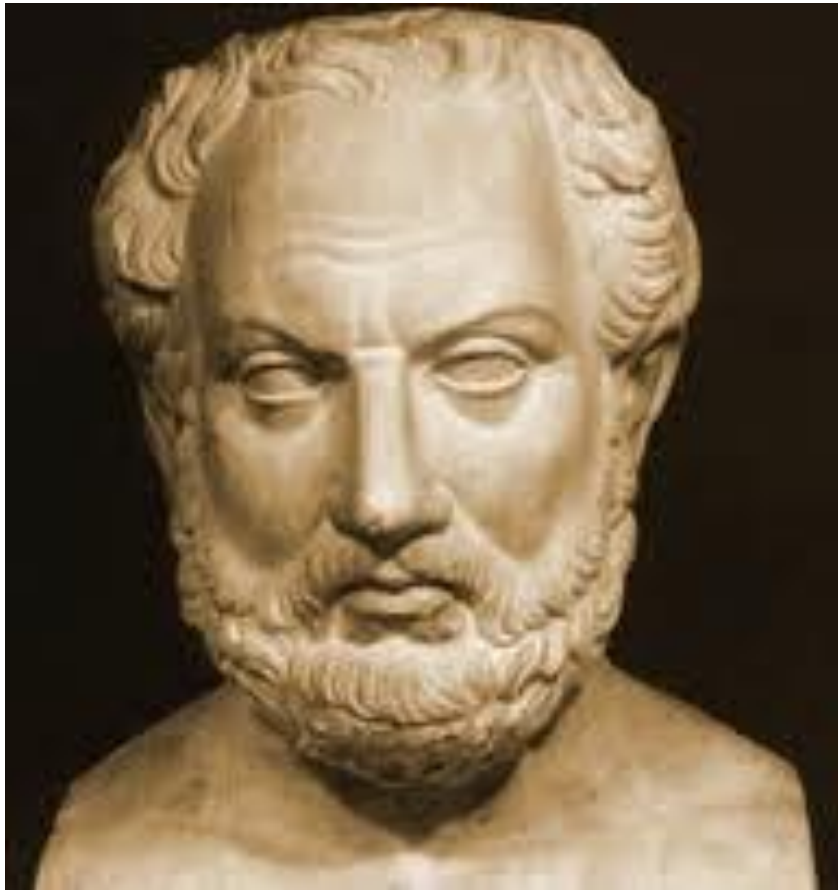

Thoukudides

Boek B

van de Peloponnesische oorlog

Ingeleid, becommentarieerd en vertaald door drs. J.H. van Hal

2022

Inhoud

Het leven van Thoukudides	7
[2.1] De oorlog begint.	13
[2.2] Aanval op Plataia	13
[2.3.1] De Plataiers vallen aan.....	15
[2.4.1] Overgave.....	17
[2.5.1] Onbetrouwbaarheid.....	21
[2.6.1] Miscommunicatie	23
[2.7.1] Voorbereidingen	23
[2.8.1] Sympathie voor de Lakedaimoniërs	25
[2.9.1] De troepen.....	27
[2.10.1] Mobilisatie	29
[2.11.1] Archidamos	29
[2.12.1] Een gezantschap	33
[2.13.1] Bemoedigende woorden van Perikles	33
[2.14.1] Van het land naar de stad	39
[2.15.1] Theseus' synoikisme.....	39
[2.16.1] Tegenzin.....	41
[2.17.1] Verzameld in Athene.....	43
[2.18.1] Archidamos in een kwaad daglicht.....	43
[2.19.1] Eerste raid in Attika.....	47
[2.20.1] Archidamos' opzet	47
[2.21.1] Onrust.....	49
[2.22.1] Perikles' tactiek.....	51
[2.23.1] De Peloponnesiërs onverrichterzake terug	53
[2.24.1] Geld en schepen apart gezet.....	53
[2.25.1] Reeds op de Peloponnesos	55
[2.26.1] Een Atheense expeditie onder leiding van Kleopompos.....	57
[2.27.1] Verbanning van de Aigineten	57
[2.28.1] Een zonsverduistering.....	57

[2.29.1] Sitalkes en Perdikkas	59
[2.30.1] Activiteiten rond de Peloponnesos	61
[2.31.1] Invallen in Megara	61
[2.32.1] Atalantè	63
[2.33.1] Terugkeer van Euarchos	63
[2.34.1] Zeer eervolle staatsbegrafenis	63
[2.35.1] Een verplichting	67
[2.36.1] Het verleden	67
[2.37.1] Een staat met gelijke kansen	69
[2.38.1] Geen tekort.....	71
[2.39.1] Moed door manier van leven	71
[2.40.1] Vrienden maken door goed doen.....	75
[2.41.1] Wij zullen bewonderd worden	77
[2.42.1] Roem boven angst	79
[2.43.1] Het gemeenschappelijk belang en eeuwige roem	81
[2.44.1] De dood van deze zonen betekent voor de ouders geluk.....	83
[2.45.1] De kinderen en vrouwen van de gevallen	85
[2.46.1] Ereprijzen lonen	85
[2.47.1] De pest breekt uit.	87
[2.48.1] Over de oorsprong.....	87
[2.49.1] Het ziekteverloop.....	89
[2.50.1] Te erg voor woorden.....	93
[2.51.1] Moedeloosheid	93
[2.52.1] Tekorten	95
[2.53.1] Toename van wetteloosheid.....	97
[2.54.1] De pest voorspeld?	99
[2.55.1] Naar de Laureion.....	99
[2.56.1] Plunderingen van het kustgebied van de Peloponnesiërs	101
[2.57.1] De ziekte gaat door	101
[2.58.1] Hagnoon driupt af.....	103

[2.59.1] De Atheners veranderen van mening.....	103
[2.60.1] Ten onrechte boos	105
[2.61.1] Verplichting.....	107
[2.62.1] Vertrouwt op jullie inzicht.....	109
[2.63.1] Bij leiding hoort verantwoordelijkheid.....	111
[2.64.1] De herinnering blijft.....	113
[2.65.1] Perikles' suprematie.....	115
[2.66.1] Een vlootexpeditie van de Lakedaimoniërs	119
[2.67.1] Gezantschap van de Lakedaimoniërs onderschept.....	119
[2.68.1] Strijd om het Amphilochische Argos	121
[2.69.1] De Atheners op wacht.....	123
[2.70.1] Overgave van Poteidaia	123
[2.71.1] Protest van de Plataiers	125
[2.72.1] Onderhandelingen van de Plataiers met de Archidamos.....	127
[2.73.1] Trouw van de Plataiers.....	129
[2.74.1] Het antwoord van de Plataiers en de reactie van Archidamos	129
[2.75.1] Een belegeringswal en het antwoord.....	131
[2.76.1] Omwalling en belegeringswerktuig	133
[2.77.1] Brandstichting.....	135
[2.78.1] Een ringmuur	137
[2.79.1] Strijd zonder succes bij Spartolos	137
[2.80.1] De Peloponnesiërs met een vloot naar Akarnania.....	141
[2.81.1] Het verzet van de Akarnaniërs	143
[2.82.1] De terugtocht van Knemos.....	145
[2.83.1] Confrontatie met Phormioon	145
[2.84.1] Zege van Phormioon	147
[2.85.1] Nicias de Kretenzer	149
[2.86.1] Opgesloten.....	151
[2.87.1] Toespraak van de Spartaanse legerleiders	153
[2.88.1] Phormioon bemoedigt zijn mannen.....	155

[2.89.1] Phormioons rede	157
[2.90.1] Nederlaag van Phormioon	159
[2.91.1] Een onverwachte ommekeer	161
[2.92.1] Zegetekens van de Atheners en de Peloponnesiërs	163
[2.93.1] Aanval op Salamis	165
[2.94.1] De reactie van de Atheners	167
[2.95.1] Expeditie tegen de Thraciërs	167
[2.96.1] Mobilisatie	169
[2.97.1] Het rijk van de Odrusen	171
[2.98.1] Sitalkes' tocht en troepen	173
[2.99.1] Het Macedonische rijk	175
[2.100.1] Guerilla van de Macedoniërs.....	177
[2.101.1] Sitalkes plundert.	177
[2.102.1] De eilanden bij Oiniadai	179
[2.103.1] Einde derde oorlogsjaar	183

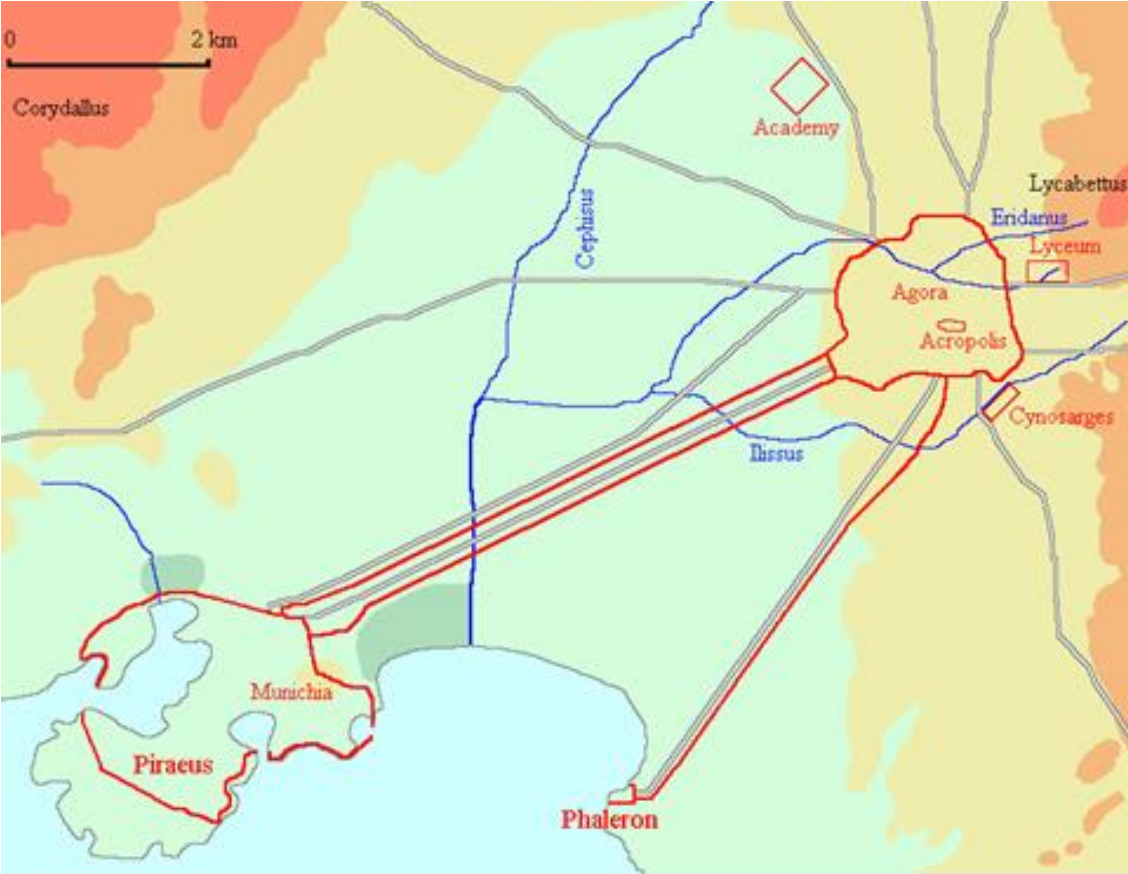
Het leven van Thoukudides

Over Thoukidides' leven is weinig bekend. Zelf vertelt hij niet veel over zichzelf in zijn werk. Er zijn wel drie biografieën, maar deze zijn indirect en spreken elkaar vaak tegen.

Waarschijnlijk is hij rond 472 geboren. Hij was de zoon van de Athener Oloros en was waarschijnlijk via hem familie van Kimoon en Miltiades. Hij had aandeel aan de goudmijnen in Thracië en zijn floruit was tijdens de Peloponnesische oorlog. Hij is opgegroeid toen Perikles aan de macht was. Hij had grote bewondering voor hem. Hij had te lijden van de pest (430-428) en was een strateeg van de vloot bij Thracië 424. Het lukte hem niet Amphipolis, dat belegerd werd door Brasidas, te ontzetten. Wel had hij succes in het redden van Eion. Hij leefde in ballingschap van 423 tot 403 waarschijnlijk vanwege het verlies van Amphipolis en vermoedelijk op aanklacht van verraad op instigatie van Kleoon. Tijdens die ballingschap kon hij de ontwikkelingen van de Peloponnesische oorlog aan beide kanten volgen.

Tijdens zijn ballingschap bleef hij buiten de intellectuele ontwikkelingen van Athene, ook die op taalkundig gebied, zoals die van de retorica.

Hij zou vermoord zijn. Het feit dat zijn boek midden in de Dekeleïsche oorlog afbreekt, wijst daar wel op. Waarschijnlijk is hij voor 396 gestorven.

[2.1] De oorlog begint.

[2.1.1] Ἄρχεται δὲ ὁ πόλεμος ἐνθένδε ἤδη Ἀθηναίων καὶ Πελοποννησίων καὶ τῶν ἑκατέρους ξυμμάχων¹, ἐν ᾧ οὔτε ἐπεμείγνυντο² ἔτι ἀκηρυκτεῖ³ παρ' ἀλλήλους καταστάντες τε ξυνεχῶς ἐπολέμουν· γέγραπται δὲ ἐξῆς ὡς ἕκαστα ἐγένετο κατὰ θέρος⁴ καὶ χειμῶνα.

[2.2] Aanval op Plataia

[2.2.1] Τέσσαρα μὲν γὰρ καὶ δέκα ἔτη ἐνέμειναν⁵ αἱ τριακοντούτειες σπονδαὶ⁶ αἱ ἐγένοντο μετ' Εὐβοίας ἄλωσιν⁷. τῷ δὲ πέμπτῳ καὶ δεκάτῳ ἔτει, ἐπὶ Χρυσίδος⁸ ἐν Ἄργει τότε πεντήκοντα δυοῖν δέοντα ἔτη ἱερωμένης⁹ καὶ Αἰνησίου¹⁰ ἐφόρου¹¹ ἐν Σπάρτῃ καὶ Πυθοδώρου¹² ἔτι δύο μῆνας ἄρχοντος Ἀθηναίοις, μετὰ τὴν ἐν Ποτειδαίᾳ μάχην μηνὶ ἕκτῳ καὶ ἅμα ἦρι¹³ ἀρχομένῳ Θηβαίων ἄνδρες ὀλίγῳ πλείους τριακοσίων (ἠγοῦντο¹⁴ δὲ αὐτῶν βοιωταρχοῦντες¹⁵ Πυθάγγελός τε ὁ Φυλείδου καὶ Διέμπορος ὁ Ὀνητορίδου) ἐσῆλθον περὶ πρῶτον ὕπνον ζῆν ὄπλοις ἐς Πλάταιαν τῆς Βοιωτίας οὔσαν Ἀθηναίων ξυμμαχίδα¹⁶.

¹ σύμμαχος + *dat.* bondgenoot van (← samen strijdend met)

² ἐπιμείγνυμαι παρά + *acc.* omgaan met

³ ἀκηρυκτεῖ onaangekondigd, niet officieel, zonder oorlogsverklaring

⁴ θέρος τό de zomer

⁵ ἐνμένω stand houden

⁶ αἱ τριακοντούτειες σπονδαί: de *Dertigjarige Vrede was een voortijdig opgezegd verdrag dat een looptijd van 30 jaar zou hebben, getekend tussen de oud-Griekse stadstaten Athene en Sparta, in het jaar 446 v.Chr. of 445 v.Chr.. Het verdrag maakte een einde aan het conflict dat algemeen bekend staat als de Eerste Peloponnesische Oorlog, die woedde sinds circa 460 v.Chr.. De Dertigjarige Vrede duurde echter maar 14 jaar: in het jaar 432 v.Chr. viel Athene Poteidaia aan, dit was een bondgenoot, maar een Korinthische kolonie. Korinthe steunde zijn voormalige kolonie. Sparta steunde Korinthe, die de Atheners hadden bestreden op het eiland Korfoe in 435 v.Chr.. De kwestie van Poteidaia en de Atheense handelssancties tegen de Spartaanse bondgenoot Megara waren de aanleiding voor de Spartanen om te verklaren dat de Atheners het verdrag hadden geschonden, waardoor ze dus de oorlog verklaarden. Op dit moment werd de Dertigjarige Vrede nietig verklaard en begon de Tweede Peloponnesische Oorlog (algemeen bekend als de Peloponnesische Oorlog).*

⁷ ἄλωσις ἡ inname; Euböia was evenals Megara in 445 in opstand gekomen

⁸ Chrysis was de naam van de priesteres van Hera in Argos. De bewoners hadden hun jaartelling afgestemd op de ambstjaren van die priesteres.

⁹ ἱεράομαι priester zijn

¹⁰ Ainesias

¹¹ ἔφορος ὁ efoor, toezichthouder

¹² Pythodoros

¹³ ἦρ τό lente

¹⁴ ἠγέομαι + *gen.* leiden

¹⁵ βοιωταρχέω boiotarches zijn (hoofd van burgerlijk en militair bestuur Boiotië)

¹⁶ συμμαχίς, -ίδος *f.* bondgenoot

[2.1] De oorlog begint.

[2.1.1] Vanaf dit punt nu begon de oorlog van de Atheners en de Peloponnesiërs en de bondgenoten van ieder van beide partijen. Tijdens deze oorlog hadden zij geen contacten met elkaar zonder gezanten en voerden ze aanhoudend oorlog, nadat ze eenmaal de strijd met elkaar hadden aangebonden.

[2.2] Aanval op Plataiai

[2.2.1] De Dertigjarige vrede, die na de inname van Euboia tot stand gekomen was, hield 14 jaren stand. Maar in het vijftiende jaar, toen Chrysis 48 jaar priesteres was in Argos en toen Ainesias evoor in Sparta was en Pythodooros nog twee maanden archont bij de Atheners was, in de zesde maand na de strijd in Poteidaia en tegelijk met het begin van de lente, drongen weinig meer dan 300 Thebanen (zij werden geleid door de boiotarchen Pythangelos de zoon van Phyleides en Diemporos de zoon van Onetorides) rond de eerste slaap Plataia binnen, dat wel in Boiotië ligt, maar bondgenoot is van Athene.

[2.2.2] ἐπηγάγοντο δὲ καὶ ἀνέωξαν τὰς πύλας Πλαταιῶν ἄνδρες, Ναυκλείδης τε καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ, βουλόμενοι ἰδίας¹ ἔνεκα δυνάμεως ἄνδρας τε τῶν πολιτῶν τοὺς σφίσι ὑπεναντίους² διαφθεῖραι καὶ τὴν πόλιν Θηβαίοις προσποιῆσαι³. [2.2.3] ἔπραξαν δὲ ταῦτα δι' Εὐρυμάχου τοῦ Λεοντιάδου, ἄνδρὸς Θηβαίων δυνατωτάτου. προϊδόντες γὰρ οἱ Θηβαῖοι ὅτι ἔσοιτο ὁ πόλεμος ἐβούλοντο τὴν Πλάταιαν αἰεὶ σφίσι διάφορον⁴ οὔσαν ἔτι ἐν εἰρήνῃ τε καὶ τοῦ πολέμου μήπω φανεροῦ καθεστῶτος⁵ προκαταλαβεῖν. ἦ καὶ ῥᾶον ἔλαθον ἐσελθόντες, φυλακῆς οὐ προκαθεστηκυίας. [2.2.4] θέμενοι δὲ ἐς τὴν ἀγορὰν τὰ ὄπλα τοῖς μὲν ἐπαγαγομένοις οὐκ ἐπέιθοντο ὥστε εὐθύς ἔργου ἔχεσθαι⁶ καὶ ἰέναι ἐπὶ τὰς οἰκίας τῶν ἐχθρῶν, γνώμην δ' ἐποιοῦντο κηρύγμασί⁷ τε χρήσασθαι ἐπιτηδείους⁸ καὶ ἐς ζύμβασιν⁹ μᾶλλον καὶ φιλίαν τὴν πόλιν ἀγαγεῖν καὶ ἀνεῖπεν ὁ κῆρυξ, εἴ τις βούλεται κατὰ τὰ πάτρια τῶν πάντων Βοιωτῶν συμμαχεῖν, τίθεσθαι παρ' αὐτοὺς τὰ ὄπλα, νομίζοντες σφίσι ῥαδίως τούτῳ τῷ τρόπῳ προσχωρήσειν¹⁰ τὴν πόλιν.

[2.3.1] De Plataiers vallen aan.

οἱ δὲ Πλαταιῆς ὡς ἦσθοντο ἔνδον τε ὄντας τοὺς Θηβαίους καὶ ἐξαπιναίως¹¹ κατελημμένην¹² τὴν πόλιν, καταδείσαντες καὶ νομίσαντες πολλῶ πλείους ἐσεληλυθέναι (οὐ γὰρ ἐώρων ἐν τῇ νυκτί) πρὸς ζύμβασιν ἐχώρησαν καὶ τοὺς λόγους δεξάμενοι ἡσύχαζον¹³, ἄλλως τε καὶ¹⁴ ἐπειδὴ ἐς οὐδένα οὐδὲν ἐνεωτέριζον¹⁵. [2.3.2] πράσσοντες δὲ πως ταῦτα κατενόησαν οὐ πολλοὺς τοὺς Θηβαίους ὄντας καὶ ἐνόμισαν ἐπιθέμενοι¹⁶ ῥαδίως κρατήσειν· τῷ γὰρ πλήθει τῶν Πλαταιῶν οὐ βουλομένῳ ἦν τῶν Ἀθηναίων ἀφίστασθαι.

---

¹ ἴδιος	eigen, persoonlijk
² ὑπενάντιος	vijandig
³ προσποιέω	winnen voor
⁴ διάφορος + <i>dat.</i>	onenig met
⁵ καθίσταμαι	zich opstellen
⁶ ἔχομαι + <i>gen.</i>	zich vastpakken aan
⁷ κήρυγμα τό	aankondiging
⁸ ἐπιτήδειος	geschikt
⁹ ζύμβασις ἢ	overeenkomst
¹⁰ προσχωρέω + <i>dat.</i>	zich aansluiten bij
¹¹ ἐξαπιναίως	plotseling
¹² καταλαμβάνω	innemen
¹³ ἡσυχάζω	zich rustig houden
¹⁴ ἄλλως τε καὶ	in het bijzonder, vooral
¹⁵ νεωτερίζω εἰς	zich vergrijpen aan; <i>subj. de Thebanen</i>
¹⁶ ἐπιτίθεμαι	aanvallen

[2.2.2] Plataiers, te weten Naukleides en zijn aanhang, hadden hen laten komen en hadden de poorten geopend. Zij wilden om zelf aan de macht te komen de hun vijandige burgers doden en de stad winnen voor de Thebanen.

[2.2.3] Dit hadden ze op instigatie van Eurumachos de zoon van Leontiades een zeer machtige Thebaan, gedaan. De Thebanen hadden namelijk voorzien dat deze oorlog zou komen en wilden daarom Plataia dat altijd in onmin leefde met hen, nog ten tijde van de vrede en in de tijd dat de oorlog nog niet openlijk losgebarsten was, vooraf in de macht krijgen. En in dit opzicht kwamen ze nog makkelijker ongemerkt Plataia binnen, omdat er geen wacht van te voren opgesteld was. [2.2.4] Toen zij hun wapens op de agora hadden geplaatst, luisterden ze niet naar de mannen die hen hadden laten komen: ze gingen niet direct aan het werk en naar de huizen van hun vijanden, maar ze besloten gebruik te maken van nuttige aankondigingen en om de stad eerder tot een overeenkomst en tot vriendschap te brengen en de heraut riep om als iemand overeenkomstig de voorvaderlijke relaties van al de Boiotiërs aan hun kant wilde strijden, om dan hun wapens naast hen te zetten; zij meenden namelijk dat de stad zo gemakkelijk zich bij hen zou aansluiten.

[2.3.1] De Plataiers vallen aan

[2.3.1] Toen de Plataiers vernomen hadden dat de Thebanen in de stad waren en dat de stad plotseling ingenomen was, raakten ze bevreesd en dachten ze dat er nog veel meer binnengedrongen waren (want ze zagen hen niet in de nacht) en daarom sloten zij een overeenkomst en accepteerden ze de voorwaarden en hielden zij zich rustig, vooral omdat de Thebanen zich helemaal niet aan iemand vergrepen. [2.3.2] Toen ze daarmee bezig waren, bemerkten ze dat die Thebanen niet velen in getal waren en meenden ze dat ze hen gemakkelijk zouden overweldigen als ze hen zouden aanvallen. De massa namelijk van de Plataiers wilde niet van de Atheners afvallen.

[2.3.3] ἐδόκει οὖν ἐπιχειρητέα¹ εἶναι, καὶ ξυνελέγοντο² διορύσσοντες τοὺς κοινούς³ τοίχους⁴ παρ' ἀλλήλους, ὅπως μὴ διὰ τῶν ὁδῶν φανεροὶ ὦσιν ἰόντες, ἀμάξας⁵ τε ἄνευ τῶν ὑποζυγίων⁶ ἐς τὰς ὁδοὺς καθίστασαν, ἵνα ἀντί⁷ τείχους ἦ, καὶ τᾶλλα ἐξήρτυον⁸ ἢ ἕκαστον ἐφαίνετο πρὸς τὰ παρόντα ξύμφορον⁹ ἔσεσθαι. [2.3.4] ἐπεὶ δὲ ὡς ἐκ τῶν δυνατῶν ἐτοῖμα ἦν, φυλάξαντες ἔτι νύκτα καὶ αὐτὸ τὸ περίορθρον¹⁰ ἐχώρουν ἐκ τῶν οἰκιῶν ἐπ' αὐτούς, ὅπως μὴ κατὰ φῶς¹¹ θαρσαλεωτέροις¹² οὔσι προσφέροιντο¹³ καὶ σφίσι ἐκ τοῦ ἴσου γίνωνται, ἀλλ' ἐν νυκτὶ φοβερώτεροι ὄντες ἤσσοις ὥσι τῆς σφετέρας ἐμπειρίας¹⁴ τῆς κατὰ τὴν πόλιν. προσέβαλόν τε εὐθύς καὶ ἐς χεῖρας ἦσαν κατὰ τάχος¹⁵.

[2.4.1] Overgave

οἱ δ' ὡς ἔγνωσαν ἐξηπατημένοι¹⁶, ξυνεστρέφοντό¹⁷ τε ἐν σφίσι αὐτοῖς καὶ τὰς προσβολὰς¹⁸ ἢ προσπίπτειν ἀπεωθοῦντο. [2.4.2] καὶ δις μὲν ἢ τρίς ἀπεκρούσαντο¹⁹, ἔπειτα πολλῶ θορύβῳ αὐτῶν τε προσβαλόντων²⁰ καὶ τῶν γυναικῶν καὶ τῶν οἰκετῶν ἅμα ἀπὸ τῶν οἰκιῶν κραυγῆ²¹ τε καὶ ὀλολυγῆ²² χρωμένων λίθοις τε καὶ κεράμῳ βαλλόντων, καὶ ὑετοῦ²³ ἅμα διὰ νυκτὸς πολλοῦ ἐπιγενομένου, ἐφοβήθησαν καὶ τραπόμενοι ἔφευγον διὰ τῆς πόλεως,

---

¹ ἐπιχειρέω	aanvallen
² συλλέγομαι	zich verzamelen
³ κοινός	gemeenschappelijk
⁴ τοῖχος ὁ	muur
⁵ ἄμαξα ἡ	wagen
⁶ ὑποζύγιον τό	jukdier
⁷ ἀντί + <i>gen.</i>	in de plaats van, als
⁸ ἐξαρτύω	gereed maken
⁹ ξύμφορος	voordelig
¹⁰ περίορθρον	schemering
¹¹ φῶς τό	licht
¹² θαρσαλέος	onverschrokken
¹³ προσφέρομαι	aanvallen
¹⁴ ἐμπειρία ἡ	ervaring
¹⁵ τάχος το	vaart
¹⁶ ἐξαπατάω	bedriegen
¹⁷ συνστρέφομαι	zich verzamelen
¹⁸ προσβολή ἡ	aanval, aanvalspunt
¹⁹ ἀποκρούομαι	van zich afduwen
²⁰ προσβάλλω	aanvallen
²¹ κραυγή ἡ	gekrijs
²² ὀλολυγή ἡ	geschreeuw
²³ ὑετός ὁ	regen

[2.3.3] Ze besloten dus dat er aangevallen moest worden en zij kwamen bij elkaar door een gat te graven door de tussenmuren van hun woningen om te voorkomen dat ze zichtbaar zouden zijn als ze over de wegen gingen; zij plaatsten wagens zonder jukdieren op de wegen om als muur te dienen en ze bereidden de rest voor zover iedere maatregel nuttig scheen te zullen zijn met betrekking tot de situatie. [2.3.4] Toen het zo goed als mogelijk gereed was, wachtten ze nog de nacht af en juist bij schemering gingen ze vanuit hun huizen op hen af opdat ze niet de Thebanen zouden aanvallen die bij licht onverschrokken en gelijk aan hen zouden zijn; maar het was hun doel dat zij, doordat ze banger in de nacht zouden zijn, het zouden afleggen tegen hun ervaring in de stad. Ze vielen hen onmiddellijk aan en ze raakten snel slaags.

[2.4.1] Overgave

Toen ze door hadden gekregen dat ze misleid waren, dromden zij op elkaar, probeerden zij de aanvallen waar ze werden aangegrepen, van zich af te stoten. [2.4.2] En twee of drie keer duwden ze hen van zich af, maar toen zij daarna met groot geraas aanvielen en de vrouwen en huisgenoten tegelijk vanuit hun huizen onder gekrijs en geschreeuw hen met stenen en aardewerk bekogelden en toen het ook nog eens tegelijk gedurende nacht was gaan plenzen, werden ze bang en sloegen zij op de vlucht door de stad;

ἄπειροι¹ μὲν ὄντες οἱ πλείους ἐν σκότῳ καὶ πηλῶ² τῶν διόδων³ ἧ̃ χρῆ σωθῆναι (καὶ γὰρ τελευτῶντος⁴ τοῦ μηνός τὰ γινόμενα ἦν), ἐμπείρους δὲ ἔχοντες τοὺς διώκοντας τοῦ⁵ μὴ ἐκφεύγειν, ὥστε διεφθείροντο οἱ πολλοί. [2.4.3] τῶν δὲ Πλαταιῶν τις τὰς πύλας ἧ̃ ἐσῆλθον καὶ αἶπερ ἦσαν μόναι ἀνεωγμέναι ἔκλησε⁶ στυρακίῳ⁷ ἀκοντίου⁸ ἀντὶ βαλάνου⁹ χρησάμενος ἐς τὸν μοχλόν¹⁰, ὥστε μηδὲ ταύτη ἔξοδον ἔτι εἶναι. [2.4.4] διωκόμενοι δὲ κατὰ τὴν πόλιν οἱ μὲν τινες αὐτῶν ἐπὶ τὸ τεῖχος ἀναβάντες ἔρριψαν ἐς τὸ ἔξω σφᾶς αὐτοὺς καὶ διεφθάρησαν οἱ πλείους, οἱ δὲ κατὰ πύλας ἐρήμους γυναικὸς δούσης πέλεκυν¹¹ λαθόντες καὶ διακόψαντες¹² τὸν μοχλὸν ἐξῆλθον οὐ πολλοί (αἴσθησις¹³ γὰρ ταχεῖα ἐπεγένετο), ἄλλοι δὲ ἄλλη τῆς πόλεως σποράδες¹⁴ ἀπώλλυντο. [2.4.5] τὸ δὲ πλεῖστον καὶ ὅσον μάλιστα ἦν ξυνεστραμμένον ἐσπίπτουσιν¹⁵ ἐς οἴκημα μέγα, ὃ ἦν τοῦ τείχους καὶ αἱ θύραι ἀνεωγμέναι ἔτυχον αὐτοῦ, οἰόμενοι πύλας τὰς θύρας τοῦ οἴκηματος εἶναι καὶ ἀντικρυς¹⁶ δίοδον ἐς τὸ ἔξω. [2.4.6] ὀρῶντες δὲ αὐτοὺς οἱ Πλαταιῆς ἀπειλημμένους¹⁷ ἐβουλεύοντο εἴτε κατακαύσωσιν¹⁸ ὥσπερ ἔχουσιν, ἐμπρήσαντες¹⁹ τὸ οἴκημα, εἴτε τι ἄλλο χρήσονται. [2.4.7] τέλος δὲ οὗτοί τε καὶ ὅσοι ἄλλοι τῶν Θηβαίων περιῆσαν κατὰ τὴν πόλιν πλανώμενοι²⁰, ξυνέβησαν²¹ τοῖς Πλαταιεῦσι παραδοῦναι σφᾶς τε αὐτοὺς καὶ τὰ ὄπλα χρήσασθαι²² ὅτι ἂν βούλωνται. [2.4.8] οἱ μὲν δὴ ἐν τῇ Πλαταίᾳ οὕτως ἐπεπράγεσαν·

---

¹ ἄπειρος	onervaren
² πηλός ὁ	modder
³ δίοδος ἡ	passage
⁴ τελευτάω	eindigen, aflopen
⁵ <i>gen. causae</i>	
⁶ κλήω	sluiten
⁷ στυράκιον τό	schacht
⁸ ἀκόντιον τό	speer
⁹ βάλανος ὁ	grendelpin
¹⁰ μοχλός ὁ	sluitbalk
¹¹ πέλεκυς ἡ	bijl
¹² διακόπτω	doorslaan
¹³ αἴσθησις ἡ	waarneming
¹⁴ σποράς, -άδος	verspreid, zwervend
¹⁵ <i>constructio ad sensum/sententiam</i>	
¹⁶ ἀντικρυς <i>adv.</i>	zonder omwegen, direct
¹⁷ ἀπολαμβάνω	opsluiten
¹⁸ κατακαίω	verbranden
¹⁹ ἐμπύμπρημι	in brand steken
²⁰ πλανάομαι	dolen
²¹ συμβαίνω	overeenkomen
²² <i>inf. finalis</i>	

de meesten van hen hadden in de duisternis en de modder geen kennis van de passages waarlangs zij zich in veiligheid moesten brengen (want dit gebeurde bij nieuwe maan), maar ze hadden wel te maken met mensen met kennis van de straten die hun achtervolgden om te voorkomen dat ze ontkwamen, met als gevolg dat de meesten gedood werden. [2.4.3] Iemand van de Plataiers sloot de poorten waarlangs ze de stad binnengekomen waren en die juist als enige open stonden en dat deed hij met een speerschacht in plaats van een grendelpin in de sluitboom zodat ook daarlangs geen uitweg meer was. [2.4.4] Toen zij dwars door de stad achtervolgd werden, zijn sommigen van hen op de wal geklommen en hebben zichzelf aan de buitenkant naar beneden gegooid en de meesten zijn gedood, anderen zijn bij een verlaten poort, toen een vrouw een bijl gegeven had, onopgemerkt gebleven en hakten de sluitbalk door en een paar zijn buiten de stad gekomen (want men kreeg het snel in de gaten), weer anderen kwamen om terwijl ze hier- of daarlangs in de stad zwierven. [2.4.5] Het grootste deel, dat zoveel mogelijk samengedromd was, stormde een groot gebouw binnen, dat deel uitmaakte van de muur en waarvan de vleugeldeuren openstonden; zij dachten namelijk dat die deuren van dat gebouw stadspoorten waren en dat daardoorheen een doorgang was direct naar buiten toe. [2.4.6] Toen de Plataieres zagen dat ze opgesloten zaten, overlegden zij of ze het gebouw onmiddellijk in brand moesten steken en hen zo moesten verbranden, of dat ze iets anders moesten doen. [2.4.7] Tenslotte bereikten die Thebanen en al de anderen van hen die nog in leven waren en in de stad rondzwierven, de overeenkomst dat zij zichzelf en hun wapens overgaven aan de Plataiers om met hen en hun wapens te doen wat ze ook maar wilden. [2.4.8] Zo dan was het die Thebanen in Plataiai vergaan.

[2.5.1] Onbetrouwbaarheid

οἱ δ' ἄλλοι Θηβαῖοι, οὐς ἔδει ἔτι τῆς νυκτὸς παραγενέσθαι πανστρατιᾶ, εἴ τι ἄρα μὴ προχωροίη¹ τοῖς ἐσεληλυθόσι, τῆς ἀγγελίας ἅμα καθ' ὁδὸν αὐτοῖς ῥηθείσης περὶ τῶν γεγενημένων ἐπεβοήθουν. [2.5.2] ἀπέχει δὲ ἡ Πλάταια τῶν Θηβῶν σταδίους ἑβδομήκοντα, καὶ τὸ ὕδωρ τὸ γενόμενον τῆς νυκτὸς ἐποίησε βραδύτερον² αὐτοὺς ἐλθεῖν· ὁ γὰρ Ἀσωπὸς ποταμὸς ἐρρύη³ μέγας καὶ οὐ ῥαδίως διαβατὸς⁴ ἦν. [2.5.3] πορευόμενοί τε ἐν ὑετῷ καὶ τὸν ποταμὸν μόλις διαβάντες ὕστερον παρεγένοντο, ἤδη τῶν ἀνδρῶν τῶν μὲν διεφθαρμένων, τῶν δὲ ζώντων ἐχομένων. [2.5.4] ὡς δ' ἦσθοντο οἱ Θηβαῖοι τὸ γεγενημένον, ἐπεβούλευον⁵ τοῖς ἔξω τῆς πόλεως τῶν Πλαταιῶν· ἦσαν γὰρ καὶ ἄνθρωποι κατὰ τοὺς ἀγρούς καὶ κατασκευή⁶, οἷα⁷ ἀπροσδοκῆτου⁸ κακοῦ ἐν εἰρήνῃ γενομένου· ἐβούλοντο γὰρ σφίσιν, εἴ τινα λάβοιεν, ὑπάρχειν⁹ ἀντὶ τῶν ἔνδον, ἦν ἄρα τύχασί τινες ἐζωγρημένοι¹⁰. καὶ οἱ μὲν ταῦτα διανοοῦντο, [2.5.5] οἱ δὲ Πλαταιῆς ἔτι διαβουλεομένων αὐτῶν ὑποτοπήσαντες¹¹ τοιοῦτόν τι ἔσεσθαι καὶ δείσαντες περὶ τοῖς ἔξω κήρυκα ἐξέπεμψαν παρὰ τοὺς Θηβαίους, λέγοντες ὅτι οὔτε τὰ πεποιημένα ὅσια¹² δράσειαν ἐν σπονδαῖς σφῶν πειράσαντες καταλαβεῖν τὴν πόλιν, τὰ τε ἔξω ἔλεγον¹³ αὐτοῖς μὴ ἀδικεῖν· εἰ δὲ μή, καὶ αὐτοὶ ἔφασαν αὐτῶν τοὺς ἄνδρας ἀποκτενεῖν οὐς ἔχουσι ζῶντας· ἀναχωρησάντων¹⁴ δὲ πάλιν ἐκ τῆς γῆς ἀποδώσειν αὐτοῖς τοὺς ἄνδρας. [2.5.6] Θηβαῖοι μὲν ταῦτα λέγουσι καὶ ἐπομόσαι¹⁵ φασὶν αὐτούς· Πλαταιῆς δ' οὐχ ὁμολογοῦσι τοὺς ἄνδρας εὐθὺς ὑποσχέσθαι ἀποδώσειν, ἀλλὰ λόγων πρῶτον γενομένων ἦν¹⁶ τι ξυμβαίνωσι, καὶ ἐπομόσαι οὐ φασιν.

---

¹ προχωρέω	lukken
² βραδύς	traag
³ ῥέω, ἐρρύην	stromen
⁴ διαβατός	doorwaardbaar
⁵ ἐπιβουλεύω + <i>dat.</i>	belagen
⁶ κατασκευή ἢ	uitrusting
⁷ οἷα + <i>part.</i>	omdat
⁸ ἀπροσδόκητος	onverwacht
⁹ ὑπάρχω + <i>dat.</i>	voor handen zijn aan
¹⁰ ζωγρέω	levend gevangen nemen
¹¹ ὑποτοπέω	vermoeden
¹² ὅσιος	rechtschapen, vroom
¹³ <i>in de betekenis van κελεύω</i>	
¹⁴ ἀναχωρέω	zich terugtrekken
¹⁵ ἐπόμνυμι	daarbij een eed afleggen
¹⁶ ἦν + <i>coni.</i>	om te zien of

[2.5.1] Onbetrouwbaarheid

De rest van de Thebanen, die nog in de nacht met al hun manschappen moest verschijnen voor het geval dat dan de Thebanen die Plataiai binnengegaan waren enig tegenslag zouden hebben, rende te hulp, zodra hun onderweg bericht gebracht was over wat gebeurd was. [2.5.2] Plataia is 70 stadiën verwijderd van Thebe en het water dat 's nachts gevallen was, had ervoor gezorgd dat zij minder snel vorderden. Want de rivier de Asopos was zeer gezwollen en niet gemakkelijk over te steken. [2.5.3] Omdat zij in de regen marcheerden en zij de rivier met moeite overgestoken waren, verschenen ze te laat: het ene deel van de mannen was reeds omgekomen, het andere was levend gevangen. [2.5.4] Toen de Thebanen vernomen hadden wat er gebeurd was, belaagden zij de Plataiers die niet in de stad waren. Want er waren ook mensen en bezittingen op het land, omdat men er niet op voorbereid was dat een ramp in vreedstijd zou gebeuren. Als zij mensen in handen zouden krijgen, als ze dan toevallig levend gevangen genomen waren, wilden zij die als ruilmiddel tegen de Thebanen in de stad gebruiken. Dat waren de Thebanen van plan, [2.5.5] maar de Plataiers vermoedden, toen de Thebanen aan het overleggen waren, dat zo iets zou gebeuren en zonden daarom uit bezorgdheid voor de mensen buiten een heraut uit de stad naar de Thebanen met de boodschap dat wat zij gedaan hadden niet rechtschapen was, omdat ze geprobeerd hadden hun stad ondanks een verdrag in te nemen en ze zeiden hun zich niet te vergrijpen aan wat buiten de stad was. Zo niet, dan zouden zij zelf, zo zeiden zij, hun mannen, die zij levend in handen hebben, doden; wanneer zij weer weggegaan waren van hun land, dan zouden zij die mannen aan hen teruggeven. [2.5.6] Dat is de lezing van de Thebanen en ze zeggen dat de Plataiers daarbij een eed hadden afgelegd, maar de Plataiers ontkennen beloofd te hebben die mannen onmiddellijk terug te zullen geven, maar pas nadat er overleg geweest was om te zien of ze tot een vergelijk zouden komen en ze ontkennen daarbij een eed gezworen te hebben.

[2.5.7] ἐκ δ' οὖν τῆς γῆς ἀνεχώρησαν οἱ Θηβαῖοι οὐδὲν ἀδικήσαντες· οἱ δὲ Πλαταιῆς ἐπειδὴ τὰ ἐκ τῆς χώρας κατὰ τάχος ἐσεκομίσαντο¹, ἀπέκτειναν τοὺς ἄνδρας εὐθύς. ἦσαν δὲ ὀγδοήκοντα καὶ ἑκατὸν οἱ ληφθέντες, καὶ Εὐρύμαχος εἷς αὐτῶν ἦν, πρὸς ὃν ἔπραξαν² οἱ προδιδόντες.

[2.6.1] Miscommunicatie

τοῦτο δὲ ποιήσαντες ἔς τε τὰς Ἀθήνας ἄγγελον ἔπεμπον καὶ τοὺς νεκροὺς ὑποσπόνδους³ ἀπέδοσαν τοῖς Θηβαίοις, τὰ τε ἐν τῇ πόλει καθίσταντο πρὸς τὰ παρόντα ἧ ἑδόκει αὐτοῖς. [2.6.2] τοῖς δ' Ἀθηναίοις ἠγγέλθη εὐθύς τὰ περὶ τῶν Πλαταιῶν γεγενημένα, καὶ Βοιωτῶν τε παραχρῆμα⁴ ξυνέλαβον ὅσοι ἦσαν ἐν τῇ Ἀττικῇ καὶ ἔς τὴν Πλάταιαν ἔπεμψαν κήρυκα, κελεύοντες εἰπεῖν μηδὲν νεώτερον⁵ ποιεῖν περὶ τῶν ἀνδρῶν οὓς ἔχουσι Θηβαίων, πρὶν ἂν τι καὶ αὐτοὶ βουλευσῶσι περὶ αὐτῶν· [2.6.3] οὐ γὰρ ἠγγέλθη αὐτοῖς ὅτι τεθνηκότες εἶεν. ἅμα γὰρ τῇ ἐσόδῳ γιγνομένη τῶν Θηβαίων ὁ πρῶτος ἄγγελος ἐξήει, ὁ δὲ δεύτερος ἄρτι⁶ νενικημένων τε καὶ ξυνειλημμένων· καὶ τῶν ὕστερον οὐδὲν ἦδεσαν. οὕτω δὲ οὐκ εἰδότες οἱ Ἀθηναῖοι ἐπέστελλον⁷· ὁ δὲ κῆρυξ ἀφικόμενος ἤϊρε τοὺς ἄνδρας διεφθαρμένους. [2.6.4] καὶ μετὰ ταῦτα οἱ Ἀθηναῖοι στρατεύσαντες ἔς Πλάταιαν σῖτόν τε ἐσήγαγον καὶ φρουροὺς⁸ ἐγκατέλιπον, τῶν τε ἀνθρώπων τοὺς ἀχρειοτάτους⁹ ξὺν γυναίξιν καὶ παισὶν ἐξεκόμισαν.

[2.7.1] Voorbereidingen

Γεγενημένου δὲ τοῦ ἐν Πλαταιαῖς ἔργου καὶ λελυμένων λαμπρῶς τῶν σπονδῶν οἱ Ἀθηναῖοι παρεσκευάζοντο ὡς πολεμήσοντες, παρεσκευάζοντο δὲ καὶ Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ ξύμμαχοι, πρεσβείας τε μέλλοντες πέμπειν παρὰ βασιλέα καὶ ἄλλοσε πρὸς τοὺς βαρβάρους, εἴ ποθὲν τινα ὠφελίαν¹⁰ ἤλπιζον ἐκάτεροι προσλήψεσθαι, πόλεις τε ξυμμαχίδας ποιούμενοι ὅσαι ἦσαν ἐκτὸς τῆς ἑαυτῶν δυνάμεως.

---

¹ εἰσκομίζομαι	naar binnen halen
² πράττω πρὸς + acc.	onderhandelen, gemene zaken doen
³ ὑπόσπονδος	onder verdrag
⁴ παραχρῆμα	onmiddellijk
⁵ νέος	nieuw, ongehoord
⁶ ἄρτι	juist
⁷ ἐπιστέλλω	bevelen
⁸ φρουρός ὁ	wacht; pl. bezetting
⁹ ἀχρεῖος	nutteloos
¹⁰ ὠφελία ἢ	hulp

[2.5.7] De Thebanen trokken zich dus terug uit het land zonder enig onrecht begaan te hebben. Toen de Plataiers snel binnen de muren hadden gehaald wat op het land was, doodden zij onmiddellijk die mannen. Het waren er 180 die gevangen genomen waren en Eurumachos was één van hen, met wie de verraders onderhandeld hadden.

[2.6.1] Miscommunicatie

Toen ze dat gedaan hadden, stuurden zij een bode naar Athene en ze gaven de doden onder verdrag terug aan de Thebanen en ze namen de maatregelen in de stad conform de situatie al naar gelang het hun goed toescheen. [2.6.2] Aan de Atheners werd onmiddellijk bericht wat er betreffende Plataiers gebeurd was en ze namen direct alle Boiotiërs gevangen die in Attika waren en zij stuurden een bode naar Plataia met het bevel tegen hen te zeggen zich niet aan die Thebanen te vergrijpen die zij hadden, voordat zij ook zelf een besluit omtrent hen hadden genomen. [2.6.3] Want niet was de Atheners bericht dat ze dood waren. Want tegelijk met het moment waarop de intocht van de Thebanen plaats vond, vertrok de eerste bode en de tweede juist toen zij overwonnen en gevangen genomen waren en ze wisten niets van het vervolg. Zo dan zonder op de hoogte te zijn gaven de Atheners hun bevelen. Toen de bode gearriveerd was, trof hij de mannen gedood aan. [2.6.4] En toen de Atheners daarna te velde getrokken waren, brachten ze graan naar Plataia en lieten ze daar een bezetting achter en ze namen de meest nutteloze mannen samen met vrouwen en kinderen daarvandaan mee.

[2.7.1] Voorbereidingen

Toen die strijd in Plataia voorbij was en het verdrag buiten kijf ontbonden was, maakten de Atheners zich gereed om oorlog te voeren. Zowel de Lakedaimoniërs als hun bondgenoten bereidden zich voor; de Atheners en de Spartanen waren van plan gezantschappen naar de grote koning te sturen en naar elders naar de barbaren, als ieder van beide maar hoop koesterde ergens enige hulp vandaan te krijgen en zij waren bezig al de steden die niet in hun macht waren voor zich als bondgenoot te winnen.

[2.7.2] καὶ Λακεδαιμονίους¹ μὲν πρὸς ταῖς αὐτοῦ ὑπαρχούσας ἐξ Ἰταλίας καὶ Σικελίας τοῖς τάκεινων² ἐλομένοις ναῦς ἐπετάχθη ποιεῖσθαι κατὰ μέγεθος τῶν πόλεων, ὡς³ ἐς τὸν πάντα ἀριθμὸν πεντακοσίων νεῶν ἐσομένων⁴, καὶ ἀργύριον ῥητὸν⁵ ἐτοιμάζειν, τὰ τε ἄλλα ἡσυχάζοντας καὶ Ἀθηναίους δεχομένους μιᾷ νηὶ ἕως ἂν ταῦτα παρασκευασθῆ. [2.7.3] Ἀθηναῖοι δὲ τὴν τε ὑπάρχουσαν ξυμμαχίαν ἐξήταζον⁶ καὶ ἐς τὰ περὶ Πελοπόννησον μᾶλλον χωρία ἐπρεσβεύοντο, Κέρκυραν καὶ Κεφαλληνίαν καὶ Ἀκαρνανᾶς καὶ Ζάκυνθον, ὀρῶντες, εἰ σφίσι φίλια ταῦτ' εἶη βεβαίως⁷, πέριξ⁸ τὴν Πελοπόννησον καταπολεμήσοντες⁹.

[2.8.1] Sympathie voor de Lakedaimoniërs

ὀλίγον¹⁰ τε ἐπενόουν οὐδὲν ἀμφοτέρω, ἀλλ' ἔρρωντο¹¹ ἐς τὸν πόλεμον οὐκ ἀπεικότες¹². ἀρχόμενοι γὰρ πάντες ὀξύτερον ἀντιλαμβάνονται¹³, τότε δὲ καὶ νεότης¹⁴ πολλὴ μὲν οὔσα ἐν τῇ Πελοποννήσῳ, πολλὴ δ' ἐν ταῖς Ἀθήναις οὐκ ἀκουσίως¹⁵ ὑπὸ ἀπειρίας¹⁶ ἤπτετο¹⁷ τοῦ πολέμου, ἢ τε ἄλλη Ἑλλὰς ἅπασα μετέωρος¹⁸ ἦν ξυνιουσῶν τῶν πρώτων πόλεων.

¹ *dativus auctoris*

² τὰκεινων hun kant

³ ὡς + *part. fut. finalis*; opvallend hier in combinatie met een *genitivus absolutus*

⁴ *Het eerste deel van de Peloponnesische oorlog wordt ook de Archidamische oorlog o.l.v Archidamos (431 tot 421 v.Chr.) genoemd. De vloot van de Spartanen stelde in die tijd niets voor in tegenstelling tot de bedoelingen zoals hier vermeld. Vanaf 431 v.Chr. hield het Spartaanse leger (onder bevel van koning Archidamos II van Sparta) tien jaar lang verwoestende tochten door Attica. Perikles liet Attica over aan de verwoesting en trok de burgerbevolking terug binnen de Lange Muren. Intussen plunderde de Atheense vloot de kusten van de Peloponnesos en bemoeilijkte daardoor de Spartaanse bevoorrading. Zelf ondervond het dankzij de Peiraieushaven geen bevoorradingsproblemen. Een groot verlies voor Athene was de dood van hun charismatische leider Perikles, die in 429 v.Chr. stierf aan de pest; deze moordende epidemie was uitgebroken onder de opeengehoopte bevolking die tegen Sparta bescherming zocht binnen de Lange Muren tussen Athene en Peiraieus. Perikles werd opgevolgd door Cleon, een voorstander van de harde lijn.*

⁵ ῥητός bepaald

⁶ ἐξετάζω inspecteren, polsen

⁷ βεβαίως met zekerheid

⁸ πέριξ rondom

⁹ καταπολεμέω in oorlog overwinnen

¹⁰ *praedicatief*

¹¹ ῥωννυμι sterk maken

¹² ἀπεικότες onlogisch

¹³ ἀντιλαμβάνομαι (+*gen.*) zich vastgrijpen aan

¹⁴ νεότης ἡ jeugd

¹⁵ ἀκουσίως onvrijwillig, tegen de zin

¹⁶ ἀπειρία ἡ onervarenheid

¹⁷ ἄπτομαι + *gen.* vast pakken

¹⁸ μετέωρος zwevend

[2.7.2]

Door de Lakedaimoniërs is opgedragen aan degenen die hun kant gekozen hadden, om behalve de schepen die daar in de havens van de Peloponnesos uit Italia en Sikelia voorhanden waren, overeenkomstig de omvang van de steden schepen te bouwen met als bedoeling dat er intotaal 500 schepen zouden zijn en om een bepaalde hoeveelheid zilver op te hoesten, terwijl zij zich verder rustig zouden houden en Atheners slechts op één schip toe zouden laten, totdat dat alles in gereedheid gebracht zou zijn. [2.7.3] De Atheners polsten het bondgenootschap dat hun ten dienste stond en zij stuurden vooral gezanten naar de streken rond de Peloponnesos, Kerkura en Kefallenia en de Akarnanes en Zakunthos om te kijken of die hun gegarandeerd vriendschappelijk gezind waren, om oorlog rond de Peloponnesos te voeren.

[2.8.1] Sympathie voor de Lakedaimoniërs

Beide kanten hadden geen kleine plannen, maar ze waren niet onlogischerwijs enthousiast ten aanzien van de oorlog. In het begin pakten allen de oorlog enthousiaster aan en op dat moment waren er veel jonge mannen op de Peloponnesos en veel in Athene en die vatten uit onervarenheid niet tegen hun zin de oorlog aan en heel de rest van Hellas was zwevend, toen de belangrijkste steden slaags raakten.

[2.8.2] καὶ πολλὰ μὲν λόγια¹ ἐλέγετο, πολλὰ δὲ χρησμολόγοι² ἦδον ἔν τε τοῖς μέλλουσι πολεμήσειν καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις πόλεσιν. [2.8.3] ἔτι δὲ Δῆλος ἐκινήθη³ ὀλίγον πρὸ τούτων, πρότερον οὕτω σεισθεῖσα ἀφ' οὗ Ἕλληνες μέμνηται· ἐλέγετο δὲ καὶ ἐδόκει ἐπὶ τοῖς μέλλουσι γενήσεσθαι σημῆναι⁴. εἴ τέ τι ἄλλο τοιουτότροπον⁵ ξυνέβη γενέσθαι, πάντα ἀνεζητεῖτο⁶. [2.8.4] ἡ δὲ εὖνοια παρὰ πολὺ⁷ ἐποίει τῶν ἀνθρώπων μᾶλλον ἐς τοὺς Λακεδαιμονίους, ἄλλως τε καὶ⁸ προειπόντων ὅτι τὴν Ἑλλάδα ἐλευθεροῦσιν. ἔρρωτό τε πᾶς καὶ ἰδιώτης καὶ πόλις εἴ τι δύναιτο καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ ξυνεπιλαμβάνειν αὐτοῖς· ἐν τούτῳ τε κεκωλῦσθαι⁹ ἐδόκει ἐκάστω τὰ πράγματα ὧς μή τις αὐτὸς παρέσται. [2.8.5] οὕτως ἄν ὄργῃ¹⁰ εἶχον οἱ πλείους τοὺς Ἀθηναίους, οἱ μὲν τῆς ἀρχῆς ἀπολυθῆναι βουλόμενοι, οἱ δὲ μὴ ἀρχθῶσι φοβούμενοι.

[2.9.1] De troepen

Παρασκευῆ μὲν οὖν καὶ γνώμη τοιαύτη ὤρμητο¹¹, πόλεις δὲ ἐκάτεροι τάσδε ἔχοντες ξυμμάχους ἐς τὸν πόλεμον καθίσταντο. [2.9.2] Λακεδαιμονίων μὲν οἶδε ξύμμαχοι· Πελοποννήσιοι μὲν οἱ ἐντὸς Ἰσθμοῦ πάντες πλήν Ἀργείων καὶ Ἀχαιῶν (τούτοις δὲ ἐς ἀμφοτέρους φιλία ἦν· Πελληνῆς δὲ Ἀχαιῶν μόνοι ξυνεπολέμουν τὸ πρῶτον, ἔπειτα δὲ ὕστερον καὶ ἅπαντες), ἔξω δὲ Πελοποννήσου Μεγαρῆς, Βοιωτοί, Λοκροί, Φωκῆς, Ἀμπρακιῶται, Λευκάδιοι, Ἀνακτόριοι. [2.9.3] τούτων ναυτικόν¹² παρείχοντο Κορίνθιοι, Μεγαρῆς, Σικυώνιοι, Πελληνῆς, Ἡλεῖοι, Ἀμπρακιῶται, Λευκάδιοι, ἰππέας δὲ Βοιωτοί, Φωκῆς, Λοκροί· αἱ δ' ἄλλαι πόλεις πεζὸν παρεῖχον. αὕτη μὲν Λακεδαιμονίων ξυμμαχία· [2.9.4] Ἀθηναίων δὲ Χῖοι, Λέσβιοι, Πλαταιῆς, Μεσσήνιοι οἱ ἐν Ναυπάκτῳ, Ἀκαρνάνων οἱ πλείους, Κερκυραῖοι, Ζακύνθιοι, καὶ ἄλλαι πόλεις αἱ ὑποτελεῖς¹³ οὔσαι ἐν ἔθνεσι τοσοῖσδε, Καρία ἢ ἐπὶ θαλάσση, Δωριῆς Καρσί πρόσσοικοι¹⁴, Ἴωνία, Ἑλλάσποντος, τὰ ἐπὶ Θράκης, νῆσοι ὅσαι ἐντὸς Πελοποννήσου καὶ Κρήτης πρὸς ἥλιον ἀνίσχοντα¹⁵, πᾶσαι αἱ Κυκλάδες πλήν

---

¹ λόγιον τό	spreuk, uitspraak
² χρησμολόγος	voorspellend, orakels uitleggend
³ κινέω	bewegen
⁴ σημαίνω ἐπί	duiden op
⁵ τοιουτότροπος	van zo'n aard
⁶ ἀναζητέω	onderzoeken
⁷ παρὰ πολὺ ποιέω εἰς	bij verre geneigd zijn tot
⁸ ἄλλως τε καὶ	in het bijzonder
⁹ κωλύω	verhinderen, bezwaar maken
¹⁰ ὄργῃ ἢ	toorn, drift
¹¹ ὀρμάομαι	zich gereed maken
¹² ναυτικόν τό	vloot
¹³ ὑποτελής	belastingplichtig
¹⁴ πρόσσοικος + dat.	grenzend aan
¹⁵ ἀνίσχω	opkomen

[2.8.2] Ook deden vele uitspraken de ronde en voorspellers zongen veel voorspellingen te midden van hen die oorlog gingen voeren en in de overige steden. [2.8.3] Bovendien was kort voordien Delphi door een aardbeving getroffen, terwijl het eerder nog nooit geschokt was sinds de Grieken zich herinneren. Men vertelde en had het idee dat die beving wees op wat ging gebeuren. Men onderzocht alles, voor het geval toevallig iets anders van dien aard zich had voorgedaan. [2.8.4] De sympathie van de mensen ging bij verre meer uit naar de Lakedaimoniërs, vooral omdat ze hadden verkondigd dat zij Griekenland zouden bevrijden. Ieder, zowel gewoon burger als ook stad, was enthousiast als zij enigszins zowel met woord als met daad hen konden helpen. Iedereen had het idee dat de onderneming dan versjteerd zou zijn, wanneer men er zelf niet bij zou zijn. [2.8.5] Zo boos waren de meesten op de Atheners, het ene deel, omdat het bevrijd wilde worden van hun heerschappij, het andere deel, omdat ze bang waren dat zij door hen overheerst zouden worden.

[2.9.1] De troepen

Met zulk een uitrusing en instelling hadden ze zich gereedgemaakt en beide kanten trokken met de volgende steden als bondgenoot ten strijde. [2.9.2] Van de Lakedaimoniërs waren dit de bondgenoten: al de Peloponnesiërs binnen de Isthmos met uitzondering van de Argivers en Achaiërs (want zij waren bevriend met beide kanten. Als enigen van de Achaiërs streden aanvankelijk de inwoners van Pellene mee en daarna later ook alle Achaiërs) en buiten de Peloponnesos de inwoners van Megara, de Boiotiërs, Lokriërs, Phokensers, Amprakioten, Leukadiërs, Anaktoriërs. [2.9.3] Van hen leverden de Korinthiërs, Megarensers, Sikuoniërs, inwoners van Pellene, Eleiers, Amprakiotiërs, Leukadiërs een vloot en de Boiotiërs, Phokensers, Lokriërs een cavalerie. De overige steden leverden infanterie. Dat was het bondgenootschap van de Lakedaimoniërs. [2.9.4] De bondgenoten van de Atheners waren de bewoners van Chios, Lesbos, de Plataiers, de Messeniërs in Naupaktos, het merendeel van de Akarnaniërs, de bewoners van Kerkura, Zakunthos en verder steden die belastingplichtig waren bij de volgende volken: Karia aan de zee, Doriërs die naburig aan de Kariërs waren, Ionië, de Hellespont, de volkeren in Thracië, alle eilanden, die binnen de Peloponnesos en Kreta richting de opgaande zon liggen, alle Kukladen behalve Melos en Thera.

Μήλου καὶ Θήρας. [2.9.5] τούτων ναυτικὸν παρείχοντο Χῖοι, Λέσβιοι, Κερκυραῖοι, οἱ δ' ἄλλοι πεζὸν καὶ χρήματα. [2.9.6] ξυμμαχία μὲν αὕτη ἐκατέρων καὶ παρασκευὴ ἐς τὸν πόλεμον ἦν.

[2.10.1] Mobilisatie

Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι μετὰ τὰ ἐν Πλαταιαῖς εὐθύς περιήγγελλον κατὰ τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν ἔξω ξυμμαχίδα στρατιὰν παρασκευάζεσθαι ταῖς πόλεσι τὰ τε ἐπιτήδεια¹ οἷα εἰκὸς ἐπὶ ἔξοδον ἔκδημον² ἔχειν, ὡς ἐσβαλοῦντες ἐς τὴν Ἀττικὴν. [2.10.2] ἐπειδὴ δὲ ἐκάστοις ἐτοῖμα γίγνοιτο, κατὰ τὸν χρόνον τὸν εἰρημένον ξυνησαν τὰ δύο μέρη³ ἀπὸ πόλεως ἐκάστης ἐς τὸν Ἴσθμόν. [2.10.3] καὶ ἐπειδὴ πᾶν τὸ στράτευμα ξυνειλεγμένον ἦν, Ἀρχίδαμος ὁ βασιλεὺς τῶν Λακεδαιμονίων, ὅσπερ ἠγεῖτο⁴ τῆς ἐξόδου ταύτης, ξυγκαλέσας τοὺς στρατηγούς τῶν πόλεων πασῶν καὶ τοὺς μάλιστα ἐν τέλει⁵ καὶ ἀξιολογωτάτους παρήνει⁶ τοιάδε.

[2.11.1] Archidamos

«Ἄνδρες Πελοποννήσιοι καὶ ξύμμαχοι, καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν πολλὰς στρατείας⁷ καὶ ἐν αὐτῇ Πελοποννήσῳ καὶ ἔξω ἐποίησαντο, καὶ ἡμῶν αὐτῶν οἱ πρεσβύτεροι οὐκ ἄπειροι⁸ πολέμων εἰσίν· ὅμως δὲ τῆσδε οὕπω μείζονα παρασκευὴν ἔχοντες ἐξήλθομεν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πόλιν δυνατωτάτην νῦν ἐρχόμεθα καὶ αὐτοὶ πλεῖστοι καὶ ἄριστοι στρατεύοντες. [2.11.2] δίκαιον οὖν ἡμᾶς μήτε τῶν πατέρων χεῖρους φαίνεσθαι μήτε ἡμῶν αὐτῶν τῆς δόξης ἐνδεεστέρους⁹. ἢ γὰρ Ἑλλὰς πᾶσα τῆσδε τῆ ὀρμῆ¹⁰ ἐπῆρται¹¹ καὶ προσέχει τὴν γνώμην, εὖνοιαν ἔχουσα¹² διὰ τὸ Ἀθηναίων ἔχθος πρᾶξαι ἡμᾶς ἃ ἐπινοοῦμεν.

---

¹ τὰ ἐπιτήδεια	de nodige levensmiddelen
² ἔκδημος	buitenlands
³ τὰ δύο μέρη	twee derde delen
⁴ ἠγέομαι + <i>gen.</i>	de leiding hebben over
⁵ τέλος τό	ambt
⁶ παραινέω	adviseren
⁷ στρατεία ἢ	expeditie
⁸ ἄπειρος + <i>gen.</i>	zonder ervaring in
⁹ ἐνδεής + <i>gen.</i>	minder dan
¹⁰ ὀρμή ἢ	aandrang, aanval
¹¹ ἐπαίρω	opheffen, aanzetten
¹² εὖνοιαν ἔχω	verlangen

[2.9.5] Van hen leverden de Chiërs, Lesbiërs en Kerkuraiërs schepen en de rest infanterie en geld. [2.9.6] Van beide partijen was dat het bondgenootschap en het materieel voor de oorlog.

[2.10.1] Mobilisatie

Na de gebeurtenissen in Plataiai zonden de Lakedaimoniërs onmiddellijk boden rond over de Peloponnesos en langs de bondgenoten daarbuiten met het bevel aan de steden een leger gereed te maken en voor zulke levensmiddelen te zorgen als waarvan het voor de hand lag die te hebben voor een expeditie naar het buitenland, met de bedoeling Attika binnen te vallen. [2.10.2] En toen dat voor iedere bondgenoot in gereedheid gebracht werd, kwam uit iedere stad twee derde van de legermacht op de bepaalde tijd samen naar de Isthmos [2.10.3] En toen heel het leger verzameld was, riep Archidamos, de koning van de Lakedaimoniërs, juist degene die aan het hoofd stond van die expeditie, de veldheren van al de steden bijeen en de hoogste magistraten en meest achtenswaardigen en hij gaf ze de volgende adviezen.

[2.11.1] Rede van Archidamos

“Heren Peloponnesiërs en bondgenoten, zowel hebben onze vadersen vele veldtochten én op de Peloponnesos zelf én daarbuiten gehouden, als ook zijn degenen onder ons zelf die ouder zijn niet zonder ervaring in oorlogen. Maar toch zijn wij nog nooit op veldtocht gegaan met een grotere voorbereiding dan deze en ook trekken we nu op tegen een zeer machtige stad, terwijl wij ook zelf met zeer velen en zeer voortreffelijken op expeditie gaan. [211.2] Wij dan hebben de plicht noch onder te doen voor onze vadersen noch achter te blijven bij de reputatie van ons zelf. Want heel Hellas heeft met deze aanval moed gekregen en let op, omdat het uit vijandschap met de Atheners verlangt dat wij uitvoeren wat wij van plan zijn.

[2.11.3] οὐκουν¹ χρή, εἴ τω καὶ δοκοῦμεν πλήθει ἐπιέναι καὶ ἀσφάλεια² πολλή εἶναι μὴ ἂν ἐλθεῖν τοὺς ἐναντίους ἡμῖν διὰ μάχης, τούτων ἔνεκα ἀμελέστερόν³ τι παρεσκευασμένους χωρεῖν, ἀλλὰ καὶ πόλεως ἐκάστης ἡγεμόνα καὶ στρατιώτην τὸ καθ' αὐτὸν αἰεὶ προσδέχεσθαι⁴ ἐς κίνδυνόν τινα ἤξειν. [2.11.4] ἄδηλα γὰρ τὰ τῶν πολέμων, καὶ ἐξ ὀλίγου τὰ πολλὰ καὶ δι' ὀργῆς αἱ ἐπιχειρήσεις⁵ γίνονται· πολλάκις τε τὸ ἔλασσον πλῆθος δεδιὸς ἄμεινον ἡμύνατο τοὺς πλέονας διὰ τὸ καταφρονοῦντας ἀπαρασκευάτους γενέσθαι. [2.11.5] χρή δὲ αἰεὶ ἐν τῇ πολεμιά⁶ τῇ μὲν γνώμη θαρσαλέους⁷ στρατεύειν, τῷ δ' ἔργῳ δεδιότας παρεσκευάσθαι· οὕτω γὰρ πρὸς τε τὸ ἐπιέναι τοῖς ἐναντίοις εὐψυχότατοι⁸ ἂν εἶεν πρὸς τε τὸ ἐπιχειρεῖσθαι⁹ ἀσφαλέστατοι. [2.11.6] ἡμεῖς δὲ οὐδ' ἐπὶ ἀδύνατον¹⁰ ἀμύνεσθαι οὕτω¹¹ πόλιν ἐρχόμεθα, ἀλλὰ τοῖς πᾶσιν ἄριστα παρεσκευασμένην, ὥστε χρή καὶ πάνυ ἐλπίζειν διὰ μάχης ἰέναι αὐτούς, εἰ μὴ καὶ νῦν ὠρμηνται ἐν ᾧ οὐπω πάρεσμεν, ἀλλ' ὅταν ἐν τῇ γῆ ὀρῶσιν ἡμᾶς δηοῦντάς¹² τε καὶ τάκείνων φθείροντας. [2.11.7] πᾶσι γὰρ ἐν τοῖς ὄμμασι καὶ ἐν τῷ παραυτικά ὀρᾶν πάσχοντάς τι ἄηθες¹³ ὀργὴ προσπίπτει· καὶ οἱ λογισμῶ¹⁴ ἐλάχιστα χρώμενοι θυμῷ πλεῖστα ἐς ἔργον καθίστανται. [2.11.8] Ἀθηναίους δὲ καὶ πλεόν τι τῶν ἄλλων εἰκὸς τοῦτο δρᾶσαι, οἱ ἄρχειν τε τῶν ἄλλων ἀξιούσι¹⁵ καὶ ἐπιόντες τὴν τῶν πέλας¹⁶ δηοῦν μᾶλλον ἢ τὴν αὐτῶν ὀρᾶν¹⁷. [2.11.9] ὡς οὖν ἐπὶ τοσαύτην πόλιν στρατεύοντες καὶ μεγίστην δόξαν¹⁸ οἰσόμενοι τοῖς τε προγόνοις καὶ ἡμῖν αὐτοῖς ἐπ' ἀμφότερα ἐκ τῶν ἀποβαινόντων¹⁹, ἔπεσθ' ὅπη ἂν τις ἡγήται, κόσμον²⁰ καὶ φυλακὴν περὶ παντὸς ποιούμενοι καὶ τὰ παραγγελόμενα ὀξέως δεχόμενοι· κάλλιστον γὰρ τότε καὶ ἀσφαλέστατον, πολλοὺς ὄντας ἐνὶ κόσμῳ χρωμένους φαίνεσθαι.»

¹ οὐκουν dus niet, zeker niet

² ἀσφάλεια veiligheid

³ ἀμελέστερόν nalatiger

⁴ προσδέχομαι verwachten

⁵ ἐπιχειρήσεις ἢ aanval, plan, onderneming

⁶ πολεμία ἢ vijandig gebied

⁷ θαρσαλέος onverschrokken

⁸ εὐψυχος moedig

⁹ ἐπιχειρέω aanvallen

¹⁰ ἀδύνατος onmogelijk

¹¹ οὕτω hoort bij ἀδύνατον

¹² δηῶ verwoesten

¹³ ἄηθης vreemd

¹⁴ λογισμός ὁ verstand

¹⁵ ἀξιόω het juist achten, wensen

¹⁶ ὁ πέλας de naaste

¹⁷ sc. δηουμένην

¹⁸ δόξα reputatie, kan goed en slecht zijn zoals hier ook bedoeld wordt, zie ἐπ' ἀμφότερα

¹⁹ ἀποβαίνω aflopen

²⁰ κόσμος ὁ orde, tucht

[2.11.3] Als iemand het idee heeft zowel dat wij met een massa mensen ten oorlog gaan als ook dat wij er zeer veilig voor zijn dat de vijanden met ons de strijd aangaan, moeten wij zeker niet daarom in enig opzicht nalatiger voorbereid op pad gaan, maar zowel de leider van iedere stad als ook de soldaten moeten altijd voor zover het hun zelf betreft verwachten in een of ander gevaar te zullen geraken. [2.11.4] Want het verloop van de oorlogen is onduidelijk en meestal ontstaan die ondernemingen om een kleine reden en uit een opwelling. Vaak verweert de kleinere partij uit angst zich beter tegen de overmacht omdat die uit minachting niet voorbereid is. [2.11.5] Men moet altijd op vijandelijk gebied mentaal onverschrokken oorlog voeren, maar zich met angst voor het karwei hebben voorbereid. Zo zal men wel de grootste moed hebben met het oog op het aanvallen van de vijand en voor het geval dat men aangevallen wordt, zal men dan wel het meest onwankelbaar zijn. [2.11.6] En wij gaan ook niet af op een stad die zo niet bij machte is zich te verweren, maar die in alle opzichten zeer goed voorbereid is, zodat we ook absoluut moeten verwachten dat zij de strijd niet schuwen, en dat zij, als zij niet ook nu al op de been zijn op het moment waarop wij nog niet verschijnen, dat zeker wel zullen zijn, wanneer zij ons op hun land zien terwijl wij daar verwoestingen aanrichten en hun bezittingen vernietigen. [2.11.7] Want allen worden overvallen door woede als zij met eigen ogen en op het moment zelf zien dat zij iets vreemds ondergaan. En de mensen die het minst hun verstand gebruiken, reageren het meest impulsief. [2.11.8] Het ligt voor de hand dat de Atheners dat nog meer doen dan de anderen, omdat zij het terecht vinden dat zij de anderen overheersen en omdat zij het eerder juist vinden dat zij het land van hun burens aanvallen en vernietigen dan dat zij zien hoe dat met hun eigen gebied gebeurt. [2.11.9] In de mening dus dat jullie tegen zo een grote stad te velde trekken en dat jullie zeer grote roem of zeer slechte naam zullen behalen voor de voorouders en voor onszelf, afhankelijk van de afloop goed of slecht, moeten jullie volgen, waarheen men jullie ook leidt, terwijl jullie gedisciplineerd zijn en op je hoede voor ieder ding en de bevelen enthousiast aannemen. Want dit is het beste en het veiligste, dat je, als je met velen bent, één discipline blijkt te gebruiken.”

[2.12.1] Een gezantschap

Τοσαῦτα εἰπὼν καὶ διαλύσας τὸν ξύλλογον ὁ Ἀρχίδαμος Μελήσιππον πρῶτον ἀποστέλλει ἐς τὰς Ἀθήνας τὸν Διακρίτου ἄνδρα Σπαρτιάτην, εἴ τι ἄρα μᾶλλον ἐνδοῖεν¹ οἱ Ἀθηναῖοι ὀρῶντες σφᾶς ἤδη ἐν ὁδῷ ὄντας. [2.12.2] οἱ δὲ οὐ προσεδέξαντο αὐτὸν ἐς τὴν πόλιν οὐδ' ἐπὶ τὸ κοινόν². ἦν γὰρ Περικλέους γνώμη πρότερον νενικηκυῖα κήρυκα καὶ πρεσβείαν³ μὴ προσδέχεσθαι Λακεδαιμονίων ἐξεστρατευμένων· ἀποπέμπουσιν οὖν αὐτὸν πρὶν ἀκοῦσαι καὶ ἐκέλευον ἐκτὸς ὄρων⁴ εἶναι αὐθημερόν⁵, τό τε λοιπὸν ἀναχωρήσαντας ἐπὶ τὰ σφέτερα αὐτῶν, ἦν τι βούλωνται, πρεσβεύεσθαι. Συμπέμπουσί τε τῷ Μελησίππῳ ἀγωγούς⁶, ὅπως μηδενὶ συγγένηται. [2.12.3] ὁ δ' ἐπειδὴ ἐπὶ τοῖς ὀρίοις⁷ ἐγένετο καὶ ἔμελλε διαλύσεσθαι, τοσόνδε εἰπὼν ἐπορεύετο ὅτι «ἦδε ἡ ἡμέρα τοῖς Ἑλλησι μεγάλων κακῶν ἄρξει.» [2.12.4] ὡς δὲ ἀφίκετο ἐς τὸ στρατόπεδον καὶ ἔγνω ὁ Ἀρχίδαμος ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι οὐδέν πω ἐνδώσουσιν, οὕτω δὲ ἄρας⁸ τῷ στρατῷ προχώρει⁹ ἐς τὴν γῆν αὐτῶν. [2.12.5] Βοιωτοὶ δὲ μέρος μὲν τὸ σφέτερον καὶ τοὺς ἰππέας παρείχοντο Πελοποννησίοις ξυστρατεύειν, τοῖς δὲ λειπομένοις ἐς Πλάταιαν ἐλθόντες τὴν γῆν ἐδήουν.

[2.13.1] Bemoedigende woorden van Perikles

Ἔτι δὲ τῶν Πελοποννησίων ξυλληγομένων τε ἐς τὸν Ἴσθμὸν καὶ ἐν ὁδῷ ὄντων, πρὶν ἐσβαλεῖν ἐς τὴν Ἀττικὴν, Περικλῆς ὁ Ξανθίππου στρατηγὸς ὢν Ἀθηναίων δέκατος αὐτός¹⁰, ὡς ἔγνω τὴν ἐσβολὴν¹¹ ἐσομένην, ὑποτοπήσας¹², ὅτι Ἀρχίδαμος αὐτῷ ξένος ὢν ἐτύγχανε, μὴ πολλάκις ἢ αὐτὸς ἰδίᾳ βουλόμενος χαρίζεσθαι τοὺς ἀγροὺς αὐτοῦ παραλίπη καὶ μὴ¹³ δηώση, ἢ καὶ Λακεδαιμονίων κελευσάντων ἐπὶ διαβολῇ¹⁴ τῇ ἑαυτοῦ γένηται τοῦτο, ὥσπερ καὶ τὰ ἄγη¹⁵ ἐλαύνειν προεῖπον ἔνεκα ἐκείνου, προηγόρευε¹⁶ τοῖς Ἀθηναίοις ἐν

---

¹ ἐνδίδωμι	toegeven
² τὸ κοινόν	het bestuur (<i>de boulè en de ekklesia</i>)
³ πρεσβεία ἢ	gezantschap
⁴ ὄρος ὁ	grens
⁵ αὐθημερόν	op de dag zelf
⁶ ἀγωγός ὁ	gids
⁷ ὄριον τό	grens
⁸ αἶρω	opbreken
⁹ προχώρει + <i>dat.</i>	voorgaan
¹⁰ <i>Met deze woorden wordt bedoeld dat hij geen verantwoording hoefde af te leggen, dat hij op zichzelf kon opereren.</i>	
¹¹ ἐσβολή ἢ	inval
¹² ὑποτοπέω	vermoeden
¹³ <i>i.p.v. οὐ δηώση</i>	
¹⁴ διαβολή ἢ	verdachtmaking
¹⁵ ἄγος τό	(bloed)schuld
¹⁶ προαγορεύω	openlijk verkondigen

[2.12.1] Een gezantschap

Toen Archidamos zoveel gezegd had en de vergadering ontbonden had, stuurde hij eerst Melesippos, de zoon van Diakritos een Spartiaat, naar Athene, om te zien of dan de Atheners enigszins meer zouden toegeven, wanneer ze zagen dat zij reeds op weg waren. [2.12.2] Maar zij lieten hem niet in de stad en gaven hem geen toegang tot het bestuur. Want Perikles' mening had eerder al gezegevierd om geen bode en gezantschap toe te laten, wanneer de Lakedaimoniërs al uitgerukt waren. Ze stuurden hem dus weg voordat ze hem gehoord hadden en bevalen hem nog die dag buiten de grenzen te zijn en om vervolgens, pas nadat ze naar hun eigen gebied teruggegaan waren, gezanten te sturen als ze iets wilden. Ze stuurden met Melesippos gidsen mee, om te voorkomen dat hij iemand zou ontmoeten. [2.12.3] Toen hij bij de grens was en hij op het punt stond afscheid te nemen, begaf hij zich op weg, na slechts dit gezegd te hebben: "Deze dag zal voor de Grieken het begin van grote rampen zijn." [2.12.4] Toen hij aangekomen was bij het legerkamp en Archidamos vernomen had dat de Atheners nog niet zouden toegeven, brak hij dus op en ging hij zijn leger voor naar hun land. [2.12.5] De Boiotiërs gaven het deel van henzelf en hun cavalerie aan de Peloponnesiërs om mee te velde te trekken en met wat achterbleef, gingen ze naar Plataia en verwoestten ze hun land.

[2.13.1] Bemoedigende woorden van Perikles

Nog toen de Peloponnesiërs zich op de Isthmos verzamelden en op weg waren, voordat ze Attika binnengevallen waren, begreep Perikles de zoon van Xanthippos, zelf een van de tien legeraanvoerders van de Atheners, dat die inval plaats zou vinden; hij had een bang vermoeden dat Archidamos, omdat die toevallig zijn gastvriend was, hetzij zelf persoonlijk hem een genoeg wilde doen, en daarom dikwijls zijn akkers ongemoeid zou laten en niet zou plunderen of dat dat ook, indien de Lakedaimoniërs dat bevolen hadden, hem zou belasteren, precies zoals zij ook al eerder opgedragen hadden wegens hem de gevallen van bloedschuld te verdrijven. Daarom verkondigde hij openlijk aan

τῆ ἐκκλησίᾳ ὅτι Ἀρχίδαμος μὲν οἱ ξένος εἶη, οὐ μέντοι ἐπὶ κακῶ γε τῆς πόλεως γένοιτο, τοὺς δὲ ἀγροὺς τοὺς ἑαυτοῦ καὶ οἰκίας ἦν ἄρα μὴ δηλώσωσιν οἱ πολέμοιο ὥσπερ καὶ τὰ τῶν ἄλλων, ἀφήσιν¹ αὐτὰ δημόσια εἶναι καὶ μηδεμίαν οἱ ὑποψίαν² κατὰ ταῦτα γίνεσθαι. [2.13.2] παρήνει δὲ καὶ περὶ τῶν παρόντων ἄπερ καὶ πρότερον, παρασκευάζεσθαι τε ἐς τὸν πόλεμον καὶ τὰ ἐκ τῶν ἀγρῶν ἐσκομίζεσθαι, ἔς τε μάχην μὴ ἐπεξιέναι, ἀλλὰ τὴν πόλιν ἐσελθόντας φυλάσσειν, καὶ τὸ ναυτικόν, ἧπερ³ ἰσχύουσιν⁴, ἐξαρτύεσθαι⁵, τὰ τε τῶν ξυμμάχων διὰ χειρὸς ἔχειν⁶, λέγων τὴν ἰσχύ⁷ αὐτοῖς ἀπὸ τούτων εἶναι τῶν χρημάτων τῆς προσόδου⁸, τὰ δὲ πολλὰ τοῦ πολέμου γνώμη καὶ χρημάτων περιουσία⁹ κρατεῖσθαι. [2.13.3] θαρσεῖν τε ἐκέλευε προσιόντων μὲν ἑξακοσίων ταλάντων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ¹⁰ φόρου κατ' ἐνιαυτὸν ἀπὸ τῶν ξυμμάχων τῆ πόλει ἄνευ τῆς ἄλλης προσόδου, ὑπαρχόντων δὲ ἐν τῆ ἀκροπόλει ἔτι τότε ἀργυρίου ἐπίσημου¹¹ ἑξακισχιλίων ταλάντων (τὰ γὰρ πλεῖστα τριακοσίων ἀποδέοντα¹² μύρια ἐγένετο, ἀφ' ὧν ἔς τε τὰ προπύλαια¹³ τῆς ἀκροπόλεως καὶ τᾶλλα οἰκοδομήματα¹⁴ καὶ ἐς Ποτείδαιαν ἀπανηλώθη¹⁵), [2.13.4] χωρὶς δὲ χρυσίου ἀσήμου καὶ ἀργυρίου ἔν τε ἀναθήμασιν¹⁶ ἰδίους καὶ δημοσίους καὶ ὅσα ἱερὰ σκευή¹⁷ περὶ τε τὰς πομπὰς¹⁸ καὶ τοὺς ἀγῶνας καὶ σκῦλα¹⁹ Μηδικὰ καὶ εἴ τι τοιοῦτότροπον, οὐκ ἐλάσσονος [ἦν] ἢ πεντακοσίων ταλάντων.

---

¹ ἀφήμι	opgeven
² ὑποψία ἢ	argwaan
³ ἧπερ	juist waarlangs/in welk opzicht
⁴ ἰσχύω	krachtig zijn
⁵ ἐξαρτύω	gereed maken
⁶ διὰ χειρὸς ἔχω	bezig zijn met
⁷ ἰσχύς ἢ	kracht
⁸ πρόσοδος ἢ	inkomsten
⁹ περιουσία ἢ	rijkdom, overschot
¹⁰ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ	gemiddeld
¹¹ ἐπίσημος	gemunt
¹² ἀποδέω + <i>gen.</i>	missen
¹³ τὰ προπύλαια	de propyleeën
¹⁴ οἰκοδόμημα τὰ	gebouw
¹⁵ ἀναλίσκομαι	besteed worden
¹⁶ ἀνάθημα τό	wijgeschenk, monument
¹⁷ σκεῦος τό	instrument, uitrusting
¹⁸ πομπή ἢ	proces
¹⁹ σκῦλον τό	wapenbuit

de Atheners in de volksvergadering, dat Archidamos wel zijn gastvriend was, maar dat dat niet ten nadele van de stad zou uitpakken, want hij gaf zijn eigen akkers en woningen, zo zei hij, op, als de vijanden dan die niet zouden plunderen zoals de bezittingen van de andere burgers: ze zouden dan in het bezit van de staat zijn en zo voor hem geen reden tot wantrouwen worden. [2.13.2] En ook gaf hij over de situatie van dat moment dezelfde adviezen als ook eerder, om zich gereed te maken voor de oorlog en hun bezittingen van het land in de stad te brengen en niet de stad uit ten oorlog te trekken, maar om de stad te bewaken na de stad ingegaan te zijn en om de vloot, juist waar hun kracht lag, in gereedheid te brengen en om zich te concentreren op wat de bondgenoten deden; hun kracht, zo zei hij, was afhankelijk van de inkomsten van die gelden; want de meeste oorlogen werden gewonnen door verstand en een overschot aan geld. [2.13.3] Hij beval goede moed te hebben, omdat gemiddeld 600 talenten jaarlijks van de bondgenoten de stad binnenkwamen naast de rest van de inkomsten en omdat op de akropolis toen nog 6000 talenten gemunt zilver voor handen waren (want het meeste was 9700 talenten geweest waaruit geld besteed was aan de propylaiën van de akropolis en de overige- gebouwen en Poteidaia¹), [2.13.4] Daarnaast waren er niet minder dan 500 talenten aan ongemunt goud en zilver op de privé beelden en die van de staat én in alle heilige uitrusting die er was met betrekking tot processies en toernooien én in buit behaald op de Meden² én als er iets van dien aard was.

---

¹ de belegering duurde van 433 tot 430 v.Chr. en kostte 2000 talenten.

² o.a. de gouden troon van Xerxes en de sabel van Mardonios

[2.13.5] ἔτι δὲ καὶ τὰ ἐκ τῶν ἄλλων ἱερῶν προσετίθει χρήματα οὐκ ὀλίγα, οἷς χρήσεσθαι¹ αὐτούς καὶ ἦν πάνυ ἐξείργωνται² πάντων,³ καὶ αὐτῆς τῆς θεοῦ τοῖς περικειμένοις χρυσίοις· ἀπέφαινε⁴ δ' ἔχον τὸ ἄγαλμα τεσσαράκοντα τάλαντα σταθμὸν⁵ χρυσοῦ ἀπέφθου⁶, καὶ περιαιρετὸν⁷ εἶναι ἅπαν. χρησαμένους τε ἐπὶ σωτηρίᾳ ἔφη χρῆναι μὴ ἐλάσσω ἀντικαταστήσαι πάλιν. [2.13.6] χρήμασι μὲν οὖν οὕτως ἐθάρσυνεν αὐτούς, ὀπλίτας δὲ τρισχιλίους καὶ μυρίουσ εἶναι ἄνευ τῶν ἐν τοῖς φρουρίοις⁸ καὶ τῶν παρ' ἑπαλξιν⁹ ἑξακισχιλίων καὶ μυρίων. [2.13.7] τοσοῦτοι γὰρ ἐφύλασσον τὸ πρῶτον ὅποτε οἱ πολέμιοι ἐσβάλοιεν, ἀπὸ τε τῶν πρεσβυτάτων καὶ τῶν νεωτάτων, καὶ μετοίκων ὅσοι ὀπλίται ἦσαν. τοῦ τε γὰρ Φαληρικοῦ¹⁰ τείχους στάδιοι ἦσαν πέντε καὶ τριάκοντα πρὸς τὸν κύκλον¹¹ τοῦ ἄστεως, καὶ αὐτοῦ τοῦ κύκλου τὸ φυλασσόμενον τρεῖς καὶ τεσσαράκοντα (ἔστι δὲ αὐτοῦ ὃ καὶ ἀφύλακτον ἦν, τὸ μεταξὺ τοῦ τε μακροῦ καὶ τοῦ Φαληρικοῦ), τὰ δὲ μακρὰ τεῖχη πρὸς τὸν Πειραιᾶ τεσσαράκοντα σταδίων, ὧν τὸ ἔξωθεν ἐτηρεῖτο¹². καὶ τοῦ Πειραιῶς ξὺν Μουνιχίᾳ ἐξήκοντα μὲν σταδίων ὁ ἅπας περίβολος¹³, τὸ δ' ἐν φυλακῇ ὃν ἡμισυ τούτου. [2.13.8] ἱππέας δὲ ἀπέφαινε διακοσίους καὶ χιλίους ξὺν ἱπποτοξόταις, ἑξακοσίους δὲ καὶ χιλίους τοξότας, καὶ τριήρεις τὰς πλώιμους¹⁴ τριακοσίας. [2.13.9] ταῦτα γὰρ ὑπῆρχεν Ἀθηναίοις καὶ οὐκ ἐλάσσω ἕκαστα τούτων, ὅτε ἡ ἐσβολὴ τὸ πρῶτον ἔμελλε Πελοποννησίων ἐσεσθαι καὶ ἐς τὸν πόλεμον καθίσταντο. ἔλεγε δὲ καὶ ἄλλα οἷάπερ εἰώθει Περικλῆς ἐς ἀπόδειξιν¹⁵ τοῦ περιέσεσθαι¹⁶ τῷ πολέμῳ¹⁷.

---

¹ *oratio obliqua*; *verzwegen is een werkwoord als: hij beval/zei*

² ἐξείργω   buitensluiten, beroven van

³ *lees*: κελεύει χρήσεσθαι

⁴ ἀποφαίνω   laten zien

⁵ σταθμός   gewicht (*predicatief*)

⁶ ἄπεφθος   gereinigd. louter

⁷ περιαιρετός   rondom afneembaar

⁸ φρούριον τό   bezettingsplaats

⁹ ἑπαλξις ἢ   borstwering

¹⁰ *Phaleron was de kleinere haven van Athene.*

¹¹ κύκλος ὁ   ringmuur

¹² τηρέω   bewaken

¹³ περίβολος ὁ   ommuring

¹⁴ πλώϊμος   zeewaardig

¹⁵ ἀπόδειξις ἢ   het totstandbrengen, het aantonen

¹⁶ περίεμι   de problemen te boven komen

¹⁷ *dat. temporis zonder voorzetsel*

[2.13.5] Hij voegde bovendien ook de gelden uit de andere heiligdommen toe, een niet geringe som, waarvan hij zei dat ze die moesten gebruiken en als ze helemaal van alles beroofd werden, ook de gouden sieraden van de godin zelf die om haar heen lagen. Hij liet zien dat het beeld 40 talenten gewicht aan gezuiverd goud had en dat dat in zijn geheel eraf genomen kon worden. Hij zei dat ze, als ze het voor hun redding gebruikt hadden, niet minder weer daarvoor in de plaats moesten terugzetten. [2.13.6] Qua geld bemoedigde hij hen dus zo; hij zei dat er 13.000 hoplieten waren waaronder niet die 16.000 in de garnizoenen en die langs de borstwering gerekend waren [2.13.7] Want zovelen van de oudsten en jongsten en van al de metoiken die hoplieten waren, hielden de wacht in eerste instantie, wanneer de vijanden binnenvielen. Van de muur van Phaleron waren het 35 stadiën naar de ringmuur van de stad. Van die muur zelf werden 43 stadiën bewaakt (dat deel van die muur dat onbewaakt was, lag tussen de lange muur en en die van Phaleron),

De lange muren naar Peiraeus waren 40 stadiën, waarvan de buitenste muur bewaakt werd. De hele omtrek van Peiraeus inclusief Mounichia was 60 stadiën en de helft daarvan was onder bewaking. [2.13.8] Naar zijn zeggen, waren er 1200 ruiters inclusief boogschutters te paard en 300 zeewaardige schepen. [2.13.9] Dat stond de Atheners ter beschikking en dat was niet minder dan die troepenmacht toen voor het eerst de inval van de Peloponnesiërs zou plaatsvinden en zij ten strijde trokken. Perikles zei nog andere dingen precies zoals hij gewoon was om te laten zien dat ze de problemen in de oorlog te boven zouden komen.

[2.14.1] Van het land naar de stad

Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἀκούσαντες ἀνεπίθοντό τε καὶ ἐσεκομίζοντο ἐκ τῶν ἀγρῶν παῖδας καὶ γυναῖκας καὶ τὴν ἄλλην κατασκευὴν ἧ̃ κατ' οἶκον ἐχρῶντο, καὶ αὐτῶν τῶν οἰκιῶν καθαιροῦντες τὴν ξύλωσιν¹· πρόβατα² δὲ καὶ ὑποζύγια³ ἐς τὴν Εὐβοίαν διεπέμψαντο καὶ ἐς τὰς νήσους τὰς ἐπικειμένας. [2.14.2] χαλεπῶς δὲ αὐτοῖς διὰ τὸ αἰεὶ εἰωθῆναι τοὺς πολλοὺς ἐν τοῖς ἀγροῖς διαιτᾶσθαι⁴ ἢ ἀνάστασις⁵ ἐγίγνετο.

[2.15.1] Theseus' synoikisme

ξυνεβεβήκει⁶ δὲ ἀπὸ τοῦ πάνυ ἀρχαίου ἐτέρων μᾶλλον Ἀθηναίοις τοῦτο. ἐπὶ⁷ γὰρ Κέκροπος καὶ τῶν πρώτων βασιλέων ἡ Ἀττικὴ ἐς Θησέα αἰεὶ κατὰ πόλεις ὤκειτο πρυτανεῖά⁸ τε ἐχούσας καὶ ἄρχοντας, καὶ ὁπότε μὴ τι δείσειαν, οὐ ξυνῆσαν βουλευσόμενοι ὡς⁹ τὸν βασιλέα, ἀλλ' αὐτοὶ ἕκαστοι ἐπολίτευον¹⁰ καὶ ἐβουλεύοντο· καὶ τινες καὶ ἐπολέμησάν ποτε αὐτῶν, ὥσπερ [καὶ Ἐλευσίνιοι μετ' Εὐμόλπου πρὸς Ἐρεχθέα. 2.15.2] ἐπειδὴ δὲ Θησεὺς ἐβασίλευσε, γενόμενος μετὰ τοῦ ξυνετοῦ¹¹ καὶ δυνατός¹² τὰ τε ἄλλα διεκόσμησε¹³ τὴν χώραν καὶ καταλύσας τῶν ἄλλων πόλεων τὰ τε βουλευτήρια καὶ τὰς ἀρχὰς ἐς τὴν νῦν πόλιν οὔσαν, ἐν βουλευτήριον ἀποδείξας¹⁴ καὶ πρυτανεῖον, ξυνώκισε πάντας, καὶ νεμομένους¹⁵ τὰ αὐτῶν ἐκάστους ἅπερ καὶ πρὸ τοῦ ἠνάγκασε μιᾷ πόλει ταύτη χρῆσθαι, ἢ ἀπάντων ἤδη ξυντελούντων¹⁶ ἐς αὐτὴν μεγάλη γενομένη παρεδόθη ὑπὸ Θησέως τοῖς ἔπειτα· καὶ ξυνοίκια¹⁷ ἐξ ἐκείνου Ἀθηναῖοι ἔτι καὶ νῦν τῇ θεῷ ἑορτὴν δημοτελεῖ¹⁸ ποιοῦσιν.

---

¹ ξύλωσις ἢ	houtwerk
² πρόβατον τό	kleinvee
³ ὑποζύγιον τό	jukdier
⁴ διαιτάομαι	leven, verblijven
⁵ ἀνάστασις ἢ	vertrek
⁶ συμβαίνω	overkomen
⁷ ἐπί + <i>gen.</i>	ten tijde van
⁸ πρυτανεῖον τό	raadhuis
⁹ ὡς + <i>acc. van persoon</i>	naar
¹⁰ πολιτεύω	medeburger zijn
¹¹ συνετόν τό	verstand
¹² δυνατός	machtig
¹³ διακοσμέω	ordenen
¹⁴ ἀποδείκνυμι	maken
¹⁵ νέμομαι	beheren
¹⁶ συντελέω εἰς	belastingplichtig zijn aan
¹⁷ ξυνοίκια τὰ	Samenwoningsfeest; feest in Athene ter herdenking van eenwording van Attika onder Theseus
¹⁸ δημοτελής	op staatskosten

[2.14.1] Van het land naar de stad

Toen de Atheners dat gehoord hadden, raakten ze overtuigd en ze brachten van het land kinderen en vrouwen en de rest van hun bezittingen, die zij in huis gebruikten, binnen de muren. En van de huizen zelf braken ze het houtwerk af. Kleinvee en jukdieren zonden ze uiteen naar Euboia en de eilanden die daarbij lagen. [2.14.2] Met moeite verlieten ze het platteland, omdat de meesten gewend waren altijd op het land te leven.

[2.15.1] Theseus' synoikisme

Meer dan de anderen was het volgende de Atheners vanaf zeer oude tijd ten deel gevallen. Want ten tijde van Kekrops en de eerste koningen tot aan Theseus werd Attika altijd in steden bewoond; die steden hadden raadshuizen en archonten; en wanneer zij niets te vrezen hadden, ontmoetten zij elkaar niet bij de koning om te overleggen, maar bestuurden ze ieder zelf hun stad en overlegden ze onderling. En sommigen van hen voerden soms ook oorlog, zoals [ook de Eleusiniërs met Eumolpos tegen Erechtheus 2.15.2]. Toen Theseus koning was geworden en naast verstandig ook machtig geworden was, heeft hij het land niet alleen op de overige gebieden hervormd, maar ook de raadshuizen en ambten van de steden afgeschaft en heeft hij allen laten samenwonen in die ene polis die er nu is, waarbij hij één raadshuis heeft gemaakt en één prytaneion; hij heeft alle groepen ertoe gedwongen, terwijl ze hun eigen zaken bleven bestieren precies zoals ook voorheen, gebruik te maken van die ene stad; allen waren belastingplichtig aan die stad en die werd daardoor groot; Theseus heeft haar zo nagelaten aan het nageslacht. De Atheners vieren ook nu nog op staatskosten het Samenwoningsfeest ter ere van de godin.

[2.15.3] τὸ δὲ πρὸ τοῦ ἢ ἀκρόπολις ἢ νῦν οὔσα πόλις ἦν, καὶ τὸ ὑπ’ αὐτὴν πρὸς νότον¹ μάλιστα τετραμμένον. [2.15.4] τεκμήριον δέ· τὰ γὰρ ἱερὰ ἐν αὐτῇ τῇ ἀκροπόλει +² καὶ ἄλλων θεῶν ἐστὶ καὶ τὰ ἔξω πρὸς τοῦτο τὸ μέρος τῆς πόλεως μᾶλλον ἰδρυται³, τὸ τε τοῦ Διὸς τοῦ Ὀλυμπίου καὶ τὸ Πύθειον καὶ τὸ τῆς Γῆς καὶ τὸ «τοῦ» ἐν Λίμναις Διονύσου, ᾧ τὰ ἀρχαιότερα Διονύσια⁴ [τῇ δωδεκάτῃ] ποιεῖται ἐν μηνὶ Ἀνθεστηριῶν⁵, ὡσπερ καὶ οἱ ἀπ’ Ἀθηναίων Ἴωνες ἔτι καὶ νῦν νομίζουσιν. ἰδρυται δὲ καὶ ἄλλα ἱερὰ ταύτῃ ἀρχαῖα. [2.15.5] καὶ τῇ κρήνῃ⁶ τῇ νῦν μὲν τῶν τυράννων οὔτω σκευασάντων Ἐννεακρούνη⁷ καλουμένη, τὸ δὲ πάλαι φανερῶν τῶν πηγῶν⁸ οὔσων Καλλιρρόη ὠνομασμένη, ἐκεῖνοί τε ἐγγὺς οὔση τὰ πλείστου ἄξια ἐχρῶντο⁹, καὶ νῦν ἔτι ἀπὸ τοῦ ἀρχαίου πρὸ τε γαμικῶν καὶ ἐς ἄλλα τῶν ἱερῶν νομίζεται τῷ ὕδατι χρῆσθαι· [2.15.6] καλεῖται δὲ διὰ τὴν παλαιὰν ταύτη κατοίκησιν¹⁰ καὶ ἢ ἀκρόπολις μέχρι τοῦδε ἔτι ὑπ’ Ἀθηναίων πόλις.

[2.16.1] Tegenzin

τῇ τε οὖν ἐπὶ πολὺ¹¹ κατὰ τὴν χώραν αὐτονόμῳ οἰκήσει¹² μετεῖχον¹³ οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ ἐπειδὴ ξυνωκίσθησαν, διὰ τὸ ἔθος ἐν τοῖς ἀγροῖς ὁμῶς οἱ πλείους τῶν τε ἀρχαίων καὶ τῶν ὕστερον μέχρι τοῦδε τοῦ πολέμου γενόμενοι τε καὶ οἰκήσαντες οὐ ῥαδίως πανοικεσία¹⁴ τὰς μεταναστάσεις¹⁵ ἐποιοῦντο, ἄλλως τε καὶ ἄρτι¹⁶ ἀνειληφότες τὰς κατασκευὰς μετὰ τὰ Μηδικὰ· [2.16.2] ἐβαρύνοντο δὲ καὶ χαλεπῶς ἔφερον οἰκίας τε καταλείποντες καὶ ἱερὰ ἃ διὰ παντὸς ἦν αὐτοῖς ἐκ τῆς κατὰ τὸ ἀρχαῖον πολιτείας πάτρια δίαίταν τε μέλλοντες μεταβάλλειν καὶ οὐδὲν ἄλλο ἢ πόλιν τὴν αὐτοῦ ἀπολείπων ἕκαστος.

¹ νότος ὁ   het zuiden

² *Verdwenen is hier waarschijnlijk de verwijzing naar de hoofdgodin Athene Polias.*

³ ἰδρύω   vestigen, stichten, bouwen

⁴ *de Anthesteria*

⁵ *De maand Anthesterion was de 8^e maand (januari/februari).*

⁶ κρήνη ἢ   bron

⁷ Ἐννεάκρουνος ὁ   Negenbron

⁸ πηγή ἢ   bron

⁹ χρᾶσθαι + *dat + acc.*   iets gebruiken voor

¹⁰ κατοικήσας ἢ   bewoning

¹¹ ἐπὶ πολὺ   gedurende lange tijd

¹² οἰκήσας ἢ   het wonen

¹³ μετέχω + *gen.*   deel hebben aan; *alleen hier met dat.; corrupt?*

¹⁴ πανοικεσία   met het hele huishoudhoudten

¹⁵ μετανάστασις ἢ   verhuizing

¹⁶ ἄρτι   pas

[2.15.3] Voor die tijd was de huidige stad de Akropolis en het land aan haar voet met name dat ten noorden daarvan ligt. [2.15.4] Bewijs: want de heiligdommen van Athene en de andere goden staan op de Akropolis gebouwd en die daarbuiten staan meer in de richting van dat deel van de stad gebouwd: de tempel van Olympios, de tempel van Apollo Pythios en die van Gè, de Aarde, en die van Dionusos in Limnai, ter ere van wie de oudere Dionusia gevierd worden in de maand Anthesterioon [op de twaalfde dag]¹, precies zoals ook nu nog de Ioniërs die van Athene afstammen, plegen te doen. Daar zijn ook nog andere oude tempels gebouwd. [2.15.5] Zij maakten voor de handelingen die dat water het meest waard waren, vanwege de directe nabijheid gebruik van die bron die nu de Negenbron genoemd wordt omdat de tirannen hem zo hebben ingericht, maar die vroeger Mooibron heette, omdat diens bronnen helder waren en ook nu nog is men gewoon vanaf die oude tijd dat water te gebruiken voor huwelijken en andere heilige handelingen.

[2.16.1] Tegenzin

Lange tijd woonden de Atheners dus autonoom in hun gebied; en toen zij samengevoegd waren, waren en woonden de meesten van de ouden en de mensen daarna uit gewoonte toch op het land tot aan deze oorlog en en met moeite verhuisden zij met heel hun hebben en houden, vooral ook omdat ze nog maar net hun bezittingen na de Perzische oorlogen hersteld hadden.

[2.16.2] Zij gingen er gebukt onder en vonden het moeilijk dat zij hun huizen en de voorvaderlijke heiligdommen achterlieten die zij altijd al hadden vanaf hun oorspronkelijke staatsvorm en dat zij hun levenswijze zouden veranderen en iedereen had er moeite mee dat hij niets anders dan de eigen stad verliet.

---

¹ De anthesteria werden op de 11^e, 12^e en 13^e dag gevierd.

[2.17.1] Verzameld in Athene

ἐπειδὴ τε ἀφίκοντο ἐς τὸ ἄστυ, ὀλίγοις μὲν τισιν ὑπῆρχον οἰκήσεις καὶ παρὰ φίλων τινὰς ἢ οἰκείων καταφυγή¹, οἱ δὲ πολλοὶ τὰ τε ἐρῆμα τῆς πόλεως ὤκησαν καὶ τὰ ἱερὰ καὶ τὰ ἡρῶα πάντα πλὴν τῆς ἀκροπόλεως καὶ τοῦ Ἐλευσινίου² καὶ εἴ τι ἄλλο βεβαίως³ κληστὸν⁴ ἦν· τὸ τε Πελαργικὸν⁵ καλούμενον τὸ ὑπὸ τὴν ἀκρόπολιν, ὃ καὶ ἐπάρατόν⁶ τε ἦν μὴ⁷ οἰκεῖν καὶ τι καὶ Πυθικοῦ μαντείου ἀκροτελεύτιον⁸ τοιόνδε διεκώλυε, λέγον ὡς «τὸ Πελαργικὸν ἀργόν⁹ ἄμεινον,» ὅμως ὑπὸ τῆς παραχρῆμα¹⁰ ἀνάγκης ἐξωκλήθη. [2.17.2] καί μοι δοκεῖ τὸ μαντεῖον τούναντίον ξυμβῆναι¹¹ ἢ προσεδέχοντο· οὐ γὰρ διὰ τὴν παράνομον ἐνοίκησιν αἱ ξυμφοραὶ γενέσθαι τῇ πόλει, ἀλλὰ διὰ τὸν πόλεμον ἢ ἀνάγκη τῆς οἰκήσεως, ὃν οὐκ ὀνομάζον τὸ μαντεῖον προήδει μὴ ἐπ' ἀγαθῶ ποτὲ αὐτὸ κατοικισθησόμενον. [2.17.3] κατεσκευάσαντο¹² δὲ καὶ ἐν τοῖς πύργοις τῶν τειχῶν πολλοὶ καὶ ὡς ἕκαστός που ἐδύνατο· οὐ γὰρ ἐχώρησε¹³ ξυνελθόντας αὐτοὺς ἢ πόλις, ἀλλ' ὕστερον δὴ τὰ τε μακρὰ τείχη ὤκησαν κατανειμάμενοι¹⁴ καὶ τοῦ Πειραιῶς τὰ πολλά. [2.17.4] ἅμα δὲ καὶ τῶν πρὸς τὸν πόλεμον ἤπτοντο, ξυμμάχους τε ἀγείροντες καὶ τῇ Πελοποννήσῳ ἑκατὸν νεῶν ἐπίπλου¹⁵ ἐξαρτύοντες. [2.17.5] καὶ οἱ μὲν ἐν τούτῳ παρασκευῆς ἦσαν.

[2.18.1] Archidamos in een kwaad daglicht

Ὁ δὲ στρατὸς τῶν Πελοποννησίων προῖων ἀφίκετο τῆς Ἀττικῆς ἐς Οἰνόνην πρῶτον, ἥπερ ἔμελλον ἐσβαλεῖν. καὶ ὡς ἐκαθέζοντο, προσβολὰς παρεσκευάζοντο τῷ τείχει ποιησόμενοι μηχαναῖς¹⁶ τε καὶ ἄλλῳ τρόπῳ·

¹ καταφυγή ἢ toevluchtsoord

² *Het Eleusinion aan de voet van de Akropolis, was een tempel gewijd aan de godin Demeter en haar dochter Persephone in het oude Athene. Het belangrijkste heiligdom voor Demeter stond in de stad Eleusis. Nadat Eleusis toetrad tot de Atheense staat werd rond 480 v.Chr. ook een klein heiligdom voor Demeter in Athene gebouwd.*

³ βεβαίως zeker

⁴ κληστός gesloten

⁵ Πελαργικὸν τό *Pelasgische burcht aan de westkant van de Akropolis*

⁶ ἐπάρατος vervloekt

⁷ μὴ: ἐπάρατόν *verbiedende betekenis*

⁸ ἀκροτελεύτιον τό het einde

⁹ ἀργός vrij, braak

¹⁰ παραχρῆμα dadelijk, op hetzelfde ogenblik

¹¹ συμβαίνω blijken te zijn

¹² κατασκευάζομαι voor zich inrichten

¹³ χωρέω kunnen bevatten

¹⁴ κατανέμομαι onder elkaar verdelen

¹⁵ ἐπίπλους ὁ vlootaanval

¹⁶ μηχανή ἢ belegeringstuig

[2.17.1] Verzameld in Athene

Toen zij in de stad aangekomen waren, hadden maar weinigen huizen ter beschikking en de mogelijkheid hun toevlucht te zoeken bij enige vrienden of verwanten, maar de meesten gingen wonen in de verlaten delen van de stad en in al de heiligdommen, de tempels der heroën afgezien van die op de Akropolis en het Eleusinion en als er nog iets anders absoluut gesloten was. De zogeheten Pelasgische burcht aan de voet van de Akropolis, waarop én een vloek lag om die te bewonen én waarvan ook wel de bewoning belet werd door ongeveer het volgende einde van een orakel van Apollo, dat zegt: “De Pelasgische burcht is vrij beter”, werd toch in bewoning genomen door de noodzaak van dat moment. [2.17.2] Maar ik heb het idee dat het orakel precies andersom heeft uitgepakt dan dat ze aannamen. Want volgens mij zijn de gebeurtenissen de stad niet overkomen door door illegale bewoning, maar is door de oorlog de noodzaak van bewoning ontstaan en hoewel het orakel die oorlog niet noemde, wist het van te voren dat bewoning daarvan nooit goed zou aflopen. [2.17.3] Ook in de torens van de muren hadden velen zich geïnstalleerd en een ieder deed dat ergens naar vermogen. Want de stad bood niet genoeg plaats voor de mensen, toen die zich in de stad verzameld hadden, maar later dan bewoonden ze de lange muren na die onder elkaar verdeeld te hebben en het grootste deel van Peiraieus. [.17.4] Tegelijk ook hield men zich bezig met de voorbereidingen op de oorlog: ze verzamelden bondgenoten en bereidden een vlootaanval van 100 schepen op de Peloponnesos voor. [2.17.5] Zij waren zo ver met de voorbereiding.

[2.18.1] Archidamos in een kwaad daglicht

Het leger van de Peloponnesiërs bereikte eerst op zijn mars Oinoè in Attika, juist waar ze van plan waren binnen te vallen. En toen zij zich neerlieten, bereidden zij zich voor om de muur aan te vallen met belegeringstuig en op andere wijze.

[2.18.2] ἡ γὰρ Οἰνὴ οὔσα ἐν μεθορίοις¹ τῆς Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας ἐτετείχιστο, καὶ αὐτῷ φρουρίῳ² οἱ Ἀθηναῖοι ἐχρῶντο ὅποτε πόλεμος καταλάβοι³. τὰς τε οὖν προσβολὰς ἠύτρεπιζοντο⁴ καὶ ἄλλως⁵ ἐνδιέτριψαν χρόνον περὶ αὐτήν. [2.18.3] αἰτίαν⁶ τε οὐκ ἐλαχίστην Ἀρχίδαμος ἔλαβεν ἀπ' αὐτοῦ, δοκῶν καὶ ἐν τῇ συναγωγῇ⁷ τοῦ πολέμου μαλακὸς εἶναι καὶ τοῖς Ἀθηναίοις ἐπιτήδειος⁸, οὐ παραινῶν προθύμως πολεμεῖν· ἐπειδὴ τε ξυνελέγετο ὁ στρατός, ἢ τε ἐν τῷ ἴσθμῳ ἐπιμονή⁹ γενομένη καὶ κατὰ τὴν ἄλλην πορείαν¹⁰ ἢ σχολαιότης¹¹ διέβαλεν¹² αὐτόν, μάλιστα δὲ ἢ ἐν τῇ Οἰνὴ ἐπίσχεσις¹³. [2.18.4] οἱ γὰρ Ἀθηναῖοι ἐσεκομίζοντο¹⁴ ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ, καὶ ἐδόκουν οἱ Πελοποννήσιοι ἐπελθόντες ἂν διὰ τάχους πάντα ἔτι ἔξω καταλαβεῖν, εἰ μὴ διὰ τὴν ἐκείνου μέλλησιν¹⁵. [2.18.5] ἐν τοιαύτῃ μὲν ὀργῇ ὁ στρατὸς τὸν Ἀρχίδαμον ἐν τῇ καθέδρᾳ¹⁶ εἶχεν. ὁ δὲ προσδεχόμενος¹⁷, ὡς λέγεται, τοὺς Ἀθηναίους τῆς γῆς ἔτι ἀκεραίου¹⁸ οὔσης ἐνδώσειν¹⁹ τι καὶ κατοκνήσειν²⁰ περιδεῖν²¹ αὐτὴν τμηθεῖσαν²², ἀνεῖχεν.

---

¹ μεθόριον τό	grensgebied
² φρούριον τό	versterkte plaats
³ καταλαμβάνω	beginnen
⁴ εὔτρεπιζω	gereed maken
⁵ ἄλλως	verder
⁶ αἰτία ἢ	beschuldiging
⁷ συναγωγή ἢ	voorbereiding
⁸ ἐπιτήδειος	vriendelijk
⁹ ἐπιμονή ἢ	standvastigheid
¹⁰ πορεία ἢ	expeditie
¹¹ ἢ σχολαιότης	gemakzucht
¹² διαβάλλω	verdacht maken
¹³ ἐπίσχεσις ἢ	het stokken, uitstel
¹⁴ εἰσκομίζομαι	voor zich naar binnen halen
¹⁵ μέλλησις ἢ	het dralen
¹⁶ καθέδρα ἢ	zetel
¹⁷ προσδέχομαι	verwachten
¹⁸ ἀκεραῖος	onaangetast
¹⁹ ἐνδίδωμι	toegeven
²⁰ κατοκνέω	aarzelen, ervoor terugdeinzen
²¹ περιοράω	lijdelijk toezien
²² τέμνω	plunderen

[2.18.2] Want Oinoè dat in het grensgebied van Attika en Boiotia lag, was ommuurd en de Atheners gebruikten het als garnizoensplaats, wanneer oorlog was uitgebroken. Zij waren dus bezig hun aanvallen voor te bereiden en brachten verder een tijd door rond Oinè. [2.18.3] Archidamos werd daarom zeer zwaar beschuldigd, omdat hij zowel in de voorbereiding van de oorlog niet doortastend scheen te zijn als ook de Atheners vriendelijk gezind scheen; hij vermaande immers niet om enthousiast te strijden. Toen het leger zich verzamelde, kwam hij in een verdacht licht door zijn lange verblijf op de Isthmos en de gemakzucht tijdens de rest van de expeditie en vooral door zijn uitstel bij Oinè. [2.18.4] Want in die tijd haalden de Atheners hun spullen binnen de stad en schenen de Peloponnesiërs, als ze snel erop afgegaan zouden zijn, alles nog buiten de stad te hebben aangetroffen, als hij niet zo gedraald had. [2.18.5] Daarom was het leger boos op hem tijdens de belegering. Hij talmde, naar men zegt, omdat hij verwachtte dat de Atheners, nu hun land nog intact was, enigszins zouden toegeven en ervoor terug zouden deinzen met lede ogen toe te zien hoe hun land gebrandschat werd.

[2.19.1] Eerste raid in Attika

ἐπειδὴ μέντοι προσβαλόντες τῇ Οἰνόῃ¹ καὶ πᾶσαν ἰδέαν² πειράσαντες οὐκ ἐδύνατο ἐλεῖν, οἳ τε Ἀθηναῖοι οὐδὲν ἐπεκηρυκεύοντο³, οὕτω δὲ ὀρμήσαντες ἀπ' αὐτῆς μετὰ τὰ ἐν Πλαταιᾷ [τῶν ἐσελθόντων Θηβαίων] γενόμενα ἡμέρα ὀγδοηκοστῇ μάλιστα, θέρους⁴ καὶ τοῦ σίτου ἀκμάζοντος⁵, ἐσέβαλον ἐς τὴν Ἀττικὴν· ἠγεῖτο δὲ Ἀρχίδαμος ὁ Ζευξιδάμου, Λακεδαιμονίων βασιλεύς. [2.19.2] καὶ καθεζόμενοι ἔτεμνον πρῶτον μὲν Ἐλευσίνα καὶ τὸ Θριάσιον⁶ πεδῖον καὶ τροπὴν⁷ τινα τῶν Ἀθηναίων ἰπέων περὶ τοὺς Ῥεῖτους⁸ καλουμένους ἐποίησαντο· ἔπειτα προχώρουν ἐν δεξιᾷ ἔχοντες τὸ Αἰγάλεων⁹ ὄρος¹⁰ διὰ Κρωπιᾶς¹¹, ἕως ἀφίκοντο ἐς Ἀχαρνὰς¹², χωρίον μέγιστον¹³ τῆς Ἀττικῆς τῶν δήμων καλουμένων, καὶ καθεζόμενοι ἐς αὐτὸ στρατόπεδόν τε ἐποίησαντο χρόνον τε πολὺν ἐμμεῖναντες ἔτεμνον.

[2.20.1] Archidamos' opzet

γνώμη δὲ τοιαῦδε λέγεται τὸν Ἀρχίδαμον περὶ τε τὰς Ἀχαρνὰς ὡς ἐς μάχην ταξάμενον μεῖναι καὶ ἐς τὸ πεδῖον ἐκείνη τῇ ἐσβολῇ οὐ καταβῆναι· [2.20.2] τοὺς γὰρ Ἀθηναίους ἤλπιζεν, ἀκμάζοντάς¹⁴ τε νεότητι πολλῇ καὶ παρεσκευασμένους ἐς πόλεμον ὡς οὕτω πρότερον, ἴσως ἂν ἐπεξελεῖν καὶ τὴν γῆν οὐκ ἂν περιδεῖν τμηθῆναι. [2.20.3] ἐπειδὴ οὖν αὐτῷ ἐς Ἐλευσίνα καὶ τὸ Θριάσιον πεδῖον οὐκ ἀπήνησαν¹⁵, πείραν ἐποιεῖτο περὶ τὰς Ἀχαρνὰς καθήμενος εἰ ἐπεξίασιν¹⁶. [2.20.4] ἅμα μὲν γὰρ αὐτῷ ὁ χῶρος ἐπιτήδειος¹⁷ ἐφαίνετο ἐνστρατοπεδεῦσαι, ἅμα δὲ καὶ οἱ Ἀχαρνῆς μέγα μέρος¹⁸ ὄντες τῆς πόλεως (τρισχίλιοι γὰρ ὀπλίται ἐγένοντο) οὐ περιόψεσθαι ἐδόκουν τὰ σφέτερα διαφθαρέντα, ἀλλ' ὀρμήσειν καὶ τοὺς πάντας ἐς μάχην. εἴ τε καὶ μὴ

---

¹ *de deme Oinoè*

² ἰδέα ἢ vorm (van aanval); tactiek

³ ἐπικηρυκεύομαι door een heraut onderhandelen

⁴ θέρος τό zomer, oogst

⁵ ἀκμάζω rijp zijn

⁶ θριάσιος van de deme Thria

⁷ τροπή ἢ wende

⁸ Ῥεῖτοι οἱ de Rheitoi, twee zoutmeren tussen Ayhene en Eleusis

⁹ Αἰγάλεως ὁ Aigaleoos, gebergte tussen Athene en Eleusis

¹⁰ ὄρος τό berg, gebergte

¹¹ *de deme Kropiai*

¹² *de deme Acharnai*

¹³ 6 km²

¹⁴ ἀκμάζω krachtig zijn

¹⁵ ἀπαντάω tegemoet komen

¹⁶ ἐπέξειμι optrekken tegen

¹⁷ ἐπιτήδειος geschikt, nuttig

¹⁸ μέρος τό deel

[2.19.1] Eerste raid in Attika

Toen zij echter Oinoè hadden aangevallen en iedere tactiek hadden toegepast, maar het toch niet konden innemen en de Atheners geenszins door een heraut onderhandelden, zijn zij dus daarom van Oinoè opgebroken ongeveer op de 80e dag na wat er in Plataia gebeurd was [toen de Thebanen daar binnengedrongen waren], toen de oogst en het graan rijp waren. Archidamos, de zoon van Zeuxidamos, koning van de Lakedaimoniërs, had de leiding. [2.9.2] Toen zij hun kamp op hadden geslagen, plunderden zij eerst Eleusis en de Thriasische vlakte en joegen de Atheense cavalerie rond de zogeheten Rheitoi op de vlucht. Daarna trokken zij op met aan de rechterkant het Aigaleoosgebergte door de deme Kopiai heen, totdat ze Acharnai bereikten, het grootste grondgebied van de zogeheten demen in Attika en ze sloegen daar hun bivak op en plunderden het lange tijd na zich daar te hebben neergelaten.

[2.20.1] Archidamos' opzet

Men zegt dat Archidamos met een de volgende gedachte zich rond Acharnai heeft neergelaten en zich heeft opgesteld voor de strijd en niet bij die inval is afgedaald in de vlakte: [2.20.2] hij hoopte namelijk dat de Atheners die krachtig waren door de grote hoeveelheid jeugd en voorbereid op de oorlog als nooit tevoren, misschien wel uit zouden rukken tegen hem en niet zouden toezien dat het land gebrandschat werd. [2.20.3] Toen ze dan hem niet bij Eleusis en de Thriasische vlakte tegemoet gekomen waren, deed hij een poging toen hij rond Acharnai gelegerd was, of ze tegen hem uit zouden rukken. [2.20.4] Want enerzijds scheen hem het gebied geschikt om daar zijn kamp op te slaan en anderzijds schenen de Acharniërs ook als groot deel van de stad (ze telden namelijk 3000 hoplieten) niet toe te zullen kijken bij de vernietiging van het hunne, maar ook de hele troepenmacht ten strijde in beweging te zullen brengen. En als de Atheners niet bij die inval zouden uitrukken, dan zou

ἐπεξέλθοιεν ἐκείνη τῆ ἐσβολῆ οἱ Ἀθηναῖοι, ἀδεέστερον¹ ἤδη ἐς τὸ ὕστερον τό τε πεδῖον τεμεῖν καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν πόλιν χωρήσεσθαι· τοὺς γὰρ Ἀχαρνέας ἐστερημένους² τῶν σφετέρων οὐχ ὁμοίως προθύμους ἔσεσθαι ὑπὲρ τῆς τῶν ἄλλων κινδυνεύειν, στάσιν³ δ' ἐνέσεσθαι τῆ γνώμη. [2.20.5] τοιαύτη μὲν διανοία ὁ Ἀρχίδαμος περὶ τὰς Ἀχαρνὰς ἦν.

[2.21.1] Onrust

Ἀθηναῖοι δὲ μέχρι μὲν οὗ περὶ Ἐλευσίνα καὶ τὸ Θριάσιον πεδῖον ὁ στρατὸς ἦν, καὶ τινα ἐλπίδα εἶχον ἐς τὸ ἐγγυτέρω αὐτοὺς μὴ προϊέναι, μεμνημένοι καὶ Πλειστοάνακτα⁴ τὸν Πausανίου Λακεδαιμονίων βασιλέα, ὅτε ἐσβαλὼν τῆς Ἀττικῆς ἐς Ἐλευσίνα καὶ Θριῶζε⁵ στρατῶ Πελοποννησίων πρὸ τοῦδε τοῦ πολέμου τέσσαρσι καὶ δέκα ἔτεσιν ἀνεχώρησε πάλιν ἐς τὸ πλεόν οὐκέτι προελθὼν (δι' ὃ δὴ καὶ ἡ φυγὴ αὐτῶ ἐγένετο ἐκ Σπάρτης δόξαντι χρήμασι πεισθῆναι [τὴν ἀναχώρησιν])· [2.21.2] ἐπειδὴ δὲ περὶ Ἀχαρνὰς εἶδον τὸν στρατὸν ἐξήκοντα σταδίους τῆς πόλεως ἀπέχοντα⁶, οὐκέτι ἀνασχετὸν ἐποιοῦντο⁷, ἀλλ' αὐτοῖς, ὡς εἰκός, γῆς τεμνομένης ἐν τῷ ἐμφανεῖ⁸, ὃ οὐπὼ ἐοράκεσαν οἱ γε νεώτεροι, οὐδ' οἱ πρεσβύτεροι πλὴν τὰ Μηδικά⁹, δεινὸν ἐφαίνετο καὶ ἐδόκει τοῖς τε ἄλλοις καὶ μάλιστα τῆ νεότητι ἐπεξιέναι καὶ μὴ περιορᾶν¹⁰. [2.21.3] κατὰ ξυστάσεις¹¹ τε γινόμενοι ἐν πολλῇ ἔριδι ἦσαν, οἱ μὲν κελεύοντες ἐπεξιέναι, οἱ δὲ τινες οὐκ ἐῶντες¹². χρησμολόγοι τε ἦδον¹³ χρησμούς παντοίους, ὧν ἀκροᾶσθαι¹⁴ ὡς ἕκαστος¹⁵ ὠρμητο¹⁶.

¹ ἀδεής   zonder vrees

² στερέω + gen.   beroven van

³ στάσις ἢ   twist

⁴ *Pleistoanax viel, toen Euboiā en Megara tegen Athene in 445 in opstand kwamen en Perikles overgestoken was naar Euboiā, Attica binnen; hij kwam niet verder dan de Thriasische vlakte die hij plunderde.*

⁵ Θριῶζε   naar Thria

⁶ ἀπέχω intr.   verwijderd zijn van

⁷ ἀνασχετὸν ποιέομαι   iets als ondraaglijk beschouwen

⁸ ἐμφανής   duidelijk

⁹ τὰ Μηδικά   acc. adv. ten tijde van de Perzische oorlogen

¹⁰ περιορᾶω   lijdelijk toezien

¹¹ σύστασις ἢ   het samscholen, verzamelde menigte

¹² ἐάω   laten

¹³ αἰίδω   zingen

¹⁴ ἀκροάομαι + gen.   luisteren naar

¹⁵ ὡς ἕκαστος   ieder voor zich

¹⁶ ὀρμάομαι   zich in beweging zetten, verlangen

er nu minder reden tot angst zijn om later de vlakke te plunderen en naar de stad zelf op te rukken, want als de Acharniërs van hun bezittingen beroofd zouden zijn, zouden ze niet even enthousiast zijn om risico's te lopen voor het land van de rest en zouden ze in dubio zijn. [2.20.5] Archidamos zat met zo'n gedachte betreffende Acharnai.

[2.21.1] Onrust

De Atheners behielden, totdat het leger rond Eleusis en de Thriasische vlakke was, nog enige hoop dat zij niet tot dichterbij zouden optrekken; hierbij hadden ze ook Pleistoanax de zoon van Pausanias, koning van de Lakedaimoniërs, in gedachte, toen hij namelijk 14 jaar voor deze oorlog Eleusis en Thria in Attika binnengevallen was met een leger van de Peloponnesiërs en weer teruggekeerd was zonder verder te zijn opgerukt (daarom dan ook werd hij uit Sparta verbannen, omdat men dacht dat hij omgekocht was [om zich terug te trekken]). [2.21.2] Maar toen ze het leger rond Acharnai gezien hadden op een afstand van 60 stadiën van Athene, hielden ze het niet meer uit, maar het scheen hun verschrikkelijk, zoals logisch was, toen het land openlijk geplunderd werd, wat de jongeren nog niet gezien hadden, ook de ouderen niet behalve in de Perzische oorlogen en het scheen afgezien van de anderen ook vooral de jeugd goed toe erop af te gaan en niet lijdelijk toe te kijken. [2.21.3] Terwijl ze in groepen samschoolden, hadden ze grote onenigheid: sommigen bevalen uit te rukken op de vijand af en anderen stonden dat niet toe. Waarzeggers zongen allerlei orakels die ieder voor zich verlangde te horen.

οἱ τε Ἀχαρνῆς οἰόμενοι παρὰ σφίσιν αὐτοῖς οὐκ ἐλαχίστην μοῖραν εἶναι Ἀθηναίων, ὡς αὐτῶν ἢ γῆ ἐτέμνετο, ἐνήγον¹ τὴν ἔξοδον μάλιστα. παντί τε τρόπῳ ἀνηρέθιστο² ἢ πόλις, καὶ τὸν Περικλέα ἐν ὀργῇ³ εἶχον, καὶ ὧν παρήνευσε⁴ πρότερον ἐμέμνητο οὐδέν, ἀλλ' ἐκάκιζον⁵ ὅτι στρατηγὸς ὧν οὐκ ἐπεξάγοι, αἴτιόν τε σφίσι ἐνόμιζον πάντων ὧν ἔπασχον.

[2.22.1] Perikles' tactiek

Περικλῆς δὲ ὄρων μὲν αὐτοὺς πρὸς τὸ παρὸν χαλεπαίνοντας καὶ οὐ τὰ ἄριστα φρονοῦντας, πιστεύων δὲ ὀρθῶς γινώσκων περὶ τοῦ μὴ ἐπεξιέναι, ἐκκλησίαν τε οὐκ ἐποίει αὐτῶν οὐδὲ ξύλλογον οὐδένα, τοῦ⁶ μὴ ὀργῇ τι μᾶλλον ἢ γνώμη ξυνελθόντας ἐξαμαρτεῖν, τὴν τε πόλιν ἐφύλασσε καὶ δι' ἡσυχίας μάλιστα ὅσον ἐδύνατο εἶχεν. [2.22.2] ἰππέας μέντοι ἐξέπεμπεν αἰεὶ τοῦ μὴ προδρόμους⁷ ἀπὸ τῆς στρατιᾶς ἐσπίπτοντας ἐς τοὺς ἀγρούς τοὺς ἐγγύς τῆς πόλεως κακουργεῖν⁸· καὶ ἵππομαχία τις ἐγένετο βραχεῖα ἐν Φρυγίσις⁹ τῶν τε Ἀθηναίων τέλει¹⁰ ἐνὶ τῶν ἰπέων καὶ Θεσσαλοῖς μετ' αὐτῶν πρὸς τοὺς Βοιωτῶν ἰπέας, ἐν ᾗ¹¹ οὐκ ἔλασσον ἔσχον οἱ Ἀθηναῖοι καὶ Θεσσαλοί, μέχρι οὗ προσβοηθησάντων τοῖς Βοιωτοῖς τῶν ὀπλιτῶν τροπῇ¹² ἐγένετο αὐτῶν καὶ ἀπέθανον τῶν Θεσσαλῶν καὶ Ἀθηναίων οὐ πολλοί· ἀνείλοντο μέντοι αὐτοὺς αὐθημερὸν ἄσπρονδους¹³. καὶ οἱ Πελοποννήσιοι τροπαῖον τῇ ὑστεραίᾳ ἔστησαν. [2.22.3] ἡ δὲ βοήθεια αὕτη τῶν Θεσσαλῶν κατὰ τὸ παλαιὸν ξυμμαχικόν¹⁴ ἐγένετο τοῖς Ἀθηναίοις, καὶ ἀφίκοντο παρ' αὐτοὺς Λαρισαῖοι, Φαρσάλιοι, [Παράσιοι], Κραννώνιοι, Πυράσιοι, Γυρτώνιοι, Φεραῖοι. ἡγοῦντο δὲ αὐτῶν ἐκ μὲν Λαρίσης Πολυμήδης καὶ Ἀριστόνους, ἀπὸ τῆς στάσεως¹⁵ ἐκάτερος, ἐκ δὲ Φαρσάλου Μένων· ἦσαν δὲ καὶ τῶν ἄλλων κατὰ πόλεις ἄρχοντες.

---

¹ ἐνάγω	ertoe aanzetten
² ἀνερεθίζω	prikkelen
³ ὀργή ἢ	drift, toorn
⁴ παραινέω	adviseren
⁵ κακίζω	afkeuren, verwijten
⁶ <i>gen. causae</i>	
⁷ πρόδρομος ὁ	<i>pl.</i> voorhoede, verkenners
⁸ κακουργέω	kwaad berokkenen
⁹ <i>ergens in de vlakte tussen Athene en Acharnai</i>	
¹⁰ τέλος τό	afdeling
¹¹ ἐν ᾗ	in welk gevecht
¹² τροπή	wending, het op de vlucht slaan
¹³ ἄσπρονδος	zonder verdrag
¹⁴ ξυμμαχικόν τό	bondgenootschap; <i>gesloten in 461 v. Chr. De Thessaliërs waren vanouds vijanden van de Doriërs en Boiotiërs. Het bondgenootschap was gesloten toen de Spartanen de troepen van Athene wegstuurde, die gekomen waren om te helpen tegen de heloten.</i>
¹⁵ στάσις ἢ	belangengemeenschap, partij, congres

De Acharniërs drongen het meest aan om uit te rukken, toen hun land gebrandschat werd, omdat ze meenden dat bij hen niet het kleinste deel der Atheners was. Op iedere wijze was de stad geprikkeld en men was boos op Perikles en ze dachten aan niets meer van wat hij eerder had aangeraden, maar ze verweten hem dat hij als veldheer hen niet te velde leidde en ze zagen hem als oorzaak van alle ellende die ze ondergingen.

[2.22.1] Perikles' tactiek

Toen Perikles zag dat ze met het oog op dat moment boos waren en dat zij niet bedachten wat het beste was en hij erop vertrouwde dat hij het bij het rechte eind had om niet uit te rukken, belegde hij niet een volksvergadering van hen en hield hij geen enkele bijeenkomst om zo te voorkomen dat zij misschien meer uit woede dan op grond van inzicht bijeengekomen in de fout zouden gaan; hij liet de stad bewaken en hield die naar vermogen rustig. [2.22.2] Hij zond echter telkens ruiters uit de stad om te voorkomen dat de verkenners vanuit het leger de akkers in de buurt van de stad binnen zouden vallen en daar schade zouden aanrichten. Ook vond er een kort durend ruitergevecht plaats in Phrygi¹ van één afdeling ruiters van de Atheners en de Thessaliërs met ruiters van de Boiotiërs waarin de Atheners en de Thessaliërs niet de benedenpartij waren, totdat zij op de vlucht gingen, toen de hoplieten van de Boiotiërs te hulp waren gekomen; er sneuvelden niet veel Thessaliërs en Atheners. Ze hebben de doden echter nog op die dag zonder verdrag opgenomen. En de Peloponnesiërs hebben de volgende dag een zegeteken opgesteld. [2.22.3] Die hulp van de Thessaliërs kregen de Atheners op grond van een oud bondgenootschap en bij hen kwamen Larisaiërs, Pharsaliërs, [Parasiërs], Krannoniërs, Purasiërs, Guronieërs, Pheraiërs. Zij stonden onder leiding van Polumedes uit Larisa en van Aristonous, ieder van beide in opdracht van hun partij en uit Pharsalos Menoon. Er waren ook van de overigen per stad aanvoerders.

---

¹ plaats

[2.23.1] De Peloponnesiërs onverrichterzake terug

Οἱ δὲ Πελοποννήσιοι, ἐπειδὴ οὐκ ἐπέεξιζαν αὐτοῖς οἱ Ἀθηναῖοι ἐς μάχην, ἄραντες¹ ἐκ τῶν Ἀχαρνῶν ἐδήουν² τῶν δήμων τινὰς ἄλλους τῶν μεταξὺ Πάρνηθος³ καὶ Βριλησσοῦ⁴ ὄρους. [2.23.2] ὄντων δὲ αὐτῶν ἐν τῇ γῆ οἱ Ἀθηναῖοι ἀπέστειλαν τὰς ἑκατὸν ναῦς περὶ Πελοπόννησον ἄσπερ παρεσκευάζοντο καὶ χιλίους ὀπλίτας ἐπ' αὐτῶν καὶ τοξότας τετρακοσίους· ἐστρατήγει δὲ Καρκίνος⁵ τε ὁ Ξενοτίμου καὶ Πρωτέας⁶ ὁ Ἐπικλέους καὶ Σωκράτης ὁ Ἀντιγένους. [2.23.3] καὶ οἱ μὲν ἄραντες τῇ παρασκευῇ ταύτῃ περιέπλεον, οἱ δὲ Πελοποννήσιοι χρόνον ἐμμεΐναντες ἐν τῇ Ἀττικῇ ὅσου εἶχον τὰ ἐπιτήδεια⁷ ἀνεχώρησαν διὰ Βοιωτῶν, οὐχ ἦπερ ἐσέβαλον· παριόντες δὲ Ὀρωπὸν⁸ τὴν γῆν τὴν Γραϊκὴν καλουμένην, ἣν νέμονται⁹ Ὀρώπιοι Ἀθηναίων ὑπήκοοι¹⁰, ἐδήωσαν. ἀφικόμενοι δὲ ἐς Πελοπόννησον διελύθησαν κατὰ πόλεις ἕκαστοι.

[2.24.1] Geld en schepen apart gezet

Ἀναχωρησάντων δὲ αὐτῶν οἱ Ἀθηναῖοι φυλακὰς κατεστήσαντο κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν, ὥσπερ δὴ ἔμελλον διὰ παντὸς τοῦ πολέμου φυλάξιν· καὶ χίλια τάλαντα ἀπὸ τῶν ἐν τῇ ἀκροπόλει χρημάτων ἔδοξεν αὐτοῖς ἐξαίρετα¹¹ ποιησαμένοις χωρὶς θέσθαι καὶ μὴ ἀναλοῦν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἄλλων πολεμεῖν· ἦν δέ τις εἴπη ἢ ἐπιψηφίση¹² κινεῖν τὰ χρήματα ταῦτα ἐς ἄλλο τι, ἦν μὴ οἱ πολέμοιοι νηίτη¹³ στρατῶ ἐπιπλέωσι τῇ πόλει καὶ δέη ἀμύνασθαι, θάνατον ζημίαν ἐπέθεντο. [2.24.2] τριήρεις τε μετ' αὐτῶν ἐξαιρέτους ἑκατὸν ἐποίησαντο κατὰ τὸν ἐνιαυτὸν ἕκαστον τὰς βελτίστας, καὶ τριηράρχους αὐταῖς, ὧν μὴ χρῆσθαι¹⁴ μηδεμιᾶ ἐς ἄλλο τι ἢ μετὰ τῶν χρημάτων περὶ τοῦ αὐτοῦ κινδύνου, ἦν δέη.

¹ αἶρω *intr.*

opbreken

² δηόω

vernietigen, brandschatten

³ Πάρνης, -ηθος ὄ

de Parnes

⁴ Βριλησσοῦ ὄ

de Brilessos, de Pentelicon

⁵ *verwant van de tragicus van dezelfde naam, met wie Aristofanes de spot drijft*

⁶ *commandant van de tien schepen die in 433 naar Korkyra gestuurd zijn*

⁷ τὰ ἐπιτήδεια

levensmiddelen

⁸ *Oropos is gesticht door kolonisten uit Eretria; het bevond zich ofwel in of was identiek aan Graia. In de oudheid was het een grensstad tussen Boeotia en Attica en het bezit ervan was een voortdurende oorzaak van geschillen tussen de twee staten; maar uiteindelijk kwam het in bezit van Athene. De eigenlijke haven, die Delphinium heette, was aan de monding van de Asopus, ongeveer 1,6 km ten noorden van de stad.*

⁹ νέμομαι

bewonen

¹⁰ ὑπήκοος

onderdanig

¹¹ ἐξαίρετος

uitgenomen, gereserveerd

¹² ἐπιψηφίζω

aan de orde stellen

¹³ νηίτης

scheeps-

¹⁴ *Vul aan ἔδοξε.*

[2.23.1] De Peloponnesiërs onverrichterzake terug

Toen de Atheners niet tegen de Peloponnesiërs uitrukten om te strijden, braken de Peloponnesiërs op uit Acharnai en vernietigden enige andere demen die tussen de bergen de Parnes en de Brilessos liggen. [2.23.2]. Toen zij dus in Attika waren, stuurden de Atheners de honderd schepen uit rond de Peloponnesos, juiste welke zij in gereedheid brachten, met daarop 1000 hoplieten en 400 boogschutters. De commandanten waren Karkinos de zoon van Xenotimos en Proteas de zoon van Epikleës en Sokrates de zoon van Antigenes. [2.23.3] En nadat ze opgebroken waren met die troepenmacht, voeren ze rond de Peloponnesos en toen de Peloponnesiërs zo een lange tijd in Attika gebleven waren als waarvoor zij proviand hadden, gingen ze terug door het gebied der Boiotiërs, niet via de route waarlangs ze hun inval hadden gedaan. Toen ze Oropos passeerden, het zogeheten Graïsche land, dat de Oropiërs bewonen als onderdanen van de Atheners, verwoestten ze dat. Aangekomen op de Peloponnesos werden ze, iedere groep afzonderlijk, per stad ontbonden.

[2.24.1] Geld en schepen apart gezet

Toen ze teruggekeerd waren, stelden de Atheners wachters op te land en ter zee, precies zoals ze dan de hele oorlog door de wacht zouden houden. Ze besloten 1000 talenten van het geld op de akropolis te nemen en apart te zetten en niet uit te geven, maar om van de rest oorlog te voeren. Voor het geval dat iemand het opperde of het aan de orde stelde aan dat geld te komen voor een ander doel, tenzij de vijanden met een zeemacht op de stad zouden afvaren en het nodig zou zijn zich te verdedigen, stelden ze voor hem de doodstraf in. [2.24.2] Samen met dat geld kozen ze ieder jaar de honderd beste schepen uit en met die schepen kapiteins, waarvan geen enkel voor een ander doel gebruikt mocht worden dan samen met dat geld betreffende hetzelfde gevaar, als het nodig was.

[2.25.1] Reeds op de Peloponnesos

Οἱ δ' ἐν ταῖς ἑκατὸν ναυσὶ περὶ Πελοπόννησον Ἀθηναῖοι καὶ Κερκυραῖοι μετ' αὐτῶν πεντήκοντα ναυσὶ προσβεβηθηκότες καὶ ἄλλοι τινὲς τῶν ἐκεῖ ξυμμάχων ἄλλα τε ἑκάκουν¹ περιπλέοντες καὶ ἐς Μεθώνην τῆς Λακωνικῆς ἀποβάντες τῷ τείχει προσέβαλον ὄντι ἀσθενεῖ καὶ ἀνθρώπων οὐκ ἐνόητων.

[2.25.2] ἔτυχε δὲ περὶ τοὺς χώρους τούτους Βρασίδης ὁ Τέλλιδος ἀνὴρ Σπαρτιάτης φρουρὰν² ἔχων, καὶ αἰσθόμενος ἐβοήθει τοῖς ἐν τῷ χωρίῳ μετὰ ὀπλιτῶν ἑκατόν. διαδραμῶν δὲ τὸ τῶν Ἀθηναίων στρατόπεδον ἐσκεδασμένον κατὰ τὴν χώραν καὶ πρὸς τὸ τεῖχος τετραμμένον ἐσπίπτει ἐς τὴν Μεθώνην καὶ ὀλίγους τινὰς ἐν τῇ ἐσδρομῇ ἀπολέσας τῶν μεθ' αὐτοῦ τὴν τε πόλιν περιεποίησε³ καὶ ἀπὸ τούτου τοῦ τολμήματος πρῶτος τῶν κατὰ τὸν πόλεμον ἐπηνέθη⁴ ἐν Σπάρτῃ. [2.25.3] οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἄραντες παρέπλεον, καὶ σχόντες⁵ τῆς Ἡλείας ἐς Φειὰν ἐδήρουν τὴν γῆν ἐπὶ δύο ἡμέρας καὶ προσβηθήσαντας τῶν ἐκ τῆς κοίλης⁶ Ἡλίδος τριακοσίους λογάδας⁷ καὶ τῶν αὐτόθεν ἐκ τῆς περιοικίδος⁸ Ἡλείων μάχη ἐκράτησαν. [2.25.4] ἀνέμου δὲ κατιόντος⁹ μεγάλου χειμαζόμενοι¹⁰ ἐν ἀλίμένῳ¹¹ χωρίῳ, οἱ μὲν πολλοὶ ἐπέβησαν ἐπὶ τὰς ναῦς καὶ περιέπλεον τὸν Ἰχθυῖν καλούμενον τὴν ἄκραν¹² ἐς τὸν ἐν τῇ Φειᾷ λιμένα, οἱ δὲ Μεσσήνιοι ἐν τούτῳ καὶ ἄλλοι τινὲς οἱ οὐ δυνάμενοι ἐπιβῆναι κατὰ γῆν χωρήσαντες τὴν Φειὰν αἰροῦσιν. [2.25.5] καὶ ὕστερον αἶ τε νῆες περιπλεύσασαι ἀναλαμβάνουσιν αὐτοὺς καὶ ἐξανάγονται ἐκλιπόντες Φειὰν, καὶ τῶν Ἡλείων ἡ πολλὴ ἤδη στρατιὰ προσεβεβηθήκει. παραπλεύσαντες δὲ οἱ Ἀθηναῖοι ἐπὶ ἄλλα χωρία ἐδήρουν.

---

¹ κακόω	kwaad berokkenen/uitrichten
² φρουρά ἢ	wacht(post), bezetting(sdienst)
³ περιποιέω	verwerven
⁴ ἐπαινέω	prijzen
⁵ ἔχω	koers zetten
⁶ κοίλος	door bergen ingesloten
⁷ λογάς, -αδος	uitgelezen
⁸ περιοικίς, -ιδος	omliggend/wonend
⁹ κάτειμι	neerdalen, opsteken
¹⁰ χειμάζομαι	door storm geteisterd worden
¹¹ ἀλίμενος	zonder haven
¹² ἄκρα ἢ	kaap

[2.25.1] Raids op de Peloponnesos

Die Atheners op die honderd schepen die rond de Peloponnesos voeren en de Kerkuraiers met hen die met vijftig schepen te hulp gesneld waren en nog anderen van de bondgenoten gingen afgezien van het andere kwaad dat ze aanrichtten toen ze rond de Peloponnesos voeren, bij Methonè van boord en vielen de muur aan; deze was zwak en er waren geen mensen op de muren.

[2.25.2] Toevallig hield daar ergens in die contreien Brasidas de zoon van Tellis, een Spartiaat, de wacht en toen hij van de aanval vernomen had, rende hij de mensen in die versterkte plaats te hulp met honderd hoplieten. Hij stormde dwars door het kamp van de Atheners dat in het gebied verspreid lag en de aandacht op de muur gevestigd had, Methonè binnen en bij die aanval verloor hij enkelen van zijn manschappen; hij kreeg Methonè in handen en naar aanleiding van die koene daad werd hij als eerste van de strijders in die oorlog geprezen in Sparta. [2.25.3] De Atheners kozen het ruime sop en voeren langs de Peloponnesos. Toen ze geland waren in Feia in Eleia, plunderden ze dat land gedurende twee dagen en toen 300 uitgelezenen van de bewoners van het door bergen ingesloten Elis te hulp waren gekomen en van de Eleiers terplekke uit het omliggende gebied, versloegen ze die in een gevecht. [2.25.4] Toen een zware wind opstak en zij door een storm geteisterd werden in het gebied dat geen haven heeft, gingen de meesten sloop en voeren ze rond de kaap die 'Vis' heet, naar de haven in Feia, maar de Messeniërs en enige anderen die niet aan boord van een schip konden gaan, gingen in die tijd over land en namen Feia in. [2.25.5] Later namen die schepen, toen ze rond gevaren waren hen aan boord en na Feia verlaten te hebben voeren ze daarvan weg en het grootste deel van het leger der Eleiers was al te hulp gesneld. Op hun vaart langs de Peloponnesos naar andere plaatsen vernietigden ze die.

[2.26.1] Een Atheense expeditie onder leiding van Kleopompos

Ὑπὸ¹ δὲ τὸν αὐτὸν χρόνον τοῦτον Ἀθηναῖοι τριάκοντα ναῦς ἐξέπεμψαν περὶ τὴν Λοκρίδα καὶ Εὐβοίας ἅμα φυλακὴν· ἐστρατήγει δὲ αὐτῶν Κλεόπομπος ὁ Κλεινίου. [2.26.2] καὶ ἀποβάσεις ποιησάμενος τῆς τε παραθαλασσίου² ἔστιν ἅ³ ἐδήλωσε καὶ Θρόνιον⁴ εἶλεν, ὁμήρους⁵ τε ἔλαβεν αὐτῶν, καὶ ἐν Ἀλόπη τοὺς βοηθήσαντας Λοκρῶν μάχῃ ἐκράτησεν.

[2.27.1] Verbanning van de Aigineten

Ἀνέστησαν⁶ δὲ καὶ Αἰγινήτας τῷ αὐτῷ θέρει τούτῳ ἐξ Αἰγίνης Ἀθηναῖοι, αὐτοὺς τε καὶ παῖδας καὶ γυναῖκας, ἐπικαλέσαντες⁷ οὐχ ἥκιστα τοῦ πολέμου σφίσιν αἰτίους εἶναι· καὶ τὴν Αἰγιναν ἀσφαλέστερον⁸ ἐφαίνετο τῇ Πελοποννήσῳ ἐπικειμένην αὐτῶν πέμψαντας ἐποίκους⁹ ἔχειν. καὶ ἐξέπεμψαν ὕστερον οὐ πολλῶ ἐς αὐτὴν τοὺς οἰκήτορας¹⁰. [2.27.2] ἐκπεσοῦσι δὲ τοῖς Αἰγινήταις οἱ Λακεδαιμόνιοι ἔδοσαν Θυρέαν οἰκεῖν καὶ τὴν γῆν νέμεσθαι, κατὰ τε τὸ Ἀθηναίων διάφορον¹¹ καὶ ὅτι σφῶν εὐεργέται¹² ἦσαν ὑπὸ τὸν σεισμόν¹³ καὶ τῶν Εἰλώτων τὴν ἐπανάστασιν¹⁴. ἡ δὲ Θυρεᾶτις γῆ μεθορία¹⁵ τῆς Ἀργείας καὶ Λακωνικῆς ἐστίν, ἐπὶ θάλασσαν καθήκουσα. καὶ οἱ μὲν αὐτῶν ἐνταῦθα ὤκησαν, οἱ δ' ἐσπάρησαν¹⁶ κατὰ τὴν ἄλλην Ἑλλάδα.

[2.28.1] Een zonsverduistering

Τοῦ δ' αὐτοῦ θέρους νομηνία¹⁷ κατὰ σελήνην, ὥσπερ καὶ μόνον δοκεῖ εἶναι γίνεσθαι δυνατόν, ὁ ἥλιος ἐξέλιπε¹⁸ μετὰ μεσημβρίαν¹⁹ καὶ πάλιν ἀνεπληρώθη²⁰, γενόμενος μηνοειδῆς²¹ καὶ ἀστέρων τινῶν ἐκφανέντων.

¹ ὑπὸ + acc. van tijd

² παραθάλασσιος

³ ἔστιν ἅ

⁴ *Thronion was een stad van de Euboiers en Lokriërs.*

⁵ ὁμηρος ὁ

⁶ ἀνίστημι

⁷ ἐπικαλέω

⁸ ἀσφαλῆς

⁹ ἐποίκος ὁ

¹⁰ οἰκῆτωρ ὁ

¹¹ διάφορον τό

¹² εὐεργέτης ὁ

¹³ σεισμός ὁ

¹⁴ ἐπανάστασις ἡ

¹⁵ μεθορία ἡ

¹⁶ σπείρομαι

¹⁷ νομηνία ἡ

¹⁸ ἐκλείπω

¹⁹ μεσημβρία ἡ

²⁰ ἀναπληρόομαι

²¹ μηνοειδῆς

tegen, gedurende

aan zee gelegen

sommige delen

gijzelaar

doen opstaan, laten verkassen

beschuldigen

veilig, zeker

kolonist

kolonist

geschil

weldoener

aardbeving; 464 v.Chr. kort na de opstand van de Heloten

opstand

grensgebied

zich zaaien/verspreiden

de nieuwe maan, de 1e dag

verduisterd raken

noen

vol worden

halvemaanvormig

[2.26.1] Een Atheense expeditie onder leiding van Kleopompos

Tegen diezelfde tijd zonden de Atheners 30 schepen uit rond Lokris en tegelijk om Euboia te bewaken. Commandant daarvan was Kleopompos de zoon van Kleinias. [2.26.2] Nadat hij van boord gegaan was, brandschatte hij sommige delen van de kuststreek en nam hij Thronion in. Hij nam gijzelaars van hen en in Alopè overwon hij in een strijd die Lokriërs die te hulp waren gesnel.

[2.27.1] Verbanning van de Aigineten

De Atheners lieten in diezelfde zomer ook de Aigineten van Aigina vertrekken, henzelf en hun kinderen en vrouwen onder de beschuldiging dat zij voor de Atheners niet de minste oorzaak vormden van de oorlog. Het scheen hun veiliger toe dat zij Aigina, omdat het dichtbij de Peloponnesos ligt, in hun bezit zouden hebben na er eigen kolonisten naar toegestuurd te hebben. Kort daarna zonden ze die kolonisten uit naar Aigina. [2.27.2] Toen de Aigineten verbannen waren, gaven de Lakedaimoniërs hun Thurea om te bewonen en het land om het te exploiteren, vanwege het geschil met de Atheners en omdat ze hun weldoeners waren ten tijde van de aardbeving en de opstand van de Heloten. Het gebied van Thurea is het grensgebied tussen het gebied van Argos en dat van Lakonia en het komt tot aan de zee. Sommigen van hen gingen daar wonen en anderen verspreidden zich over de rest van Griekenland.

[2.28.1] Een zonsverduistering

Diezelfde zomer is op de eerste van de maanmaand, precies zoals ook alleen dan schijnt te kunnen gebeuren, de zon verduisterd na het middaguur en is die weer vol geworden, nadat hij sikkelvormig was geweest en nadat enige sterren te zien waren geweest.

[2.29.1] Sitalkes en Perdikkas

Καὶ ἐν τῷ αὐτῷ θέρει Νυμφόδωρον τὸν Πύθειω ἄνδρα Ἀβδηρίτην¹, οὗ εἶχε τὴν ἀδελφὴν Σιτάλκης, δυνάμενον παρ' αὐτῷ μέγα οἱ Ἀθηναῖοι πρότερον πολέμιον νομίζοντες πρόξενον² ἐποίησαντο καὶ μετεπέμψαντο, βουλόμενοι Σιτάλκην σφίσι τὸν Τήρεω, Θρακῶν βασιλέα, ξύμμαχον γενέσθαι. [2.29.2] ὁ δὲ Τήρης οὗτος ὁ τοῦ Σιτάλκου πατὴρ πρῶτος Ὀδρύσαις τὴν μεγάλην βασιλείαν ἐπὶ πλέον³ τῆς ἄλλης Θράκης ἐποίησεν· πολὺ γὰρ μέρος καὶ αὐτόνομόν ἐστι Θρακῶν. [2.29.3] Τηρεῖ δὲ τῷ Πρόκνην τὴν Πανδίουτος ἀπ' Ἀθηνῶν σχόντι γυναῖκα προσήκει⁴ ὁ Τήρης οὗτος οὐδέν, οὐδὲ τῆς αὐτῆς Θράκης ἐγένοντο, ἀλλ' ὁ μὲν ἐν Δαυλία τῆς Φωκίδος νῦν καλουμένης γῆς [ὁ Τηρεὺς] ὤκει, τότε ὑπὸ Θρακῶν οἰκουμένης, καὶ τὸ ἔργον τὸ περὶ τὸν Ἴτυν αἱ γυναῖκες ἐν τῇ γῆ ταύτῃ ἔπραξαν (πολλοῖς δὲ καὶ τῶν ποιητῶν ἐν ἀηδόνοσ⁵ μνήμη Δαυλιάς ἢ ὄρνις ἐπωνόμασται), εἰκός τε καὶ τὸ κῆδος⁶ Πανδίονα ξυνάψασθαι τῆς θυγατρὸς διὰ τοσοῦτου⁷ ἐπ' ὠφελίᾳ τῇ πρὸς ἀλλήλους μᾶλλον ἢ διὰ πολλῶν ἡμερῶν ἐς Ὀδρύσας ὁδοῦ. Τήρης δὲ οὐδὲ τὸ αὐτὸ ὄνομα ἔχων βασιλεὺς [τε] πρῶτος ἐν κράτει Ὀδρουσῶν ἐγένετο. [2.29.4] οὗ δὲ ὄντα τὸν Σιτάλκην οἱ Ἀθηναῖοι ξύμμαχον ἐποιοῦντο, βουλόμενοι σφίσι τὰ ἐπὶ Θράκης χωρία καὶ Περδίκκαν ξυνεξελεῖν⁸ αὐτόν. [2.29.5] ἐλθὼν τε ἐς τὰς Ἀθήνας ὁ Νυμφόδωρος τὴν τε τοῦ Σιτάλκου ξυμμαχίαν ἐποίησε καὶ Σάδοκον τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἀθηναῖον τὸν τε ἐπὶ Θράκης πόλεμον ὑπεδέχετο⁹ καταλύσειν¹⁰· πείσειν γὰρ Σιτάλκην πέμπειν στρατιὰν Θρακίαν Ἀθηναίοις ἰππέων τε καὶ πελταστῶν. [2.29.6] ξυνεβίβασε¹¹ δὲ καὶ τὸν Περδίκκαν τοῖς Ἀθηναίοις καὶ Θέρμην αὐτῷ ἔπεισεν ἀποδοῦναι· ξυνεστράτευσέ τε εὐθύς Περδίκκας ἐπὶ Χαλκιδέας μετὰ Ἀθηναίων καὶ Φορμίωνος. [2.29.7] οὕτω μὲν Σιτάλκης τε ὁ Τήρεω Θρακῶν βασιλεὺς ξύμμαχος ἐγένετο Ἀθηναίοις καὶ Περδίκκας ὁ Ἀλεξάνδρου Μακεδόνων βασιλεὺς.

¹ Ἀβδηρίτην van Abdera; Abdera was een polis in het antieke Thracië, gelegen nabij de monding van de Nestos en tegenover het eiland Thasos. Het werd gesticht in 656–654 v.Chr. en herdoopt tot Polystylon (Πολύστυλον, Polýstylon) in de 9e eeuw n.Chr. alvorens te worden verlaten in de Ottomaanse periode.

² πρόξενος staatsgastvriend

³ ἐπὶ πλέον over het grootste deel

⁴ προσήκω + dat. verwant zijn met

⁵ ἀηδών ὁ nachtegaal

⁶ κῆδος τό verwantschap

⁷ διὰ τοσοῦτου op zo'n kleine afstand

⁸ συνεξαιρέω + dat.+acc. iem. helpen invloed te krijgen in

⁹ ὑποδέχομαι beloven

¹⁰ καταλύω bijleggen, beslechten

¹¹ συμβιβάζω een verbond laten sluiten

[2.29.1] Sitalkes en Perdikkas

In diezelfde zomer hebben de Atheners Numfodoros, de zoon van Puthes, een man uit Abdera, met wiens zus Sitalkes getrouwd was en die bij Sitalkes veel invloed had en die de Atheners voorheen als vijand beschouwden, tot staatsgastvriend gemaakt en ze hebben hem toen ontboden omdat zij wilden dat Sitalkes de zoon van Teres, koning van de Thraciërs, hun bondgenoot werd.

[2.29.2] Die Teres, de vader van Sitalkes, heeft als eerste voor de Odrusen zijn grote koninkrijk uitgebreid over het grootste deel van de rest van Thracië.

Want een groot deel van de Thraciërs is ook zelfstandig. [2.29.3] Met die Tereus, die Proknè de dochter van Pandion uit Athene als vrouw heeft gekregen, is deze Teres geenszins verwant, want zij stamden niet van hetzelfde Thracië. De eerste woonde immers in Daulia in het gebied dat nu Phokis heet en dat toen door de Thraciërs bewoond werd. Die daad met betrekking tot Itus, is door de vrouwen in dat land verricht (en ook bij vele dichters heet, wanneer men het over de nachtegaal heeft, die vogel Daulias). Het ligt ook eerder voor de hand dat Pandion op zo'n kleine afstand een politiek huwelijk voor zijn dochter sloot met als doel elkaar te helpen dan op een afstand van vele dagen reizen. Teres heeft -hij heeft ook niet dezelfde naam- als eerste koning de scepter over de Odrusen gezwaaid. [2.29.4]. Diens zoon Sitalkes waren de Atheners bezig tot bondgenoot te maken, omdat ze wilden dat hij met hen de versterkte plaatsen in Thracië vernietigde en Perdikkas¹ uit de weg ruimde.

[2.29.5] Toen Numfodoros in Athene gekomen was, sloot hij dat bondgenootschap met Sitalkes en hij maakte diens zoon Sadokos tot Athener en hij beloofde de oorlog in Thracië tot een einde te zullen brengen; want hij zou Sitalkes overreden de Atheners een Thracisch leger te sturen van ruiters en peltasten. [2.29.6] Hij heeft ook Perdikkas een verbond laten sluiten met de Atheners en hij overreedde hen hem Thermè terug te geven; Perdikkas trok onmiddellijk met de Atheners en Phormioon te velde tegen de Chalkideeërs. [2.29.7] Zo werden Sitalkes, de zoon van Teres en de koning van de Thraciërs en Perdikkas, de zoon van Alexander en koning van de Macedoniërs, bondgenoten van de Atheners.

---

¹ Hij had de Atheners tegengewerkt in de kwestie Poteidaia.

[2.30.1] Activiteiten rond de Peloponnesos

Οἱ δ' ἐν ταῖς ἑκατὸν ναυσὶν Ἀθηναῖοι ἔτι ὄντες περὶ Πελοπόννησον Σόλλιόν¹ τε Κορινθίων πόλισμα αἰροῦσι καὶ παραδιδόασι Παλαιρεῦσιν² Ἀκαρνάνων μόνοις τὴν γῆν καὶ πόλιν νέμεσθαι· καὶ Ἀστακόν, ἧς Εὐαρχος ἐτυράννει, λαβόντες κατὰ κράτος καὶ ἐξελάσαντες αὐτὸν τὸ χωρίον ἐς τὴν ξυμμαχίαν προσεποιήσαντο. [2.30.2] ἐπὶ τε Κεφαλληνίαν τὴν νῆσον προσπλεύσαντες προσηγάγοντο³ ἄνευ μάχης· κεῖται δὲ ἡ Κεφαλληνία κατὰ⁴ Ἀκαρνανίαν καὶ Λευκάδα τετράπολις⁵ οὕσα, Παλῆς, Κράνιοι, Σαμαῖοι, Προνναῖοι. ὕστερον δ' οὐ πολλῶ ἀνεχώρησαν αἱ νῆες ἐς τὰς Ἀθήνας.

[2.31.1] Invalle in Megara

Περὶ δὲ τὸ φθινόπωρον⁶ τοῦ θέρους τούτου Ἀθηναῖοι πανδημεῖ, αὐτοὶ καὶ οἱ μέτοικοι, ἐσέβαλον ἐς τὴν Μεγαρίδα Περικλέους τοῦ Ξανθίππου στρατηγοῦντος. καὶ οἱ περὶ Πελοπόννησον Ἀθηναῖοι ἐν ταῖς ἑκατὸν ναυσὶν (ἔτυχον γὰρ ἤδη ἐν Αἰγίνη ὄντες ἐπ' οἴκου ἀνακομιζόμενοι⁷) ὡς ἦσθοντο τοὺς ἐκ τῆς πόλεως πανστρατιᾶ ἐν Μεγάροις ὄντας, ἔπλευσαν παρ' αὐτοὺς καὶ ξυνεμείχθησαν⁸. [2.31.2] στρατόπεδόν τε μέγιστον δὴ τοῦτο ἀθρόον⁹ Ἀθηναίων ἐγένετο, ἀκμαζούσης¹⁰ ἔτι τῆς πόλεως καὶ οὕτω νενοσηκυίας¹¹. μυρίων γὰρ ὀπλιτῶν οὐκ ἐλάσσους ἦσαν αὐτοὶ Ἀθηναῖοι (χωρὶς¹² δὲ αὐτοῖς οἱ ἐν Ποτειδαίᾳ τρισχίλιοι ἦσαν), μέτοικοι δὲ ξυνεσέβαλον οὐκ ἐλάσσους τρισχιλίων ὀπλιτῶν, χωρὶς δὲ ὁ ἄλλος ὄμιλος¹³ ψιλῶν¹⁴ οὐκ ὀλίγος. δηώσαντες δὲ τὰ πολλὰ τῆς γῆς ἀνεχώρησαν. [2.31.3] ἐγένοντο δὲ καὶ ἄλλαι ὕστερον ἐν τῷ πολέμῳ κατὰ ἔτος ἕκαστον ἐσβολαὶ Ἀθηναίων ἐς τὴν Μεγαρίδα καὶ ἰππέων καὶ πανστρατιᾶ, μέχρι οὗ Νίσαια¹⁵ ἐάλω ὑπ' Ἀθηναίων.

---

¹ *Sollion op de kust van Akarnania*

² Παλαιρεῦς ὁ   bewoner van Palairos, *stad in Akarnania*

³ προσάγομαι   voor zich winnen

⁴ κατὰ + *acc.*   tegenover

⁵ τετράπολις   van vier steden

⁶ φθινόπωρον τό   herfst, eind

⁷ ἀνακομίζομαι   terugkeren

⁸ συμμίσγομαι   zich aansluiten bij

⁹ ἀθρόος   verzameld

¹⁰ ἀκμάζω   bloeien, krachtig zijn

¹¹ νοσέω   ziek zijn

¹² χωρὶς   afzonderlijk

¹³ ὄμιλος   menigte

¹⁴ ψιλός   licht bewapende

¹⁵ *Nisaia was de Saronische havenstad van de oude polis Megara. In de Griekse mythologie werd Nisaea gesticht door een van de zonen van Pandion II, Nisos, die de regio die zijn vader Nisaea hem had gegeven, naar zichzelf vernoemde.*

[2.30.1] Activiteiten bij Akarnania

Toen de Atheners op de honderd schepen nog rond de Peloponnesos waren, namen ze Sollion in, een vestingstad van de Korinthiërs, en zij overhandigden die aan de inwoners van Palairos als enigen van de Akarnaniërs om zowel het land als de stad te bewonen. En toen ze Astakos¹, waarvan Euarchos de tiran was, met geweld hadden ingenomen en Euarchos hadden verdreven, hebben ze de plaats in het bondgenootschap opgenomen. [2.30.2] Nadat ze naar het eiland Kephallenia gevaren waren, wonnen ze dat voor zich zonder strijd. Kephallenia ligt tegenover Akarnania en Leukas. Het bestaat uit vier steden: de Paliërs, Kranioi, Samaioi, Pronnaioi. Niet veel later keerden de schepen terug naar Athene.

[2.31.1] Invallen in Megara

Rond het einde van die zomer² deden de Atheners met alle macht, zichzelf en de metoiken, een inval op het gebied van Megara onder leiding van Perikles, de zoon van Xanthippos. De Atheners rond de Peloponnesos op die honderd schepen (op hun terugweg naar huis waren ze toevallig al op Aigina) voeren naar hen toe, toen zij vernomen hadden dat zij uit de stad met het gehele leger op het gebied van Megara waren en zij sloten zich bij hen aan. [31.2] Dat was het grootste verzamelde legerkamp van de Atheners, omdat de stad nog bloeide en nog niet ziek was. De Atheners zelf waren met niet minder dan 10.000 hoplieten (apart daarvan kwamen hun mensen in Poteidaia op 3000; niet minder dan 3000 metoiken als hoplieten deden mee met die inval en daarnaast was de rest van de menigte lichtgewapenden niet gering. Na het grootste deel van het land vernietigd te hebben keerden zij terug. [2.31.3] Er waren ook andere invallen later ieder jaar weer van de Atheners in het land van Megara zowel van de cavalerie als ook met het hele leger, totdat Nisaia was genomen door de Atheners.

---

¹ Astakos lag bij de mondig van de rivier de Acheloös; de Acheloös (Grieks: Ἀχελώϊος of Ἀχελῷος, Achelóös, in de volksmond ook wel Aspropótamos, d.i. "Witte rivier" genoemd) is een rivier in het westen van Griekenland. Het is na de Aliakmonas de langste rivier die geheel over Grieks grondgebied stroomt en bovendien de waterrijkste.
² in september.

[2.32.1] Atalantè

Ἐτειχίσθη¹ δὲ καὶ Ἀταλάντη² ὑπὸ Ἀθηναίων φρούριον τοῦ θέρους τούτου τελευτῶντος³, ἢ ἐπὶ⁴ Λοκροῖς τοῖς Ὀπουντίοις νήσος ἐρήμη πρότερον οὔσα, τοῦ⁵ μὴ ληστὰς⁶ ἐκπλέοντας ἐξ Ὀποῦντος καὶ τῆς ἄλλης Λοκρίδος κακουργεῖν τὴν Εὐβοίαν. Ταῦτα μὲν ἐν τῷ θέρει τούτῳ μετὰ τὴν Πελοποννησίων ἐκ τῆς Ἀττικῆς ἀναχώρησιν ἐγένετο.

[2.33.1] Terugkeer van Euarchos

τοῦ δ' ἐπιγιγνομένου χειμῶνος Εὐάρχος ὁ Ἄκαρνὰν βουλόμενος ἐς τὴν Ἀστακὸν κατελθεῖν πείθει Κορινθίους τεσσαράκοντα ναυσὶ καὶ πεντακοσίοις καὶ χιλίοις ὀπλίταις ἑαυτὸν κατάγειν πλεύσαντας, καὶ αὐτὸς ἐπικούρους τινὰς προσεμισθώσατο⁷. ἦρχον δὲ τῆς στρατιᾶς Εὐφαιμίδας τε ὁ Ἀριστωνύμου καὶ Τιμόξενος ὁ Τιμοκράτους καὶ Εὐμάχος ὁ Χρύσιδος. [2.33.2] καὶ πλεύσαντες κατήγαγον· καὶ τῆς ἄλλης Ἀκαρνανίας τῆς περὶ θάλασσαν ἔστιν ἄ⁸ χωρία βουλόμενοι προσποιήσασθαι⁹ καὶ πειραθέντες, ὡς οὐκ ἐδύναντο, ἀπέπλεον ἐπ' οἴκου. [2.33.3] σχόντες δ' ἐν τῷ παράπλῳ ἐς Κεφαλληνίαν καὶ ἀπόβασιν ποιησάμενοι ἐς τὴν Κρανίων γῆν, ἀπατηθέντες ὑπ' αὐτῶν ἐξ¹⁰ ὁμολογίας¹¹ τινὸς ἀνδρας τε ἀποβάλλουσι¹² σφῶν αὐτῶν, ἐπιθεμένων ἀπροσδοκῆτοις¹³ τῶν Κρανίων, καὶ βιαιότερον ἀναγαγόμενοι ἐκομίσθησαν ἐπ' οἴκου.

[2.34.1] Zeer eervolle staatsbegrafenis

Ἐν δὲ τῷ αὐτῷ χειμῶνι Ἀθηναῖοι τῷ πατρίῳ νόμῳ χρώμενοι δημοσίᾳ¹⁴ ταφὰς ἐποιήσαντο τῶν ἐν τῷδε τῷ πολέμῳ πρώτων ἀποθανόντων τρόπῳ τοιῷδε.

---

¹ τειχίζω   versterken

² *Atalantè was een klein onbewoond eiland in de noordelijke Euboïsche Golf; in 426 verdween door een aardbeving een deel in zee; het was toen door de Atheners bezet.*

³ τελευτάω   eindigen

⁴ ἐπὶ + *dat.*   bij

⁵ *gen. causae:*   om

⁶ ληστής ὁ   rover

⁷ προσμισθόομαι   erbij inhuren

⁸ ἔστιν ἄ   sommige *n.pl.*

⁹ προσποιέομαι   voor zich winnen

¹⁰ ἐξ + *gen.*   na

¹¹ ὁμολογία ἢ   overeenkomst

¹² ἀποβάλλω   verliezen

¹³ ἀπροσδόκητος   niets vermoedend

¹⁴ δημοσία   op staatskosten

[2.32.1] Atalantè

Ook Atalantè is aan het einde van die zomer door de Atheners van een muur voorzien -dit was voorheen bij de Opountische Lokriërs een verlaten eiland- om te voorkomen dat rovers uit zouden varen uit de stad Opous en uit de rest van het Lokrische gebied en Euboia schade zouden berokkenen. Dat gebeurde in die zomer na de terugtocht van de Peloponnesiërs uit Attika.

[2.33.1] Terugkeer van Euarchos

Toen Euarchos, de Akarnaniër, in de winter daarop terug wilde keren naar Astakos, overreedde hij de Korinthiërs hem met veertig schepen en 1500 hoplieten over zee terug te brengen en zelf nam hij enige huurlingen in loondienst. De commandanten van de expeditie waren Eufamidas, de zoon van Aristonumos en Timoxenos, de zoon van Timokrates en Eumachos, de zoon van Chrusis. [2.33.2] En zij voeren erheen en brachten hem terug. Toen zij van de rest van Akarnania rond de zee enige plaatsen voor zich wilden winnen en zij dat geprobeerd hadden, voeren ze weg naar huis, toen ze dat niet konden. Zij landden op Kefallenia, toen ze er langs voeren en na van boord gegaan te zijn in het gebied van de Kraniërs verloren zij na bedrogen te zijn door hen na een overeenkomst met hen mannen van henzelf, toen de Kraniërs hen, terwijl ze niets vermoedden, hadden aangevallen. Ze staken behoorlijk onvrijwillig van wal en voeren daarna terug naar huis.

[2.34.1] Zeer eervolle staatsbegrafenis

In dezelfde winter gaven de Atheners volgens tradionele gewoonte hun die als eersten in deze oorlog gesneuveld waren, op de volgende wijze een staatsbegrafenis.

[2.34.2] τὰ μὲν ὅστ᾽ ἀπογινομένων¹ πρότριτα² σκηνὴν ποιήσαντες, καὶ ἐπιφέρει τῷ αὐτοῦ ἕκαστος ἢ τι βούληται· [2.34.3] ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐκφορὰ ἦ, λάρνακας³ κυπαρισσίας⁴ ἄγουσιν ἄμαξαι, φυλῆς ἐκάστης μίαν· ἔνεστι δὲ τὰ ὅστ᾽ ἦς ἕκαστος ἦν φυλῆς. μία δὲ κλίνη⁵ κενή⁶ φέρεται ἐστρωμένη⁷ τῶν ἀφανῶν⁸, οἳ ἂν μὴ εὐρεθῶσιν ἐς ἀναίρεσιν⁹. [2.34.4] ξυνεκφέρει δὲ ὁ βουλόμενος καὶ ἀστῶν καὶ ξένων, καὶ γυναῖκες πάρεσιν αἱ προσήκουσαι ἐπὶ τὸν τάφον ὀλοφυρόμεναι. [2.34.5] τιθέασιν οὖν ἐς τὸ δημόσιον σῆμα¹⁰, ὃ ἐστὶν ἐπὶ τοῦ καλλίστου προαστείου¹¹ τῆς πόλεως, καὶ αἰεὶ ἐν αὐτῷ θάπτουσι τοὺς ἐκ τῶν πολέμων, πλήν γε τοὺς ἐν Μαραθῶνι· ἐκείνων δὲ διαπρεπῆ¹² τὴν ἀρετὴν κρίναντες αὐτοῦ καὶ τὸν τάφον ἐποίησαν. [2.34.6] ἐπειδὴ δὲ κρύψωσι γῆ, ἀνὴρ ἡρημένος ὑπὸ τῆς πόλεως, ὃς ἂν γνώμη τε δοκῆ μὴ ἀξύνετος¹³ εἶναι καὶ ἀξιώσει¹⁴ προήκη¹⁵, λέγει ἐπ' αὐτοῖς ἔπαινον¹⁶ τὸν πρέποντα· μετὰ δὲ τοῦτο ἀπέρχονται. [2.34.7] ὧδε μὲν θάπτουσιν· καὶ διὰ παντὸς τοῦ πολέμου, ὅποτε ξυμβαίη αὐτοῖς, ἐχρῶντο τῷ νόμῳ. [2.34.8] ἐπὶ δ' οὖν τοῖς πρώτοις τοῖσδε Περικλῆς ὁ Ξανθίππου ἠρέθη λέγειν. καὶ ἐπειδὴ καιρὸς¹⁷ ἐλάμβανε, προελθὼν ἀπὸ τοῦ σήματος ἐπὶ βῆμα¹⁸ ὑψηλὸν¹⁹ πεπονημένον, ὅπως ἀκούοιτο ὡς ἐπὶ πλεῖστον τοῦ ὀμίλου, ἔλεγε τοιάδε.

---

¹ ἀπογίνομαι	sterven
² πρότριτα	drie dagen tevoren, drie dagen achtereen
³ λάρναξ ἡ	kist
⁴ κυπαρίσσιος	van cypressehout
⁵ κλίνη ἡ	baar
⁶ κενός	leeg
⁷ στρώννυμι	spreiden
⁸ ἀφανής	onzichtbaar, vermist
⁹ ἀναίρεσις ἡ	het opnemen
¹⁰ σῆμα τό	grafteken
¹¹ προάστειον τό	gebied voor de stad
¹² διαπρεπής	schitterend
¹³ ἀξύνετος	onverstandig
¹⁴ ἀξίωσις ἡ	waardering
¹⁵ προήκω + <i>dat.</i>	uitsteken in
¹⁶ ἔπαινος ὁ	lof
¹⁷ καιρός ὁ	het juiste moment
¹⁸ βῆμα τό	spreekgestoelte
¹⁹ ὑψηλός	hoog

[2.34.2] Ze stellen de botten van de overledenen drie dagen lang ten toon na een tent gemaakt te hebben en ieder brengt zijn eigen overledene iets als hij dat wil. [2.34.3] Wanneer de uitvaart is, brengen wagens kisten van cypressehout, één van iedere phyle. Er wordt één gespreid bed leeg meegebracht van de vermisten, die niet gevonden zijn om op te nemen. [2.34.4] Wie zowel van de stedelingen als van de vreemden wil, draagt hen mee ten grave en verwante vrouwen zijn aanwezig bij de begrafenis met jammerklachten. [2.34.5] Ze leggen hen in een staatsgraf dat zich in het mooiste gebied voor de stad bevindt en altijd begraven ze daar degenen die in de oorlog gevallen zijn, behalve die in Marathon. Omdat ze hun dapperheid als schitterend hadden beoordeeld, hebben ze ter plekke ook het graf gemaakt. [2.34.6] Wanneer ze hen begraven hebben, wordt bij hen de passende lof gesproken door een man gekozen door de stad, een man die qua inzicht niet dom schijnt te zijn en in waardering uitsteekt. Daarna gaan ze weg. [2.34.7] Zo begraven ze hen. En heel de oorlog door, wanneer het hun overkwam, gebruikten ze die wet. [2.34.8] Bij die eersten die gevallen waren, werd Perikles de zoon van Xanthippos gekozen om te spreken. Toen het juiste moment aangebroken was, trad hij naar voren van het graf weg op een hoog spreekgestoelte dat gemaakt was om tot zeer ver in menigte gehoord te worden en hij zei ongeveer het volgende:

[2.35.1] Een verplichting

«Οἱ μὲν πολλοὶ τῶν ἐνθάδε ἤδη εἰρηκότων ἐπαινοῦσι τὸν¹ προσθέντα τῷ νόμῳ τὸν λόγον τόνδε, ὡς καλὸν² ἐπὶ τοῖς ἐκ τῶν πολέμων θαπτομένοις ἀγορεύεσθαι³ αὐτόν. ἐμοὶ δὲ ἀρκοῦν⁴ ἂν ἐδόκει εἶναι ἀνδρῶν ἀγαθῶν ἔργῳ γενομένων ἔργῳ καὶ δηλοῦσθαι τὰς τιμὰς, οἷα καὶ νῦν περὶ τὸν τάφον τόνδε δημοσίᾳ παρασκευασθέντα ὄρατε, καὶ μὴ ἐν ἐνὶ ἀνδρὶ πολλῶν ἀρετὰς κινδυνεύεσθαι εὔτε καὶ χειρόν εἰπόντι πιστευθῆναι. [2.35.2] χαλεπὸν γὰρ τὸ μετρίως εἰπεῖν ἐν ᾧ μόλις καὶ ἡ δόκησις⁵ τῆς ἀληθείας βεβαιοῦται⁶. ὁ γὰρ ξυνειδῶς καὶ εὖνους ἀκροατῆς⁷ τάχ' ἂν τι ἐνδεεστέρως⁸ πρὸς ἃ βούλεται τε καὶ ἐπίσταται νομίσειε δηλοῦσθαι, ὁ γὰρ ἄπειρος⁹ ἔστιν ἃ καὶ πλεονάζεσθαι¹⁰, διὰ φθόνον, εἴ τι ὑπὲρ¹¹ τὴν αὐτοῦ φύσιν ἀκούει. μέχρι γὰρ τοῦδε ἀνεκτοῖ¹² οἱ ἔπαινοί εἰσι περὶ ἐτέρων λεγόμενοι, ἐς ὅσον ἂν καὶ αὐτὸς ἕκαστος οἴηται ἰκανὸς εἶναι δρᾶσαί τι ᾧ ἤκουσεν· τῷ δὲ ὑπερβάλλοντι¹³ αὐτῶν φθονοῦντες ἤδη καὶ ἀπιστοῦσιν. [2.35.3] ἐπειδὴ δὲ τοῖς πάλαι οὕτως ἐδοκιμάσθη¹⁴ ταῦτα καλῶς ἔχειν, χρή καὶ ἐμὲ ἐπόμενον τῷ νόμῳ πειρᾶσθαι ὑμῶν τῆς ἐκάστου βουλήσεώς¹⁵ τε καὶ δόξης¹⁶ τυχεῖν ὡς ἐπὶ πλεῖστον.

[2.36.1] Het verleden

«Ἄρξομαι δὲ ἀπὸ τῶν προγόνων πρῶτον· δίκαιον γὰρ αὐτοῖς καὶ πρέπον δὲ ἅμα ἐν τῷ τοιῷδε τὴν τιμὴν ταύτην τῆς μνήμης δίδοσθαι. τὴν γὰρ χώραν οἱ αὐτοὶ αἰεὶ οἰκοῦντες διαδοχῆ¹⁷ τῶν ἐπιγιγνομένων¹⁸ μέχρι τοῦδε ἐλευθέραν δι' ἀρετὴν παρέδωσαν. [2.36.2] καὶ ἐκεῖνοί τε ἄξιοι ἐπαίνου καὶ ἔτι μᾶλλον οἱ πατέρες ἡμῶν· κτησάμενοι γὰρ πρὸς οἷς ἐδέξαντο ὄσσην ἔχομεν ἀρχὴν οὐκ

¹ *traditioneel aan Solon toegekend*

² *acc.abs.*

³ ἀγορεύω   uitspreken

⁴ ἀρκέω   voldoende zijn

⁵ δόκησις ἢ   indruk

⁶ βεβαιῶ   versterken

⁷ ἀκροατῆς ὁ   toehoorder

⁸ ἐνδεής   gebrekkig

⁹ ἄπειρος   onervaren

¹⁰ πλεονάζω   overdrijven

¹¹ ὑπέρ + *acc.*   te boven gaand

¹² ἀνεκτός   ondraaglijk

¹³ ὑπερβάλλω   overtreffen, *hier n.sg*

¹⁴ δοκιμάζω   onderzoeken, op de proef stellen, goedkeuren

¹⁵ βούλησις ἢ   wens

¹⁶ δόξη ἢ   verwachting

¹⁷ διαδοχή ἢ   het overnemen

¹⁸ ἐπιγιγνομαι   later geboren worden

[2.35.1] Een verplichting

De meesten van wie hier al gesproken hebben, prijzen de man die deze rede aan de wet heeft toegevoegd omdat het volgens hen goed is die rede ter ere van de begrafenis van de in de oorlog gevallen uit te spreken. Volgens mij zou het voldoende zijn, wanneer mannen metterdaad dapper gebleken zijn, dat ook hun eerbewijzen metterdaad duidelijk gemaakt worden, zoals jullie nu ook zien dat die van staatswege met het oog op deze begrafenis voorbereid zijn en dat men niet maar één man hoeft te geloven of die goed of slecht de daden van velen bespreekt. [2.35.2] Want het is moeilijk het juiste midden te houden in een rede bij een onderwerp waar men ook met moeite de waarheid meer laat indalen. Want de luisteraar die ook op de hoogte ervan is en welgezind is, zal wel snel menen dat in verhouding tot wat hij wil en weet, het niet voldoende duidelijk wordt gemaakt en wie geen ervaring heeft, zal wel denken dat sommige dingen overdreven worden, uit afgunst als hij iets hoort dat zijn eigen natuur te boven gaat. Want tot dat punt zijn lofprijzingen onverdraaglijk wanneer ze over anderen verteld worden tot zover als ieder ook zelf denkt in staat te zijn iets te doen van hij wat heeft gehoord. Omdat men jaloers is op wie dat overtreft, is men ook vanaf dat moment zonder geloof daarin. [2.35.3] Aangezien de mensen van vroeger tot die slotsom gekomen zijn, dat dat goed is, moet ik die wet volgen en zo veel mogelijk aan de wens en de verwachting van een ieder van jullie voldoen.

[2.36.1] Het verleden

Ik zal eerst bij onze voorouders beginnen. Het is rechtvaardig en passend tegelijk hun bij zo'n gelegenheid die eer van nagedachtenis toe te kennen. Want doordat dezelfde dit gebied altijd bewoonden, hebben zij, doordat hun nageslacht het overnam, tot op heden het land vrij door hun deugd verder gegeven. [2.36.2] Zowel verdienen zij het geprezen te worden als ook verdienen onze vaders het nog meer. Zij hebben immers bij wat zij van hen hebben gekregen, heel de heerschappij, die wij hebben, verworven en die niet zonder moeite aan ons die nu leven achtergelaten.

ἀπόνως ἡμῖν τοῖς νῦν προσκατέλιπον. [2.36.3] τὰ δὲ πλείω αὐτῆς αὐτοὶ ἡμεῖς οἶδε οἱ νῦν ἔτι ὄντες μάλιστα ἐν τῇ καθεστηκυῖα¹ ἡλικία² ἐπηυξήσαμεν³ καὶ τὴν πόλιν τοῖς πᾶσι παρεσκευάσαμεν καὶ ἐς πόλεμον καὶ ἐς εἰρήνην αὐταρκεστάτην⁴. [2.36.4] ὣν ἐγὼ τὰ μὲν κατὰ πολέμους ἔργα, οἷς ἕκαστα ἐκτέθη, ἢ εἴ τι αὐτοὶ ἢ οἱ πατέρες ἡμῶν βάρβαρον ἢ Ἑλληνα πολέμιον ἐπιόντα προθύμως ἡμυνάμεθα, μακρηγορεῖν⁵ ἐν εἰδόσιν οὐ βουλόμενος ἐάσω· ἀπὸ δὲ οἷας τε ἐπιτηδεύσεως⁶ ἤλθομεν ἐπ' αὐτὰ καὶ μεθ' οἷας πολιτείας καὶ τρόπων ἐξ οἷων μεγάλα ἐγένετο, ταῦτα δηλώσας πρῶτον εἶμι καὶ ἐπὶ τὸν τῶνδε ἔπαινον, νομίζων ἐπὶ τε τῷ παρόντι οὐκ ἂν ἀπρεπῆ⁷ λεχθῆναι αὐτὰ καὶ τὸν πάντα ὄμιλον καὶ ἀστῶν καὶ ξένων ξύμφορον⁸ εἶναι ἐπακοῦσαι αὐτῶν.

[2.37.1] Een staat met gelijke kansen

«Χρῶμεθα γὰρ πολιτεία οὐ ζηλούση⁹ τοὺς τῶν πέλας νόμους, παράδειγμα δὲ μᾶλλον αὐτοὶ ὄντες τισὶν ἢ μιμούμενοι ἐτέρους. καὶ ὄνομα μὲν διὰ τὸ μὴ ἐς ὀλίγους ἀλλ' ἐς πλείονας οἰκεῖν¹⁰ δημοκρατία κέκληται· μέτεστι¹¹ δὲ κατὰ μὲν τοὺς νόμους πρὸς τὰ ἴδια διάφορα¹² πᾶσι τὸ ἴσον, κατὰ δὲ τὴν ἀξίωσιν, ὡς ἕκαστος ἐν τῷ¹³ εὐδοκιμεῖ, οὐκ ἀπὸ μέρους¹⁴ τὸ πλεον ἐς τὰ κοινὰ ἢ ἀπ' ἀρετῆς προτιμᾶται, οὐδ' αὖ κατὰ πενίαν, ἔχων γέ τι ἀγαθὸν δρᾶσαι τὴν πόλιν, ἀξιώματος¹⁵ ἀφανεία¹⁶ κекώλυται¹⁷.

---

¹ καθίσταμαι	zich opstellen, <i>pf.</i> vast staan, bezonken, evenwichtig, stabiel zijn
² ἡλικία	kracht van ons leven
³ ἐπαυξάνω	doen groeien
⁴ αὐταρκής	zelfstandig
⁵ μακρηγορέω	breedvoerig spreken
⁶ ἐπιτηδευσίς ἢ	levensregel
⁷ ἀπρεπής	onpassend
⁸ σύμφορος	nuttig
⁹ ζηλώω	jaloers zijn, nastreven
¹⁰ οἰκέω εἰς	bestuurd worden in het voordeel van
¹¹ μέτεμι	zijn onder
¹² διάφορον τό	belang
¹³ ἐν τῷ	in een of ander opzicht
¹⁴ μέρος τό	rang
¹⁵ ἀξίωμα τό	positie
¹⁶ ἀφάνεια ἢ	duisternis
¹⁷ κωλύω	beletten, hinderen

[2.36.3] Wat de meeste aspecten betreft van die heerschappij, zijn wijzelf, die hier nu nog zijn, zo'n beetje¹ erop vooruit gegaan, toen wij onverminderd in de bloei van ons leven waren, en wij hebben de stad in alle opzichten voorbereid zowel voor de oorlog als ook voor een vrede waarbij wij in zeer hoge mate niet afhankelijk van anderen zijn². [2.36.4] En ik wil niet van onszelf en onze vaders enerzijds over de daden tijdens de oorlogen³ waarmee alles stuk voor stuk is verworven of als wijzelf misschien of onze vaders zich moedig hebben verdedigd tegen de aanval van barbaren of vijandige Grieken, lang spreken te midden van jullie, aangezien jullie dat al weten, maar ik zal dat laten rusten. Maar pas nadat ik duidelijk heb gesteld op grond van wat voor principe wij het bereikt hebben en met wat voor staatsinstelling, op welke wijzen het groot is geworden, zal ik ook ertoe overgaan hen hier te prijzen, want ik meen dat het wel niet ongepast zal zijn dat te bespreken in de huidige situatie en dat het wel nuttig zal zijn dat de hele menigte burgers en vreemden het hoort.

[2.37.1] Een staat met gelijke kansen

Wij hebben namelijk een staatsinstelling die niet de wetten van onze buren nastreeft; wijzelf zijn echter eerder een voorbeeld voor sommigen dan dat wij anderen nadoen. En doordat wij niet bestuurd worden in het voordeel van een paar maar in het voordeel van de meesten, heeft het de naam democratie. Wat de wetten betreft, is er sprake van gelijkheid ten aanzien van de individuele belangen. Op grond van de waardering, al naar gelang een ieder in een bepaald opzicht een goede naam heeft, wordt men niet op grond van rang met betrekking tot de gemeenschappelijke functies meer verkozen dan op grond van zijn deugd en als toch iemand in staat is voor de stad iets goeds te doen, is het hem niet belet dat te doen, omdat hij door zijn sociale positie onbekend is.

---

¹ Perikles is ongeveer 490 geboren.

² door de inkomsten uit o.a. de zilvermijnen en de voortgang van de cultuur

³ sc. de Perzische oorlogen, inlijving Naxos (468 v.Chr.), de oorlog met Thasos (465), die met Corinthe, Epidaurus en Aegina (458), die in Boeotia (457 en 447), die met Euboea (445) en Samos (440)

[2.37.2] ἐλευθέρως δὲ τὰ τε πρὸς τὸ κοινὸν πολιτεύομεν καὶ ἐς τὴν πρὸς ἀλλήλους τῶν καθ' ἡμέραν ἐπιτηδευμάτων ὑποψίαν, οὐ δι' ὀργῆς τὸν πέλας, εἰ καθ' ἡδονὴν τι δρᾷ, ἔχοντες, οὐδὲ ἀζημίους¹ μὲν, λυπηράς² δὲ τῇ ὄψει ἀχθηδόνας³ προστιθέμενοι⁴. [2.37.3] ἀνεπαχθῶς⁵ δὲ τὰ ἴδια προσομιλοῦντες⁶ τὰ δημόσια διὰ δέος⁷ μάλιστα οὐ παρανομοῦμεν, τῶν τε αἰεὶ ἐν ἀρχῇ ὄντων ἀκρόασει⁸ καὶ τῶν νόμων, καὶ μάλιστα αὐτῶν ὅσοι τε ἐπ' ὠφελίᾳ τῶν ἀδικουμένων κεῖνται⁹ καὶ ὅσοι ἄγραφοι¹⁰ ὄντες αἰσχύνην ὁμολογουμένην φέρουσιν.

[2.38.1] Geen tekort

«Καὶ μὴν καὶ τῶν πόνων πλείστας ἀναπαύλας¹¹ τῇ γνώμῃ ἐπορισάμεθα, ἀγῶσι¹² μὲν γε καὶ θυσίαις διετησίους¹³ νομίζοντες¹⁴, ἰδίαις δὲ κατασκευαῖς¹⁵ εὐπρεπέσιν, ὧν καθ' ἡμέραν ἡ τέρψις τὸ λυπηρὸν ἐκπλήσσει. [2.38.2] ἐπεσέρχεται δὲ διὰ μέγεθος τῆς πόλεως ἐκ πάσης γῆς τὰ πάντα, καὶ ξυμβαίνει ἡμῖν μηδὲν οἰκειοτέρα¹⁶ τῇ ἀπολαύσει¹⁷ τὰ αὐτοῦ ἀγαθὰ γιγνόμενα καρποῦσθαι¹⁸ ἢ καὶ τὰ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων.

[2.39.1] Moed door manier van leven

«Διαφέρομεν¹⁹ δὲ καὶ ταῖς τῶν πολεμικῶν μελέταις²⁰ τῶν ἐναντίων τοῖσδε. τὴν τε γὰρ πόλιν κοινὴν παρέχομεν, καὶ οὐκ ἔστιν ὅτε²¹ ξενηλασίαις²² ἀπείργομέν²³ τινα ἢ μαθήματος ἢ θεάματος, ὃ μὴ κρυφθὲν ἂν τις τῶν πολεμίων ἰδῶν

---

¹ ἀζήμιος	straffeloos, niet bestraffend
² λυπηρός	pijnlijk, hinderlijk
³ ἀχθηδών ἢ	smart, kwelling
⁴ προστίθεμαι	toevoegen
⁵ ἀνεπαχθῶς	niet bezwaard
⁶ προσομιλέω	zich bezig houden met
⁷ δέος τό	vrees
⁸ ἀκρόασις ἢ	het luisteren naar, het tonen van respect
⁹ κεῖμαι ἐπί + dat.	gericht zijn op
¹⁰ ἄγραφος	ongeschreven
¹¹ ἀνάπαυλα ἢ	het bekomen van
¹² <i>bv. de Panathenaien en de Dionysia</i>	
¹³ διετήσιος	het hele jaar door, een jaar durend
¹⁴ νομίζω + dat.	gebruiken
¹⁵ κατασκευή ἢ	het gebouwde, huisraad
¹⁶ οἰκεῖος	eigen
¹⁷ ἀπόλαυσις ἢ	genot
¹⁸ καρπόω	oogsten
¹⁹ διαφέρω + dat. + gen.	in iets verschillen van
²⁰ μέλετη ἢ	training, routine, beoefening
²¹ οὐκ ἔστιν ὅτε	nooit
²² ξενηλασία ἢ	het verdrijven/weren van vreemdelingen
²³ ἀπείργω + gen.	afhouden van

[2.37.2] Ongeknecht regelen wij dat wat te maken heeft met de staat en wat de onderlinge argwaan bij onze dagelijkse beslommeringen betreft en hierbij zijn we niet boos op onze naaste als hij iets naar believen doet en ook niet kwellen we hem pijnlijk met onze blik zonder dat er sprake is van een straf. [2.37.3] Onbezwaard houden we ons bezig met onze eigen zaken en wat betreft de belangen van het volk overtreden we uit respect in de hoogste mate niet de wet, omdat we naar de mensen die steeds een ambt bekleden, luisteren en naar de wetten en met name naar juist al die wetten die in het voordeel gelden van wie onrecht aangedaan wordt en al die wetten die weliswaar niet op schrift gesteld zijn, maar wel overtreders algemeen erkende schande bezorgen.

[2.38.1] Geen tekort

En heus, ook hebben wij heel vaak de geest tot rust laten komen van de inspanningen door middel van enerzijds wedstrijden en offerfeesten het hele jaar door, maar met ook persoonlijke, schitterende huisraad, waarvan dagelijks het genot het pijnlijke verdrijft. [2.38.2] Omdat de stad groot is, stroomt alles wat we nodig hebben uit de hele wereld toe en het treft ons dat wij niet meer van de productie van eigen goederen dan die van anderen genieten.

[2.39.1] Moed door manier van leven

Maar we verschillen ook op het gebied van de oorlogspraktijk van onze vijanden in de volgende opzichten. Wij stellen onze stad open en nooit sluiten we iemand buiten door het weren van vreemden hetzij van kennis opdoen of van het aanschouwen, waarvan een vijand als het niet verborgen is en hij dat gezien heeft, wel voordeel zal hebben. Want wij vertrouwen niet meer

ὠφεληθείη¹, πιστεύοντες οὐ ταῖς παρασκευαῖς τὸ πλεόν καὶ ἀπάταις² ἢ τῷ ἀφ' ἡμῶν αὐτῶν ἐς τὰ ἔργα εὐψύχῳ³ καὶ ἐν ταῖς παιδείαις οἱ μὲν ἐπιπόνῳ⁴ ἀσκήσει⁵ εὐθύς νέοι ὄντες τὸ ἀνδρεῖον μετέρχονται, ἡμεῖς δὲ ἀνειμένως⁶ διαιτώμενοι⁷ οὐδὲν ἥσσον ἐπὶ τοὺς ἰσοπαλεῖς⁸ κινδύνους χωροῦμεν. [2.39.2] τεκμήριον δέ· οὔτε γὰρ Λακεδαιμόνιοι καθ' ἑαυτοὺς, μεθ' ἀπάντων δὲ ἐς τὴν γῆν ἡμῶν στρατεύουσι, τὴν τε τῶν πέλας αὐτοὶ ἐπελθόντες οὐ χαλεπῶς ἐν τῇ ἀλλοτρίᾳ τοὺς περὶ τῶν οἰκείων ἀμυνομένους μαχόμενοι τὰ πλείω κρατοῦμεν. [2.39.3] ἀθρόα τε τῇ δυνάμει ἡμῶν οὐδεὶς πω πολέμιος ἐνέτυχε⁹ διὰ τὴν τοῦ ναυτικοῦ τε ἄμα ἐπιμέλειαν¹⁰ καὶ τὴν ἐν τῇ γῆ ἐπὶ πολλὰ ἡμῶν αὐτῶν ἐπίπεμψιν¹¹· ἦν δέ που μορίῳ¹² τινὶ προσμείζωσι, κρατήσαντές τέ τινας ἡμῶν πάντας αὐχοῦσιν¹³ ἀπεῶσθαι¹⁴ καὶ νικηθέντες ὑφ' ἀπάντων ἡσσησθαι¹⁵. [2.39.4] καίτοι εἰ ῥαθυμία¹⁶ μᾶλλον ἢ πόνων μελέτη καὶ μὴ μετὰ νόμων τὸ πλεόν ἢ τρόπων¹⁷ ἀνδρεία¹⁸ ἐθέλομεν κινδυνεύειν, περιγίγνεται¹⁹ ἡμῖν τοῖς τε μέλλουσιν ἀλγεινοῖς²⁰ μὴ προκάμνειν²¹, καὶ ἐς αὐτὰ ἐλθοῦσι μὴ ἀτολμοτέρους τῶν αἰεὶ μοχθούτων φαίνεσθαι, καὶ ἔν τε τούτοις τὴν πόλιν ἀξίαν εἶναι θαυμάζεσθαι καὶ ἔτι ἐν ἄλλοις.

---

¹ ὠφελέομαι	voordeel hebben
² ἀπάτη ἢ	bedrog
³ εὐψυχος	dapper
⁴ ἐπίπονος	zwaar, energiek
⁵ ἄσκησις ἢ	training
⁶ ἀνειμένως	zorgeloos
⁷ διαιτάομαι	leven
⁸ ἰσοπαλής	in de strijd gelijk
⁹ ἐντυγχάνω	treffen
¹⁰ ἐπιμέλεια ἢ	belangstelling, bestudering
¹¹ ἐπίπεμψις ἢ	expeditie
¹² μόριον τό	deel
¹³ ἀύχέω	pochen
¹⁴ ἀπωθέομαι	verdrijven
¹⁵ ἡσάομαι	verslagen worden
¹⁶ ῥαθυμία ἢ	zorgeloosheid
¹⁷ τρόποι οἱ	karakter, manier van leven
¹⁸ ἀνδρεία ἢ	moed
¹⁹ περιγίγνεται	als winst te beurt vallen
²⁰ ἀλγεινός	pijnlijk
²¹ προκάμνω	zich van tevoren afmatten

onze maatregelen en listen dan de dappere instelling van de kant van ons jegens wat er gedaan moet worden. Want ook tijdens de opvoeding streven zij onmiddellijk in de jeugd al door energieke training dapperheid na en gaan wij zorgeloos levend geenszins minder af op de gevaren waarin de kansen gelijk liggen. [2.39.2] Een bewijs: de Lakedaimoniërs namelijk trekken niet op zichzelf, maar met allen te velde tegen ons land en wijzelf trekken het land van onze burens binnen en behalen meestal de overwinning, terwijl wij niet met grote problemen strijden op dat vreemde gebied met de mensen die zich verweren ter verdediging van het hunne. [2.39.3] Nog geen vijand is op onze legermacht gestoten terwijl het verzameld is, omdat wij ons tegelijkertijd toeleggen op de vloot en doordat wij onszelf te land op vele expedities sturen. En als zij ergens een vestingstad aanvallen en enkelen van ons hebben overwonnen, dan pochen ze dat wij allemaal teruggeslagen zijn en bij verlies dat ze door allen overwonnen zijn. [2.39.4] En toch, als wij liever met zorgeloosheid dan door toeleg op fysieke inspanningen en niet meer met moed als product van wetten dan met die door een manier van leven risico's willen lopen, dan is het onze winst dat we ons niet afmatten voor pijnlijke zaken in de toekomst en dat wij als wij ons in die pijnlijke situaties begeven hebben, niet laffer blijken dan degenen die zich daarvoor altijd afmatten en dat de stad het verdient in die opzichten bewonderd te worden en bovendien in andere.

[2.40.1] Vrienden maken door goed doen

«Φιλοκαλοῦμέν¹ τε γὰρ μετ' εὐτελείας² καὶ φιλοσοφοῦμεν ἄνευ μαλακίας³· πλούτῳ τε ἔργου μᾶλλον καιρῶ⁴ ἢ λόγου κόμπῳ⁵ χρώμεθα, καὶ τὸ πένεσθαι⁶ οὐχ ὁμολογεῖν τινὶ αἰσχρὸν, ἀλλὰ μὴ διαφεύγειν⁷ ἔργῳ αἴσχιον. [2.40.2] ἔνι τε τοῖς αὐτοῖς⁸ οἰκείων ἅμα καὶ πολιτικῶν ἐπιμέλεια⁹, καὶ ἑτέροις πρὸς ἔργα¹⁰ τετραμμένοις τὰ πολιτικὰ μὴ ἐνδεῶς¹¹ γνῶναι· μόνοι γὰρ τὸν τε μηδὲν τῶνδε μετέχοντα οὐκ ἀπράγμονα¹², ἀλλ' ἀχρεῖον¹³ νομίζομεν, καὶ οἱ αὐτοὶ ἦτοι κρίνομέν γε ἢ ἐνθυμούμεθα ὀρθῶς τὰ πράγματα, οὐ τοὺς λόγους τοῖς ἔργοις βλάβη¹⁴ ἠγούμενοι, ἀλλὰ μὴ προδιδαχθῆναι¹⁵ μᾶλλον λόγῳ πρότερον ἢ ἐπὶ ᾧ δεῖ ἔργῳ ἐλθεῖν. [2.40.3] διαφερόντως¹⁶ γὰρ δὴ καὶ τότε ἔχομεν ὥστε τολμᾶν τε οἱ αὐτοὶ μάλιστα καὶ περὶ ὧν ἐπιχειρήσομεν ἐκλογίζεσθαι¹⁷· ὁ¹⁸ τοῖς ἄλλοις ἀμαθία¹⁹ μὲν θράσος²⁰, λογισμὸς δὲ ὄκνον²¹ φέρει. κράτιστοι δ' ἂν τὴν ψυχὴν δικαίως κριθεῖεν οἱ τὰ τε δεινὰ καὶ ἡδέα σαφέστατα γινώσκοντες καὶ διὰ ταῦτα μὴ ἀποτρεπόμενοι ἐκ τῶν κινδύνων. [2.40.4] καὶ τὰ ἐς ἀρετὴν ἐνηντιώμεθα²² τοῖς πολλοῖς· οὐ γὰρ πάσχοντες εὔ, ἀλλὰ δρῶντες κτώμεθα τοὺς φίλους. βεβαιότερος²³ δὲ ὁ δράσας τὴν χάριν ὥστε ὀφειλομένην²⁴ δι' εὐνοίας ᾧ δέδωκε σῶζειν²⁵· ὁ δὲ ἀντοφείλων²⁶ ἀμβλύτερος²⁷, εἰδῶς οὐκ ἐς χάριν, ἀλλ' ἐς ὀφείλημα τὴν ἀρετὴν ἀποδώσων.

---

¹ φιλοκαλέω	van het mooie houden
² εὐτελεία ἢ	soberheid
³ μαλακία ἢ	lafheid, slapheid
⁴ καιρός ὁ	nut
⁵ κόμπος ὁ	het pochen
⁶ πένομαι	arm zijn
⁷ διαφεύγω	eraan ontkomen
⁸ = ἡμῖν	
⁹ ἐπιμέλεια ἢ	zorg
¹⁰ ἔργον τό	werk (handel, nijverheid)
¹¹ ἐνδεῶς	onvoldoende
¹² ἀπράγμων	niet in de politiek geïnteresseerd
¹³ ἀχρεῖος	nutteloos
¹⁴ βλάβη ἢ	schade
¹⁵ προδιδάσκω	van te voren op de hoogte brengen
¹⁶ διαφερόντως	verschillend
¹⁷ ἐκλογίζομαι	overleggen
¹⁸ ὁ <i>acc. adverbialis en rel. aansluiting</i>	en daarom
¹⁹ ἀμαθία ἢ	onwetendheid, dwaasheid
²⁰ θράσος τό	onverschrokkenheid
²¹ ὄκνος ὁ	aarzeling
²² ἐναντιόομαι + <i>dat.</i>	zich verzetten tegen; <i>perf.</i> tegenovergesteld zijn aan
²³ βέβαιος	betrouwbaar
²⁴ ὀφείλω	verschuldigd zijn
²⁵ σῶζω	(een schuld) bewaren
²⁶ ἀντοφείλω	verschuldigd zijn
²⁷ ἀμβλύς	zwak, onverschillig

[2.40.1] Vrienden maken door goed doen

Wij houden in soberheid van het mooie en wij streven naar kennis zonder slap te zijn. Wij gebruiken rijkdom meer om daarvan nut te hebben in ons handelen dan om daarover snoevend te praten en voor niemand is het schandelijk te erkennen arm te zijn, maar het is schandelijker niet daaraan te proberen te ontsnappen door te handelen. [2.40.2] In ons zit tegelijk ook zorg voor privé en staatszaken en als anderen zich tot productie hebben gewend, hebben ze voldoende inzicht in de staatsaangelegenheden. Want als enigen beschouwen we degene die geenszins hieraan deel heeft, niet als ongeïnteresseerd, maar als nutteloos en of beoordelen we tevens de situatie of nemen we de situatie correct ter harte, waarbij we niet de woorden als schadelijk voor de daden zien maar wel het niet verbaal op de hoogte zijn gebracht voordat we metterdaad daarheen gaan waar we moeten gaan. [2.40.3] Want ook hierin dan verschillen wij, dat wij bij uitstek durf hebben en overleggen over dat wat we zullen proberen. Daarom bezorgt onwetendheid de rest onverschrokkenheid en overweging aarzeling. Met recht zullen wel psychisch als sterksten beoordeeld worden de mensen die zeer duidelijk wat geducht en wat aangenaam is, herkennen en zich daardoor niet afdraaien van de gevaren. [2.40.4] En wat deugdelijkheid betreft, vormen wij het tegendeel van de meesten: niet als we goed behandeld worden, maar door goed te behandelen, krijgen wij vrienden. Wie een gunst verleend heeft, kan er meer op vertrouwen dat de persoon aan wie hij de gunst verleend heeft die schuld uit dank in herinnering bewaart. Wie een gunst op zijn beurt verschuldigd is, is niet zo gemotiveerd, omdat hij weet dat hij niet als gunst maar als schuld op zijn beurt zijn deugdelijkheid laat zien.

[2.40.5] καὶ μόνοι οὐ τοῦ συμφέροντος μᾶλλον λογισμῶ ἢ τῆς ἐλευθερίας τῷ πιστῷ ἀδεῶς τινὰ ὠφελοῦμεν¹.

[2.41.1] Wij zullen bewonderd worden

«Ξυνελών τε λέγω τήν τε πᾶσαν πόλιν τῆς Ἑλλάδος παιδευσιν² εἶναι καὶ καθ' ἕκαστον δοκεῖν ἄν μοι τὸν αὐτὸν ἄνδρα παρ' ἡμῶν ἐπὶ πλεῖστ' ἄν εἶδη³ καὶ μετὰ χαρίτων⁴ μάλιστ' ἄν εὐτραπέλως⁵ τὸ σῶμα αὐταρκες⁶ παρέχεσθαι.

[2.41.2] καὶ ὡς οὐ λόγων ἐν τῷ παρόντι κόμπος τάδε μᾶλλον ἢ ἔργων ἐστὶν ἀλήθεια, αὐτὴ ἢ δύναμις τῆς πόλεως, ἣν ἀπὸ τῶνδε τῶν τρόπων ἐκτησάμεθα, σημαίνει. [2.41.3] μόνη γὰρ τῶν νῦν ἀκοῆς⁷ κρείστων ἐς πείραν ἔρχεται, καὶ μόνη οὔτε τῷ πολεμίῳ ἐπελθόντι ἀγανάκτησιν⁸ ἔχει⁹ ὑφ' οἷων κακοπαθεῖ¹⁰ οὔτε τῷ ὑπηκόῳ κατὰμεμψιν¹¹ ὡς οὐχ ὑπ' ἀξίων ἄρχεται. [2.41.4] μετὰ μεγάλων δὲ σημείων καὶ οὐ δὴ τοι ἀμάρτυρόν γε τὴν δύναμιν παρασχόμενοι τοῖς τε νῦν καὶ τοῖς ἔπειτα θαυμασθησόμεθα, καὶ οὐδὲν προσδεόμενοι¹² οὔτε Ὀμήρου ἐπαινέτου¹³ οὔτε ὅστις ἔπειτα μὲν τὸ αὐτίκα¹⁴ τέρπει¹⁵, τῶν δ' ἔργων τὴν ὑπόνοιαν¹⁶ ἢ ἀλήθεια βλάψει, ἀλλὰ πᾶσαν μὲν θάλασσαν καὶ γῆν ἐσβατὸν τῇ ἡμετέρᾳ τόλμῃ καταναγκάσαντες γενέσθαι, πανταχοῦ δὲ μνημεῖα κακῶν τε κάγαθῶν αἰδία¹⁷ συγκατοικίσαντες. [2.41.5] περὶ τοιαύτης οὖν πόλεως οἶδε τε γενναίως¹⁸ δικαιοῦντες μὴ ἀφαιρεθῆναι αὐτὴν μαχόμενοι ἐτελεύτησαν, καὶ τῶν λειπομένων πάντα τινὰ εἰκὸς ἐθέλειν ὑπὲρ αὐτῆς κάμνειν¹⁹.

---

¹ ὠφελέω	helpen
² παιδευσιν ἢ	opvoeding, school
³ εἶδος τό	omstandigheid
⁴ χάρις ἢ	welgevallen
⁵ εὐτραπέλως	makkelijk
⁶ αὐτάρκης	onafhankelijk
⁷ ἀκοή ἢ	het horen
⁸ ἀγανάκτησις ἢ	(reden tot) ergernis
⁹ = παρέχει	
¹⁰ κακοπαθέω	lijden, ongelukkig zijn
¹¹ κατὰμεμψις ἢ	(reden tot) verwijt
¹² προσδέομαι + gen	daarbij nodig hebben
¹³ ἐπαινέτης ὁ	lofprijzer
¹⁴ τὸ αὐτίκα	voor het moment; <i>acc. adverbialis</i>
¹⁵ τέρπω	opvrolijken
¹⁶ ὑπόνοια ἢ	betekenis, begrip
¹⁷ αἰδίας	eeuwig
¹⁸ γενναίως	dapper, edel, kloek
¹⁹ κάμνω	zich inspannen, zwoegen

[2.40.5] Als enigen helpen wij mensen zonder angst niet zozeer met het nut van de actie in het achterhoofd als wel door op de vrijheid te vertrouwen.

[2.41.1] Wij zullen bewonderd worden

Samenvattend zeg ik dat de hele stad leerschool van Griekenland is en dat volgens mij iedere man van ons stuk voor stuk zich wel fysiek tegelijk in de hoogste mate met welgevallen en makkelijk onafhankelijk zal inzetten met betrekking tot zeer vele omstandigheden. [2.41.2] En dat dit niet zozeer op dit moment grootspraak is als wel de waarheid gebaseerd op daden, maakt de kracht zelf van de stad duidelijk, die wij zo hebben gekregen. [2.41.3] Want als enige van de hedendaagse steden superieur aan wat men over haar hoort wordt ze nu op de proef gesteld en zowel ergert zij zich als enige niet over de inval van de vijanden door wat voor lieden zij namelijk slecht behandeld wordt, als ook uit zij geen verwijten aan het adres van hun ondergeschikten omdat die door onwaardige geleid zouden worden. [2.41.4] Omdat wij met grote bewijzen en niet dan zonder getuigen onze macht hebben getoond aan de mensen van nu en die van later, zullen wij bewonderd worden. En daar hebben wij geenszins zowel Homeros als lofredenaar nodig of wie ook maar met woorden voor het moment voor jolijt zal zorgen, terwijl echter de waarheid het begrip van de daden zal schaden, maar we zullen het afgedwongen hebben dat heel de zee en heel de aarde toegankelijk is geworden voor onze lef en we zullen overal eeuwige gedenktekens van ellende en profijt samen gevestigd hebben die we gebracht hebben. [2.41.5] Het was edel van deze doden hier, dat zij niet wilden dat zo'n stad hun afgenomen werd en dat zij daarom strijdend om haar gestorven zijn en het is logisch dat een ieder van wie achterblijft zich wil inspannen voor die stad.

[2.42.1] Roem boven angst

«Δι' ὃ δὴ¹ καὶ ἐμήκυνα² τὰ περὶ τῆς πόλεως, διδασκαλίαν τε ποιούμενος μὴ περὶ ἴσου ἡμῖν εἶναι τὸν ἀγῶνα καὶ οἷς τῶνδε μηδὲν ὑπάρχει ὁμοίως, καὶ τὴν εὐλογίαν³ ἅμα ἐφ'⁴ οἷς νῦν λέγω φανεράν σημείους καθιστάς. [2.42.2] καὶ εἴρηται αὐτῆς τὰ μέγιστα· ἃ γὰρ τὴν πόλιν ὑμνησα⁵, αἱ τῶνδε καὶ τῶν τοιῶνδε ἀρεταὶ ἐκόσμησαν⁶, καὶ οὐκ ἂν πολλοῖς τῶν Ἑλλήνων ἰσόρροπος⁷ ὥσπερ τῶνδε ὁ λόγος τῶν ἔργων φανείη. δοκεῖ δέ μοι δηλοῦν ἀνδρὸς ἀρετὴν πρώτη τε μηνύουσα⁸ καὶ τελευταία βεβαιούσα⁹ ἢ νῦν τῶνδε καταστροφή. [2.42.3] καὶ γὰρ τοῖς τᾶλλα χεῖροσι δίκαιον τὴν ἐς τοὺς πολέμους ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἀνδραγαθίαν προτίθεσθαι¹⁰. ἀγαθῷ γὰρ κακὸν ἀφανίσαντες¹¹ κοινῶς¹² μᾶλλον ὠφέλησαν ἢ ἐκ τῶν ἰδίων ἔβλαψαν. [2.42.4] τῶνδε δὲ οὔτε πλούτου τις τὴν ἔτι ἀπόλαυσιν¹³ προτιμήσας ἐμαλακίσθη¹⁴ οὔτε πενίας ἐλπίδι, ὡς κἂν ἔτι διαφυγῶν αὐτὴν πλουτήσειεν, ἀναβολὴν¹⁵ τοῦ δεινοῦ ἐποιήσατο· τὴν δὲ τῶν ἐναντίων τιμωρίαν¹⁶ ποθεινοτέραν¹⁷ αὐτῶν¹⁸ λαβόντες¹⁹ καὶ κινδύνων ἅμα τόνδε κάλλιστον νομίσαντες ἐβουλήθησαν μετ' αὐτοῦ τοὺς μὲν τιμωρεῖσθαι, τῶν δὲ ἐφίεσθαι²⁰, ἐλπίδι μὲν τὸ ἀφανὲς τοῦ κατορθώσειν²¹ ἐπιτρέψαντες, ἔργῳ δὲ περὶ τοῦ ἤδη ὀρωμένου σφίσιν αὐτοῖς ἀξιοῦντες πεποιθέναί, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ ἀμύνεσθαι καὶ παθεῖν μᾶλλον ἡγησάμενοι ἢ [τὸ] ἐνδόντες²² σῶζεσθαι, τὸ μὲν αἰσχρὸν τοῦ λόγου ἔφυγον, τὸ δ' ἔργον τῷ σώματι ὑπέμειναν

---

¹ Δι' ὃ δὴ καὶ	daarom dan ook
² μήκυνω	uitvoerig zijn
³ εὐλογία ἢ	lof
⁴ ἐπί + <i>dat</i>	ter ere van
⁵ ὑμνέω	roemen
⁶ κοσμέω	tot eer strekken
⁷ ἰσόρροπος	opwegend, gelijk
⁸ μηνύω	vertellen
⁹ βεβαιόω	bevestigen
¹⁰ προτίθημι	openbaren
¹¹ ἀφανίζω	verbergen, verdelgen
¹² κοινῶς	wat de staat, het algemeen belang betreft
¹³ ἀπόλαυσις ἢ	genot
¹⁴ μαλακίζομαι	zich laf betonen
¹⁵ ἀναβολή ἢ	uitstel
¹⁶ τιμωρία ἢ	straf, wraak
¹⁷ ποθεινός	zeer geliefd
¹⁸ <i>algemeen</i> : het rijk worden	
¹⁹ λαμβάνω	veronderstellen
²⁰ ἐφίεμαι + <i>gen.</i>	streven naar
²¹ κατορθόω	succes hebben
²² ἐνδίδωμι	toegeven

[2.42.1] Roem boven angst

Daarom dan ook ben ik uitvoerig over de stad geweest, terwijl ik zo duidelijk maak dat de strijd niet om hetzelfde gaat voor ons en voor hen aan wie hiervan niets evenzo voor handen is en terwijl ik tegelijk de lofrede ter ere van wie ik nu spreek, met bewijzen onderbouw. [2.42.2] En het belangrijkste is van de stad verteld. Want de dappere daden van hen hier en van zulke mannen hebben de punten waarmee ik de stad heb bezongen tot eer gestrekt. Voor veel Grieken zal wel niet het relaas van hun daden opwegen tegen dat van hen hier. De ondergang nu van dezen schijnt mij toe de deugd van een man duidelijk te maken: hun ondergang doet als eerste daarvan kond en als laatste geeft ze daarvan de bevestiging. [2.42.3] Het is namelijk rechtvaardig voor degenen die in de overige aspecten minder waren dat hun manhaftigheid in de oorlogen ter verdediging van hun vaderland geopenbaard wordt. Want doordat zij door goed optreden slecht handelen verdelgd hebben, hebben zij het algemeen belang meer gebaat dan schade berokkend door hun privé leven. [2.42.4] Want én niemand van hen heeft zich laf betoond door het nog voortdurende genot van rijkdom te verkiezen én niemand heeft, doordat hij armoede verwachtte, het gevaar uitgesteld, omdat hij dan wel de armoede zou ontvluchten en rijk zou worden. In hun ogen was het straffen van de vijand geliefder dan dat en tegelijk beschouwden ze dit gevaar als het mooiste: zij wilden daarmee hen enerzijds straffen en anderzijds daarnaar streven: ze vertrouwden het onduidelijke van het succes hebben toe aan hun hoop, maar in optreden betreffende wat men nu ziet, wilden zij op zichzelf vertrouwen en zij dachten dat redding eerder in het zich verdedigen zelf zat en in het lijden dan wanneer zij toegaven; zo onvluchtten zij dat er over hen schande gesproken werd en hielden zij fysiek stand tegen het werk

καὶ δι' ἐλαχίστου καιροῦ τύχης ἅμα ἀκμῆ¹ τῆς δόξης μᾶλλον ἢ τοῦ δέους ἀπηλλάγησαν².

[2.43.1] Het gemeenschappelijk belang en eeuwige roem

«Καὶ οἶδε μὲν προσηκόντως³ τῇ πόλει τοιοῖδε ἐγένοντο· τοὺς δὲ λοιποὺς⁴ χρῆ ἀσφαλεστέραν⁵ μὲν εὐχεσθαι, ἀτολμοτέραν δὲ μηδὲν ἀξιοῦν τὴν ἐς τοὺς πολεμίους διάνοιαν⁶ ἔχειν, σκοποῦντας μὴ λόγῳ μόνῳ τὴν ὠφελίαν, ἣν ἂν τις πρὸς οὐδὲν χεῖρον αὐτοὺς ὑμᾶς εἰδότας μηκύνει⁷, λέγων ὅσα ἐν τῷ τοὺς πολεμίους ἀμύνεσθαι ἀγαθὰ ἔνεστιν, ἀλλὰ μᾶλλον τὴν τῆς πόλεως δύναμιν καθ' ἡμέραν ἔργῳ θεωμένους καὶ ἐραστὰς γιγνομένους αὐτῆς, καὶ ὅταν ὑμῖν μεγάλη δόξη εἶναι, ἐνθυμουμένους ὅτι τολμῶντες καὶ γινώσκοντες τὰ δέοντα καὶ ἐν τοῖς ἔργοις αἰσχυρόμενοι ἄνδρες αὐτὰ ἐκτήσαντο, καὶ ὁπότε καὶ πείρα⁸ του σφαλεῖν⁹, οὐκ οὖν καὶ τὴν πόλιν γε τῆς σφετέρας ἀρετῆς ἀξιοῦντες στερίσκω¹⁰, κάλλιστον δὲ ἔρανον¹¹ αὐτῇ προίεμενοι¹². [2.43.2] κοινῇ γὰρ τὰ σώματα διδόντες ἰδίᾳ τὸν ἀγήρων¹³ ἔπαινον ἐλάμβανον καὶ τὸν τάφον ἐπίσημότατον¹⁴, οὐκ ἐν ᾧ κεῖνται μᾶλλον, ἀλλ' ἐν ᾧ ἡ δόξα αὐτῶν παρὰ τῷ ἐντυχόντι¹⁵ αἰεὶ καὶ λόγου καὶ ἔργου καιρῷ¹⁶ αἰεὶ μνηστος¹⁷ καταλείπεται. [2.43.3] ἀνδρῶν γὰρ ἐπιφανῶν πᾶσα γῆ τάφος, καὶ οὐ στηλῶν μόνον ἐν τῇ οἰκείᾳ σημαίνει ἐπιγραφή¹⁸, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ μὴ προσηκούσῃ ἄγραφος μνήμη παρ' ἐκάστῳ τῆς γνώμης μᾶλλον ἢ τοῦ ἔργου ἐνδιαιτᾶται¹⁹. [2.43.4] οὓς νῦν ὑμεῖς ζηλώσαντες²⁰ καὶ τὸ εὐδαιμον²¹ τὸ ἐλεύθερον, τὸ δ' ἐλεύθερον τὸ εὐψυχον κρίναντες²² μὴ περιορᾶσθε τοὺς πολεμικοὺς κινδύνους.

---

¹ ἀκμή ἢ	toppunt
² ἀπαλλάττομαι	zich verwijderen/losmaken (van het leven); heengaan
³ προσηκόντως + <i>dat.</i>	passend bij
⁴ οἱ λοιποὶ	degenen die achter blijven
⁵ ἀσφαλῆς	veilig
⁶ διάνοια ἢ	instelling
⁷ μηκύνω	uitvoerig spreken over
⁸ πείρα ἢ	poging
⁹ σφάλλομαι + <i>gen.</i>	zich vergissen in
¹⁰ στερίσκω + <i>gen.</i>	beroven van
¹¹ ἔρανος ὁ	bijdrage, hulp, liefdesdienst
¹² προίεμαι	bewijzen
¹³ ἀγήρως	zonder ouderdom
¹⁴ ἐπίσημος	beroemd
¹⁵ ἐντυχάνω	toevallig treffen
¹⁶ καιρός ὁ	het juiste moment
¹⁷ αἰεὶ μνηστος	altijd herinnerd
¹⁸ ἐπιγραφή ἢ	opschrift
¹⁹ ἐνδιαιτᾶμαι	leven
²⁰ ζηλώω	jaloers zijn op, nastreven, navolgen
²¹ τὸ εὐδαιμον ἐν τὸ δ' ἐλεύθερον	<i>predicatief, hier met lidwoord omdat de adiectiva gesubstantiveerd zijn</i>
²² κρίνω	beoordelen als

en door een heel klein moment van pech gingen ze heen tegelijk met het toppunt van hun roem eerder dan van hun angst.

[2.43.1] Het gemeenschappelijke belang en eeuwige roem

En zij hier waren zulke kerels op een wijze die de stad past. Zij, die er nog zijn, moeten bidden om een instelling die veiliger is voor hen, maar niet moeten ze wensen een laffere instelling jegens de vijanden te hebben, want ze zien dat niet alleen door het woord die hulp wordt geboden waarvan men uitvoerig kan spreken tot jullie die het zelf even goed weten door te zeggen hoeveel voordelen zitten in het zich verdedigen tegen de vijanden, maar ze zien meer dagelijks in werkelijkheid de macht van de stad en zij worden liefhebbers daarvan en wanneer zij jullie groot toeschijnt te zijn, dan bedenken zij dat kerels met durf en kennis van wat moest en met schaamte tijdens hun daden het verkregen hebben en die niet, wanneer zij ook bij een poging van iets faalden, dan ook hun stad wilden beroven van hun deugd, maar haar een zeer mooie liefdesdienst bewezen. [2.43.2] Door hun lichamen aan het gemeenschappelijke belang te geven kregen ze persoonlijk eeuwige lof, een zeer beroemd graf, niet zozeer omdat ze daarin liggen als wel omdat hun roem bij iedere treffende gelegenheid van én woord én roem in eeuwige herinnering achterblijft. [2.43.3] Want van beroemde mannen is heel de aarde het graf en niet alleen een opschrift op grafstenen in het eigen land, maar ook in een vreemd land, leeft ongeschreven een herinnering in de geest bij een ieder meer dan een herinnering op een object. [2.43.4] Volgt hen dus na; en ziet het geluk als resultaat van de vrijheid en de vrijheid als dat van de dapperheid; kijkt niet weg voor de gevaren van de oorlog.

[2.43.5] οὐ γὰρ οἱ κακοπραγοῦντες¹ δικαιότερον² ἀφειδοῖεν³ ἂν τοῦ βίου, οἷς ἐλπὶς οὐκ ἔστιν ἀγαθοῦ, ἀλλ' οἷς ἡ ἐναντία μεταβολὴ ἐν τῷ ζῆν ἔτι κινδυνεύεται καὶ ἐν οἷς μάλιστα μεγάλα τὰ διαφέροντα, ἦν τι πταίσωσιν⁴.

[2.43.6] ἀλγεινότερα γὰρ ἀνδρὶ γε φρόνημα ἔχοντι ἢ μετὰ τοῦ [ἐν τῷ] μαλακισθῆναι⁵ κάκωσις⁶ ἢ ὁ μετὰ ῥώμης καὶ κοινῆς ἐλπίδος ἅμα γιγνόμενος ἀναίσθητος⁷ θάνατος.

[2.44.1] De dood van deze zonen betekent voor de ouders geluk.

«Δι' ὅπερ καὶ τοὺς τῶνδε νῦν τοκέας, ὅσοι πάρεστε, οὐκ ὀλοφύρομαι μᾶλλον ἢ παραμυθῆσομαι⁸. ἐν πολυτρόποις⁹ γὰρ ξυμφοραῖς ἐπίστανται τραφέντες· τὸ δ' εὐτυχές¹⁰, οἷ ἂν τῆς εὐπρεπεστάτης¹¹ λάχωσιν¹², ὡσπερ οἶδε μὲν νῦν, τελευτῆς, ὑμεῖς¹³ δὲ λύπης, καὶ οἷς ἐνευδαιμονῆσαι¹⁴ τε ὁ βίος ὁμοίως καὶ ἐντελευτῆσαι¹⁵ συμεμετρήθη¹⁶. [2.44.2] χαλεπὸν μὲν οὖν οἶδα πείθειν ὄν¹⁷. ὦν καὶ πολλάκις¹⁸ ἔξετε ὑπομνήματα ἐν ἄλλων εὐτυχίαις, αἷς ποτὲ καὶ αὐτοὶ ἠγάλλεσθε¹⁹. καὶ λύπη οὐχ ὦν ἂν τις μὴ πειρασάμενος ἀγαθῶν στερίσκηται, ἀλλ' οὗ ἂν ἐθαῶς²⁰ γενόμενος ἀφαιρεθῆ. [2.44.3] καρτερεῖν²¹ δὲ χρὴ καὶ ἄλλων παίδων ἐλπίδι, οἷς ἔτι ἡλικία τέκνωσιν²² ποιῆσθαι· ἰδίᾳ τε γὰρ τῶν οὐκ ὄντων λήθη²³ οἱ ἐπιγιγνόμενοί τισιν ἔσονται, καὶ τῇ πόλει διχόθεν²⁴, ἔκ τε τοῦ μὴ ἐρημοῦσθαι²⁵ καὶ ἀσφαλείᾳ, ξυνοίσει²⁶. οὐ γὰρ οἷόν τε ἴσον τι ἢ δίκαιον

---

¹ κακοπραγέω	ongelukkig zijn
² δικαιότερον	met meer recht
³ ἀφειδέω + <i>gen.</i>	kwistig omgaan met
⁴ πταίω	een fout begaan
⁵ μαλακίζομαι	zich laf gedragen
⁶ κάκωσις ἢ	lijden
⁷ ἀναίσθητος	zonder gewaarwording, niet bemerk/ gevoeld
⁸ παραμυθέομαι	troosten
⁹ πολύτροπος	wisselend
¹⁰ <i>vul aan</i> : ἐστίν	
¹¹ εὐπρεπής	schitterend
¹² λαγχάνω + <i>gen.</i>	krijgen (door het lot)
¹³ <i>lees</i> : ὡσπερ ὑμεῖς	
¹⁴ ἐνευδαιμονέω	gelukkig zijn in; <i>inf.fin.</i>
¹⁵ ἐντελευτάω	zijn leven eindigen in
¹⁶ συμεμετρέομαι	toegemeten worden; <i>gaat hier over naar de indic. omdat het het van algemeen naar de situatie en de personen van dat moment gaat</i>
¹⁷ ὦν = αὐτοὺς ὦν.	
¹⁸ καὶ πολλάκις	ook te vaak
¹⁹ ἀγάλλομαι	trots zijn
²⁰ ἐθαῶς + <i>gen.</i>	gewoon aan
²¹ κατερέω + <i>dat.</i>	zich verzetten tegen
²² τεκνώσις ἢ	het verwekken
²³ λήθη	reden om te vergeten
²⁴ διχόθεν	van twee kanten
²⁵ ἐρημόω	verlaten maken
²⁶ συμφέρω	voordelig zijn

[2.43.5] Want niet zullen wel degenen die ongelukkig zijn, als zij geen hoop op iets goeds hebben, met meer recht kwistig omgaan met het leven, maar wel als voor hen nog de kans bestaat op een ommekeer in het leven en als in hun geval de verschillen groot zijn, als ze in enig opzicht de fout in gaan. [2.43.6] Want voor wie verstand heeft is pijnlijker het lijden dat gepaard gaat met laf gedrag dan de dood die samen met kracht en gemeenschappelijke hoop tegelijk gepaard gaat met het verlies van waarneming.

[2.44.1] De dood van deze zonen betekent voor de ouders geluk.

Daarom dan ook bejammer ik niet jullie, de ouders van de gesneuvelden nu, jullie die nu aanwezig zijn, meer dan dat ik jullie zal bemoedigen. Zij weten namelijk dat zij zijn opgegroeid in vaak wisselende omstandigheden. Het is geluk als je deel krijgt aan het schitterendste, zoals zij hier, en zoals jullie, aan het schitterendste verdriet en omdat het leven aan hen toegemeten is om daarin gelukkig te leven en te sterven. [2.44.2] Ik weet dan zeker wel dat het moeilijk is jullie hiervan te overtuigen. Ook te vaak zullen jullie hieraan denken bij successen van anderen, waarop jullie ooit ook zelf trots waren. En verdriet is er niet als men van iets goeds beroofd wordt zonder dat te hebben gebruikt, maar als dat afgepakt wordt terwijl je daaraan gewend bent [2.44.3] Maar je moet je daartegen verzetten ook door de hoop op andere kinderen als je nog de leeftijd hebt kinderen te verwekken. In het persoonlijke leven zullen de kinderen die mensen daarna krijgen, een reden zijn om die kinderen die er niet zijn, te vergeten en de stad zal dat om twee redenen helpen: zo krijgt ze geen tekort aan mannen en verkeert ze in veiligheid. Het is namelijk onmogelijk dat mensen die niet het gevaar lopen

βουλεύεσθαι οἱ ἂν μὴ καὶ παῖδας ἐκ τοῦ ὁμοίου παραβαλλόμενοι¹ κινδυνεύωσιν. [2.44.4] ὅσοι δ' αὖ παρηβήκατε², τὸν τε πλέονα κέρδος ὄν ηὐτυχεῖτε³ βίον ἡγεῖσθε⁴ καὶ τόνδε βραχὺν ἔσεσθαι, καὶ τῇ τῶνδε εὐκλείᾳ κουφίζεσθε⁵. τὸ γὰρ φιλότιμον ἀγήρων μόνον, καὶ οὐκ ἐν τῷ ἀχρείῳ τῆς ἡλικίας τὸ κερδαίνειν, ὥσπερ τινὲς φασί, μᾶλλον τέρπει, ἀλλὰ τὸ τιμᾶσθαι.

[2.45.1] De kinderen en vrouwen van de gevallenen

παισὶ δ' αὖ ὅσοι τῶνδε πάρεστε ἢ ἀδελφοῖς ὀρῶ μέγαν τὸν ἀγῶνα (τὸν γὰρ οὐκ ὄντα ἅπας εἴωθεν ἐπαινεῖν), καὶ μόλις⁶ ἂν καθ' ὑπερβολὴν⁷ ἀρετῆς οὐχ ὁμοῖοι, ἀλλ' ὀλίγω χεῖρους κριθεῖτε. φθόνος γὰρ τοῖς ζῶσι πρὸς τὸ ἀντίπαλον⁸, τὸ δὲ μὴ ἐμποδῶν ἀνανταγωνίστω⁹ εὐνοίᾳ τετίμηται. [2.45.2] εἰ δέ με δεῖ καὶ γυναικείας τι ἀρετῆς, ὅσαι νῦν ἐν χηρείᾳ¹⁰ ἔσονται, μνησθῆναι, βραχεῖα παραινέσει ἅπαν σημανῶ. τῆς τε γὰρ ὑπαρχούσης φύσεως μὴ χεῖροσι γενέσθαι ὑμῖν μεγάλη ἡ δόξα καὶ ἦς¹¹ ἂν ἐπ' ἐλάχιστον¹² ἀρετῆς πέρι ἢ ψόγου ἐν τοῖς ἄρσεσι κλέος¹³ ἦ.

[2.46.1] Erepijzen lonen

«Εἴρηται καὶ ἐμοὶ λόγῳ κατὰ τὸν νόμον ὅσα εἶχον πρόσφορα¹⁴, καὶ ἔργῳ οἱ θαπτόμενοι τὰ μὲν ἤδη κεκόσμηται, τὰ δὲ αὐτῶν τοὺς παῖδας τὸ ἀπὸ τοῦδε δημοσίᾳ ἢ πόλις μέχρι ἥβης θρέψει, ὠφέλιμον στέφανον τοῖσδέ τε καὶ τοῖς λειπομένοις τῶν τοιῶνδε ἀγῶνων προτιθεῖσα· ἄθλα γὰρ οἷς¹⁵ κεῖται ἀρετῆς μέγιστα, τοῖς δὲ καὶ ἄνδρες ἄριστοι πολιτεύουσιν¹⁶. [2.46.2] νῦν δὲ ἀπολοφυράμενοι¹⁷ ὄν προσήκει ἐκάστῳ ἅπιτε.»

---

¹ παραβάλλομαι	op het spel zetten
² παρηβάω	oud worden
³ εὐτυχεῶ	succes hebben, goed verlopen
⁴ <i>imperativus</i>	
⁵ κουφίζω	verlichten
⁶ μόλις	met moeite, nauwelijks
⁷ ὑπερβολή ἢ	het overtreffen
⁸ τὸ ἀντίπαλον	de concurrentie
⁹ ἀνανταγώνιστος	niet vertroebeld
¹⁰ χηρεία ἢ	weduwschap
¹¹ = τῆς γυναίκος, ἦς ..	
¹² ἐπ' ἐλάχιστον	tot een minimum beperkt
¹³ κλέος τό	het praten
¹⁴ πρόσφορος	passend, geschikt
¹⁵ οἷς	te midden van wie
¹⁶ πολιτεύω	als burger leven
¹⁷ ἀπολοφύρομαι	bejammeren

ook zonen aan gevaar bloot te stellen, gelijk en billijk adviseren. [2.44.4] Al degenen onder jullie die oud zijn, moeten het grootste deel van het leven, waarin jullie gelukkig waren, als winst zien en denken dat dit deel kort zal duren en jullie moeten verlichting vinden in hun roem. Want alleen de eierzucht is zonder ouderdom en niet brengt in het nutteloze deel van het leven het winst maken, zoals sommigen zeggen, meer genoeg, maar het geëerd worden.

[2.45.1] De kinderen en vrouwen van de gevallen

Daarentegen zie ik voor jullie allemaal, die van hen hier als kinderen aanwezig zijn, een grote strijd (want ieder is gewoon degene die niet meer is, te prijzen. Nauwelijks zal men wel van jullie, gezien jullie overmaat aan deugd, vinden dat jullie niet gelijk zijn aan hen, maar dat jullie een weinig onderdoen voor hen. Want wie leeft, is jaloers op de concurrentie, maar wat niet in de buurt is, geniet waardering door de tegenpartij, omdat die hun dan goedgezind is. [2.45.2] Als ik ook iets moet vermelden van de voortreffelijkheid van al jullie vrouwen die nu weduwe zullen zijn, dan zal ik dat in een korte lofprijzing duidelijk maken. Het strekt jullie tot grote roem als jullie niet onderdoen voor de natuur die bij vrouwen hoort en als er over een vrouw nauwelijks wordt gepraat onder mannen over deugd of over een verwijt.

[2.46.1] Erepreizen lonen.

Zowel is door mij conform de wet met woorden alles verteld wat ik passend kon zeggen, als ook zijn enerzijds de gevallen daadwerkelijk geëerd en zal anderzijds de stad hun kinderen vanaf nu op staatskosten tot hun volwassenheid voeden, terwijl de stad zo een stimulerende beloningskrans voor zulke gevechten in het vooruitzicht stelt voor de gevallen hier en voor de achterblijvers. Bij wie immers zeer grote kamprijzen voor deugd bestaan, bij hen nu leven ook zeer voortreffelijke mannen als burgers.”

[2.47.1] De pest breekt uit.

Τοιόσδε μὲν ὁ τάφος ἐγένετο ἐν τῷ χειμῶνι τούτῳ· καὶ διελθόντος αὐτοῦ πρῶτον ἔτος τοῦ πολέμου τοῦδε ἐτελεύτα. [2.47.2] τοῦ δὲ θέρους εὐθύς ἀρχομένου Πελοποννήσιοι καὶ οἱ ξύμμαχοι τὰ δύο μέρη ὥσπερ καὶ τὸ πρῶτον ἐσέβαλον ἐς τὴν Ἀττικὴν (ἠγεῖτο δὲ Ἀρχίδαμος ὁ Ζευξιδάμου Λακεδαιμονίων βασιλεύς), καὶ καθεζόμενοι ἐδήρουν τὴν γῆν. [2.47.3] καὶ ὄντων αὐτῶν οὐ πολλὰς πω ἡμέρας ἐν τῇ Ἀττικῇ ἡ νόσος πρῶτον ἤρξατο γενέσθαι τοῖς Ἀθηναίοις, λεγόμενον μὲν καὶ πρότερον πολλαχόσε ἐγκατασκήψαι¹ καὶ περὶ Λῆμνον καὶ ἐν ἄλλοις χωρίοις, οὐ μέντοι τοσοῦτός γε λοιμὸς² οὐδὲ φθορά³ οὕτως ἀνθρώπων οὐδαμοῦ ἐμνημονεύετο⁴ γενέσθαι. [2.47.4] οὔτε γὰρ ἰατροὶ ἤρκουν⁵ τὸ πρῶτον θεραπεύοντες ἀγνοία⁶, ἀλλ' αὐτοὶ μάλιστα ἔθνησκον ὄσω καὶ μάλιστα προσῆσαν, οὔτε ἄλλη ἀνθρωπεῖα τέχνη οὐδεμία· ὅσα τε πρὸς ἱεροῖς ἰκέτευσαν⁷ ἢ μαντεῖοις καὶ τοῖς τοιούτοις ἐχρήσαντο, πάντα ἀνωφελῆ⁸ ἦν, τελευτῶντές⁹ τε αὐτῶν ἀπέστησαν ὑπὸ τοῦ κακοῦ νικώμενοι.

[2.48.1] Over de oorsprong

ἤρξατο δὲ τὸ μὲν πρῶτον, ὡς λέγεται, ἐξ Αἰθιοπίας τῆς ὑπὲρ¹⁰ Αἰγύπτου, ἔπειτα δὲ καὶ ἐς Αἴγυπτον καὶ Λιβύην κατέβη καὶ ἐς τὴν βασιλέως γῆν τὴν πολλήν. [2.48.2] ἐς δὲ τὴν Ἀθηναίων πόλιν ἐξαπιναίως¹¹ ἐσέπεσε, καὶ τὸ πρῶτον ἐν τῷ Πειραιεῖ ἤψατο¹² τῶν ἀνθρώπων, ὥστε καὶ ἐλέχθη ὑπ' αὐτῶν ὡς οἱ Πελοποννήσιοι φάρμακα ἐσβεβλήκοιεν ἐς τὰ φρέατα¹³. κρῆναι γὰρ οὕτω ἦσαν αὐτόθι. ὕστερον δὲ καὶ ἐς τὴν ἄνω πόλιν ἀφίκετο, καὶ ἔθνησκον πολλῶ μᾶλλον ἤδη. [2.48.3] λεγέτω μὲν οὖν περὶ αὐτοῦ ὡς ἕκαστος γινώσκει καὶ ἰατρὸς καὶ ἰδιώτης, ἀφ' ὅτου εἰκὸς ἦν γενέσθαι αὐτό, καὶ τὰς αἰτίας ἄστινας

---

¹ ἐγκατασκήπτω	op iets slingeren, op iets neervallen
² λοιμὸς ὁ	de pest
³ φθορά ἢ	vernietiging
⁴ μνημονεύω	melding maken van
⁵ ἀρκέω	voldoende zijn
⁶ ἀγνοία ἢ	gebrek aan kennis
⁷ ἰκετεύω	bidden
⁸ ἀνωφελής	zonder nut
⁹ τελευτῶν	tenslotte
¹⁰ ὑπέρ + gen.	verder dan, voorbij aan
¹¹ ἐξαπιναίως	plotseling
¹² ἄπτομαι	aantasten
¹³ φρέαρ τό	cisterne

[2.47.1] De pest breekt uit.

Zo was de begrafenis in die winter. Toen die voorbij was, eindigde het eerste jaar van deze oorlog. [2.47.2] Onmiddellijk aan het begin van de zomer vielen de Peloponnesiërs en hun bondgenoten met twee derde van hun krijgsmacht evenals ook de eerste keer Attika binnen (de leiding had Archidamos, de zoon van Zeuzidamos, koning van de Lakedaimoniërs); zij legerden zich daar en plunderden het land. En toen ze nog niet veel dagen in Attika waren, begon voor het eerst de ziekte de Atheners ten deel te vallen; hoewel verteld werd dat hij ook eerder op vele plekken toesloeg, zowel her en der op Lemnos als ook in andere gebieden, maar er werd geen melding van gemaakt dat zo'n grote pest of zo'n groot sterfte van mensen ook maar ergens in die mate heeft plaats gevonden. [2.47.4] Want noch artsen hielpen, omdat zij zonder kennis van de ziekte zorg boden, maar vooral zij zelf stierven naar mate zij ook het meest bij de zieken kwamen, noch hadden de mensen verder een kunde om de pest te bezweren. Alle smeekbeden die ze bij de heiligdommen deden of al de orakels en dat soort zaken die ze raadpleegden, waren nutteloos en uiteindelijk gaven ze dat op, omdat ze werden overwonnen door de ramp.

[2.48.1] Over de oorsprong

Zij begon in eerste instantie, naar men zegt, in Aithiopia voorbij Aigyptos en daarna kwam die terecht in én Aigyptos en Libuè en in het grootste deel van het land van de grote koning. [2.48.2] Plotseling kwam zij terecht in de stad der Atheners en aanvankelijk tastte zij in Peiraeus de mensen aan zodat ook door hen gezegd werd dat de Peloponnesiërs vergif in de cisternes gegooid hadden - er waren immers daar nog geen bronnen. Maar later bereikte de pest ook de stad land inwaarts en nu stierven er veel meer. [2.48.3] Een ieder zowel arts als gewone man moet dan maar over die pest naar eigen inzicht zeggen welke oorsprong daarvan logisch was en van de oorzaken van die verandering wat

νομίζει τοσαύτης μεταβολῆς¹ ἰκανὰς² εἶναι δύναμιν ἐς τὸ μεταστῆσαι σχεῖν· ἐγὼ δὲ οἶόν τε ἐγίγνετο λέξω, καὶ ἀφ' ὧν ἂν τις σκοπῶν, εἴ ποτε καὶ αὐθις ἐπιπέσοι, μάλιστ' ἂν ἔχοι τι προειδῶς μὴ ἀγνοεῖν, ταῦτα δηλώσω αὐτὸς τε νοσήσας καὶ αὐτὸς ἰδὼν ἄλλους πάσχοντας.

[2.49.1] Het ziekteverloop

Τὸ μὲν γὰρ ἔτος, ὡς ὠμολογεῖτο, ἐκ πάντων μάλιστα δὴ ἐκεῖνο ἄνοσον³ ἐς τὰς ἄλλας ἀσθενείας⁴ ἐτύγχανεν ὄν· εἰ δέ τις καὶ προύκαμνέ τι⁵, ἐς τοῦτο πάντα ἀπεκρίθη⁶. [2.49.2] τοὺς δὲ ἄλλους ἀπ' οὐδεμιᾶς προφάσεως⁷, ἀλλ' ἐξαίφνης ὑγιεῖς ὄντας πρῶτον μὲν τῆς κεφαλῆς θερμαί⁸ ἰσχυραὶ καὶ τῶν ὀφθαλμῶν ἐρύθηματ⁹ καὶ φλόγωσις¹⁰ ἐλάμβανε, καὶ τὰ ἐντός, ἢ τε φάρυγξ¹¹ καὶ ἡ γλῶσσα, εὐθύς αἱματώδη ἦν καὶ πνεῦμα ἄτοπον¹² καὶ δυσῶδες¹³ ἠφίει· [2.49.3] ἔπειτα ἐξ αὐτῶν πταρμὸς¹⁴ καὶ βράγχος¹⁵ ἐπεγίγνετο, καὶ ἐν οὐ πολλῶ χρόνῳ κατέβαιναν ἐς τὰ στήθη ὁ πόνος μετὰ βηχὸς¹⁶ ἰσχυροῦ· καὶ ὁπότε ἐς τὴν καρδίαν στηρίζειεν¹⁷, ἀνέστρεφέ τε αὐτὴν καὶ ἀποκαθάρσεις¹⁸ χολῆς παῖσαι ὄσαι ὑπὸ ἰατρῶν ὠνομασμέναι εἰσὶν ἐπῆσαν, καὶ αὐταὶ μετὰ ταλαιπωρίας¹⁹ μεγάλης. [2.49.4] λύγξ²⁰ τε τοῖς πλέοσιν ἐνέπιπτε κενή²¹, σπασμὸν ἐνδιδοῦσα ἰσχυρόν, τοῖς μὲν μετὰ ταῦτα λωφήσαντα²², τοῖς δὲ καὶ πολλῶ ὕστερον.

¹ μεταβολή ἢ	verandering
² ἰκανός	in staat, toereikend
³ ἄνοσος	zonder ziekte
⁴ ἀσθένεια ἢ	ziekte
⁵ προκάμνω	eerder ziek zijn
⁶ ἀποκρίνω εἰς	beoordelen naar
⁷ πρόφασις ἢ	aanleiding
⁸ θερμη ἢ	hitte
⁹ ἐρύθημα τό	rode kleur
¹⁰ φλόγωσις ἢ	een branden
¹¹ φάρυγξ ἢ	keel
¹² ἄτοπος	vreemd
¹³ δυσώδης	stinkend
¹⁴ πταρμὸς ὁ	niezen
¹⁵ βράγχος ὁ	heesheid
¹⁶ βήξ ὁ	hoesten
¹⁷ στηρίζω	zich vastzetten in
¹⁸ ἀποκάθαρσις ἢ	reiniging, het uitkotsen
¹⁹ ταλαιπωρία ἢ	afmatting, lijden
²⁰ λύγξ ἢ	hik
²¹ κενός	zonder reden, onbetekend
²² λωφάω	ophouden

naar zijn idee voldoende is om de kracht te krijgen die verandering te veroorzaken. Ik zal zeggen als wat voor iets het zich ontwikkelde en ik zal, omdat ik zelf ziek geweest ben en ooggetuige ben geweest van hoe anderen leden, dat duidelijk maken, op grond waarvan men, als men oplet, als die ziekte ooit nog een keer de mensen overvalt, het meest door kennis vooraf het wel misschien zal kunnen herkennen.

[2.49.1] Het ziekteverloop

Want toevallig was dat jaar, naar men eensluidend zei, van alle jaren dan het meest van ziekten gespeend voor zover het de andere ziekten betreft. Als iemand al eerder een ziekte had, werd alles afgemeten tegen die. [2.49.2] Maar die anderen, die slachtoffers van de pest, werden zonder enige aanleiding, maar plotseling hoewel ze gezond waren eerst overvallen door een hevige hitte van het hoofd en rood doorlopen en brandende ogen en inwendig waren de keel en de tong onmiddellijk bloedig en produceerden zij een onnatuurlijke en stinkende adem. [2.49.3] Daarna na die verschijnselen begon men nog eens te niezen en werd men hees en in korte tijd daalde de ziekte af in de borst met een zwaar hoesten en telkens wanneer die zich in de maag nestelde, keerde het die om en daarbij kwamen alle soorten van opgeven van gal waarvoor artsen een naam hebben, en dat nog wel met groot lijden. [2.49.4] De meesten werden getroffen door de hik zonder dat daar een reden voor was; die veroorzaakte hevige krampen en die hield voor sommigen daarna op en voor anderen nog veel later.

[2.49.5] καὶ τὸ μὲν ἕξωθεν ἀπτομένω σῶμα οὐτ' ἄγαν θερμὸν ἦν οὔτε χλωρόν, ἀλλ' ὑπέρυθρον, πελιτνόν¹, φλυκταίναις² μικραῖς καὶ ἔλκεσιν ἐξηνηθικός³. τὰ δὲ ἐντὸς οὕτως ἐκάετο ὥστε μήτε τῶν πάνυ λεπτῶν⁴ ἱματίων καὶ σινδόνων⁵ τὰς ἐπιβολὰς μηδ' ἄλλο τι ἢ γυμνοὶ ἀνέχεσθαι, ἠδισταί τε ἂν ἐς ὕδωρ ψυχρὸν σφᾶς αὐτοὺς ρίπτειν. καὶ πολλοὶ τοῦτο τῶν ἡμελημένων⁶ ἀνθρώπων καὶ ἔδρασαν ἐς φρέατα, τῇ δίψῃ⁷ ἀπαύστω ξυνεχόμενοι· καὶ ἐν τῷ ὁμοίῳ καθειστήκει τό τε πλεόν καὶ ἔλασσον ποτόν⁸. [2.49.6] καὶ ἡ ἀπορία⁹ τοῦ μὴ ἡσυχάζειν καὶ ἡ ἀγρυπνία ἐπέκειτο διὰ παντός. καὶ τὸ σῶμα, ὅσον περ χρόνον καὶ ἡ νόσος ἀκμάζοι¹⁰, οὐκ ἐμαραίνετο¹¹, ἀλλ' ἀντέϊχε¹² παρὰ δόξαν τῇ ταλαιπωρίᾳ, ὥστε ἡ διεφθείροντο οἱ πλεῖστοι ἐναταῖοι¹³ καὶ ἐβδομαῖοι¹⁴ ὑπὸ τοῦ ἐντὸς καύματος, ἔτι ἔχοντές τι δυνάμεως, ἢ εἰ διαφύγοιεν, ἐπικατιόντος τοῦ νοσήματος ἐς τὴν κοιλίαν¹⁵ καὶ ἐλκώσεώς¹⁶ τε αὐτῇ ἰσχυρᾶς ἐγγιγνομένης καὶ διαρροίας ἅμα ἀκράτου¹⁷ ἐπιπιπτούσης οἱ πολλοὶ ὕστερον δι' αὐτὴν ἀσθενεῖα διεφθείροντο. [2.49.7] διεξήει γὰρ διὰ παντός τοῦ σώματος ἄνωθεν ἀρξάμενον τὸ ἐν τῇ κεφαλῇ πρῶτον ἰδρυθὲν¹⁸ κακόν, καὶ εἴ τις ἐκ τῶν μεγίστων περιγένοιτο, τῶν γε ἀκρωτηρίων¹⁹ ἀντίληψις²⁰ αὐτοῦ ἐπεσήμαινεν²¹. [2.49.8] κατέσκηπτε²² γὰρ ἐς αἰδοῖα καὶ ἐς ἄκρας χεῖρας καὶ πόδας, καὶ πολλοὶ στερισκόμενοι τούτων διέφευγον, εἰσὶ δ' οἱ καὶ τῶν ὀφθαλμῶν. τοὺς δὲ καὶ λήθη²³ ἐλάμβανε παραυτικά ἀναστάντας τῶν πάντων ὁμοίως, καὶ ἠγνόησαν σφᾶς τε αὐτοὺς καὶ τοὺς ἐπιτηδεῖους.

---

¹ πελιτνός	loodkleurig
² φλύκταινα ἢ	blaar
³ ἐξανθέω	uitbreken, bedekt worden
⁴ λεπτός	fijn
⁵ σινδών ἢ	linnen kleed
⁶ ἀμελέομαι	zich verwaarlozen
⁷ δίψα ἢ	dorst
⁸ ποτόν τό	het drinkbare
⁹ ἀπορία	gebrek
¹⁰ ἀκμάζω	krachtig zijn
¹¹ μαραίνομαι	uitdrogen
¹² ἀντέχω + dat.	stand houden tegen
¹³ ἐναταῖος	op de negende dag
¹⁴ <i>Het belangrijkste van twee staat in het Grieks op de laatste plaats.</i>	
¹⁵ κοιλία ἢ	buik
¹⁶ ἔλκωσις ἢ	zweer
¹⁷ ἄκρατος	hevig
¹⁸ ἰδρύω	vestigen
¹⁹ ἀκρωτήριον τό	lid
²⁰ ἀντίληψις ἢ	het op zijn beurt krijgen, zwakke plek
²¹ ἐπισημαίνω	een teken op iets geven, een voorteken geven
²² κατασκήπτω	zich storten
²³ λήθη ἢ	vergetelheid

[2.49.5] En het lichaam was, als je het van buiten aanraakte, noch zeer heet noch bleek, maar enigszins rood, loodkleurig, met kleine blaren en wonden bedekt. Maar het inwendige stond zozeer in brand dat men het noch verdroeg dat heel fijne mantels en doeken op hen gelegd werden en dat men het alleen verdroeg naakt te zijn en dat ze zich het liefst in koud water stortten. Velen van die verwaarloosde mensen deden dat ook in cisternes, terwijl ze slachtoffer waren van onlesbare dorst. En het maakte niet uit of ze meer water of minder konden drinken. [2.49.6] Het gebrek aan het rusten en aan slaap beheerste hen de hele tijd. En het lichaam droogde gedurende de hele tijd zelfs dat de ziekte woedde, niet uit, maar onverwacht hield het stand tegen het lijden, zodat de meesten op de negende dag en vooral op de zevende dag door de inwendige hitte omkwamen, terwijl ze nog enige kracht hadden, of als ze eraan ontsnapt waren, wanneer de ziekte in de buikholte afdaalde en er daar een ernstige zweer ontstond en er tegelijk een hevige diarree bij kwam, kwamen velen later daardoor om door uitputting. [2.49.7] Want die ziekte ging door heel het lichaam; die ellende begon boven; zij vestigde zich eerst in het hoofd en als iemand de grootste aanvallen overleefd had, dan lieten de ledematen kentekenen van het krijgen van die ziekte zien. [2.49.8] Want zij stortte zich op de schaamdelen en uiteinden van de handen en voeten, en velen ontkwamen aan die ziekten met verlies van die delen en er zijn er die ook hun ogen kwijtraakten. Sommigen werden getroffen door totale geheugenverlies van alles onmiddellijk wanneer ze opgestaan waren en zij herkenden zichzelf en hun verwanten niet.

[2.50.1] Te erg voor woorden

γενόμενον γὰρ κρείσσον λόγου τὸ εἶδος τῆς νόσου τά τε ἄλλα χαλεπωτέρως ἢ κατὰ τὴν ἀνθρωπεῖαν φύσιν προσέπιπτεν ἐκάστω καὶ ἐν τῷδε ἐδήλωσε μάλιστα ἄλλο τι ὄν ἢ τῶν ξυντρόφων¹ τι· τὰ γὰρ ὄρνεα² καὶ τετράποδα ὅσα ἀνθρώπων ἄπτεται³, πολλῶν ἀτάφων⁴ γιγνομένων ἢ οὐ προσήει ἢ γευσάμενα⁵ διεφθείρετο. [2.50.2] τεκμήριον δέ· τῶν μὲν τοιούτων ὀρνίθων ἐπίλειψις⁶ σαφῆς ἐγένετο, καὶ οὐχ ἐωρῶντο οὔτε ἄλλως οὔτε περὶ τοιοῦτον οὐδέν· οἱ δὲ κύνες μᾶλλον αἴσθησιν⁷ παρείχον τοῦ ἀποβαίνοντος διὰ τὸ ξυνδιαιτᾶσθαι⁸.

[2.51.1] Moedeloosheid

Τὸ μὲν οὖν νόσημα, πολλὰ καὶ ἄλλα παραλιπόντι⁹ ἀτοπίας¹⁰, ὡς ἐκάστω ἐτύγχανέ τι διαφερόντως ἐτέρω πρὸς ἕτερον γιγνόμενον, τοιοῦτον ἦν ἐπὶ πᾶν τὴν ιδέα. καὶ ἄλλο παρελύπει κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον οὐδὲν τῶν εἰωθότων· ὃ δὲ καὶ γένοιτο, ἐς τοῦτο ἐτελεύτα. [2.51.2] ἔθνησκον δὲ οἱ μὲν ἀμελεία, οἱ δὲ καὶ πάνυ θεραπευόμενοι. ἔν τε οὐδὲ ἐν κατέστη ἴαμα¹¹ ὡς εἰπεῖν ὅτι χρῆν προσφέροντας ὠφελεῖν· τὸ γὰρ τῷ ξυνενεγκόν¹² ἄλλον τοῦτο ἔβλαπτεν. [2.51.3] σῶμά τε αὐτάρκης¹³ ὄν οὐδὲν διεφάνη¹⁴ πρὸς αὐτὸ ἰσχύος πέρι ἢ ἀσθενείας, ἀλλὰ πάντα ξυνήρει¹⁵ καὶ τὰ πάση διαίτη¹⁶ θεραπευόμενα. [2.51.4] δεινότατον δὲ παντὸς ἦν τοῦ κακοῦ ἢ τε ἀθυμία ὅποτε τις αἴσθοιτο κάμνων (πρὸς γὰρ τὸ ἀνέλπιστον¹⁷ εὐθύς τραπόμενοι τῇ γνώμῃ πολλῶ μᾶλλον προΐεντο¹⁸ σφᾶς αὐτοῦς καὶ οὐκ ἀντεῖχον), καὶ ὅτι ἕτερος ἀφ' ἐτέρου θεραπείας ἀναπιμπλάμενοι¹⁹ ὡσπερ τὰ πρόβατα ἔθνησκον· καὶ τὸν πλεῖστον φθόρον²⁰ τοῦτο ἐνεποίει.

---

¹ σύντροφος	gewend
² ὄρνεον τό	vogel
³ ἄπτομαι + <i>gen.</i>	aanraken, in contact komen met
⁴ ἄταφος	onbegraven
⁵ γεύομαι + <i>gen.</i>	proeven van
⁶ ἐπίλειψις ἢ	gebrek
⁷ αἴσθησις ἢ	waarneming, begrip, verstand, kennis van
⁸ συνδιαιτάομαι	samenleven
⁹ παραλείπω	overslaan
¹⁰ ἀτοπία ἢ	bijzonderheid
¹¹ ἴαμα τό	geneesmiddel
¹² συμφέρει + <i>dat.</i>	voordelig zijn
¹³ αὐτάρκης	sterk genoeg
¹⁴ = ἐφάνη	
¹⁵ συναίρει	samen pakken, vernietigen
¹⁶ διαίτα ἢ	levenstocht
¹⁷ τὸ ἀνέλπιστον	wanhooft
¹⁸ προίεμαι	zich laten gaan
¹⁹ ἀναπιμπλάμαι + <i>gen.</i> ὑπό + <i>gen.</i> met iets besmet raken door	
²⁰ φθόρος ὁ	vernietiging

[2.50.1] Te erg voor woorden

De verschijningsvorm van de ziekte is niet in woorden te vatten en bleek in de overige opzichten te erg voor de menselijke natuur; zij sloeg niemand over en zo liet die zien vooral iets anders te zijn dan een van de ziektes waaraan men gewend was. Want al de vogels en viervoeters, die contact hebben met mensen (en velen waren onbegraven) gingen hetzij niet op hen af of stierven na van de lijken gegeten te hebben. [2.50.2] Een bewijs: een gebrek aan dat soort vogels werd duidelijk en ze werden niet gezien, noch zo maar noch in de buurt van zo'n lijk. Maar de honden toonden meer inzicht van de afloop doordat ze met de mensen samenleefden.

[2.51.1] Moedeloosheid

De ziekte dus was, als je vele andere bijzonderheden buiten beschouwing laat, omdat de ziekte zich aan een ieder enigszins anders openbaarde in vergelijking met een ander, zodanig met betrekking tot haar hele verschijningsvorm. En in die tijd kwelde geen andere van de normale ziektes de mensen ook nog eens. Als er zich ook iets voordeed, liep het op die ziekte uit. [2.51.1] Sommigen stierven, terwijl ze verwaarloosd werden, maar anderen ook al werden ze volledig verzorgd. En er deed zich zelfs niet één geneesmiddel voor om zo te zeggen dat wel moest helpen, als men het toediende. Want wat de een hielp, schaadde de ander. [2.51.3] Het lichaam bleek absoluut niet daartegen opgewassen of het nu sterk of zwak was, maar het vernietigde alles ook dat wat met met iedere vorm van levensonderhoud werd verzorgd. [2.51.4] Het ergste van heel de ramp was de moedeloosheid, wanneer men doorhad dat hij ziek was (want ze gaven zich dan onmiddellijk over aan wanhoop en ze lieten zich dan bewust veel meer gaan en ze boden dan geen verzet) en omdat ze zich dan door elkaar lieten verzorgen en zo als schapen stierven. Dat veroorzaakte het grootste verlies.

[2.51.5] εἴτε γὰρ μὴ ἴθελον δεδιότες ἀλλήλοις προσιέναι, ἀπώλλυντο ἐρήμοι, καὶ οἰκίαι πολλὰ ἐκενώθησαν¹ ἀπορία τοῦ θεραπεύσοντος· εἴτε προσίοιεν, διεφθείροντο, καὶ μάλιστα οἱ ἀρετῆς τι μεταποιοῦμενοι²· αἰσχύνη γὰρ ἠφείδουν³ σφῶν αὐτῶν ἐσιόντες παρὰ τοὺς φίλους, ἐπεὶ καὶ τὰς ὀλοφύρσεις⁴ τῶν ἀπογινομένων τελευτῶντες⁵ καὶ οἱ οἰκεῖοι ἐξέκαμνον⁶ ὑπὸ τοῦ πολλοῦ κακοῦ νικώμενοι. [2.51.6] ἐπὶ πλέον δ' ὁμως οἱ διαπεφευγότες τὸν τε θνήσκοντα καὶ τὸν πονούμενον ὠκτίζοντο διὰ τὸ προειδέναι τε καὶ αὐτοὶ ἤδη ἐν τῷ θαρσαλέω⁷ εἶναι· δις γὰρ τὸν αὐτόν, ὥστε καὶ κτείνειν, οὐκ ἐπελάμβανεν. καὶ ἐμακαρίζοντό τε ὑπὸ τῶν ἄλλων, καὶ αὐτοὶ τῷ παραχρῆμα περιχαρεῖ⁸ καὶ ἐς τὸν ἔπειτα χρόνον ἐλπίδος τι εἶχον κούφης μηδ' ἂν ὑπ' ἄλλου νοσήματός ποτε ἔτι διαφθαρήναι.

[2.52.1] Tekorten

Ἐπίεσε δ' αὐτοὺς μᾶλλον πρὸς τῷ ὑπάρχοντι πόνῳ καὶ ἡ ξυγκομιδῆ⁹ ἐκ τῶν ἀγρῶν ἐς τὸ ἄστυ, καὶ οὐχ ἦσσαν τοὺς ἐπελθόντας. [2.52.2] οἰκιῶν γὰρ οὐχ ὑπαρχουσῶν, ἀλλ' ἐν καλύβαις¹⁰ πνιγηραῖς¹¹ ὥρα ἔτους δαιτωμένων ὁ φθόρος ἐγίγνετο οὐδενὶ κόσμῳ, ἀλλὰ καὶ νεκροὶ ἐπ' ἀλλήλοις ἀποθνήσκοντες ἔκειντο καὶ ἐν ταῖς ὁδοῖς ἐκαλινδοῦντο¹² καὶ περὶ τὰς κρήνας ἀπάσας ἡμιθνήτες¹³ τοῦ ὕδατος ἐπιθυμία. [2.52.3] τὰ τε ἱερὰ ἐν οἷς ἐσκήνηντο¹⁴ νεκρῶν πλέα¹⁵ ἦν, αὐτοῦ ἐναποθνησκόντων· ὑπερβιαζομένου¹⁶ γὰρ τοῦ κακοῦ οἱ ἄνθρωποι, οὐκ ἔχοντες¹⁷ ὅτι γένωνται¹⁸, ἐς ὀλιγωρίαν¹⁹ ἐτράποντο καὶ ἱερῶν καὶ ὀσίων ὁμοίως.

---

¹ κενόω	leeg maken
² μεταποιέομαι + gen.	aanspraak maken op
³ ἀφειδέω + gen.	niet sparen
⁴ ὀλόφυρσις ἢ	jammerklacht
⁵ τελευτάω	vervullen
⁶ ἐκκάμνω	het moe worden
⁷ θαρσαλέος	veilig
⁸ περιχαρής	zeer verheugd
⁹ ἡ ξυγκομιδῆ	het binnenbrengen van de oogst
¹⁰ καλύβη ἢ	hut, tent
¹¹ πνιγηρός	verstikkend warm
¹² καλινδέομαι	zich wentelen
¹³ ἡμιθνής, -ῆτος	halfdood
¹⁴ σκηνόομαι	wonen
¹⁵ πλέος + gen,	vol van
¹⁶ ὑπερβιάζομαι	zwaar drukken op, overweldigen
¹⁷ = εἰδότες	
¹⁸ γίγνομαι	worden, gebeuren met
¹⁹ ὀλιγωρία ἢ	onverschilligheid

[2.51.5] Want telkens als zij uit angst niet elkaar wilden opzoeken, stierven zij eenzaam en vele huizen raakte leeg door het gebrek aan mensen die hen verzorgden. Als ze wel elkaar opzochten, stierven ze en vooral zij die enigszin aanspraak maakten op moed. Want uit schaamte spaarden zij zichzelf niet, wanneer zij hun vrienden bezochten, omdat de huisgenoten het moe werden zowel de jammerklachten om de doden te vervullen als ook dat ze het onderspit dolven tegen de grote ramp. [2.51.6] Toch bejammerden degenen die aan de ziekte ontsnapt waren wie stierf of zwaar ziek was, meer omdat ze het verloop al wisten en zelf veilig waren. Want de ziekte kreeg dezelfde persoon niet twee maal zo te pakken dat hij hem ook doodde. Zowel werden zij gelukkig geprezen door de anderen als ook hadden zij ook zelf, doordat zij op het moment zelf zeer verheugd waren, met betrekking tot de toekomst enige ijdele hoop zelfs niet door een andere ziekte ooit nog aan hun einde te komen.

[2.52.1] Tekorten

Naast het heersende leed gingen de stedelingen nog meer gebukt onder het binnenbrengen van de oogst van de akkers naar de stad en zeker degenen die erbij waren gekomen. [2.52.2] Want omdat er geen woningen voor handen waren, maar zij in hutten leefden die door de tijd van het jaar verstikkend warm waren, stierf men absoluut niet zoals het paste, maar zowel lag men halfdood op elkaar als ook wentelden ze zich op sterven na dood op de straten en rond al de bronnen uit verlangen naar het water. [2.52.3] De heiligdommen waarin ze hun tent hadden opgeslagen, waren vol van doden die daar ter plekken stierven. Want omdat de ramp de mensen overweldigde en zij niet wisten wat er van hen moest worden, werden ze onverschillig evenzeer ten aanzien van zowel wat aan de goden gewijd was als ook de goden toebehoorde.

2.52.4] νόμοι τε πάντες ξυνεταράχθησαν οἷς ἐχρῶντο πρότερον περι τὰς ταφάς, ἔθαπτον δὲ ὡς ἕκαστος ἐδύνατο. καὶ πολλοὶ ἐς ἀναισχύντους¹ θήκας² ἐτράποντο σπάνει³ τῶν ἐπιτηδείων⁴ διὰ τὸ συχνοῦς ἤδη προτεθάναι σφίσιν· ἐπὶ πυρὰς γὰρ ἀλλοτρίας φθάσαντες⁵ τοὺς νήσαντας⁶ οἱ μὲν ἐπιθέντες τὸν ἑαυτῶν νεκρὸν ὑφῆπτον⁷, οἱ δὲ καιομένου ἄλλου ἐπιβαλόντες ἄνωθεν ὄν φέροιεν ἀπῆσαν.

[2.53.1] Toename van wetteloosheid

Πρῶτόν τε ἤρξε καὶ ἐς τᾶλλα τῆ πόλει ἐπὶ πλέον ἀνομίας⁸ τὸ νόσημα. ῥᾶον γὰρ ἐτόλμα τις ἅ πρότερον ἀπεκρύπτετο⁹ μὴ καθ' ἡδονὴν ποιεῖν, ἀγχίστροφον¹⁰ τὴν μεταβολὴν ὀρῶντες τῶν τε εὐδαιμόνων καὶ αἰφνιδίως¹¹ θνησκόντων καὶ τῶν οὐδὲν πρότερον κεκτημένων, εὐθύς δὲ τάκεινων ἐχόντων. [2.53.2] ὥστε ταχείας τὰς ἐπαυρέσεις¹² καὶ πρὸς τὸ τερπνὸν ἡξιῶν ποιεῖσθαι, ἐφήμερα τὰ τε σώματα καὶ τὰ χρήματα ὁμοίως ἡγούμενοι. [2.53.3] καὶ τὸ μὲν προσταλαιπωρεῖν¹³ τῷ δόξαντι καλῶ οὐδεὶς πρόθυμος ἦν, ἄδηλον νομίζων εἰ πρὶν ἐπ' αὐτὸ ἐλθεῖν διαφθαρήσεται· ὅτι δὲ ἤδη τε ἡδὺ πανταχόθεν τε ἐς αὐτὸ κερδαλέον¹⁴, τοῦτο καὶ καλὸν καὶ χρήσιμον κατέστη¹⁵. [2.53.4] θεῶν δὲ φόβος ἢ ἀνθρώπων νόμος οὐδεὶς ἀπεῖργε¹⁶, τὸ μὲν κρίνοντες ἐν ὁμοίῳ καὶ σέβειν καὶ μὴ¹⁷ ἐκ τοῦ πάντας ὀρᾶν ἐν ἴσῳ ἀπολλυμένους, τῶν δὲ ἀμαρτημάτων οὐδεὶς ἐλπίζων μέχρι τοῦ δίκην γενέσθαι βιοῦς¹⁸ ἂν τὴν τιμωρίαν ἀντιδοῦναι, πολὺ δὲ μείζω τὴν ἤδη κατεψηφισμένην¹⁹ σφῶν ἐπικρεμασθῆναι²⁰, ἦν πρὶν ἐμπεσεῖν εἰκὸς εἶναι τοῦ βίου τι ἀπολαῦσαι²¹.

---

¹ ἀναίσχυντος	schaamteloos
² θήκη ἢ	graf
³ σπάνις ἢ	gebrek
⁴ ἐπιτήδειος	geschikt
⁵ φθάνω + <i>part.</i>	eerder (dan)
⁶ νέω	opstapelen
⁷ ὑφάπτω	van onderen aansteken
⁸ ἀνομία ἢ	wetteloosheid
⁹ ἀποκρύπτομαι μὴ + <i>inf.</i>	verheimelijken te
¹⁰ ἀγχίστροφος	snel wendend, plotseling
¹¹ αἰφνιδίως	plotseling, onverwacht
¹² ἐπαυρέσεις ἢ	genot
¹³ προσταλαιπωρέω + <i>dat.</i>	geduld hebben, bereid zijn te lijden
¹⁴ κερδαλέος	winstgevend
¹⁵ καθίσταμαι	zich opstellen, gaan gelden
¹⁶ ἀπείργω	afhouden, beletten
¹⁷ <i>sc.</i> σέβειν	
¹⁸ βιοῦς <i>part. van</i> βιώω	
¹⁹ καταψηφίζομαι (τιμωρίαν = νόσον)	besluiten tegen
²⁰ ἐπικρεμάννυμι	ophangen
²¹ ἀπολαύω + <i>gen.</i>	genieten van

[2.52.4] Van alle wetten die men vroeger gebruikte ten aanzien van begraven, maakten ze een rommeltje, want ze begroeven naar vermogen. Velen gingen over tot schaamteloze graven omdat er een gebrek was aan geschikt materiaal omdat er al velen eerder voor hen gestorven waren. Sommigen waren de mensen die brandstapels hadden opgericht te snel af en plaatsten hun eigen doden op hun brandstapels en staken die in de brand en anderen wierpen de dode die ze droegen, wanneer een ander brandde, van boven daarbovenop en gingen weg.

[2.53.1] Toename van wetteloosheid

In eerste instantie was de ziekte ook met betrekking tot de rest het begin tot meer wetteloosheid. Want men durfde gemakkelijker datgene te doen waarvan men voorheen verheimelijkte het uit plezier te doen; men zag namelijk de snelle omslag van zowel degenen die rijk waren en onverwacht stierven als ook van wie voor die tijd niets hadden en evenvoudigweg de bezittingen van de rijken hadden. [2.53.2] Dus wensten zij gemakkelijk en tot vermaak te genieten, omdat in hun ogen hun lichaam en bezit korstondig waren. [2.53.3] Niemand liep er warm voor te volharden voor iets wat goed scheen, omdat hij meende dat het onduidelijk was, of hij alvorens zijn doel te bereiken zijn ondergang zou vinden. Alwat én op dit moment aangenaam was én in alle opzichten zou bijdragen tot het aangename, ging zowel als goed en nuttig gelden. [2.53.4] Geen enkele angst voor goden of wet van mensen hield hen daarvan af, want men zag geen verschil in wel en niet ontzag hebben, omdat ze zagen dat allen evenzeer stierven en omdat niemand verwachtte te leven totdat zij gestraft zouden worden voor hun vergrijpen en daarvoor zouden betalen, maar in hun ogen hing de straf die tegen hen was vastgesteld hun als veel zwaarder boven het hoofd, zodat het logisch was enig genot uit het leven te halen voordat die hen zou treffen.

[2.54.1] De pest voorspeld?

Τοιούτω μὲν πάθει οἱ Ἀθηναῖοι περιπεσόντες ἐπιέζοντο, ἀνθρώπων τ' ἔνδον θνησκόντων καὶ γῆς ἔξω δηουμένης. [2.54.2] ἐν δὲ τῷ κακῷ οἷα εἰκὸς ἀνεμνήσθησαν καὶ τοῦδε τοῦ ἔπους, φάσκοντες οἱ πρεσβύτεροι πάλαι ἄδεσθαι «ἥξει Δωριακὸς πόλεμος καὶ λοιμὸς¹ ἅμ' αὐτῷ.» [2.54.3] ἐγένετο μὲν οὖν ἕρις τοῖς ἀνθρώποις μὴ λοιμὸν ὠνομάσθαι ἐν τῷ ἔπει ὑπὸ τῶν παλαιῶν, ἀλλὰ λιμόν², ἐνίκησε δὲ ἐπὶ τοῦ παρόντος εἰκότως λοιμὸν εἰρησθαι· οἱ γὰρ ἀνθρωποι πρὸς ἃ ἔπασχον τὴν μνήμην ἐποιοῦντο. ἦν δέ γε οἷμαί ποτε ἄλλος πόλεμος καταλάβη Δωρικὸς τοῦδε ὕστερος καὶ ξυμβῆ γενέσθαι λιμόν, κατὰ τὸ εἰκὸς οὕτως ἄσσονται³. [2.54.4] μνήμη δὲ ἐγένετο καὶ τοῦ Λακεδαιμονίων χρηστηρίου τοῖς εἰδόσιν, ὅτε ἐπερωτῶσιν αὐτοῖς τὸν θεὸν εἰ χρὴ πολεμεῖν ἀνεῖλε⁴ κατὰ κράτος πολεμοῦσι νίκην ἔσεσθαι, καὶ αὐτὸς ἔφη ξυλλήψεσθαι⁵. [2.54.5] περὶ μὲν οὖν τοῦ χρηστηρίου τὰ γινόμενα ἤκαζον⁶ ὁμοῖα εἶναι· ἐσβεβληκότων δὲ τῶν Πελοποννησίων ἡ νόσος ἤρξατο εὐθύς, καὶ ἐς μὲν Πελοπόννησον οὐκ ἐσῆλθεν, ὅτι καὶ ἄξιον εἶπεῖν, ἐπενείματο⁷ δὲ Ἀθήνας μὲν μάλιστα, ἔπειτα δὲ καὶ τῶν ἄλλων χωρίων τὰ πολυανθρωπότατα. ταῦτα μὲν τὰ κατὰ τὴν νόσον γενόμενα.

[2.55.1] Naar de Laureion

Οἱ δὲ Πελοποννήσιοι ἐπειδὴ ἔτεμον⁸ τὸ πεδίον, παρῆλθον ἐς τὴν Πάραλον γῆν καλουμένην μέχρι Λαυρείου, οὗ τὰ ἀργύρεια μέταλλά⁹ ἐστὶν Ἀθηναίοις. καὶ πρῶτον μὲν ἔτεμον ταύτην ἣ πρὸς Πελοπόννησον ὄρᾳ, ἔπειτα δὲ τὴν πρὸς Εὐβοιάν τε καὶ Ἄνδρον¹⁰ τετραμμένην. [2.55.2] Περικλῆς δὲ στρατηγὸς ὢν καὶ τότε περὶ μὲν τοῦ μὴ ἐπεξιέναι τοὺς Ἀθηναίους τὴν αὐτὴν γνώμην εἶχεν ὥσπερ καὶ ἐν τῇ προτέρᾳ ἐσβολῇ.

---

¹ λοιμός	ramp, pest
² λιμός	honger
³ ἀείδω	zingen, reciteren
⁴ ἀναιρέω	antwoorden
⁵ συλλαμβάνω + dat.	helpen
⁶ εἰκάζω	opmaken, vermoeden, gissen
⁷ ἐπινέμομαι	zich verspreiden in
⁸ τέμνω	brandschatten
⁹ μέταλλον τό	mijn

¹⁰ Andros is een eiland dat behoort tot de Cycladen, een Griekse eilandengroep die zich in de Egeïsche Zee bevindt, ten oosten van de Peloponnesos.

[2.54.1] De pest voorspeld?

Overvallen door zulk een lijden werden de Atheners geteisterd, doordat mensen in de stad stierven en het land daarbuiten gebrandschat werd. [2.54.2] Tijdens die ramp herinnerden zij zich logischerwijs ook deze uitspraak; de ouderen zeiden namelijk dat lang geleden het volgende vers gezongen werd: “Een Dorische oorlog zal komen en tegelijk daarmee een pest.” [2.54.3] De mensen dan kregen onenigheid: door de ouden zou in de uitspraak niet ‘pest’ genoemd zijn, maar ‘honger’, maar gezien de situatie van dat moment won de mening dat van pest gesproken was, want de mensen vormden hun herinnering in overeenstemming met wat zij ondergingen. En als ooit een andere Dorische oorlog, zo denk ik, na deze hen zal treffen en als er dan toevallig honger zal uitbreken, dan zal men zo conform hetgeen logisch is reciteren. [2.54.4] Ook werd er melding gemaakt van het orakel van de Lakedaimoniërs door de mensen die ervan op de hoogte waren toen zij de god vroegen of ze oorlog moesten voeren en hij hun antwoordde dat zij de overwinning zouden hebben, als zij met kracht oorlog zouden voeren, en hij hen toezei persoonlijk te zullen helpen. [2.54.5] Men vermoedde dus dat wat gebeurde, klopte met het orakel; onmiddellijk na de inval van de Peloponnesiërs was de ziekte begonnen en die ziekte was niet doorgedrongen tot op de Peloponnesos, hetgeen het ook verdient gezegd te worden, maar zij verspreidde zich vooral in Athene en daarna ook in de dichtstbevolkte delen van de andere gebieden. Dat is wat er gebeurd is betreffende de pest.

[2.55.1] Naar de Laureion

Toen de Peloponnesiërs de vlakte hadden gebrandschat, trokken ze voorbij richting het zo geheten Kustgebied¹ tot aan de Laureion², waar de Atheners hun zilvermijnen hebben. En eerst verwoestten ze het gebied dat in de richting van de Peloponnesos ligt, daarna dat wat in de richting van Euboia en Andros ligt. [2.55.2]. Perikles was ook toen stratègos en was evenzeer als ook bij de vorige inval er voorstander van dat de Atheners niet uitrukten.

---

¹ *het gebied ten zuiden van de Hymettos tot kaap Sounion*

² *gebergte in het zuiden van Attika met zilvermijnen*

[2.56.1] Plunderingen van het kustgebied van de Peloponnesiërs

ἔτι δ' αὐτῶν ἐν τῷ πεδίῳ ὄντων, πρὶν ἐς τὴν παραλίαν¹ ἐλθεῖν, ἑκατὸν νεῶν ἐπίπλουν² τῇ Πελοποννήσῳ παρεσκευάζετο, καὶ ἐπειδὴ ἐτοῖμα ἦν, ἀνήγετο³.

[2.56.2] ἦγε δ' ἐπὶ τῶν νεῶν ὀπλίτας Ἀθηναίων τετρακισχιλίους καὶ ἰππέας τριακοσίους ἐν ναυσὶν ἰππαγωγοῖς πρῶτον τότε ἐκ τῶν παλαιῶν νεῶν ποιηθείσαις· ξυνεστρατεύοντο δὲ καὶ Χῖοι καὶ Λέσβιοι πεντήκοντα ναυσὶν.

[2.56.3] ὅτε δὲ ἀνήγετο ἡ στρατιὰ αὕτη Ἀθηναίων, Πελοποννησίους κατέλιπον τῆς Ἀττικῆς ὄντας ἐν τῇ παραλίᾳ. [2.56.4] ἀφικόμενοι δὲ ἐς Ἐπίδαυρον τῆς

Πελοποννήσου ἔτεμον τῆς γῆς τὴν πολλήν, καὶ πρὸς τὴν πόλιν προσβαλόντες ἐς ἐλπίδα μὲν ἦλθον τοῦ ἐλεῖν, οὐ μὲντοι προχώρησέ⁴ γε. [2.56.5]

ἀναγαγόμενοι δὲ ἐκ τῆς Ἐπιδαύρου ἔτεμον τὴν τε Τροιζηνίδα⁵ γῆν καὶ Ἀλιάδα καὶ Ἑρμιονίδα· ἔστι δὲ ταῦτα πάντα ἐπιθαλάσσια⁶ τῆς Πελοποννήσου. [2.56.6]

ἄραντες⁷ δὲ ἀπ' αὐτῶν ἀφίκοντο ἐς Πρασιάς⁸ τῆς Λακωνικῆς πόλις

ἐπιθαλάσσιον, καὶ τῆς τε γῆς ἔτεμον καὶ αὐτὸ τὸ πόλιςμα εἶλον καὶ

ἐπόρθησαν⁹. ταῦτα δὲ ποιήσαντες ἐπ' οἴκου ἀνεχώρησαν. τοὺς δὲ

Πελοποννησίους οὐκέτι κατέλαβον ἐν τῇ Ἀττικῇ ὄντας, ἀλλ' ἀνακεχωρηκότας.

[2.57.1] De ziekte gaat door

Ὅσον δὲ χρόνον οἱ τε Πελοποννήσιοι ἦσαν ἐν τῇ γῇ τῇ Ἀθηναίων καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐστράτευον ἐπὶ τῶν νεῶν, ἡ νόσος ἐν τε τῇ στρατιᾷ τοὺς Ἀθηναίους ἔφθειρε καὶ ἐν τῇ πόλει, ὥστε καὶ ἐλέχθη τοὺς Πελοποννησίους δείσαντας τὸ νόσημα, ὡς ἐπυνθάνοντο τῶν αὐτομόλων¹⁰ ὅτι ἐν τῇ πόλει εἶη καὶ θάπτοντας

ἅμα ἠσθάνοντο, θᾶσσον ἐκ τῆς γῆς ἐξελθεῖν. [2.57.2] τῇ δὲ ἐσβολῇ ταύτῃ

πλεῖστόν τε χρόνον ἐνέμειναν καὶ τὴν γῆν πᾶσαν ἔτεμον· ἡμέρας γὰρ

τεσσαράκοντα μάλιστα ἐν τῇ γῇ τῇ Ἀττικῇ ἐγένοντο.

---

¹ παραλία

kustland

² ἐπίπλους ὁ

een vlootaanval

³ ἀνάγομαι

in zee steken

⁴ προχώρῃω

succesvol verlopen

⁵ Troizen, Halikè en Hermionè waren stadjes in de Argolis

⁶ ἐπιθαλάσσιος

aan zee

⁷ ἀείρω

de zeilen heisen

⁸ Prasiai ook bekend als Brasiai, stadje op de oostkust van Laconia

⁹ πορθέω

plunderen

¹⁰ αὐτόμολος ὁ

overloper

[2.56.1] Plunderingen van het kustgebied van de Peloponnesiërs

Toen de Peloponnesiërs nog in de vlakte waren, voordat ze naar het kustgebied getrokken waren, bereidde hij een vlootaanval van honderd schepen op de Peloponnesos voor en toen die voorbereidingen klaar waren, stak hij in zee.

[2.56.2] Op die schepen vervoerde hij 4000 Atheense hoplieten en toen voor de eerste keer 300 ruiters op paardentransportschepen die van de oude schepen gemaakt waren. Met hen mee trokken ook Chiërs en Lesbiërs te velde met vijftig schepen. [2.56.3] Toen dat leger der Atheners in zee stak, lieten ze de Peloponnesiërs in het kustgebied van Attika achter. [2.56.4] Toen ze Epidauros op de Peloponnesos bereikt hadden, verwoestten ze het grootste deel van het gebied en toen ze de stad hadden aangevallen, kregen ze grote hoop die in te nemen, maar dat lukte toch niet. [2.56.5] Nadat ze van Epidauros in zee gestoken waren, plunderden ze het land van Troizen en Halikè en Hermionè. Dat zijn allemaal kustgebieden van de Peloponnesos. [2.56.6] Nadat ze vanaf daar de zeilen hadden gehesen, bereikten ze Prasiai, een stad in Lakonia aan de zee en ze plunderden dat gebied en namen de stad zelf in en verwoestten die. Na dat gedaan te hebben vertrokken ze naar huis. Ze troffen de Peloponnesiërs niet meer in Attika aan, maar ze waren vertrokken.

[2.57.1] De ziekte gaat door

De hele tijd dat de Peloponnesiërs in het land van de Atheners waren en de Atheners op veldtocht op hun schepen waren, doodde de ziekte in het leger en in de stad de Atheners, zodat men ook zei dat de Peloponnesiërs uit angst voor de ziekte, toen ze van de overlopers vernomen hadden wat er in de stad aan de hand was en toen ze tegelijkertijd bemerkten dat ze aan het begraven waren, eerder uit het land vertrokken waren. [2.57.2] Tijdens die inval zijn ze zeer lange tijd gebleven en hebben ze heel het land verwoest. Want ze waren ongeveer 40 dagen in Attika.

[2.58.1] Hagnoon druipt af.

Τοῦ δ' αὐτοῦ θέρους Ἄγνων ὁ Νικίου καὶ Κλεόπομπος ὁ Κλεινίου, ξυστράτηγοι ὄντες Περικλέους, λαβόντες τὴν στρατιάν ἤπερ ἐκεῖνος ἐχρήσατο ἐστράτευσαν εὐθὺς ἐπὶ Χαλκιδέας τοὺς ἐπὶ Θράκης καὶ Ποτείδαιαν ἔτι πολιορκουμένην, ἀφικόμενοι δὲ μηχανάς¹ τε τῇ Ποτειδαίᾳ προσέφερον καὶ παντὶ τρόπῳ ἐπειρῶντο ἐλεῖν. [2.58.2] προυχώρει δὲ αὐτοῖς οὔτε ἡ αἵρεσις τῆς πόλεως οὔτε τᾶλλα τῆς παρασκευῆς ἀξίως· ἐπιγενομένη γὰρ ἡ νόσος ἐνταῦθα δὴ πάνυ ἐπίεσε τοὺς Ἀθηναίους, φθείρουσα τὴν στρατιάν, ὥστε καὶ τοὺς προτέρους στρατιώτας νοσῆσαι τῶν Ἀθηναίων ἀπὸ τῆς ξὺν Ἄγνωνι στρατιᾶς, ἐν τῷ πρὸ τοῦ χρόνῳ ὑγιαίνοντας. Φορμίων δὲ καὶ οἱ ἑξακόσιοι καὶ χίλιοι οὐκέτι ἦσαν περὶ Χαλκιδέας. [2.58.3] ὁ μὲν οὖν Ἄγνων ἀνεχώρησε ταῖς ναυσὶν ἐς τὰς Ἀθήνας, ἀπὸ τετρακισχιλίων ὀπλιτῶν χιλίους καὶ πεντήκοντα τῇ νόσῳ ἀπολέσας ἐν τεσσαράκοντα μάλιστα ἡμέραις· οἱ δὲ πρότεροι στρατιῶται κατὰ χώραν μένοντες ἐπολιόρκουν τὴν Ποτείδαιαν.

[2.59.1] De Atheners veranderen van mening.

Μετὰ δὲ τὴν δευτέραν ἐσβολὴν τῶν Πελοποννησίων οἱ Ἀθηναῖοι, ὡς ἢ τε γῆ αὐτῶν ἐτέμνητο τὸ δεύτερον καὶ ἡ νόσος ἐπέκειτο ἅμα καὶ ὁ πόλεμος, ἠλλοίωντο² τὰς γνώμας, [2.59.2] καὶ τὸν μὲν Περικλέα ἐν αἰτίᾳ εἶχον ὡς πείσαντα σφᾶς πολεμεῖν καὶ δι' ἐκεῖνον ταῖς ξυμφοραῖς περιπεπτωκότες, πρὸς δὲ τοὺς Λακεδαιμονίους ὥρμηντο³ συγχωρεῖν· καὶ πρέσβεις τινὰς πέμψαντες ὡς αὐτοὺς ἄπρακτοι⁴ ἐγένοντο. πανταχόθεν τε τῇ γνώμῃ ἄποροι καθεστηκότες ἐνέκειντο⁵ τῷ Περικλεῖ. [2.59.3] ὁ δὲ ὄρων αὐτοὺς πρὸς τὰ παρόντα χαλεπαίνοντας καὶ πάντα ποιοῦντας ἄπερ αὐτὸς ἠλπίζε, ξύλλογον ποιήσας (ἔτι δ' ἐστρατήγει) ἐβούλετο θαρσῦναί τε καὶ ἀπαγαγὼν τὸ ὀργιζόμενον τῆς γνώμης πρὸς τὸ ἠπιώτερον⁶ καὶ ἀδεέστερον καταστήσαι· παρελθὼν δὲ ἔλεξε τοιάδε.

---

¹ μηχανή ἢ	listig middel, werktuig
² ἠλλοιόομαι	veranderen
³ ὀρμάομαι	zich opmaken, beginnen, verlangen
⁴ ἄπρακτος	onverrichterzake
⁵ ἔγκειμαι + <i>dat.</i>	iemand geen rust laten
⁶ ἠπιός	vriendelijk, gesust

[2.581] Hagnoon druipt af.

In diezelfde zomer trokken Hagnoon, de zoon van Nikias, en Kleopompos, de zoon van Kleinias, die collega-strategen van Perikles waren, nadat ze het leger gekregen hadden dat hij gebruikte, direct te velde tegen de Chalkidiërs op Thracië en tegen Poteidaia, terwijl dat nog belegerd werd. Toen ze aangekomen waren, voerden ze belegeringswerktuigen aan tegen Poteidaia en probeerden ze op iedere wijze Poteidaia in te nemen. [2.58.2]. Maar noch de inname van de stad noch de rest verliep voor hen op een manier die de voorbereidselen verdienden. Want toen daar de pest bij was gekomen, teisterde die dan volkomen de Atheners, doordat die het leger doodde, zodat ook de eerdere soldaten van de Atheners ziek werden door het leger dat met Hagnoon was, terwijl ze in de voorafgaande tijd gezond waren en Phormioon en de 1600 soldaten waren niet meer ergens in het land der Chalkidiërs. [2.58.3] Hagnoon keerde dus met zijn schepen terug naar Athene; hij had van zijn 4000 hoplieten 1500 door de ziekte verloren in ongeveer 40 dagen. De eerdere soldaten bleven in het gebied en zetten de belegering van Poteidaia voort.

[2.59.1] De Atheners veranderen van mening.

Na de tweede inval van de Peloponnesiërs, veranderden de Atheners van mening, toen hun land voor de tweede keer gebrandschat was en tegelijk de ziekte en de oorlog op hen drukten, [2.59.2] En zij gaven Perikles hiervan de schuld, omdat hij hen had overreed oorlog te voeren en omdat ze door hem in de misère terecht waren gekomen en aan de andere kant verlangden zij met de Lakedaimoniërs tot een overeenkomst te komen. En ze hebben zonder succes enige gezanten naar hen gestuurd. Omdat zij in alle opzichten er geen gat meer inzagen, lieten ze Perikles geen rust. [2.59.3] Toen hij zag dat zij met betrekking tot de situatie op dat moment boos waren en juist alles deden wat hijzelf verwachtte, heeft hij een vergadering belegd (want hij was nog strateeg) en wilde hij hun bemoedigen en aan hun gevoelens hun boosheid ontnemen en hen zo zachter stemmen en minder bang maken. Toen hij in de vergadering opgetreden was, zei hij het volgende:

[2.60.1] Ten onrechte boos

«Καὶ προσδεχομένω¹ μοι τὰ τῆς ὀργῆς ὑμῶν ἕξ με γεγένηται (αἰσθάνομαι γὰρ τὰς αἰτίας) καὶ ἐκκλησίαν τούτου ἔνεκα ξυνήγαγον, ὅπως ὑπομνήσω καὶ μέμψωμαι εἴ τι μὴ ὀρθῶς ἢ ἐμοὶ χαλεπαίνετε ἢ ταῖς ξυμφοραῖς εἴκετε².

[2.60.2] ἐγὼ γὰρ ἠγοῦμαι πόλιν πλείω ξύμπασαν ὀρθουμένην ὠφελεῖν τοὺς ιδιώτας ἢ καθ' ἕκαστον τῶν πολιτῶν εὐπραγοῦσαν³, ἀθρόαν⁴ δὲ σφαλλομένην.

[2.60.3] καλῶς μὲν γὰρ φερόμενος⁵ ἀνὴρ τὸ καθ' ἑαυτὸν διαφθειρομένης τῆς πατρίδος οὐδὲν ἦσσαν ξυναπόλλυται, κακοτυχῶν⁶ δὲ ἐν εὐτυχούσῃ πολλῶ μάλλον διασώζεται. [2.60.4] ὅποτε οὖν πόλις μὲν τὰς ἰδίας ξυμφορὰς οἷα τε φέρειν, εἷς δ' ἕκαστος τὰς ἐκείνης ἀδύνατος, πῶς οὐ χρὴ πάντας ἀμύνειν αὐτῇ, καὶ μὴ ὁ νῦν ὑμεῖς δρᾶτε· ταῖς κατ' οἶκον κακοπραγίαις ἐκπεπληγμένοι τοῦ κοινοῦ τῆς σωτηρίας ἀφίεσθε⁷, καὶ ἐμέ τε τὸν παραινέσαντα πολεμεῖν καὶ ὑμᾶς αὐτοὺς οἱ ξυνέγνωτε δι' αἰτίας ἔχετε. [2.60.5] καίτοι ἐμοὶ τοιούτῳ ἀνδρὶ ὀργίζεσθε ὅς οὐδενὸς ἦσσαν⁸ οἶομαι εἶναι γνῶναί τε τὰ δέοντα καὶ ἐρμηνεῦσαι⁹ ταῦτα, φιλόπολις τε καὶ χρημάτων κρείσσω. [2.60.6] ὁ τε γὰρ γνοὺς καὶ μὴ σαφῶς διδάξας ἐν ἴσῳ καὶ¹⁰ εἰ μὴ ἐνεθυμήθη¹¹· ὁ τε ἔχων ἀμφότερα, τῇ δὲ πόλει δύσνους, οὐκ ἂν ὁμοίως τι οἰκείως¹² φράζοι· προσόντος¹³ δὲ καὶ τοῦδε¹⁴, χρήμασι δὲ νικωμένου, τὰ ξύμπαντα τούτου¹⁵ ἐνὸς ἂν πωλοῖτο¹⁶. [2.60.7] ὥστ' εἴ μοι καὶ μέσως¹⁷ ἠγούμενοι μάλλον ἐτέρων προσεῖναι αὐτὰ¹⁸ πολεμεῖν ἐπέισθητε, οὐκ ἂν εἰκότως νῦν τοῦ γε ἀδικεῖν αἰτίαν φεροίμην.

¹ προσδέχομαι

verwachten

² εἴκω

toegeven aan

³ εὐπραγέω

succes hebben

⁴ ἀθρόος

verzameld, in zijn geheel

⁵ φέρομαι καλῶς + *acc.*

succes hebben in

⁶ κακοτυχέω

geen succes hebben

⁷ ἀφίεμαι + *gen.*

opgeven

⁸ ἦσσαν εἰμί + *gen.*

onderdoen voor

⁹ ἐρμηνεύω

verklaren, vertolken

¹⁰ ἐν ἴσῳ εἰμί καὶ

in dezelfde positie zijn als

¹¹ ἐνεθυμέομαι

bedenken

¹² οἰκείως

op passende wijze

¹³ πρόσκειμι

aanwezig zijn bij

¹⁴ *sc. vaderlandslievendheid*

¹⁵ = χρημάτων *gen. pretii*

¹⁶ πωλέω

verkopen

¹⁷ μέσως μάλλον

de helft meer

¹⁸ *sc. deze kwaliteiten*

[2.60.1] Ten onrechte boos

Zowel dat jullie boos zijn geworden op mij, verwachtte ik (want ik begrijp de redenen) als ook heb ik daarom een vergadering belegd, opdat ik jullie in herinnering breng en het jullie verwijt als jullie in enig opzicht niet terecht hetzij boos op mij zijn hetzij toegeven aan de gebeurtenissen. [2.60.2] Want ik meen dat de stad als zij in haar geheel succes heeft, de gewone burgers meer helpt dan wanneer zij per individuele burger succes heeft, maar in haar geheel wankelt. [2.60.30] Want als een man succes heeft in zijn eigen onderneming, dan gaat hij toch ten onder als het vaderland te gronde gericht wordt, maar als hij geen succes heeft, overleeft hij in een stad die succes heeft, veel eerder. [2.60.4] Wanneer dus een stad in staat is de eigen tegenslagen te dragen, maar een ieder die van haar niet kan dragen, hoe is het dan niet noodzakelijk dat allen haar helpen en niet wat jullie nu doen; want uit het lood geslagen door jullie tegenslagen thuis, geven jullie de redding van de staat op en jullie zien zowel mij als schuldige die jullie geadviseerd heeft oorlog te voeren als ook jullie zelf, die die mening deelden. [2.60.6] En toch zijn jullie boos op mij die meent voor niemand onder te doen in het inzien van wat nodig is en in dat te vertolken en die daarbij van de stad houdt en niet zwicht voor geld. [2.60.6] Want wie heeft ingezien wat nodig is en dat niet duidelijk heeft overgebracht, is niet anders dan als had hij het niet bedacht. Wie beide heeft, maar de stad slecht gezind is, zal wel niet evenzeer iets op passende wijze bedenken. Maar als ook dit, vaderlandsliefde, bij hem is, maar als hij wel zwicht voor geld, dan zal hij wel dat alles bij elkaar voor dat ene, geld, verkopen. [2.60.7] Zodoende, als jullie denken dat die kwaliteiten ook maar voor de helft bij mij meer dan bij de rest te vinden zijn en als jullie daarom aan mij gehoor geven om oorlog te voeren, dan zal het wel niet logisch zijn dat ik nu beschuldigd wordt van onrecht doen.

[2.61.1] Verplichting

«Καὶ γὰρ οἷς μὲν αἶρεσις γεγένηται τᾶλλα εὐτυχοῦσι, πολλὴ ἄνοια πολεμῆσαι· εἰ δ' ἀναγκαῖον ἦν ἢ εἷξαντας εὐθύς τοῖς πέλας ὑπακοῦσαι¹ ἢ κινδυνεύσαντας περιγενέσθαι, [2.61.2] ὁ φυγῶν τὸν κίνδυνον τοῦ ὑποστάντος² μεμπτότερος. καὶ ἐγὼ μὲν ὁ αὐτός εἰμι καὶ οὐκ ἐξίσταμαι· ὑμεῖς δὲ μεταβάλλετε, ἐπειδὴ ξυνέβη ὑμῖν πεισθῆναι μὲν ἀκεραίοις³, μεταμέλειν δὲ κακουμένοις, καὶ τὸν ἐμὸν λόγον ἐν τῷ ὑμετέρῳ ἀσθενεῖ τῆς γνώμης μὴ ὀρθὸν φαίνεσθαι, διότι τὸ μὲν λυποῦν ἔχει ἤδη τὴν αἴσθησιν ἐκάστω, τῆς δὲ ὠφελίας ἄπεστιν ἔτι ἢ δῆλωσις⁴ ἅπασι, καὶ μεταβολῆς μεγάλης, καὶ ταύτης ἐξ ὀλίγου⁵, ἐμπεσοῦσης ταπεινῆ⁶ ὑμῶν ἢ διάνοια⁷ ἐγκαρτερεῖν⁸ ἃ ἔγνωτε. [2.61.3] δουλοῖ⁹ γὰρ φρόνημα τὸ αἰφνίδιον¹⁰ καὶ ἀπροσδόκητον καὶ τὸ πλείστῳ παραλόγῳ¹¹ ξυμβαῖνον· ὁ ὑμῖν πρὸς τοῖς ἄλλοις οὐχ ἥκιστα καὶ κατὰ τὴν νόσον γεγένηται. [2.61.4] ὅμως δὲ πόλιν μεγάλην οἰκοῦντας καὶ ἐν ἡθεσιν¹² ἀντίπαλοις¹³ αὐτῆ τεθραμμένους χρεῶν καὶ ξυμφοραῖς ταῖς μεγίσταις ἐθέλειν ὑφίστασθαι¹⁴ καὶ τὴν ἀξίωσιν¹⁵ μὴ ἀφανίζεῖν¹⁶ (ἐν ἴσῳ¹⁷ γὰρ οἱ ἄνθρωποι δικαιοῦσι τῆς τε ὑπαρχούσης δόξης αἰτιᾶσθαι ὅστις μαλακία¹⁸ ἐλλείπει¹⁹ καὶ τῆς μὴ προσηκούσης μισεῖν τὸν θρασύτητι ὀρεγόμενον), ἀπαλγήσαντας²⁰ δὲ τὰ ἴδια τοῦ κοινοῦ τῆς σωτηρίας ἀντιλαμβάνεσθαι.

---

¹ ὑπακούω	ondergeschikt zijn aan
² ὑφίσταμαι	weerstand bieden
³ ἀκέραιος	ongeschonden
⁴ δῆλωσις ἢ	het duidelijk maken
⁵ <i>vgl. 11.4</i>	
⁶ ταπεινός	laag, zwak
⁷ ταπεινός	verstand, gezindheid, besluit
⁸ ἐγκαρτερέω	volharden in iets
⁹ δουλόω	tot slaaf maken, onderwerpen
¹⁰ αἰφνίδιος	plotseling
¹¹ παράλογος	onverwacht
¹² ἡθεα τά	karakter, denkwijze
¹³ ἀντίπαλος	evenredig
¹⁴ ὑφίσταμαι + <i>dat.</i>	trotseren
¹⁵ ἀξίωσις ἢ	waardering
¹⁶ ἀφανίζω	vernietigen
¹⁷ ἐν ἴσῳ	evenzeer
¹⁸ μαλακία ἢ	zwakheid
¹⁹ ἐλλείπω + <i>gen.</i>	achterblijven bij
²⁰ ἀπαλγέω	zich over iets heen zetten

[2.61.1] Verplichting

Want voor wie de keuze heeft terwijl hij voor de rest succes heeft, is het grote waanzin ten oorlog te trekken. Maar als het onvermijdelijk was dat je hetzij als je geweken was voor je burens onmiddellijk ondergeschikt aan hen zou zijn hetzij dat je na in gevaren gekomen te zijn, de overwinning zou boeken, [2.61.2] dan is degene die op de vlucht is gegaan voor het gevaar laakbaarder dan wie stand gehouden heeft. En ik ben dezelfde en wijk niet, maar jullie switchen; want jullie bleken te luisteren, toen jullie ongeschonden waren, maar jullie bleken van gedachten te veranderen nu jullie averij oplopen en omdat het zo gelopen is dat mijn politiek niet juist schijnt, onstandvastig als jullie verstand is; wat pijn doet, is namelijk al voor een ieder merkbaar, maar voor allen is het nog ver weg dat het nut van wat ik zeg, duidelijk wordt en jullie verstand is in het volharden van wat jullie hebben besloten, wanneer zich een grote ommekeer voordoet en dat nog wel plotseling. [2.61.3] Want een plotselinge en onverwachte gedachte en iets dat zeer onverwacht gebeurt, onderwerpen je. En dit is jullie naast de rest niet in het minst ook tijdens de pest overkomen. [2.61.4] En toch moeten jullie omdat jullie een grote stad bewonen en opgevoed zijn in een denkwijze die daarmee overeenkomt, zowel bereid zijn zeer grote tegenslagen de kop te bieden en niet de waardering voor ons te niet willen doen (want de mensen vinden het evenzeer terecht alwie door zwakheid niet voldoet aan de roem die hij heeft, te beschuldigen als diegene te haten die uit onverschrokkenheid naar roem streeft die hem niet toekomt) en jullie moeten je over je eigen sores heenzetten en deelnemen aan de redding van de staat.

[2.62.1] Vertrouwt op jullie inzicht.

«Τὸν δὲ πόνον τὸν κατὰ τὸν πόλεμον, μὴ γένηται τε πολὺς καὶ οὐδὲν μᾶλλον¹ περιγενώμεθα, ἀρκείτω² μὲν ὑμῖν καὶ ἐκεῖνα ἐν οἷς ἄλλοτε πολλάκις γε δὴ ἀπέδειξα οὐκ ὀρθῶς αὐτὸν ὑποπτευόμενον, δηλώσω δὲ καὶ τόδε, ὃ μοι δοκεῖτε οὕτ' αὐτοὶ πῶποτε ἐνθυμηθῆναι ὑπάρχον ὑμῖν μεγέθους πέρα ἐς τὴν ἀρχὴν οὕτ' ἐγὼ ἐν τοῖς πρὶν λόγοις· οὐδ' ἂν νῦν ἐχρησάμην³ κομπωδεστέραν⁴ ἔχοντι⁵ τὴν προσποίησιν⁶, [2.62.2] εἰ μὴ καταπεπληγμένους ὑμᾶς παρὰ τὸ εἰκὸς ἐώρων. οἴεσθε μὲν γὰρ τῶν ζυμμάχων μόνων ἄρχειν, ἐγὼ δὲ ἀποφαίνω δύο μερῶν⁷ τῶν ἐς χρῆσιν⁸ φανερῶν, γῆς καὶ θαλάσσης, τοῦ ἑτέρου ὑμᾶς παντὸς κυριωτάτους ὄντας, ἐφ' ὅσον τε νῦν νέμεσθε⁹ καὶ ἦν ἐπὶ πλεόν βουληθῆτε· καὶ οὐκ ἔστιν ὅστις τῇ ὑπαρχούσῃ παρασκευῇ τοῦ ναυτικοῦ πλεόντας ὑμᾶς οὔτε βασιλεὺς οὔτε ἄλλο οὐδὲν ἔθνος τῶν ἐν τῷ παρόντι κωλύσει¹⁰. [2.62.3] ὥστε οὐ κατὰ τὴν τῶν οἰκιῶν καὶ τῆς γῆς χρεῖαν¹¹, ὧν μεγάλων νομίζετε ἐστερηθῆσαι¹², αὕτη ἡ δύναμις φαίνεται· οὐδ' εἰκὸς χαλεπῶς φέρειν αὐτῶν¹³ μᾶλλον ἢ οὐ¹⁴ κηπίον¹⁵ καὶ ἐγκαλλώπισμα¹⁶ πλοῦτου πρὸς ταύτην νομίσαντας ὀλιγωρῆσαι¹⁷, καὶ γινῶναι ἐλευθερίαν μὲν, ἦν ἀντιλαμβανόμενοι αὐτῆς διασώσωμεν, ῥαδίως ταῦτα ἀναληψομένην, ἄλλων δὲ ὑπακούσασι¹⁸ καὶ τὰ προκεκτημένα φιλεῖν¹⁹ ἐλασσοῦσθαι²⁰, τῶν τε πατέρων μὴ χείρους κατ' ἀμφότερα φανῆναι, οἱ μετὰ πόνων καὶ οὐ παρ' ἄλλων δεξάμενοι κατέσχον τε καὶ προσέτι διασώσαντες παρέδοσαν ὑμῖν αὐτά (αἴσχιον δὲ ἔχοντας ἀφαιρεθῆναι ἢ κτωμένους ἀτυχεῖν²¹), ἰέναι δὲ τοῖς

¹ οὐδὲν μᾶλλον

verre van

² ἀρκέω

voldoende zijn

³ sc. αὐτῶ

⁴ κομπώδης

pochend

⁵ verwijst naar τόδε

⁶ προσποίησις ἢ

het veroveren, het aanspraak maken op, aanmatiging

⁷ μέρος τό

deel

⁸ χρῆσις ἢ

voordeel

⁹ νέμομαι

bewonen, beheren

¹⁰ κωλύω

tegenhouden

¹¹ χρεῖα ἢ

nut

¹² στερέω + gen.

beroven van

¹³ vul aan: ἐστερημένοι

¹⁴ versterkende negatie

¹⁵ κηπίον

aanhangsel

¹⁶ ἐγκαλλώπισμα

versiering

¹⁷ ὀλιγωρέω

minachten

¹⁸ ὑπακούω + gen.

ondergeschikt zijn aan

¹⁹ φιλέω

plegen

²⁰ ἐλασσοόμαι

verminderen

²¹ ἀτυχέω

geen succes hebben

[2.62.1] Vertrouwt op jullie inzicht.

Voor jullie moeten ook die dingen toereikend zijn waarin ik bij andere gelegenheden dikwijls al heb aangetoond dat men van de inspanning tijdens de oorlog niet terecht vreest, dat die groot wordt en dat wij die verre van de baas zullen zijn en ik zal ook dit duidelijk maken waarvan volgens mij noch jullie zelf ooit hebben bedacht dat dit jullie betreffende de omvang met betrekking tot de leiding ten dienste staat noch ik zelf in mijn eerdere redes. Zelfs niet nu zou ik daarvan gebruik gemaakt hebben, omdat het een te verwaten aanmatiging heeft, [2.62.2] als ik niet zou zien hoe jullie onbegrijpelijkerwijs in angst verkeren. Want jullie denken alleen de leiding te hebben over de bondgenoten, maar ik zal laten zien dat jullie van twee factoren waarvan het duidelijk is dat ze tot nut zijn, namelijk land en zee, de grootste macht hebben over de ene van die twee in zijn totaliteit, voorzover jullie die nu beheren en als jullie die nog meer willen beheren. Noch enige koning noch enig ander volk waarvan nu sprake is, zal jullie tegenhouden wanneer jullie opvaren met de vloot die jullie nu voorbereid ter beschikking hebben. [2.62.3] Dus blijkt die macht niet in overeenstemming met het nut van de huizen en het land waarvan jullie denken dat jullie daarmee een groot verlies hebben geleden. Het ligt zodoende voor de hand dat jullie het verlies daarvan niet zo zeer erg vinden als wel dat jullie dat als een aanhangsel en versiering van de rijkdom zien in vergelijking met die macht en dat dus minachten en dat jullie inzien dat die macht, als jullie die macht in stand zullen houden door je daarom te bekommeren, jullie huizen en land weer gemakkelijk herstelt, maar dat voor wie onderdanig wordt aan anderen, ook het eerdere bezit minder pleegt te worden. Het is van zelf sprekend dat jullie niet blijken onder te doen op beide gebieden voor jullie vaders: zij hebben met inspanningen en niet uit de handen van anderen die macht gekregen en behouden en bovendien na het te hebben behouden aan jullie overgeleverd (want het is schandelijker als je iets hebt, dat te verliezen dan geen succes hebben, als je probeert iets te krijgen) en dat jullie

ἐχθροῖς ὁμόσε¹ μὴ φρονήματι² μόνον, ἀλλὰ καὶ καταφρονήματι³. [2.62.4] αὔχημα⁴ μὲν γὰρ καὶ ἀπὸ ἀμαθίας εὐτυχοῦς καὶ δειλῶ τινὶ ἐγγίγνεται, καταφρόνησις δὲ ὅς ἂν καὶ γνώμη πιστεύῃ τῶν ἐναντίων προύχειν⁵, ὃ ἡμῖν ὑπάρχει⁶. [2.62.5] καὶ τὴν τόλμαν ἀπὸ τῆς ὁμοίας τύχης ἢ ξύνεσις⁷ ἐκ τοῦ ὑπέρφρονος⁸ ἐχυρωτέραν⁹ παρέχεται, ἐλπίδι τε ἧσσον πιστεύει, ἧς ἐν τῷ ἀπόρῳ ἢ ἰσχύς, γνώμη δὲ ἀπὸ τῶν ὑπαρχόντων, ἧς βεβαιότερα ἢ πρόνοια.

[2.63.1] Bij leiding hoort verantwoordelijkheid.

τῆς τε πόλεως ὑμᾶς εἰκὸς τῷ τιμωμένῳ ἀπὸ τοῦ ἄρχειν, ὥπερ ἅπαντες ἀγάλλεσθε¹⁰, βοηθεῖν, καὶ μὴ φεύγειν τοὺς πόνους ἢ μηδὲ τὰς τιμὰς διώκειν¹¹. μηδὲ νομίσει περὶ ἐνὸς μόνου, δουλείας ἀντ' ἐλευθερίας, ἀγωνίζεσθαι¹², ἀλλὰ καὶ ἀρχῆς στερήσεως¹³ καὶ κινδύνου ὧν ἐν τῇ ἀρχῇ ἀπήχθεσθε¹⁴. [2.63.2] ἧς οὐδ' ἐκοτῆναι ἔτι ὑμῖν ἔστιν, εἴ τις καὶ τότε ἐν τῷ παρόντι δεδιῶς ἀπραγμοσύνη¹⁵ ἀνδραγαθίζεται¹⁶. ὡς τυραννίδα γὰρ ἤδη ἔχετε αὐτήν, ἣν λαβεῖν μὲν ἄδικον δοκεῖ εἶναι, ἀφεῖναι¹⁷ δὲ ἐπικίνδυνον. [2.63.3] τάχιστ' ἂν τε πόλιν οἱ τοιοῦτοι ἐτέρους τε πείσαντες ἀπολέσειαν καὶ εἴ που ἐπὶ σφῶν αὐτῶν αὐτόνομοι οἰκήσειαν· τὸ γὰρ ἀπραγμον¹⁸ οὐ σώζεται μὴ μετὰ τοῦ δραστηρίου¹⁹ τεταγμένον, οὐδὲ ἐν ἀρχούσῃ πόλει ξυμφέρει, ἀλλ' ἐν ὑπηκόῳ, ἀσφαλῶς δουλεύειν.

---

¹ ὁμόσε εἶμι + <i>dat.</i>	slaags raken met, optrekken tegen
² φρόνημα τό	fierheid
³ καταφρόνημα τό	minachting
⁴ αὔχημα τό	pochen
⁵ προέχω	uitsteken boven
⁶ ὑπάρχω	voor handen zijn
⁷ ξύνεσις ἢ	begrip
⁸ ὑπέρφρων	trots
⁹ ἐχυρός	sterk
¹⁰ ἀγάλλομαι + <i>dat.</i>	trots zijn op
¹¹ διώκω	najagen
¹² ἀγωνίζομαι	kampen
¹³ στερήσις ἢ	beroving
¹⁴ ἀπεχθάνομαι + <i>dat.</i>	zich gehaat maken bij
¹⁵ ἀπραγμοσύνη ἢ	het zich niet inlaten met politiek
¹⁶ ἀνδραγαθίζω	een brave burger zijn
¹⁷ ἀφίημι	opgeven
¹⁸ ἀπράγμων	inactief
¹⁹ δραστήριος	krachtdadig

niet alleen tegen jullie vijanden optrekken met fierheid, maar ook met minachting. [2.62.4] Want pochen komt zowel voort uit dwaasheid met voorspoed als ook komt het voor in een laf persoon, maar minachting manifesteert zich in wie ook erop vertrouwt qua inzicht zijn tegenstanders de loef af te steken, hetgeen opgaat voor ons. [2.62.5] Begrip bij een trots persoon maakt durf bij een gelijke situatie sterker en begrip laat zich minder leiden door hoop, waarvan de kracht te zien is in een hopeloze situatie, maar hij vertrouwt wel zijn inzicht op grond van feiten, waarvan voorzichtigheid het zekerste is.

[2.63.1] Bij leiding hoort verantwoordelijkheid.

Het spreekt van zelf dat jullie de waardigheid van de stad ten gevolge van haar leidende positie, juist waarop jullie allen trots zijn, helpen en dat jullie niet vluchten voor de inspanningen of dan ook niet de eerbewijzen najagen. En jullie moeten niet denken slechts om één zaak, slavernij in plaats van vrijheid, te strijden, maar dat jullie ook van de heerschappij beroofd worden en dat dat op het spel staat waarom jullie je gehaat hebben gemaakt tijdens jullie heerschappij. [2.63.2] Maar jullie kunnen nu niet hiervan afstand doen, ook als men uit angst hiervoor op dit moment een brave burger is door zich niet met politiek in te laten. Bedenkt immers dat jullie nu zelfs een alleenheerschappij in handen hebben, waarvan het weliswaar onrechtvaardig schijnt die in handen te krijgen, maar gevaarlijk is die los te laten. [2.63.3] Dat soort lieden zullen wel door anderen te overreden in de kortste keren een stad de afgrond in storten, ook als ze misschien op zichzelf zelfstandig wonen. Want het inactieve wordt niet gered tenzij het gepaard gaat met het krachtdadige en in een leidinggevende stad is het risicoloos slaaf zijn niet voordelig, maar wel in een onderdanige.

[2.64.1] De herinnering blijft.

«Υμεῖς δὲ μήτε ὑπὸ τῶν τοιῶνδε πολιτῶν παράγεσθε¹ μήτε ἐμὲ δι' ὀργῆς ἔχετε, ᾧ καὶ αὐτοὶ ξυνδιέγνωτε² πολεμεῖν, εἰ καὶ ἐπελθόντες οἱ ἐναντίοι ἔδρασαν ἅπερ εἰκὸς ἦν μὴ ἐθελησάντων ὑμῶν ὑπακούειν, ἐπιγεγένηται τε πέρα³ ὧν προσεδεχόμεθα ἢ νόσος ἦδε, πρᾶγμα μόνον δὴ τῶν πάντων ἐλπίδος κρεῖσσον γεγεννημένον. καὶ δι' αὐτὴν οἶδ' ὅτι μέρος τι⁴ μᾶλλον ἔτι μισοῦμαι, οὐ δικαίως, εἰ μὴ καὶ ὅταν παρὰ λόγον τι εὖ πράξητε ἐμοὶ ἀναθήσετε⁵. [2.64.2] φέρειν δὲ χρὴ τά τε δαιμόνια⁶ ἀναγκαίως τά τε ἀπὸ τῶν πολεμίων ἀνδρείως· ταῦτα γὰρ ἐν ἔθει τῆδε τῆ πόλει πρότερόν τε ἦν νῦν τε μὴ ἐν ὑμῖν κωλυθῆ. [2.64.3] γνῶτε δὲ ὄνομα μέγιστον αὐτὴν ἔχουσαν ἐν ἅπασιν ἀνθρώποις διὰ τὸ ταῖς ξυμφοραῖς μὴ εἶκιν, πλείστα δὲ σώματα καὶ πόνους ἀνηλωκέναι πολέμῳ, καὶ δύναμιν μεγίστην δὴ μέχρι τοῦδε κεκτημένην, ἧς ἐς αἶδιον⁷ τοῖς ἐπιγιγνομένοις, ἦν καὶ νῦν ὑπενδῶμέν⁸ ποτε (πάντα γὰρ πέφυκε καὶ ἐλασσοῦσθαι), μνήμη καταλείπεται, Ἑλλήνων τε ὅτι Ἕλληνες πλείστων δὴ ἥρξαμεν, καὶ πολέμοις μέγιστοις ἀντέσχομεν πρὸς τε ξύμπαντας καὶ καθ' ἐκάστους, πόλιν τε τοῖς πᾶσιν εὐπορωτάτην⁹ καὶ μεγίστην ὠκῆσαμεν. [2.64.4] καίτοι ταῦτα ὁ μὲν ἀπράγμων μέμψαιτ' ἄν, ὁ δὲ δρᾶν τι καὶ αὐτὸς βουλόμενος ζηλώσει· εἰ δέ τις μὴ κέκτηται, φθονήσει. [2.64.5] τὸ δὲ μισεῖσθαι καὶ λυπηροῦς¹⁰ εἶναι ἐν τῷ παρόντι¹¹ πᾶσι μὲν ὑπῆρξε δὴ ὅσοι ἕτεροι ἐτέρων ἠξίωσαν ἄρχειν· ὅστις δὲ ἐπὶ¹² μέγιστοις τὸ ἐπίφθονον¹³ λαμβάνει, ὀρθῶς βουλεύεται. μῖσος μὲν γὰρ οὐκ ἐπὶ πολὺ ἀντέχει, ἡ δὲ παραυτικά τε λαμπρότης¹⁴ καὶ ἐς τὸ ἔπειτα δόξα αἰείμνηστος¹⁵ καταλείπεται.

¹ παράγω

² συνδιαγιγνώσκω

³ πέρα + *gen.*

⁴ μέρος τι

⁵ ἀνατίθημι

⁶ δαιμόνιος

⁷ αἶδιος

⁸ ὑπενδίδωμι

⁹ εὐπορος

¹⁰ λυπηρός

¹¹ ἐν τῷ παρόντι

¹² ἐπὶ + *dat.*

¹³ ἐπίφθονος

¹⁴ λαμπρότης ἢ

¹⁵ αἰείμνηστος

misleiden

mede besluiten

voorbij aan

nogal, aanzienlijk

op iemands conto zetten

door een god teweeg gebracht

eeuwig

wijken

bemiddeld

pijn veroorzakend

op het moment zelf, voor een tijdje

om te bereiken

vijandig, aanstootgevend

luister

altijd onthouden

[2.64.1] De herinnering blijft.

Maar jullie moeten je noch door dat soort burgers laten misleiden noch boos op mij zijn, met wie jullie ook samen het besluit hebben genomen oorlog te voeren, ook al zijn de vijanden gekomen en hebben ze gedaan juist dat waarvan het logisch was dat ze dat deden omdat jullie je niet wilden schikken en ook al is deze pest buiten verwachting erbij gekomen, de enige zaak die de verwachting van die allen overtrof. En ik weet dat ik door die pest nogal wat meer word gehaat, niet terecht, tenzij jullie ook wanneer jullie buiten verwachting succes zullen hebben, dat op mijn conto zullen zetten. [2.64.2] Wat door een god teweeg gebracht is, moet men noodzakelijkerwijs verdragen, maar wat van de vijanden komt, moet men manhaftig dragen. Want dit had de stad voorheen als gewoonte en laat dat nu niet, voor zover het van jullie afhangt, belet worden. [2.64.3] Weet dat ze een zeer grote naam heeft onder alle mensen doordat ze niet toegeeft aan tegenslag en veel lichamen en inspanningen besteed zijn aan oorlog en weet dat zij dan tot op heden een zeer grote macht heeft, waaraan tot in alle tijden, ook als we nu een keer zullen wijken (want alles heeft de aanleg om ook minder te worden) een herinnering zal achterblijven, dat wij als Grieken dan over zeer veel Grieken de leiding hadden en dat wij in zeer grote oorlogen het uithielden tegen allen bij elkaar en allen apart en dat wij een stad bewoonden die van alles zeer goed voorzien was en groot was. [2.64.4] En toch, hij die zich nergens mee bemoeit, zal dat wel als verwijt voorhouden, maar hij die ook zelf wel iets zal willen doen, zal dat nastreven. Als men dat niet heeft, zal men afgunstig zijn. [2.64.5] Dat je gehaat wordt en kwetst, is op het moment zelf het deel van allen die over anderen willen heersen. Alwie bij zeer grote kwesties vijandigheid incasseert, neemt correcte besluiten. Want haat houdt het niet lang uit, want de onmiddellijke luister en de roem in het vervolg blijft altijd in herinnering achter.

[2.64.6] ὑμεῖς δὲ ἕξ τε τὸ μέλλον καλὸν προγνόντες¹ ἕξ τε τὸ αὐτίκα μὴ αἰσχρὸν τῷ ἤδη προθύμῳ ἀμφοτέρα κήσασθε, καὶ Λακεδαιμονίοις μήτε ἐπικηρυκεύεσθε μήτε ἔνδηλοι ἔστε τοῖς παροῦσι πόνοις βαρυνόμενοι², ὡς οἴτινες πρὸς τὰς ξυμφορὰς γνώμη μὲν ἤκιστα λυποῦνται, ἔργῳ δὲ μάλιστα ἀντέχουσιν, οὗτοι καὶ πόλεων καὶ ἰδιωτῶν κράτιστοὶ εἰσιν.»

[2.65.1] Perikles' suprematie

Τοιαῦτα ὁ Περικλῆς λέγων ἐπειρᾶτο τοὺς Ἀθηναίους τῆς τε ἕς αὐτὸν ὀργῆς παραλύειν³ καὶ ἀπὸ τῶν παρόντων δεινῶν ἀπάγειν τὴν γνώμην. [2.65.2] οἱ δὲ δημοσίᾳ μὲν τοῖς λόγοις ἀνεπείθοντο καὶ οὔτε πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους ἔτι ἔπεμπον ἕξ τε τὸν πόλεμον μᾶλλον ὥρμητο, ἰδίᾳ δὲ τοῖς παθήμασιν ἐλυποῦντο, ὁ μὲν δῆμος ὅτι ἀπ' ἐλασσόνων ὀρμώμενος⁴ ἐστέρητο καὶ τούτων, οἱ δὲ δυνατοὶ καλὰ κτήματα κατὰ τὴν χώραν οἰκοδομίαις τε καὶ πολυτελέσι⁵ κατασκευαῖς⁶ ἀπολωλεκότες, τὸ δὲ μέγιστον, πόλεμον ἀντ' εἰρήνης ἔχοντες. [2.65.3] οὐ μέντοι πρότερόν γε οἱ ξύμπαντες ἐπαύσαντο ἐν ὀργῇ ἔχοντες αὐτὸν πρὶν ἐζημίωσαν χρήμασιν. [2.65.4] ὕστερον δ' αὖθις οὐ πολλῶ, ὅπερ φιλεῖ ὄμιλος⁷ ποιεῖν, στρατηγὸν εἵλοντο καὶ πάντα τὰ πράγματα ἐπέτρεψαν, ὧν μὲν περὶ τὰ οἰκεῖα ἕκαστος ἤλγει⁸ ἀμβλύτεροι⁹ ἤδη ὄντες, ὧν δὲ ἡ ξύμπασα πόλις προσεδεῖτο¹⁰ πλείστου ἄξιον νομίζοντες εἶναι. [2.65.5] ὅσον τε γὰρ χρόνον προύστη τῆς πόλεως ἐν τῇ εἰρήνῃ, μετρίως ἐξηγεῖτο καὶ ἀσφαλῶς διεφύλαξεν αὐτήν, καὶ ἐγένετο ἐπ' ἐκείνου μεγίστη, ἐπειδὴ τε ὁ πόλεμος κατέστη, ὁ δὲ φαίνεται καὶ ἐν τούτῳ προγνοῦς τὴν δύναμιν. [2.65.6] ἐπεβίω¹¹ δὲ δύο ἔτη καὶ ἕξ μῆνας· καὶ ἐπειδὴ ἀπέθανεν, ἐπὶ πλέον ἔτι ἐγνώσθη ἡ πρόνοια αὐτοῦ ἢ ἐς τὸν πόλεμον. [2.65.7] ὁ μὲν γὰρ ἠσυχάζοντάς τε καὶ τὸ ναυτικὸν θεραπεύοντας καὶ ἀρχὴν μὴ ἐπικτωμένους ἐν τῷ πολέμῳ μηδὲ τῇ πόλει κινδυνεύοντας¹² ἔφη περιέσεσθαι· οἱ δὲ ταῦτά τε πάντα ἕς τούναντίον ἔπραξαν καὶ ἄλλα ἕξω¹³ τοῦ

---

¹ προγίγνωσκω	voorzorgsmaatregelen treffen
² βαρύνω	bezwaren, belasten
³ καταλύω	ontdoen van
⁴ ὀρμάσμαι	opbreken, beginnen
⁵ πολυτελής	duur
⁶ κατασκευή ἢ	huisraad
⁷ ὄμιλος ὁ	menigte
⁸ ἀλγέω + <i>gen.</i>	zich zorgen maken om
⁹ ἀμβλύς	onverschillig
¹⁰ προσδέομαι + <i>gen.</i>	bovendien nodig hebben
¹¹ ἐπεβίω <i>stamaor.</i>	nog leven
¹² κινδυνεύω + <i>dat.</i>	op het spel zetten
¹³ ἕξω	zonder verband met

[2.64.6] Jullie moeten voorzorgsmaatregelen nemen met het oog op wat goed is in de toekomst en wat niet schandelijk is op dit moment en zo door jullie inzet van nu beide realiseren en gaat niet in onderhandelingen met de Lakedaimoniërs en gaat niet zichtbaar gebukt onder de huidige inspanningen, omdat al die lieden die mentaal het minst lijden naar aanleiding van de tegenslagen en in daden de meeste weerstand bieden, de sterksten zijn zowel van steden als van de gewone burgers.”

[2.65.1] Perikles' suprematie

Met zulke woorden probeerde Perikles de Atheners te ontdoen van hun woede jegens hem en de aandacht af te leiden van de ellende van dat moment.

[2.65.2]. In het openbaar lieten zij zich door die woorden overreden en ze stuurden geen gezanten meer naar de Lakedaimoniërs en ze hadden hun zinnen meer gericht op de oorlog, maar persoonlijk leed men onder hun wederwaardigheden, het volk, omdat het, terwijl het al een mindere uitgangspositie had, ook van dat mindere beroofd was en de machtigen omdat zij hun mooie bezittingen op het land met huizen en dure huisraad en al kwijt waren, maar het belangrijkste, omdat ze oorlog in plaats van vrede hadden.

[2.65.3] Maar de totale bevolking had niet eerder haar woede op hem beëindigd dan dat het hem met een geldboete gestraft had. [2.65.4] Maar weer korte tijd later hebben ze, juist wat een menigte pleegt te doen, hem tot strategos gekozen en vertrouwden ze hem al de aangelegenheden toe: ieder leed om de algemene situatie en maakte zich minder druk om de eigen problemen en de hele stad bijeen had die autokratische leiding bovendien nodig en achtte hem die macht het meest waard. [2.65.5] Al de tijd dat hij in vreedstijd de leiding had over de stad, voerde hij een gematigd beleid en bewaakte hij haar zonder risico's en onder hem beleefde zij een zeer grote bloei en toen de oorlog losgebarsten was, bleek hij echter ook in die oorlog voorzorgsmaatregelen te nemen voor de macht. [2.65.6] Hij leefde nog twee jaar en zes maanden. En toen hij gestorven was, begreep men nog meer zijn vooruitziende blik ten aanzien van de oorlog. [2.65.7] Want hij zei dat zij, als zij rustig zouden blijven en voor de vloot zouden zorgen en hun macht niet probeerden uit te breiden tijdens de oorlog en de stad niet in gevaar zouden brengen, zouden overwinnen. Maar zij hebben dat alles precies andersom gedaan en andere beslissingen, die niets met de oorlog schenen te maken te

πολέμου δοκοῦντα εἶναι κατὰ τὰς ἰδίας φιλοτιμίας καὶ ἴδια κέρδη κακῶς ἕξ τε σφᾶς αὐτοὺς καὶ τοὺς ξυμμάχους ἐπολίτευσαν¹, ἃ κατορθούμενα μὲν τοῖς ἰδιώταις τιμὴ καὶ ὠφελία μᾶλλον ἦν, σφαλέντα δὲ τῇ πόλει ἕς τὸν πόλεμον βλάβη² καθίστατο. [2.65.8] αἴτιον δ' ἦν ὅτι ἐκεῖνος μὲν δυνατὸς ὦν τῷ τε ἀξιώματι καὶ τῇ γνώμῃ χρημάτων τε διαφανῶς³ ἀδωρότατος⁴ γενόμενος κατεῖχε τὸ πλῆθος ἐλευθέρως, καὶ οὐκ ἤγετο μᾶλλον ὑπ' αὐτοῦ ἢ αὐτὸς ἤγε, διὰ τὸ μὴ κτώμενος ἕξ οὐ προσηκόντων τὴν δύναμιν πρὸς ἡδονὴν τι λέγειν, ἀλλ' ἔχων ἐπ' ἀξιώσει⁵ καὶ πρὸς ὀργήν⁶ τι ἀντειπεῖν. [2.65.9] ὁπότε γοῦν αἴσθοιτό τι αὐτοὺς παρὰ καιρὸν ὕβρει θαρσοῦντας, λέγων κατέπλησεν ἐπὶ τὸ φοβεῖσθαι, καὶ δεδιότας αὖ ἀλόγως ἀντικαθίστη πάλιν ἐπὶ τὸ θαρσεῖν. ἐγίνετό τε λόγῳ μὲν δημοκρατία, ἔργῳ δὲ ὑπὸ τοῦ πρώτου ἀνδρὸς ἀρχή. [2.65.10] οἱ δὲ ὕστερον ἴσοι μᾶλλον αὐτοὶ πρὸς ἀλλήλους ὄντες καὶ ὀρεγόμενοι⁷ τοῦ πρώτος ἕκαστος γίνεσθαι ἐτράποντο καθ' ἡδονὰς τῷ δήμῳ καὶ τὰ πράγματα ἐνδιδόναι. [2.65.11] ἕξ ὧν ἄλλα τε πολλά, ὡς ἐν μεγάλῃ πόλει καὶ ἀρχὴν ἐχούσῃ, ἡμαρτήθη καὶ ὁ ἐς Σικελίαν πλοῦς, ὃς οὐ τοσοῦτον⁸ γνώμης ἀμάρτημα ἦν πρὸς οὓς ἐπῆσαν, ὅσον οἱ ἐκπέμψαντες οὐ τὰ πρόσφορα⁹ τοῖς οἰχομένοις ἐπιγινώσκοντες, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἰδίας διαβολὰς¹⁰ περὶ τῆς τοῦ δήμου προστασίας¹¹ τὰ τε ἐν τῷ στρατοπέδῳ ἀμβλύτερα ἐποίουν καὶ τὰ¹² περὶ τὴν πόλιν πρῶτον¹³ ἐν ἀλλήλοις ἐταράχθησαν. [2.65.12] σφαλέντες δὲ ἐν Σικελίᾳ ἄλλη τε παρασκευῆ καὶ τοῦ ναυτικοῦ τῷ πλέονι μορίῳ¹⁴ καὶ κατὰ τὴν πόλιν ἤδη ἐν στάσει ὄντες ὁμως † τρία † μὲν ἔτη ἀντειχον τοῖς τε πρότερον ὑπάρχουσι πολεμίοις καὶ τοῖς ἀπὸ Σικελίας μετ' αὐτῶν, καὶ τῶν ξυμμάχων ἔτι τοῖς πλέοσιν ἀφεστηκόσι, Κύρῳ τε ὕστερον βασιλέως παιδὶ προσγενομένῳ,

---

¹ πολιτεύω	besturen; <i>hier met inwendig object</i> ἄλλα
² βλάβη	nadeel, schade
³ διαφανῶς	duidelijk
⁴ ἄδωρος	niet corrupt
⁵ ἀξίωσις ἢ	mening, principe
⁶ πρὸς ὀργήν	boos
⁷ ὀρέγομαι	streven
⁸ οὐ τοσοῦτον ... ὅσον	niet zozeer ... als wel
⁹ πρόσφορος	voordelig, nodig
¹⁰ διαβολή ἢ	vijandschap
¹¹ προστασία ἢ	leiding
¹² <i>acc. respectus</i>	
¹³ πρῶτον	voor de eerste keer in de oorlog
¹⁴ μόριον τό	deel

hebben, hebben zij uit persoonlijk eer- en winstbejag tot ramp voor zichzelf en hun bondgenoten genomen; en als dat succesvol was, strekte het de burgers meer tot eer en voordeel, maar als het mislukte, pakte dat nadelig uit voor de stad ten aanzien van de oorlog. [2.65.8] De reden daarvan was dat hij, toen hij de macht had op grond van zijn waardering en mening en aantoonbaar zeer bestand tegen omkoping gebleken was, de massa zonder dwang in zijn grip had en hij niet zozeer door die massa geleid werd als wel zelf leidde doordat hij niet sprak om de mensen te pleasen omdat hij niet de macht had op grond van karaktereigenschappen, maar omdat hij op grond van waardering ook boos tegen de Atheners kon ingaan. [2.65.9] Telkens wanneer hij inderdaad bemerkte dat zij in strijd met het moment uit overmoed onverschrokken waren, ontmoedigde hij hen met woorden zodat ze bang werden en wanneer ze daarentegen zonder reden bang waren, zette hij hen weer aan om moed te hebben. Het was in schijn een democratie, maar in werkelijkheid lag de leiding bij de eerste man. [2.65.10] Zijn opvolgers waren juist meer aan elkaar gelijk en streefden er ieder wel naar de eerste te worden, maar daarvoor gingen zij ertoe over het volk het naar de zin te maken en de macht in handen te geven. [2.65.11] Naast vele andere fouten van hen, zoals gebeurt in een grote stad die de leiding heeft, is ook de expeditie naar Sicilië een blunder geweest: dit was niet zozeer een fout van inzicht betreffende de vraag tegen wie ze te velde trokken als wel zagen degenen die hen hadden uitgezonden niet in wat passend was voor degenen die gingen en frustrerden zij door persoonlijke vijandschappen de zaken in het legerkamp en raakten zij voor het eerst in de oorlog onderling betreffende het beleid omtrent de stad met elkaar overhoop. [2.65.12] Na het debacle op Sicilië met het verlies van het grootste deel van de vloot naast ander materieel en ondanks het feit dat ze in de stad nu in politieke onmin waren, hielden ze het toch +drie+ jaren uit tegen de vijanden die ze voor die tijd al hadden en die van Sicilië die aan hun kant stonden en bovendien tegen het merendeel van de bondgenoten dat afgefallen was en tegen Kuros, de zoon van de grote koning, die zich later aangesloten had;

ὃς παρεῖχε χρήματα Πελοποννησίοις ἐς τὸ ναυτικόν, καὶ οὐ πρότερον ἐνέδοσαν ἢ αὐτοὶ ἐν σφίσι κατὰ τὰς ἰδίας διαφορὰς [περιπεσόντες¹] ἐσφάλησαν. [2.65.13] τοσοῦτον τῷ Περικλεῖ ἐπερίσσευσε² τότε ἀφ' ὧν αὐτὸς προέγνω καὶ πάνυ ἂν ῥαδίως περιγενέσθαι τὴν πόλιν Πελοποννησίων αὐτῶν τῷ πολέμῳ.

[2.66.1] Een vlootexpeditie van de Lakedaimoniërs

Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ ξύμμαχοι τοῦ αὐτοῦ θέρους ἐστράτευσαν ναυσὶν ἑκατὸν ἐς Ζάκυνθον τὴν νῆσον, ἣ κεῖται ἀντιπέρας³ Ἡλίδος· εἰσὶ δὲ Ἀχαιῶν τῶν ἐκ Πελοποννήσου ἄποικοι καὶ Ἀθηναίοις ξυνεμάχουν. [2.66.2] ἐπέπλεον δὲ Λακεδαιμονίων χίλιοι ὀπλίται καὶ Κνημος Σπαρτιάτης ναύαρχος⁴. ἀποβάντες δὲ ἐς τὴν γῆν ἐδήλωσαν τὰ πολλά. καὶ ἐπειδὴ οὐ ξυνεχώρουν⁵, ἀπέπλευσαν ἐπ' οἴκου.

[2.67.1] Gezantschap van de Lakedaimoniërs onderschept

Καὶ τοῦ αὐτοῦ θέρους τελευτῶντος Ἄριστεύς Κορίνθιος καὶ Λακεδαιμονίων πρέσβεις Ἀνήριστος καὶ Νικόλαος καὶ Πρατόδαμος καὶ Τεγεάτης Τιμαγόρας καὶ Ἀργεῖος ἰδίᾳ Πόλλις, πορευόμενοι ἐς τὴν Ἀσίαν ὡς βασιλέα, εἴ πως πείσειαν αὐτὸν χρήματά τε παρασχεῖν καὶ ξυμπολεμεῖν, ἀφικνοῦνται ὡς Σιτάλκην πρῶτον τὸν Τήρεω ἐς Θράκην, βουλόμενοι πεῖσαι τε αὐτόν, εἰ δύναιντο, μεταστάντα τῆς Ἀθηναίων ξυμμαχίας στρατεῦσαι ἐπὶ τὴν Ποτειδαίαν, οὗ ἦν στρατεύμα τῶν Ἀθηναίων πολιορκοῦν, καὶ ἥπερ⁶ ὤρμητο, δι' ἑκείνου πορευθῆναι πέραν⁸ τοῦ Ἑλλησπόντου ὡς Φαρνάκην τὸν Φαρναβάζου, ὃς αὐτοὺς ἔμελλεν ὡς βασιλέα ἀναπέμψειν. [2.67.2] παρατυχόντες⁹ δὲ Ἀθηναίων πρέσβεις Λέαρχος Καλλιμάχου καὶ Ἀμεινιάδης Φιλήμονος παρὰ τῷ Σιτάλκῃ πείθουσι τὸν Σάδοκον τὸν γεγεννημένον Ἀθηναῖον, Σιτάλκου υἱόν, τοὺς ἄνδρας ἐγχειρίσαι¹⁰ σφίσι, ὅπως μὴ διαβάντες ὡς βασιλέα τὴν ἐκείνου πόλιν τὸ μέρος¹¹ βλάψωσιν.

¹ περιπίπτω

² περισσεύω

³ ἀντιπέρας + *gen*

⁴ ναύαρχος ὁ

⁵ συγχωρέω

⁶ ἥπερ

⁷ διὰ + *gen*.

⁸ πέραν + *gen*.

⁹ παρατυγχάνω

¹⁰ ἐγχειρίζω

¹¹ τὸ μέρος *adverbiale acc.*

ten val komen

in overvloed voorhanden zijn

aan de overzijde van

admiraal

het eens worden

juist waarheen, juist zoals

met hulp van

naar/aan de overzijde van

toevallig aanwezig zijn

in handen geven

zoals hun taak was

deze gaf geld aan de Peloponnesiërs voor hun vloot; en niet gaven de Atheners eerder toe dan dat zij zelf onderling in persoonlijke twisten [ten val gekomen] voor de bijl gingen. [2.65.13]. In dat opzicht lag het voor Perikles voor handen op grond van wat hij zelf van tevoren had besloten dat Athene zelfs volstrekt gemakkelijk de Peloponnesiërs in de oorlog zou kunnen overwinnen.

[2.66.1] Een vlootexpeditie van de Lakedaimoniërs

De Lakedaimoniërs en hun bondgenoten trokken die zomer met 100 schepen ten strijde naar het eiland Zakunthos dat tegenover Elis ligt. Zij zijn kolonisten van de Achaiërs van de Peloponnesos en zij streken aan de kant van de Atheners. [2.66.2] Duizend hoplieten van de Lakedaimoniërs voeren aan boord en de vlootcommandant was Knemos de Spartiaat. Na aan land gegaan te zijn verwoestten zij het meeste. En toen ze niet tot een vergelijk kwamen, voeren ze weer terug naar huis.

[2.67.1] Gezantschap van de Lakedaimoniërs onderschept

Aan het eind van diezelfde zomer gingen Aristeus van Korinthe en van de Lakedaimoniërs Aneristos en Nikolaos en Pratodamos en Timagoras van Tegea en op persoonlijke titel Pollis van Argos als gezanten naar Asia naar de grote koning om te zien of ze hem konden overreden geld te geven en mee te strijden. Zij kwamen eerst in Thracië bij Sitalkes, de zoon van Teres; ze wilden hem namelijk overreden, als ze dat konden, het bondgenootschap met de Atheners op te zeggen en naar Poteidaia op te trekken waar een leger van de Atheners een beleg uitvoerde en zij wilden met het oog op hun reisdoel door hem over de Hellespont gezet worden naar Pharnakes de zoon van Pharnabazos die hen naar de koning landinwaarts zou begeleiden. [2.67.2] Toevallig waren van de Atheners als gezanten Learchos, de zoon van Kallimachos en Ameiniades, de zoon van Philemoon, bij Sitalkes aanwezig; zij probeerden Sadokos, die Athener was, een zoon van Sitalkes, te overreden die mannen aan hen uit te leveren om te voorkomen dat ze zouden oversteken, bij de koning zouden komen en Sadokos' stad Athene, zoals hun taak was, zouden schaden.

[2.67.3] ὁ δὲ πεισθεὶς πορευομένους αὐτοὺς διὰ τῆς Θράκης ἐπὶ τὸ πλοῖον ὧ ἔμελλον τὸν Ἑλλήσποντον περαιώσιν¹, πρὶν ἐσβαίνειν ξυλλαμβάνει, ἄλλους ξυμπέμψας μετὰ τοῦ Λεάρχου καὶ Ἀμεινιάδου, καὶ ἐκέλευσεν ἐκείνοις παραδοῦναι· οἱ δὲ λαβόντες ἐκόμισαν ἐς τὰς Ἀθήνας. [2.67.4] ἀφικομένων δὲ αὐτῶν δείσαντες οἱ Ἀθηναῖοι τὸν Ἀριστέα μὴ αὔθις σφᾶς ἔτι πλείω κακουργῆ² διαφυγῶν, ὅτι καὶ πρὸ τούτων τὰ τῆς Ποτειδαίας καὶ τῶν ἐπὶ Θράκης πάντα ἐφαίνετο πράξας, ἀκρίτους³ καὶ βουλομένους ἔστιν ἄ⁴ εἰπεῖν αὐθημερόν⁵ ἀπέκτειναν πάντας καὶ ἐς φάραγγα⁶ ἐσέβαλον, δικαιούντες⁷ τοῖς αὐτοῖς ἀμύνεσθαι⁸ οἷσπερ⁹ καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι ὑπῆρξαν, τοὺς ἐμπόρους¹⁰ οὓς ἔλαβον Ἀθηναίων καὶ τῶν ξυμμάχων ἐν ὀλκάσι¹¹ περὶ Πελοπόννησον πλέοντας ἀποκτείναντες καὶ ἐς φάραγγας ἐσβαλόντες. πάντας γὰρ δὴ κατ' ἀρχὰς τοῦ πολέμου Λακεδαιμόνιοι ὅσους λάβοιεν ἐν τῇ θαλάσῃ ὡς πολεμίους διέφθειρον, καὶ τοὺς μετὰ Ἀθηναίων ξυμπολεμοῦντας καὶ τοὺς μηδὲ μεθ' ἐτέρων.

[2.68.1] Strijd om het Amphilochische Argos

Κατὰ δὲ τοὺς αὐτοὺς χρόνους, τοῦ θέρους τελευτῶντος, καὶ Ἀμπρακιῶται αὐτοὶ τε καὶ τῶν βαρβάρων πολλοὺς¹² ἀναστήσαντες ἐστράτευσαν ἐπ' Ἄργος τὸ Ἀμφιλοχικὸν καὶ τὴν ἄλλην Ἀμφιλοχίαν. [2.68.2] ἔχθρα δὲ πρὸς τοὺς Ἀργεῖους ἀπὸ τοῦδε αὐτοῖς ἤρξατο πρῶτον γενέσθαι. [2.68.3] Ἄργος τὸ Ἀμφιλοχικὸν καὶ Ἀμφιλοχίαν τὴν ἄλλην ἔκτισε μὲν μετὰ τὰ Τρωικὰ οἴκαδε ἀναχωρήσας καὶ οὐκ ἀρεσκόμενος τῇ ἐν Ἄργει καταστάσει¹³ Ἀμφίλοχος ὁ Ἀμφιάρεω ἐν τῷ Ἀμπρακιῶ κόλπῳ¹⁴, ὁμώνυμον τῇ ἐαυτοῦ πατρίδι Ἄργος ὀνομάσας [2.68.4] (καὶ ἦν ἡ πόλις αὕτη μεγίστη τῆς Ἀμφιλοχίας καὶ τοὺς δυνατωτάτους εἶχεν οἰκήτορας). [2.68.5] ὑπὸ ξυμφορῶν δὲ πολλαῖς γενεαῖς ὕστερον πιεζόμενοι Ἀμπρακιώτας ὁμόρους¹⁵ ὄντας τῇ Ἀμφιλοχικῇ ξυνοίκους

---

¹ περαιώω	oversteken
² κακουργέω	schaden, teisteren
³ ἄκριτος	zonder proces
⁴ ἔστιν ἄ	sommige dingen
⁵ αὐθημερόν	op de dag zelf
⁶ φάραγξ ἢ	ravijn
⁷ δικαιώω	het juist vinden
⁸ ἀμύνομαι	straffen
⁹ attractie = ἄπερ	
¹⁰ ἔμπορος ὁ	koopman
¹¹ ὀλκάς, -αδος ἢ	vrachtschip
¹² πολλοὺς ο.ι.ν. van het volgende participium in de acc. i.p.v. een nominativus	
¹³ κατάστασις ἢ	staatsinrichting, toestand
¹⁴ κόλπος ὁ	zeeboezem
¹⁵ ὄμορος + dat.	grenzend aan

[2.67.3] Hij liet zich overreden en liet hen, terwijl zij door Thracië op weg waren naar het schip waarmee ze de Hellespont zouden oversteken, grijpen voordat ze aan boord gingen. Hij had namelijk anderen met Learchos en Ameiniades meegestuurd en beval de gevangenen aan de Atheners te overhandigen. Toen zij hen in handen hadden gekregen, brachten ze hen naar Athene. [2.67.4] Toen zij in Athene gekomen waren, hebben de Atheners uit angst dat Aristeus, als hij ontkomen zou zijn, hun opnieuw nog meer schade zou berokkenen, omdat hij ook voor die tijd verantwoordelijk bleek te zijn geweest voor de problemen met Poteidaia en op Thracië, allen zonder proces en hoewel ze enkele dingen wilden zeggen, nog die dag gedood en in een ravijn gegooid, omdat ze het rechtvaardig vonden met juist dezelfde middelen te straffen als welke de Lakedaimoniërs ten dienste stonden: zij hadden namelijk de kooplui van de Atheners en hun bondgenoten, die ze te pakken hadden gekregen, toen die rond de Peloponneos voeren, gedood en in kloven gegooid. Want de Lakedaimoniërs doodden in het begin van de oorlog allen als vijanden die ze op zee grepen, ook degenen die met de Atheners meevochten en zelfs degenen die neutraal waren.

[2.68.1] Strijd om het Amphilochische Argos

Rond diezelfde tijd aan het eind van de zomer trokken ook Amprakioten zelf en vele barbaren, nadat ze die op de been gebracht hadden, te velde tegen het Amphilochische Argos en de rest van Amphilochia. [2.68.2] Zij hadden oorspronkelijk vijandschap met de Argivers gekregen door het volgende. [2.68.3] Amphilochos, de zoon van Amphiareos, had Argos in Amphilochia in de Amprakische golf gesticht en de rest van Amphilochia bevolkt, toen hij na de Trojaanse oorlog naar huis was teruggekeerd en zich niet kon vinden in de situatie in Argos. Aan het nieuwe Argos had hij dezelfde naam als van zijn vaderstad Argos gegeven. [2.68.4] (zowel was die stad de grootste van Amphilochia als ook had zij de machtigste bewoners). Toen zij vele generaties later door tegenslagen in het nauw gebracht werden, lieten zij Amprakioten die hun burens waren, komen om samen met hen het Amphilochische gebied te

ἐπηγάγοντο, καὶ ἠλληνίσθησαν¹ τὴν νῦν γλῶσσαν τότε πρῶτον ἀπὸ τῶν Ἀμπρακιωτῶν ξυνοικησάντων· οἱ δὲ ἄλλοι Ἀμφίλοχοι βάρβαροί εἰσιν. [2.68.6] ἐκβάλλουσιν οὖν τοὺς Ἀργεῖους οἱ Ἀμπρακιῶται χρόνῳ καὶ αὐτοὶ ἴσχουσι τὴν πόλιν. [2.68.7] οἱ δ' Ἀμφίλοχοι γενομένου τούτου διδόασιν ἑαυτοὺς Ἀκαρναῖσι, καὶ προσπαρακαλέσαντες ἀμφοτέροι Ἀθηναίους, οἱ αὐτοῖς Φορμίωνά τε στρατηγὸν ἔπεμψαν καὶ ναῦς τριάκοντα, ἀφικομένου [δὲ] τοῦ Φορμίωνος αἰροῦσι κατὰ κράτος Ἄργος καὶ τοὺς Ἀμπρακιώτας ἠνδραπόδισαν², κοινῇ τε ὤκισαν³ αὐτὸ Ἀμφίλοχοι καὶ Ἀκαρναῖνες. [2.68.8] μετὰ δὲ τοῦτο ἡ ξυμμαχία πρῶτον ἐγένετο Ἀθηναίοις καὶ Ἀκαρναῖσιν. [2.68.9] οἱ δὲ Ἀμπρακιῶται τὴν μὲν ἔχθραν ἐς τοὺς Ἀργεῖους ἀπὸ τοῦ ἀνδραποδισμοῦ σφῶν αὐτῶν πρῶτον ἐποίησαντο, ὕστερον δὲ ἐν τῷ πολέμῳ τήνδε τὴν στρατείαν⁴ ποιοῦνται αὐτῶν τε καὶ Χαόνων καὶ ἄλλων τινῶν τῶν πλησιοχώρων βαρβάρων· ἐλθόντες τε πρὸς τὸ Ἄργος τῆς μὲν χώρας ἐκράτουν, τὴν δὲ πόλιν ὡς οὐκ ἐδύναντο ἐλεῖν προσβαλόντες, ἀπεχώρησαν ἐπ' οἴκου καὶ διελύθησαν κατὰ ἔθνη. τοσαῦτα μὲν ἐν τῷ θέρει ἐγένετο.

[2.69.1] De Atheners op wacht

Τοῦ δ' ἐπιγιγνομένου χειμῶνος Ἀθηναῖοι ναῦς ἔστειλαν εἴκοσι μὲν περὶ Πελοπόννησον καὶ Φορμίωνα στρατηγόν, ὃς ὀρμώμενος ἐκ Ναυπάκτου φυλακὴν εἶχε μὴτ' ἐκπλεῖν ἐκ Κορίνθου καὶ τοῦ Κρισαίου κόλπου μηδένα μὴτ' ἐσπλεῖν, ἐτέρας δὲ ἕξ ἐπὶ Καρίας καὶ Λυκίας καὶ Μελήσανδρον στρατηγόν, ὅπως ταῦτά τε ἀργυρολογῶσι⁵ καὶ τὸ ληστικὸν⁶ τῶν Πελοποννησίων μὴ ἐῷσιν αὐτόθεν ὀρμώμενον βλάπτειν τὸν πλοῦν τῶν ὀλκάδων τῶν ἀπὸ Φασήλιδος καὶ Φοινίκης καὶ τῆς ἐκεῖθεν ἠπείρου. [2.69.2] ἀναβάς δὲ στρατιᾷ Ἀθηναίων τε τῶν ἀπὸ τῶν νεῶν καὶ τῶν ξυμμάχων ἐς τὴν Λυκίαν ὁ Μελήσανδρος ἀποθνήσκει καὶ τῆς στρατιᾶς μέρος τι διέφθειρε νικηθεὶς μάχη.

[2.70.1] Overgave van Poteidaia

Τοῦ δ' αὐτοῦ χειμῶνος οἱ Ποτειδεᾶται ἐπειδὴ οὐκέτι ἐδύναντο πολιορκούμενοι ἀντέχειν, ἀλλ' αἶ τε ἐς τὴν Ἀττικὴν ἐσβολαὶ Πελοποννησίων

---

¹ ἐλληνίζω	tot Griek maken
² ἀνδραποδίζω	tot slaaf maken
³ οἰκίζω	koloniseren, exploiteren
⁴ στρατεία ἢ	expeditie, veldtocht
⁵ ἀργυρολογέω	geld invorderen van
⁶ τὸ ληστικὸν	roversvloot

bewonen en zij kregen toen pas van de Amprakioten die met hen samen woonden, hun huidige taal. De rest van de Amphilochen spreekt geen Grieks. [2.68.6] Mettertijd verdreven de Amprakioten de Argivers en hadden zij zelf de stad. [2.68.7] Toen dat gebeurd was, gaven de Amphilochen zich over aan de Akarnaniërs en toen beiden de Atheners er nog eens bij geroepen hadden, die hun Phormioon als strategos en 30 schepen stuurden, namen zij na aankomst van Phormioon Argos met geweld in en maakten zij de Amprakioten tot slaaf en de Amphilochen en Akarnaniërs bewoonden de stad gemeenschappelijk. [2.68.8] Daarna sloten de Atheners en Akarnaniërs voor het eerst een bondgenootschap. [2.68.9] De Amprakioten werden voor het eerst jegens de Argivers vijandig, doordat ze hen tot slaaf gemaakt hadden en later in de oorlog hielden ze een expeditie van hen en van Chaoniërs en van sommige andere niet-Grieken die bij hen in de buurt woonden. Ze trokken naar Argos en maakten zich meester van het land, maar toen ze de stad niet konden innemen toen ze het aangevallen hadden, gingen ze weg naar huis en gingen ze per volk uiteen. Zoveel gebeurde er in de zomer.

[2.69.1] De Atheners op wacht

De winter die daarop volgde, zonden de Atheners twintig schepen rond de Peloponnesos met als strategos Phormioon: hij opereerde vanuit Naupaktos en hield de wacht om te voorkomen dat iemand uit Korinthe en uit de Kriatische golf wegvoer of binnenvoer. De Atheners stuurden nog zes schepen met als strategos Melesandros naar de Kariërs en Lukiërs om van hen geld in te vorderen en om de roversvloot van de Peloponnesiërs ervan te weerhouden van daar te vertrekken en de tocht van de vrachtschepen vanaf Phaselis¹ en Phoinikia en van het vasteland daar te schaden.

[2.70.1] Overgave van Poteidaia

In diezelfde winter, toen de inwoners van Poteidaia het niet meer konden uithouden belegerd te worden, maar de invallen van de Peloponnesiërs in

---

¹ Phaselis is een oud-Griekse stad in de Turkse provincie Antalya, enkele kilometers ten zuiden van Kemer. Phaselis werd rond 700 v.

οὐδὲν μᾶλλον ἀπανίστασαν¹ τοὺς Ἀθηναίους ὃ τε σῖτος² ἐπελελοίπει³, καὶ ἄλλα τε πολλὰ ἐπεγεγένητο αὐτόθι ἤδη βρώσεως⁴ πέρι ἀναγκαΐας⁵ καὶ τινες καὶ ἀλλήλων ἐγένευντο⁶, οὕτω δὲ λόγους προσφέρουσι περὶ ξυμβάσεως τοῖς στρατηγοῖς τῶν Ἀθηναίων τοῖς ἐπὶ σφίσι τεταγμένοις, Ξενοφῶντί τε τῷ Εὐριπίδου καὶ Ἐστιοδώρῳ τῷ Ἀριστοκλείδου καὶ Φανομάχῳ τῷ Καλλιμάχου. [2.70.2] οἱ δὲ προσεδέξαντο, ὀρῶντες μὲν τῆς στρατιᾶς τὴν ταλαιπωρίαν⁷ ἐν χωρίῳ χειμερινῷ, ἀνηλωκυίας⁸ δὲ ἤδη τῆς πόλεως δισχίλια τάλαντα ἐς τὴν πολιορκίαν. [2.70.3] ἐπὶ τοῖσδε οὖν ξυνέβησαν, ἐξελεθεῖν αὐτοὺς καὶ παῖδας καὶ γυναῖκας καὶ τοὺς ἐπικούρους ξὺν ἐνὶ ἱματίῳ, γυναῖκας δὲ ξὺν δυοῖν, καὶ ἀργύριόν τι ῥητὸν ἔχοντας ἐφόδιον⁹. [2.70.4] καὶ οἱ μὲν ὑπόσπονδοι¹⁰ ἐξήλθον ἔς τε τὴν Χαλκιδικὴν καὶ ἧ ἕκαστος ἐδύνατο· Ἀθηναῖοι δὲ τοὺς τε στρατηγοὺς ἐπητιάσαντο¹¹ ὅτι ἄνευ αὐτῶν ξυνέβησαν (ἐνόμιζον γὰρ ἂν κρατῆσαι τῆς πόλεως ἧ ἐβούλοντο), καὶ ὕστερον ἐποίκους ἔπεμψαν ἑαυτῶν ἐς τὴν Ποτείδαιαν καὶ κατώκισαν. ταῦτα μὲν ἐν τῷ χειμῶνι ἐγένετο, καὶ [τὸ] δεῦτερον ἔτος ἐτελεύτα τῷ πολέμῳ τῷδε ὃν Θουκυδίδης ξυνέγραψεν.

[2.71.1] Protest van de Plataiers

Τοῦ δ' ἐπιγιγνομένου θέρους οἱ Πελοποννήσιοι καὶ οἱ ξύμμαχοι ἐς μὲν τὴν Ἀττικὴν οὐκ ἐσέβαλον, ἐστράτευσαν δὲ ἐπὶ Πλάταιαν· ἠγεῖτο δὲ Ἀρχίδαμος ὁ Ζευσιδάμου Λακεδαιμονίων βασιλεύς. καὶ καθίσας τὸν στρατὸν ἔμελλε δηρῶσαι τὴν γῆν· οἱ δὲ Πλαταιῆς εὐθύς πρέσβεις πέμψαντες πρὸς αὐτὸν ἔλεγον τοιάδε· [2.71.2] «Ἀρχίδαμε καὶ Λακεδαιμόνιοι, οὐ δίκαια ποιεῖτε οὐδ' ἄξια οὔτε ὑμῶν οὔτε πατέρων ὧν ἐστέ, ἐς γῆν τὴν Πλαταιῶν στρατεύοντες. Πausανίας γὰρ ὁ Κλεομβρότου Λακεδαιμόνιος ἐλευθερώσας τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τῶν Μήδων μετὰ Ἑλλήνων τῶν ἐθελησάντων ξυνάρασθαι¹² τὸν κίνδυνον τῆς μάχης ἢ παρ' ἡμῖν ἐγένετο, θύσας ἐν τῇ Πλαταιῶν ἀγορᾷ ἱερὰ Διὶ ἐλευθερίῳ καὶ ξυγκαλέσας πάντας τοὺς συμμαχοὺς ἀπεδίδου Πλαταιεῦσι γῆν καὶ πόλιν τὴν σφετέραν ἔχοντας αὐτονόμους οἰκεῖν, στρατεῦσαί τε μηδένα ποτὲ ἀδίκως ἐπ' αὐτοὺς μηδ' ἐπὶ δουλείᾳ· εἰ δὲ μή, ἀμύνειν τοὺς παρόντας συμμαχοὺς κατὰ

¹ ἀπανίστημι	laten opbreken
² σῖτος ὁ	tarwe, eten
³ ἐπυλείπω	opraken
⁴ βρώσις ἢ	eten
⁵ ἀναγκαῖος	noodzakelijk
⁶ γεύομαι + <i>gen.</i>	proeven van, eten
⁷ ταλαιπωρία ἢ	het lijden
⁸ ἀναλίσκω	besteden
⁹ ἐφόδιον τό	proviand, reisgeld
¹⁰ ὑπόσπονδος	onder een wapenstilstand
¹¹ ἐπαιτιάομαι	beschuldigen
¹² συναίρω	mee aanpakken

Attika geenszins meer de Atheners lieten opbreken en het graan op was en er van vele andere incidenten ter plekke ook al sprake was waartoe het tekort aan eten hen dwong en zij van elkaar gegeten hadden, deden ze dus derhalve voorstellen voor een overeenkomst aan de veldheren der Atheners, die bij hen gestationeerd waren: Xenophoon, de zoon van Euripides en Hestiodoros, de zoon van Aristokleides en Phanomachos de zoon van Kallimachos. [2.70.2] Zij gingen daarmee akkoord, omdat ze enerzijds zagen hoe het leger te lijden had in het winterse gebied en de stad anderzijds tweeduizend talenten had besteed aan de belegering. [2.70.3] Op de volgende voorwaarden dan kwamen ze tot een overeenkomst: zichzelf en hun kinderen en vrouwen en hun bondgenoten zouden vertrekken met één mantel, maar de vrouwen met twee en met een afgesproken hoeveelheid geld als reisgeld. [2.70.4] Zij trokken onder een wapenstilstand weg naar Chalkidikè en waarheen een ieder kon. Maar de Atheners beschuldigden hun veldheren ervan dat zij zonder hen tot een overeenkomst waren gekomen (zij meenden namelijk dat zij de stad in hun macht gekregen zouden hebben zoals zij wilden) en later stuurden zij kolonisten van henzelf naar Poteidaia en lieten die daar wonen. Dat gebeurde in die winter en het tweede jaar eindigde voor de oorlog die Thoukudides beschreven heeft.

[2.71.1] Protest van de Plataiers

In de volgende zomer vielen de Peloponnesiërs en hun bondgenoten Attika niet binnen, maar ze trokken te velde tegen Plataia. De leiding had Archidamos, de zoon van Zeuxidamos, koning van de Lakedaimoniërs. En toen hij zijn leger zijn kamp had laten opslaan, was hij van plan het land te brandschatten. Maar de Plataiers zonden onmiddellijk gezanten naar hem en zeiden het volgende: [2.71.2] “Archidamos en Lakedaimoniërs, jullie handelen niet rechtvaardig en niet waardig en aan julliezelf en aan jullie vaders, van wie jullie afstammen, door te velde te trekken tegen het land der Plataiers. Want Pausanias, de zoon van Kleombrotos, de Lakedaimoniër, gaf, nadat hij Griekenland bevrijd had van de Meden samen met de Grieken die met hem het gevaar van de strijd, die ons te beurt gevallen was, wilden aanpakken en nadat hij op de agora van de Plataiers offers gebracht had aan Zeus de Bevrijder en alle bondgenoten bijeen geroepen had, het aan de Plataiers om in het bezit van hun eigen land en stad die onder eigen zeggenschap te bewonen en dat niemand ooit onrechtmatig tegen hen te velde zou trekken, ook niet om hen tot slaaf te maken; zo niet, zouden de aanwezige bondgenoten naar vermogen helpen.

δύναμιν. [2.71.3] τάδε μὲν ἡμῖν πατέρες οἱ ὑμέτεροι ἔδοσαν ἀρετῆς ἕνεκα καὶ προθυμίας¹ τῆς ἐν ἐκείνοις τοῖς κινδύνοις γενομένης, ὑμεῖς δὲ τάναντία δρᾶτε· μετὰ γὰρ Θηβαίων τῶν ἡμῖν ἐχθίστων ἐπὶ δουλείᾳ τῇ ἡμετέρᾳ ἦκατε. [2.71.4] μάρτυρας δὲ θεοὺς τοὺς τε ὀρκίους τότε γενομένους ποιούμενοι καὶ τοὺς ὑμετέρους πατρώους καὶ ἡμετέρους ἐγχωρίου², λέγομεν ὑμῖν γῆν τὴν Πλαταιίδα μὴ ἀδικεῖν μηδὲ παραβαίνειν τοὺς ὄρκους, ἔαν δὲ οἰκεῖν αὐτονόμους καθάπερ Πausανίας ἐδικαίωσεν³.»

[2.72.1] Onderhandelingen van de Plataiers met de Archidamos

Τοσαῦτα εἰπόντων τῶν Πλαταιῶν Ἀρχίδαμος ὑπολαβὼν εἶπεν· «δίκαια λέγετε, ὧ ἄνδρες Πλαταιῆς, ἦν ποιῆτε ὁμοῖα τοῖς λόγοις. καθάπερ γὰρ Πausανίας ὑμῖν παρέδωκεν, αὐτοὶ τε αὐτονομεῖσθε⁴ καὶ τοὺς ἄλλους ξυνελευθεροῦτε, ὅσοι μετασχόντες τῶν τότε κινδύνων ὑμῖν τε ξυνώμοσαν καὶ εἰσὶ νῦν ὑπ’ Ἀθηναίους παρασκευῆ⁵ τε τοσῆδε καὶ πόλεμος γεγένηται αὐτῶν⁶ ἕνεκα καὶ τῶν ἄλλων ἐλευθερώσεως. ἥς μάλιστα μὲν μετασχόντες καὶ αὐτοὶ ἐμμείνατε τοῖς ὄρκοις· εἰ δὲ μή, ἅπερ καὶ πρότερον ἤδη προκαλεσάμεθα⁷, ἡσυχίαν ἄγετε νεμόμενοι⁸ τὰ ὑμέτερα αὐτῶν, καὶ ἔστε μηδὲ μεθ’ ἐτέρων, δέχεσθε δὲ ἀμφοτέρους φίλους, ἐπὶ⁹ πολέμῳ δὲ μηδετέρους. καὶ τάδε ἡμῖν ἀρκέσει.» [2.72.2] ὁ μὲν Ἀρχίδαμος τοσαῦτα εἶπεν· οἱ δὲ Πλαταιῶν πρέσβεις ἀκούσαντες ταῦτα ἐσῆλθον ἐς τὴν πόλιν, καὶ τῷ πλήθει τὰ ῥηθέντα κοινώσαντες¹⁰ ἀπεκρίναντο αὐτῷ ὅτι ἀδύνατα σφίσιν εἶη ποιεῖν ἃ προκαλεῖται ἄνευ Ἀθηναίων (παῖδες γὰρ σφῶν καὶ γυναῖκες παρ’ ἐκείνοις εἶεν), δεδιέναι δὲ καὶ περὶ τῇ πάσῃ πόλει μὴ ἐκείνων ἀποχωρησάντων Ἀθηναῖοι ἐλθόντες σφίσιν οὐκ ἐπιτρέπωσιν¹¹, ἢ Θηβαῖοι, ὡς ἔνορκοι¹² ὄντες κατὰ τὸ ἀμφοτέρους δέχεσθαι, αὖθις σφῶν τὴν πόλιν πειράσωσι καταλαβεῖν.

---

¹ προθυμία ἢ	moed, strijdlust
² ἐγχώριος	inheems
³ δικαίω	rechtvaardig achten, willen
⁴ <i>imperatieven</i>	
⁵ παρασκευή	uitrusting
⁶ <i>het relativum is hier losgelaten</i>	
⁷ προκαλέομαι	oproepen tot
⁸ νέμομαι	beheren, besturen
⁹ ἐπί + <i>dat.</i>	ter wille van
¹⁰ κοινώω	mededelen
¹¹ ἐπιτρέπω	toestaan (neutraal te zijn)
¹² ἔνορκος	door een eed gebonden

[2.71.3] Dit hebben jullie vaders ons gegeven wegens moed en strijdlust die in die gevaren getoond zijn, maar jullie doen het tegenovergestelde: want jullie zijn met de Thebanen die onze grootste vijanden zijn, gekomen om ons te knechten. [2.71.4] Wij maken de goden die toen bij de eed zijn geweest en over de vervulling waken tot getuigen en jullie voorvaderlijke goden en onze inheemse: wij zeggen jullie het Plataïische land geen onrecht aan te doen en niet de eden te overtreden, maar ons onafhankelijk te laten wonen precies zoals Pausanias dat gewild heeft.”

[2.72.1] Onderhandelingen van de Plataiers met de Archidamos

Toen de Plataiers zo veel gezegd hadden, zei Archidamos ten antwoord: “Jullie zeggen rechtvaardige dingen, Plataiers, als jullie conform jullie woorden handelen. Want precies zoals Pausanias het jullie heeft overhandigd, moeten jullie zelf onafhankelijk zijn en mede al de anderen bevrijden die aan de gevaren toen hebben deelgenomen en met jullie een eed hebben afgelegd en onder de knoet van de Atheners zijn terwijl er zo’n grote oorlogsuitrusting is en oorlog aan de gang is om hen en de rest te bevrijden. Door juist hieraan deel te nemen moeten jullie je houden aan de eden. Zo niet, dan moeten jullie, waartoe we jullie ook voorheen al hebben opgeroepen, je koest houden, terwijl jullie alleen dat van jullie zelf bestieren en weest ook niet aan de kant van een van beide partijen, maar neemt beiden als vrienden aan en trekt met geen van beide kanten ten strijde. En dit zal voor ons voldoende zijn.”

[2.72.2] Archidamos zei zoveel en toen de gezanten van de Plataiers dat gehoord hadden, gingen ze de stad in en toen zij wat gezegd was aan de menigte hadden medegedeeld, antwoordden ze hem dat het onmogelijk voor hen was buiten de Atheners om te doen waartoe hij hun opriep (want hun kinderen en vrouwen waren bij hen) en dat ze ook betreffende de hele stad bang waren dat de Atheners na hun vertrek zouden komen en het hun niet toe zouden staan neutraal te zijn of dat de Thebanen, onder het mom dat zij onder de eed vielen beide partijen op te nemen, weer zouden proberen hun stad in handen te krijgen.

[2.72.3] ὁ δὲ θαρσύνων αὐτοὺς πρὸς ταῦτα ἔφη· «ὕμεις δὲ πόλιν μὲν καὶ οἰκίας ἡμῖν παράδοτε τοῖς Λακεδαιμονίοις, καὶ γῆς ὄρους¹ ἀποδείξατε καὶ δένδρα ἀριθμῶ τὰ ὑμέτερα καὶ ἄλλο εἴ τι δυνατὸν ἐς ἀριθμὸν ἐλθεῖν· αὐτοὶ δὲ μεταχωρήσατε² ὅποι βούλεσθε, ἕως ἂν ὁ πόλεμος ἦ· ἐπειδὴν δὲ παρέλθῃ, ἀποδώσομεν ὑμῖν ἃ ἂν παραλάβωμεν. μέχρι δὲ τοῦδε ἕξομεν παρακαταθήκην³, ἐργαζόμενοι καὶ φορὰν⁴ φέροντες ἢ ἂν ὑμῖν μέλλῃ ἰκανῆ ἔσεσθαι.»

[2.73.1] Trouw van de Plataiers

οἱ δ' ἀκούσαντες ἐσῆλθον αὐθις ἐς τὴν πόλιν, καὶ βουλευσάμενοι μετὰ τοῦ πλήθους ἔλεξαν ὅτι βούλονται ἃ προκαλεῖται Ἀθηναίοις κοινῶσαι πρῶτον, καὶ ἦν πείθωσιν αὐτούς, ποιεῖν ταῦτα· μέχρι δὲ τούτου σπείσασθαι⁵ σφίσι ἐκέλευον καὶ τὴν γῆν μὴ δηοῦν. ὁ δὲ ἡμέρας τε ἐσπείσατο ἐν αἷς εἰκὸς ἦν κομισθῆναι⁶, καὶ τὴν γῆν οὐκ ἔτεμνεν. [2.73.2] ἐλθόντες δὲ οἱ [Πλαταιῆς] πρέσβεις ὡς τοὺς Ἀθηναίους καὶ βουλευσάμενοι μετ' αὐτῶν πάλιν ἦλθον ἀπαγγέλλοντες τοῖς ἐν τῇ πόλει τοιάδε· [2.73.3] «οὔτ' ἐν τῷ πρὸ τοῦ χρόνῳ, ὃ ἄνδρες Πλαταιῆς, ἀφ' οὗ ξύμμαχοι ἐγενόμεθα, Ἀθηναῖοί φασι ἐν οὐδενὶ ὑμᾶς προέσθαι⁷ ἀδικουμένους οὔτε νῦν περιόψεσθαι, βοηθήσειν δὲ κατὰ δύναμιν. ἐπισκήπτουσί⁸ τε ὑμῖν πρὸς τῶν ὄρκων οὓς οἱ πατέρες ὤμοσαν μηδὲν νεωτερίζειν⁹ περὶ τὴν ξυμμαχίαν.»

[2.74.1] Het antwoord van de Plataiers en de reactie van Archidamos

τοιαῦτα τῶν πρέσβεων ἀπαγγειλάντων οἱ Πλαταιῆς ἐβουλεύσαντο Ἀθηναίους μὴ προδιδόναι, ἀλλ' ἀνέχεσθαι καὶ γῆν τεμνομένην, εἰ δεῖ, ὀρῶντας καὶ ἄλλο πάσχοντας ὅτι ἂν ξυμβαίνει· ἐξελθεῖν τε μηδένα ἔτι, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ τείχους ἀποκρίνασθαι ὅτι ἀδύνατα σφίσι ποιεῖν ἐστὶν ἃ Λακεδαιμόνιοι προκαλοῦνται. [2.74.2] ὡς δὲ ἀπεκρίναντο, ἐντεῦθεν δὴ πρῶτον μὲν ἐς ἐπιμαρτυρίαν¹⁰ καὶ θεῶν καὶ ἡρώων τῶν ἐγχωρίων Ἀρχίδαμος ὁ βασιλεὺς κατέστη¹¹, λέγων ὧδε· "θεοὶ ὅσοι γῆν τὴν Πλαταιίδα ἔχετε καὶ ἥρωες, ξυνίστορες¹² ἐστε ὅτι οὔτε τὴν

---

¹ ὄρος ὁ	grens
² μεταχωρέω	naar elders gaan
³ παρακαταθήκη ἢ	onderpand
⁴ φορὰ ἢ	belasting, opbrengst
⁵ σπένδομαι	een verdrag sluiten
⁶ κομίζομαι	terugkeren
⁷ προίεμαι	prijsgieven
⁸ ἐπισκήπτω	bevelen
⁹ νεωτερίζω	hervormingen invoeren
¹⁰ ἐπιμαρτυρία ἢ	tot getuigen aanroepen
¹¹ καθίσταμαι ἐς	overgaan tot
¹² συνίστωρ ὁ	medeweter

[2.72.3] Hij zei daarop terwijl hij hun geruststelde: “Overhandigt nu de stad enerzijds en jullie huizen aan ons de Lakedaimoniërs en laat de grenzen van de stad zien en het aantal van jullie bomen en verder als iets geteld kan worden. Maar anderzijds, gaat zelf naar elders, waarheen jullie ook maar willen, zolang als de oorlog zal duren. Wanneer die voorbij is, zullen we jullie teruggeven wat wij van jullie gekregen hebben. Tot die tijd zullen we het als onderpand hebben, terwijl wij het bewerken en jullie opbrengst brengen die voor jullie voldoende zal zijn.”

[2.73.1] Trouw van de Plataiers

Toen ze dat gehoord hadden, gingen ze weer de stad in en na met het volk overlegd te hebben, zeiden ze dat ze dat waartoe hij hen opriep, eerst aan de Atheners wilden medelen en dat zij het zouden doen, als zij hen zouden overtuigen. Tot die tijd droegen ze hen op een verdrag te sluiten en het land niet te brandschatten. Hij sloot een verdrag af voor de dagen waarin het voor de hand lag terug te keren en hij plunderde het land niet. [2.73.2] Nadat de gezanten [van Plataia] naar de Atheners gegaan waren en met hen overlegd hadden, keerden ze terug met het volgende bericht voor de mensen in de stad: [2.73.3]: “Noch in de tijd voorheen, Plataiers, sinds wij bondgenoten zijn geworden, hebben de Atheners, zo zeggen ze, jullie in enig opzicht in de steek gelaten, wanneer jullie onrecht aangedaan werd, noch zullen zij nu lijdelijk toekijken, maar naar vermogen hulp brengen. Ze bevelen jullie bij de eden, die de vaders gezworen hebben, geen hervormingen in te voeren betreffende het bondgenootschap.”

[2.74.1] Het antwoord van de Plataiers en de reactie van Archidamos

Toen de gezanten dat bericht hadden, besloten de Plataiers de Atheners niet te verraden, maar het uit te houden niet alleen als ze zagen dat hun land gebrandschat werd, als het moest, maar ook als ze nog iets, wat ook maar hun zou overkomen, zouden meemaken; dat niemand meer de stad zou verlaten, maar dat ze vanaf de muur zouden antwoorden dat het voor hen onmogelijk was te doen waartoe de Lakedaimoniërs opriepen. [2.74.2] Toen ze dat geantwoord hadden, stond vervolgens koning Archidamos eerst op om zowel de inheemse goden en heroën als getuigen aan te roepen, waarbij hij het volgende zei: “Jullie goden, jullie allemaal die dit Plataïsche land hebben en jullie, heroën, weet ervan op de hoogte dat wij én überhaupt niet

ἀρχὴν ἀδίκως, ἐκλιπόντων δὲ τῶνδε προτέρων τὸ ξυνώμοτον¹, ἐπὶ γῆν τήνδε ἦλθομεν, ἐν ἧ οἱ πατέρες ἡμῶν εὐξάμενοι ὑμῖν Μήδων ἐκράτησαν καὶ παρέσχετε αὐτὴν εὐμενῆ ἐναγωνίσασθαι² τοῖς Ἑλλησιν, οὔτε νῦν, ἦν τι ποιῶμεν, ἀδικήσομεν· προκαλεσάμενοι γὰρ πολλὰ καὶ εἰκότα οὐ τυγχάνομεν. ξυγγνώμονες³ δὲ ἔστε τῆς μὲν ἀδικίας κολάζεσθαι τοῖς ὑπάρχουσι⁴ προτέροις, τῆς δὲ τιμωρίας τυγχάνειν τοῖς ἐπιφέρουσι νομίμως.»

[2.75.1] Een belegeringswal en het antwoord

Τοσαῦτα ἐπιθειάσας⁵ καθίστη ἐς πόλεμον τὸν στρατόν, καὶ πρῶτον μὲν περιεσταύρωσαν⁶ αὐτοὺς τοῖς δένδρεσιν ἃ ἔκοψαν, τοῦ⁷ μηδένα ἐπεξιέναι, ἔπειτα χῶμα⁸ ἔχουν⁹ πρὸς τὴν πόλιν, ἐλπίζοντες ταχίστην αἴρεσιν ἔσεσθαι αὐτῶν στρατεύματος τοσοῦτου ἐργαζομένου. [2.75.2] ξύλα¹⁰ μὲν οὖν τέμνοντες ἐκ τοῦ Κιθαιρῶνος παρωκοδόμουν¹¹ ἐκατέρωθεν, φορμηδὸν¹² ἀντὶ τοίχων τιθέντες, ὅπως μὴ διαχέοιτο ἐπὶ πολὺ τὸ χῶμα· ἐφόρουν δὲ ὕλην¹³ ἐς αὐτὸ καὶ λίθους¹⁴ καὶ γῆν καὶ εἴ τι ἄλλο ἀνύτειν¹⁵ μέλλοι ἐπιβαλλόμενον. [2.75.3] ἡμέρας δὲ ἔχουν † ἑβδομήκοντα † καὶ νύκτας ξυνεχῶς¹⁶, διηρημένοι¹⁷ κατ' ἀναπαύλας¹⁸, ὥστε τοὺς μὲν φέρειν, τοὺς δὲ ὕπνον τε καὶ σῆτον αἰρεῖσθαι· Λακεδαιμονίων τε οἱ ξεναγοί¹⁹ ἐκάστης πόλεως ξυνεφεστῶτες²⁰ ἠνάγκαζον ἐς τὸ ἔργον. [2.75.4] οἱ δὲ Πλαταιῆς ὀρῶντες τὸ χῶμα αἰρόμενον²¹, ξύλινον τεῖχος ξυνθέντες καὶ ἐπιστήσαντες τῷ ἑαυτῶν τείχει ἧ προσεχοῦτο, ἐσωκοδόμουν²²

---

¹ τὸ ξυνώμοτον	eed
² ἐναγωνίζομαι	strijden in/op
³ συγγνώμων	vergevingsgezind
⁴ ὑπάρχω	beginnen
⁵ ἐπιθειάζω	de goddelijke machten aanroepen
⁶ περισταυρώω	rondom palissaderen
⁷ τοῦ + <i>inf. gen. causae</i>	vanwege, om te
⁸ χῶμα τό	wal
⁹ χέω	storten
¹⁰ ξύλον τό	boom, hout
¹¹ παρικοδομέω	versperren
¹² φορμηδὸν	als gevlochten matten
¹³ ὕλη ἢ	timmerhout, materiaal
¹⁴ λίθος ὁ/ἡ	steen
¹⁵ ἀνύτω	helpen, succes hebben
¹⁶ ξυνεχῶς	voortdurend
¹⁷ διαρέω	verdelen
¹⁸ ἀνάπαυλα ἢ	pauze
¹⁹ ξεναγός ὁ	aanvoerder van huurtroepen
²⁰ συνεφίσταμαι + <i>gen.</i>	aan het hoofd gaan staan van
²¹ αἴρομαι	zich verheffen
²² εἰσοικοδομέω	bouwen in

onrechtmatig, maar omdat zij eerder de eed verbroken hadden, tegen dit land zijn opgetrokken waar onze vaders na tot jullie gebeden te hebben de Meden hebben overwonnen en dat jullie aan de Grieken hebben gegeven, geschikt om daarop te strijden én dat wij nu, as we iets zullen doen, niet onrechtmatig zullen handelen. Wij hebben ze tot vele en in de rede liggende oplossingen aangespoord, maar we hadden geen succes. Weest dus vergevingsgezind dat zij die het onrecht als eersten begonnen daarvoor gestraft worden en dat degenen die rechtvaardige voorstellen doen, wraak krijgen.”

[2.75.1] Een belegeringswal en het antwoord

Na daarmee de goddelijke machten aangeroepen te hebben stelde hij zijn leger op voor de strijd en eerst hebben ze een palissade om hen heen gebouwd met de bomen die ze gekapt hadden om te voorkomen dat iemand nog zou uitbreken en daarna stortten ze een wal tegen de stad aan; ze hoopten dat ze hen zeer snel zouden innemen, omdat zo een groot leger aan de slag was.

[2.75.2] Ze hakten hout in de Kithairon en brachten aan beide zijden een versperring aan; ze plaatsten het als gevlochten matten in plaats van muren om te voorkomen dat gestorte aarde er in grote hoeveelheid doorheen zou stromen. Ze brachten er materiaal en stenen en aarde naartoe en als iets anders zou helpen wanneer het erbij gegooid werd. [2.75.3] Zij waren zeventig dagen en nachten ononderbroken in ploegendiensten aan het storten, zodat de ene groep het materiaal bracht en de anderen sliepen en aten. De aanvoerders van de huurtroepen van de Lakedaimoniërs stonden aan het hoofd van iedere stad en dwongen de mannen tot het werk. [2.75.4] Toen de Plataiers zagen hoe de wal in hoogte toenam, stelden ze een houten muur samen en na die daar op hun eigen muur gezet te hebben waar de aarde tegen aan gestort werd

ἐς αὐτὸ πλίνθους ἐκ τῶν ἐγγύς οἰκιῶν καθαιροῦντες. [2.75.5] ξύνδεσμος¹ δ' ἦν αὐτοῖς τὰ ξύλα, τοῦ μὴ ὑψηλὸν² γιγνόμενον ἀσθενὲς εἶναι τὸ οἰκοδόμημα, καὶ προκαλύμματα³ εἶχε δέρσεις⁴ καὶ διφθέρας⁵, ὥστε τοὺς ἐργαζομένους καὶ τὰ ξύλα μῆτε πυρφόροις⁶ οἰστοῖς βάλλεσθαι ἐν ἀσφαλείᾳ τε εἶναι. [2.75.6] ἦρετο δὲ τὸ ὕψος τοῦ τείχους μέγα, καὶ τὸ χῶμα οὐ σχολαίτερον⁷ ἀντανήει αὐτῷ. καὶ οἱ Πλαταιῆς τοιόνδε τι ἐπινοοῦσιν· διελόντες⁸ τοῦ τείχους ἢ προσέπιπτε τὸ χῶμα ἐσεφόρουν τὴν γῆν.

[2.76.1] Omwalling en belegeringswerktuig

οἱ δὲ Πελοποννήσιοι αἰσθόμενοι ἐν ταρσοῖς⁹ καλάμου πηλὸν¹⁰ ἐνίλλοντες¹¹ ἐσέβαλλον ἐς τὸ διηρημένον, ὅπως μὴ διαχεόμενον ὥσπερ ἡ γῆ φοροῖτο¹². [2.76.2] οἱ δὲ ταύτη ἀποκλήρομαι¹³ τοῦτο μὲν ἐπέσχον¹⁴, ὑπόνομον¹⁵ δὲ ἐκ τῆς πόλεως ὀρύξαντες καὶ ξυντεκμηράμενοι¹⁶ ὑπὸ τὸ χῶμα ὑφεῖλκον αὖθις παρὰ σφᾶς τὸν χοῦν¹⁷. καὶ ἐλάνθανον ἐπὶ πολὺ τοὺς ἔξω, ὥστε ἐπιβάλλοντας ἦσσαν ἀνύτειν ὑπαγομένου αὐτοῖς κάτωθεν τοῦ χώματος καὶ ἰζάνοντος¹⁸ αἰεὶ ἐπὶ τὸ κενούμενον¹⁹. [2.76.3] δεδιότες δὲ μὴ οὐδ' οὕτω²⁰ δύνωνται ὀλίγοι πρὸς πολλοὺς ἀντέχειν, προσεπεξηῦρον τόδε· τὸ μὲν μέγα οἰκοδόμημα ἐπαύσαντο ἐργαζόμενοι τὸ κατὰ τὸ χῶμα, ἔνθεν δὲ καὶ ἔνθεν²¹ αὐτοῦ ἀρξάμενοι ἀπὸ τοῦ βραχέος²² τείχους ἐκ τοῦ ἐντός²³ μηνοειδὲς²⁴ ἐς τὴν πόλιν ἐσωκοδόμουν, ὅπως, εἰ τὸ μέγα τεῖχος ἀλίσκοιτο, τοῦτ' ἀντέχει, καὶ δέοι τοὺς ἐναντίους αὖθις πρὸς αὐτὸ χοῦν καὶ προχωροῦντας ἔσω διπλάσιόν τε πόνον ἔχειν καὶ ἐν

---

¹ ξύνδεσμος	verbinding
² ὑψηλός	hoog
³ προκαλύμμα τό	dekkleed
⁴ δέρσεις ἢ	huid
⁵ διφθέρα ἢ	leer
⁶ πυρφόρος	vuurdragend
⁷ σχολαῖος	langzaam
⁸ διαιρέω	openen
⁹ τارسός ὁ	horde van riet
¹⁰ πηλός ὁ	leem
¹¹ ἐνίλλω	drukken
¹² φορέομαι	meegesleept worden
¹³ ἀποκλήω	afsluiten
¹⁴ ἐπέχω	tegenhouden
¹⁵ ὑπόνομος ὁ	onderaardse gang
¹⁶ συντεκμαίρομαι	de afstand berekenen
¹⁷ χοῦς ὁ	gestorte aarde
¹⁸ ἰζάνω	gaan zitten
¹⁹ κενόω	leeg maken
²⁰ οὐδ' οὕτω	desalniettemin
²¹ ἔνθεν καὶ ἔνθεν	van links en van rechts
²² βραχύς	kort, laag (niet verhoogd)
²³ τὸ ἐντός	de binnenkant
²⁴ μηνοειδής	halvemaanvormig

bouwden zij daarin stenen, terwijl ze die uit de huizen in de buurt haalden. [2.75.5] Zij werden met elkaar verbonden door het houtwerk opdat niet het bouwwerk, wanneer het hoogte bereikte, zwak was en het had als dekkleden huden en leer, zodat de arbeiders en het houtwerk noch door vuurpijlen getroffen werden noch in gevaar waren. [2.75.6] De hoogte van de muur verhief zich enorm en de wal daartegenover groeide niet trager. De Plataiers bedachten een volgend iets: zij openden de plek waar de wal de muur raakte en brachten de grond naar binnen.

[2.76.1] Omwalling en belegeringswerktuig

Toen de Peloponnesiërs dat door hadden gekregen, drukten ze leem in hordes riet en wierpen dat in het deel dat geopend was opdat het niet zoals de grond er doorheen stroomde en meegenomen werd. [2.76.2] Toen de mensen daar afgesloten werden, hielden ze dat wel tegen en groeven ze vanuit de stad een ondergrondse gang en nadat ze de afstand berekend hadden naar de plek onder de wal, sleepten ze weer de gestorte aarde naar zichzelf toe. En de mensen buiten hadden dat lange tijd niet door, zodat zij, hoewel zij aarde erop gooiden, minder opschoten, omdat aan de onderkant de aarde heimelijk werd afgevoerd en er gestorte aarde altijd weer daar kwam waar het weggehaald werd. [2.76.3] Omdat ze dan bang waren dat ze toch niet met hun geringe aantal konden stand houden tegen velen, bedachten ze nog dit daarbij: zij stopten hun arbeid aan het grote bouwwerk tegenover de aarden wal, maar zij bouwden, zowel links als rechts daarvan begonnen, vanaf het niet verhoogde deel van de muur aan de binnenkant een halve maanvormige muur de stad in, opdat die de vijanden tegen zou houden, als de grote muur genomen zou worden en de vijanden dan weer tegen die een wal moesten opwerpen en zij bij hun opmars de stad in dubbele inspanningen zouden moeten hebben en

ἀμφιβόλω¹ μᾶλλον γίνεσθαι. [2.76.4] ἅμα δὲ τῇ χώσει καὶ μηχανὰς προσῆγον οἱ Πελοποννήσιοι τῇ πόλει, μίαν μὲν ἢ τοῦ μεγάλου οἰκοδομήματος κατὰ τὸ χῶμα προσαχθεῖσα ἐπὶ μέγα² τε κατέσεισε καὶ τοὺς Πλαταιᾶς ἐφόβησεν, ἄλλας δὲ ἄλλη τοῦ τείχους, ἃς βρόχους³ τε περιβάλλοντες ἀνέκλων⁴ οἱ Πλαταιῆς, καὶ δοκοὺς⁵ μεγάλας ἀρτήσαντες⁶ ἀλύσει⁷ μακραῖς σιδηραῖς ἀπὸ τῆς τομῆς⁸ ἐκατέρωθεν ἀπὸ κεραιῶν⁹ δύο ἐπικεκλιμένων¹⁰ καὶ ὑπερτείνουσῶν¹¹ ὑπὲρ τοῦ τείχους ἀνεγκύσαντες ἐγκαρσίας¹², ὅποτε προσπεσεῖσθαι πη μέλλοι ἢ μηχανή, ἀφίεσαν τὴν δοκὸν χαλαραῖς¹³ ταῖς ἀλύσει καὶ οὐ διὰ χειρὸς ἔχοντες, ἢ δὲ ῥύμη¹⁴ ἐμπίπτουσα ἀπεκαύλιζε¹⁵ τὸ προὔχον τῆς ἐμβολῆς¹⁶.

[2.77.1] Brandstichting

Μετὰ δὲ τοῦτο οἱ Πελοποννήσιοι, ὡς αἶ τε μηχαναὶ οὐδὲν ὠφέλουν καὶ τῷ χῶματι τὸ ἀντιτείχισμα ἐγίνετο, νομίσαντες ἄπορον εἶναι ἀπὸ τῶν παρόντων δεινῶν ἐλεῖν τὴν πόλιν πρὸς τὴν περιτείχισιν¹⁷ παρεσκευάζοντο. [2.77.2] πρότερον δὲ πυρὶ ἔδοξεν αὐτοῖς πειρᾶσαι εἰ δύναιτο πνεύματος γενομένου ἐπιφλέξαι¹⁸ τὴν πόλιν οὔσαν οὐ μεγάλην· πᾶσαν γὰρ δὴ ιδέαν ἐπενόουν, εἴ πως σφίσις ἄνευ δαπάνης καὶ πολιορκίας προσαχθεῖη. [2.77.3] φοροῦντες δὲ ὕλης φακέλους¹⁹ παρέβαλον ἀπὸ τοῦ χῶματος ἐς τὸ μεταξὺ πρῶτον τοῦ τείχους καὶ τῆς προσχώσεως, ταχὺ δὲ πλήρους γενομένου διὰ πολυχειρίαν ἐπιπαρένησαν²⁰ καὶ τῆς ἄλλης πόλεως ὅσον ἐδύναντο ἀπὸ τοῦ μετεώρου²¹

¹ ἀμφίβολος van beide kanten aangevallen, onzeker

² *anakolouth: de gen. τοῦ μεγάλου οἰκοδομήματος blijft eigenlijk hangen; je zou het kunnen plaatsen na ἐπὶ μέγα, maar dan zou μέγα overbodig zijn door het tweevoudige gebruik; aan de andere kant ontbreekt het object bij κατέσεισε dat uit ἐπὶ μέγα gehaald moet worden; vul aan bij ἐπὶ μέγα μέρος + gen.; hieruit moet je het object μέγα μέρος halen voor κατέσεισε*

³ βρόχος ὁ strik

⁴ ἀνακλάω omhoog, achterover trekken

⁵ δοκός ἢ balk

⁶ ἀρτάω bevestigen

⁷ ἄλυσις ἢ ketting

⁸ τομή ἢ einde

⁹ κεραία ἢ ra, paal

¹⁰ ἐπικλίνομαι tegen/op iets leunen (op de muur)

¹¹ ὑπερτείνω zich uitstrekken, uitsteken

¹² ἐγκάρσιος schuin, dwars

¹³ χαλαρός los, slap

¹⁴ ῥύμη ἢ aandrang, vaart

¹⁵ ἀποκαυλίζω afbreken

¹⁶ ἐμβολή ἢ ram

¹⁷ περιτείχισις ἢ omwalling

¹⁸ ἐπιφλέγω in brand steken

¹⁹ φάκελος ὁ bundel

²⁰ ἐπιπαρένω daarbij nog eens opstapelen

²¹ μετέωρον τό het zich hoog boven de grond bevindende

meer in een positie moesten geraken, waarbij ze van links en rechts beschoten zouden worden. [2.76.4] Tegelijkertijd met het storten van de grond voerden de Peloponnesiërs belegeringsmachines aan naar de stad, één machine die over de aarden wal naar het hoge bouwwerk werd gebracht en een groot deel daarvan deed wankelen en de Plataiers bang maakte, andere belegeringswerktuigen naar verschillende delen van de muur, waaromheen de Plataiers strikken wierpen en die telkens omhoog trokken en zij maakten grote balken vast met lange ijzeren kettingen aan beide zijden aan het uiteinde aan palen die op de muur lagen en er bovenuit staken; die balken trokken ze schuin omhoog en wanneer het belegeringswerktuig op het punt stond ergens tegenaan te stoten, lieten ze die balk gaan door de kettingen los te laten en ze niet in de hand te houden en door met een vaart er tegenaan te botsen sloeg die balk het uitstekende deel van de ram eraf.

[2.77.1] Brandstichting

Daarna, toen de belegeringsmachines hiets hielpen en er tegenover de wal een versterkende muur kwam, meenden de Peloponnesiërs dat het onmogelijk was op grond van de gevaren van dat moment de stad in te nemen en ze bereidden een omwalling voor. [2.77.2] Maar eerst besloten ze het met vuur te proberen of zij in staat waren, wanneer er wind was gekomen, de stad in brand te steken, omdat die niet groot was. Ze bedachten dan namelijk ieder idee om te zien of Plataia zonder uitgaven en belegering aan hun kant gebracht zou worden. [2.77.3] Ze haalden bundels hout en wierpen die eerst vanaf de wal in het midden tussen de muur en de wal en al snel daarna, toen dat vol was doordat velen hielpen, stapelden ze dat ook nog eens op over zo'n groot gebied van de rest van stad als zij vanaf hun hoge positie konden bereiken.

πλεῖστον ἐπισχεῖν¹, ἐμβαλόντες δὲ πῦρ ξὺν θειῶ² καὶ πίσση ἤψαν τὴν ὕλην. [2.77.4] καὶ ἐγένετο φλόξ³ τοσαύτη ὅσην οὐδεὶς πω ἔς γε ἐκεῖνον τὸν χρόνον χειροποίητον εἶδεν· ἤδη γὰρ ἐν ὄρεσιν ὕλη τριφθειῖσα⁴ ὑπ’ ἀνέμων πρὸς αὐτὴν ἀπὸ ταύτομάτου πῦρ καὶ φλόγα ἀπ’ αὐτοῦ⁵ ἀνῆκεν. [2.77.5] τοῦτο δὲ μέγα τε ἦν καὶ τοὺς Πλαταιᾶς τᾶλλα διαφυγόντας ἐλαχίστου ἐδέησε⁶ διαφθεῖραι· ἐντὸς γὰρ πολλοῦ χωρίου τῆς πόλεως οὐκ ἦν πελάσαι⁷, πνεῦμά τε εἰ ἐπεγένετο αὐτῇ ἐπίφορον⁸, ὅπερ καὶ ἤλπιζον οἱ ἐναντίοι, οὐκ ἂν διέφυγον. [2.77.6] νῦν δὲ καὶ τότε λέγεται ξυμβῆναι, ὕδωρ [ἐξ οὐρανοῦ] πολὺ καὶ βροντὰς γενομένας σβέσαι τὴν φλόγα καὶ οὕτω παυσθῆναι τὸν κίνδυνον.

[2.78.1] Een ringmuur

Οἱ δὲ Πελοποννήσιοι ἐπειδὴ καὶ τούτου διήμαρτον⁹, μέρος μὲν τι καταλιπόντες τοῦ στρατοῦ, τὸ δὲ πλεόν ἀφέντες περιετείχιζον τὴν πόλιν κύκλῳ, διελόμενοι κατὰ πόλεις τὸ χωρίον· τάφρος¹⁰ δὲ ἐντός¹¹ τε ἦν καὶ ἔξωθεν ἐξ ἧς ἐπλινθεύσαντο¹². [2.78.2] καὶ ἐπειδὴ πᾶν ἐξείργαστο περὶ ἀρκτούρου ἐπιτολάς¹³, καταλιπόντες φυλακὰς τοῦ ἡμίσεος τείχους (τὸ δὲ ἡμισυ Βοιωτοὶ ἐφύλασσαν) ἀνεχώρησαν τῷ στρατῷ καὶ διελύθησαν κατὰ πόλεις. [2.78.3] Πλαταιῆς δὲ παῖδας μὲν καὶ γυναῖκας καὶ τοὺς πρεσβυτάτους τε καὶ πλῆθος τὸ ἀχρεῖον τῶν ἀνθρώπων πρότερον ἐκκεκομισμένοι ἦσαν ἐς τὰς Ἀθήνας, αὐτοὶ δὲ ἐπολιορκοῦντο ἐγκαταλελειμμένοι τετρακόσιοι, Ἀθηναίων δὲ ὀγδοήκοντα, γυναῖκες δὲ δέκα καὶ ἑκατὸν σιτοποιοί. [2.78.4] τοσοῦτοι ἦσαν οἱ ξύμπαντες ὅτε ἐς τὴν πολιορκίαν καθίσταντο, καὶ ἄλλος οὐδεὶς ἦν ἐν τῷ τείχει οὔτε δοῦλος οὔτ’ ἐλεύθερος. τοιαύτη μὲν ἡ Πλαταιῶν πολιορκία κατεσκευάσθη¹⁴.

[2.79.1] Strijd zonder succes bij Spartolos

Τοῦ δ’ αὐτοῦ θέρους καὶ ἅμα τῇ τῶν Πλαταιῶν ἐπιστρατεία Ἀθηναῖοι δισχιλίους ὀπλίταις ἑαυτῶν καὶ ἵππεῦσι διακοσίους ἐπεστράτευσαν ἐπὶ

---

¹ ἐπέχω	aanvallen, bedekken, beslaan
² θεῖον τό	zwavel
³ φλόξ ἢ	vlam, vuur
⁴ τρίβω	wrijven; <i>wind en vuur worden in het Grieks met elkaar geassocieerd, vgl πρήθω – blazen, aansteken</i>
⁵ ἀπ’ αὐτοῦ:	<i>overbodige toevoeging die de tekst onduidelijker maakt; geïnterpoleerd? Slaat het op het vuur?</i>
⁶ δέω ἐλαχίστου	zeer weinig er vanaf zijn
⁷ πελάζω	naderen
⁸ ἐπίφορος	gunstig
⁹ διαμαρτάνω	missen, niet bereiken, geen succes hebben met
¹⁰ τάφρος ἢ	gracht
¹¹ sc. tussen de wal en de stadsmuur	
¹² πλινθεύω	tot baksteen verwerken
¹³ ἀρκτούρου ἐπιτολαί	de opkomst van de Grote Beer, 18 september
¹⁴ κατασκευάζω	tot stand brengen

En door daar vuur in te gooien met zwavel en pek staken ze het hout aan. [2.77.4] Er ontstond zo'n groot vuur als nog niemand tot die tijd met de hand aangestoken had gezien. Want wel al had hout in de bergen door de wrijving van de winden vanuit het niets zichzelf in vlam en vuur gezet. [2.77.5] Dat vuur was groot en terwijl de Plataiers de rest ontvlucht waren, scheelde het zeer weinig of het vuur had hen gedood. Want een groot deel van de stad kon men niet benaderen en als er gunstige wind die kant op opgestoken was, juist wat ook de vijanden hoopten, zouden zij niet ontsnapt zijn. [2.77.6] Maar nu zegt men dat ook het volgende geschied is: het zou gedoofd zijn doordat er veel water uit de hemel kwam en het gedonderd heeft en zo zou het gevaar beëindigd zijn.

[2.78.1] Een ringmuur

Toen de Peloponnesiërs ook daarmee geen succes hadden, lieten ze een deel van het leger achter en lieten ze het grootste deel gaan. Ze ommuurden de stad met een ringmuur, nadat ze het gebied over de steden verdeeld hadden. Er was een gracht binnen en buiten de muur (de aarde uit de gracht hadden ze verwerkt tot bakstenen). [2.78.2] En toen de muur helemaal af was rond 18 september, lieten ze wachters achter voor de helft van de muur (de Boiotiërs bewaakten de andere helft) en keerden ze met het leger terug en gingen ze per stad uiteen. [2.78.3] De Plataiers hadden van tevoren kinderen en vrouwen en de oudsten en een grote groep onbruikbare mensen weggebracht naar Athene en zichzelf waren met 400 man achtergebleven en werden belegerd en daarnaast waren 80 Atheners en 110 vrouwen om eten te maken. [2.78.4] Allen bij elkaar waren zoveel toen zij belegerd werden en er was geen ander, noch een slaaf noch een vrije, binnen de muur. De belegering van de Plataiers werd zo uitgevoerd.

[2.79.1] Strijd zonder succes bij Spartolos

Dezelfde zomer tegelijk met de veldtocht tegen de Plataiers trokken de Atheners met 2000 hoplieten van henzelf en 200 ruiters te velde tegen

Χαλκιδέας τοὺς ἐπὶ Θράκης καὶ Βοττιαίους ἀκμάζοντος¹ τοῦ σίτου· ἐστρατήγει δὲ Ξενοφῶν ὁ Εὐριπίδου τρίτος αὐτός. [2.79.2] ἐλθόντες δὲ ὑπὸ Σπάρτων² τὴν Βοττικὴν τὸν σῖτον διέφθειραν. ἐδόκει δὲ καὶ προσχωρήσειν³ ἡ πόλις ὑπὸ τινων ἔνδοθεν πρασόντων. προσπεμφάντων δὲ ἐς Ὀλυνθον τῶν οὐ ταῦτὰ βουλομένων ὀπλιτῶν τε ἦλθον καὶ στρατιὰ ἐς φυλακὴν· ἧς ἐπεξεληθούσης ἐκ τῆς Σπαρτώλου ἐς μάχην καθίστανται οἱ Ἀθηναῖοι ὑπ' αὐτῆ τῆ πόλει. [2.79.3] καὶ οἱ μὲν ὀπλιτῶν τῶν Χαλκιδέων καὶ ἐπικούροί τινες μετ' αὐτῶν νικῶνται ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων καὶ ἀναχωροῦσιν ἐς τὴν Σπάρτων, οἱ δὲ ἱππῆς τῶν Χαλκιδέων καὶ ψιλοὶ⁴ νικῶσι τοὺς τῶν Ἀθηναίων ἱππέας καὶ ψιλοὺς· [2.79.4] εἶχον δὲ τινὰς οὐ πολλοὺς πελταστὰς⁵ ἐκ τῆς Κρουσίδος⁶ γῆς καλουμένης. ἄρτι⁷ δὲ τῆς μάχης γεγεννημένης ἐπιβοηθοῦσιν ἄλλοι πελτασταὶ ἐκ τῆς Ὀλύνθου. [2.79.5] καὶ οἱ ἐκ τῆς Σπαρτώλου ψιλοὶ ὡς εἶδον, θαρσῆσαντες τοῖς τε προσγιγνομένοις καὶ ὅτι πρότερον οὐχ ἦσσηντο, ἐπιτίθενται⁸ αὐτοῖς μετὰ τῶν Χαλκιδέων ἱπέων καὶ τῶν προσβοηθησάντων τοῖς Ἀθηναίοις· καὶ ἀναχωροῦσι⁹ πρὸς τὰς δύο τάξεις¹⁰ ἃς κατέλιπον παρὰ τοῖς σκευοφόροις¹¹. [2.79.6] καὶ ὅποτε μὲν ἐπίοιεν οἱ Ἀθηναῖοι, ἐνεδίδοσαν, ἀναχωροῦσι δ' ἐνέκειντο¹² καὶ ἐσηκόντιζον¹³. οἱ τε ἱππῆς τῶν Χαλκιδέων προσιπτεύοντες ἢ δοκοίη προσέβαλλον, καὶ οὐχ ἦκιστα¹⁴ φοβήσαντες ἔτρεψαν τοὺς Ἀθηναίους καὶ ἐπεδίωξαν ἐπὶ πολὺ. [2.79.7] καὶ οἱ μὲν Ἀθηναῖοι ἐς τὴν Ποτειδαίαν καταφεύγουσι, καὶ ὕστερον τοὺς νεκροὺς ὑποσπόνδους κομισάμενοι ἐς τὰς Ἀθήνας ἀναχωροῦσι τῷ περιόντι τοῦ στρατοῦ· ἀπέθανον δὲ αὐτῶν τριάκοντα καὶ τετρακόσιοι καὶ οἱ στρατηγοὶ πάντες. οἱ δὲ Χαλκιδῆς καὶ Βοττιαῖοι τροπαῖόν τε ἔστησαν καὶ τοὺς νεκροὺς τοὺς αὐτῶν ἀνελόμενοι διελύθησαν κατὰ πόλεις.

---

¹ ἀκμάζω   rijp zijn
² *stad van Olynthos, tussen Olynthos en Apollonia*
³ προσχωρέω   zich overgeven
⁴ ψιλός   lichtgewapend
⁵ πελταστής ὁ   peltast, een lichtgewapende met een klein schild (een peltè)
⁶ *Het Krousisch gebied lag aan de Thermaïsche golf.*
⁷ ἄρτι   nu juist, dadelijk
⁸ ἐπιτίθεμαι + *dat.*   aanvallen
⁹ ἀναχωρέω   zich terugtrekken
¹⁰ τάξις ἢ   gelid
¹¹ τὰ σκευοφόρα   de tros
¹² ἔγκειμαι + *dat.*   aandringen
¹³ εἰσακοντίζω   speren werpen naar
¹⁴ ἦκιστα   zeer weinig

de Chalkidiërs op Thracië en de Bottiaiers, toen het graan rijp was. Commandant was Xenophon de zoon van Euripides naast twee andere. [2.79.2] Toen zij tot aan de voet van het Bottische Spartolos gekomen waren, vernietigden zij het graan. En ook scheen de stad zich bij hen aan te sluiten door het werk van enkelen van binnenuit. Toen degenen die niet datzelfde wilden, gezanten naar Olynthos hadden gestuurd, kwamen er hoplieten en een leger ter bewaking. Toen dat leger uit Spartolos gekomen was, stelden de Atheners zich juist aan de voet van de stad op om te strijden. [2.79.3] En de hoplieten van de Chalkidiërs en enkele bondgenoten met hen werden overwonnen door de Atheners en keerden terug naar Spartolos, maar de ruiters van de Chalkidiërs en lichtgewapenden overwonnen de ruiters van de Atheners en hun lichtgewapenden. [2.79.4] Ze hadden enkele peltasten, niet veel, uit het zogeheten Krousische land. De strijd was nog niet losgebarsten, of andere peltasten uit Olynthos kwamen te hulp. [2.79.5] Toen de lichtgewapenden uit Spartolos hen hadden gezien, vielen zij onmiddellijk, omdat ze bemoedigd waren door de nieuwe manschappen en omdat ze daarvoor niet verloren, met de Chalkidische ruiters en degenen die te hulp gekomen waren, de Atheners aan. En de Atheners trokken zich terug naar de twee gelederen, die zij bij de tros hadden achtergelaten. [2.79.6] En wanneer de Atheners een aanval deden, weken zij en wanneer die zich terugtrokken, drongen zij bij de Atheners aan en wierpen zij speren naar hen. De ruiters der Chalkidiërs reden op hen af waar het hun goed toescheen en bestookten hen. Zij joegen de Atheners zeer grote angst aan, deden hen keren en achtervolgden hen over een grote afstand. [2.79.7] De Atheners vluchtten Poteidaia in en later haalden zij onder een wapenstilstand de doden op en gingen zij met het restant van het leger terug naar Athene. Van hen waren 430 gesneuveld en alle veldheren. De Chalkidiërs en Bottiaiers richtten een zegeteken op en na hun doden opgenomen te hebben, gingen ze verspreid over hun steden uiteen.

[2.80.1] De Peloponnesiërs met een vloot naar Akarnania

Τοῦ δ' αὐτοῦ θέρους, οὐ πολλῶ ὕστερον τούτων, Ἀμπρακιῶται¹ καὶ Χάονες² βουλόμενοι Ἀκαρνανίαν τὴν πᾶσαν καταστρέψασθαι καὶ Ἀθηναίων ἀποστῆσαι πείθουσι Λακεδαιμονίους ναυτικόν τε παρασκευάσασθαι ἐκ τῆς ξυμμαχίδος³ καὶ ὀπλίτας χιλίους πέμψαι ἐπ' Ἀκαρνανίαν, λέγοντες ὅτι, ἦν ναυσὶ καὶ πεζῶ ἅμα μετὰ σφῶν ἔλθωσιν, ἀδυνάτων ὄντων ξυμβοηθεῖν τῶν ἀπὸ⁴ θαλάσσης Ἀκαρνάνων ῥαδίως Ἀκαρνανίαν σχόντες καὶ τῆς Ζακύνθου καὶ Κεφαλληνίας κρατήσουσι, καὶ ὁ περίπλους οὐκέτι ἔσοιτο Ἀθηναίοις ὁμοίως περὶ Πελοπόννησον· ἐλπίδα δ' εἶναι καὶ Ναύπακτον λαβεῖν. [2.80.2] οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι πεισθέντες Κνημον μὲν ναύαρχον ἔτι ὄντα καὶ τοὺς ὀπλίτας ἐπὶ ναυσὶν ὀλίγαις εὐθύς πέμπουσι, τῶ δὲ ναυτικῶ περιήγγειλαν⁵ παρασκευασαμένω ὡς τάχιστα πλεῖν ἐς Λευκάδα. [2.80.3] ἦσαν δὲ Κορίνθιοι ξυμπροθυμούμενοι⁶ μάλιστα τοῖς Ἀμπρακιώταις ἀποίκους οὓσιν. καὶ τὸ μὲν ναυτικόν ἔκ τε Κορίνθου καὶ Σικυῶνος καὶ τῶν ταύτη χωρίων ἐν παρασκευῇ ἦν, τὸ δ' ἐκ Λευκάδος καὶ Ἀνακτορίου καὶ Ἀμπρακίας πρότερον ἀφικόμενον ἐν Λευκάδι περιέμενον. [2.80.4] Κνημος δὲ καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ χίλιοι ὀπλίται ἐπειδὴ ἐπεραιώθησαν⁷ λαθόντες Φορμίωνα, ὃς ἦρχε τῶν εἴκοσι νεῶν τῶν Ἀττικῶν αἱ περὶ Ναύπακτον ἐφρούρου⁸, εὐθύς παρεσκευάζοντο τὴν κατὰ γῆν στρατείαν. [2.80.5] καὶ αὐτῶ παρῆσαν Ἑλλήνων μὲν Ἀμπρακιῶται καὶ Λευκάδιοι καὶ Ἀνακτόριοι καὶ οὓς αὐτὸς ἔχων ἦλθε χίλιοι Πελοποννησίων, βάρβαροι δὲ Χάονες χίλιοι ἀβασίλευτοι, ὧν ἠγοῦντο ἐπετησίω⁹ προστατεία¹⁰ ἐκ τοῦ ἀρχικοῦ γένους Φώτιος καὶ Νικάνωρ. ξυνεστρατεύοντο δὲ μετὰ Χαόνων καὶ Θεσπρωτοῖ ἀβασίλευτοι. [2.80.6] Μολοσσοὺς δὲ ἦγε καὶ Ἀτιντᾶνας¹¹ Σαβύλινθος ἐπίτροπος¹² ὦν Θάρυπος τοῦ βασιλέως ἔτι παιδὸς ὄντος, καὶ Παραυαίου¹³ Ὅροιδος βασιλεύων. Ὅρέσται δὲ χίλιοι, ὧν ἐβασίλευεν Ἀντίοχος, μετὰ Παραυαίων ξυνεστρατεύοντο Ὅροίδω Ἀντιόχου ἐπιτρέψαντος.

¹ Zij hadden in de herfst van 430 met de Chaones en andere barbaarse stammen een aanval op Argos gedaan.

² waarschijnlijk een restant van de Pelasgen, waardoor ze soms als Grieken beschouwd werden

³ συμμαχίς, -ιδος = τὸ συμμαχικόν: het geallieerde leger

⁴ ἀπὸ + gen.   aan

⁵ περιηγέλλω   bevelen

⁶ συμπροθυμέομαι   meehelpen

⁷ περαιόομαι   oversteken

⁸ φρουρέω   de wacht houden

⁹ ἐπετήσιος   het hele jaar door

¹⁰ προστατεία ἢ   leiding

¹¹ de Atintanen, bij de rivier de Aous; een oude stam die woonde in het grensgebied tussen Epirus en Illyrië, in een binnenland dat Atintania heette. Ze zijn beschreven als ofwel een Epirote stam die behoorde tot de noordwestelijke Griekse groep, of als een Illyrische stam. Ze waren af en toe ondergeschikt aan de Molossers.

¹² ἐπίτροπος   voogd

¹³ een volk in de bergen tussen Macedonia en Epiros

[2.80.1] De Peloponnesiërs met een vloot naar Akarnania

Diezelfde zomer, niet lang daarna wilden de Amprakioten en de Chaones geheel Akarnania onderwerpen en afvallig doen worden van de Atheners; daarom overreedden zij de Lakedaimoniërs een vloot gereed te maken uit het geallieerde leger en 1000 hoplieten naar Akarnania te sturen; zij zeiden daarbij: als zij met schepen en voetleger tegelijk met hen zouden komen, zouden zij gemakkelijk Akarnania in handen krijgen, omdat dan de Akarnaniërs aan de zee niet te hulp zouden kunnen komen en daarna zouden zij Zakunthos en Kefallenia in bezit krijgen en de Atheners zouden niet meer op dezelfde wijze rond de Peloponnesos varen; er zou ook hoop zijn Naupaktos in te nemen. [2.80.2] Toen de Lakedaimoniërs overreed waren, stuurden zij onmiddellijk Knemos die nog¹ admiraal was en de hoplieten op een paar schepen en zij bevalen de vloot om na zich gereed gemaakt te hebben zo snel mogelijk naar Leukas te varen. [2.80.3] De Korinthiërs hielpen vooral de Amprakioten mee, omdat ze hun kolonisten waren. En de vloten vanuit Korinthe en Sikuon en van de steden in die contreien waren in voorbereiding en die van Leukas en van Anaktorion en Amprakia waren er al eerder en wachtten op Leukas. [2.80.4] Toen Knemos en de duizend hoplieten met hem overgestoken waren zonder dat Phormioon, die de commandant van de twintig Attische schepen was die rond Naupaktos de wacht hielden, het gemerkt had, brachten ze onmiddellijk het leger op het land in gereedheid. [2.80.5] Knemos werd bijgestaan door enerzijds de volgende Grieken: Amprakioten, Anaktoriërs en de duizend Peloponnesiërs waarmee hijzelf gekomen was, en door anderzijds de volgende barbaren: duizend Chaoniërs zonder koning die het hele jaar door onder leiding stonden van Phootios en Nikanoor uit een oud geslacht en daarnaast ook Thesproten zonder koning. [2.80.6] Molossiërs en Atintanen werden aangevoerd door Sabulinthos, die de voogd was van de koning Tharups die nog een kind was en Parauaiërs werden aangevoerd door Oroidos die hun koning was. Duizend Oresten van wie Antiochos de koning was, trokken samen met Parauaiërs met Oroidos te velde; Antiochos had hen hem toevertrouwd.

---

¹ Blijkbaar liep zijn ambtsperiode ten einde.

[2.80.7] ἔπεμψε δὲ καὶ Περδίκκας κρύφα τῶν Ἀθηναίων χιλίους Μακεδόνων, οἳ ὕστερον ἦλθον. [2.80.8] τοῦτω τῷ στρατῷ ἐπορεύετο Κνήμος οὐ περιμείνας τὸ ἀπὸ Κορίνθου ναυτικόν, καὶ διὰ τῆς Ἀργείας ἰόντες Λιμναίαν¹, κώμην ἀτείχιστον, ἐπόρθησαν. ἀφικνοῦνται τε ἐπὶ Στράτον, πόλιν μεγίστην τῆς Ἀκαρνανίας, νομίζοντες, εἰ ταύτην πρώτην λάβοιεν, ῥαδίως σφίσι τᾶλλα προσχωρήσειν.

[2.81.1] Het verzet van de Akarnaniërs

Ἀκαρναῖνες δὲ αἰσθόμενοι κατὰ τε γῆν πολλὴν στρατιὰν ἐσβεβληκυῖαν ἔκ τε θαλάσσης ναυσὶν ἅμα τοὺς πολεμίους παρεσομένους, οὔτε ξυνεβοήθουν ἐφύλασσόν τε τὰ αὐτῶν ἕκαστοι, παρά τε Φορμίωνα ἔπεμπον κελεύοντες ἀμύνειν· ὁ δὲ ἀδύνατος ἔφη εἶναι ναυτικοῦ ἐκ Κορίνθου μέλλοντος ἐκπλεῖν Ναύπακτον ἐρήμην ἀπολιπεῖν. [2.81.2] οἳ δὲ Πελοποννήσιοι καὶ οἳ ξύμμαχοι τρία τέλη² ποιήσαντες σφῶν αὐτῶν ἐχώρουν πρὸς τὴν τῶν Στρατίων πόλιν, ὅπως ἐγγύς στρατοπεδευσάμενοι, εἰ μὴ λόγοις πείθοιεν, ἔργῳ πειρῶντο τοῦ τείχους. [2.81.3] καὶ μέσον μὲν ἔχοντες προσῆσαν Χάονες καὶ οἳ ἄλλοι βάρβαροι, ἐκ δεξιᾶς δ' αὐτῶν Λευκάδιοι καὶ Ἀνακτόριοι καὶ οἳ μετὰ τούτων, ἐν ἀριστερᾷ δὲ Κνήμος καὶ οἳ Πελοποννήσιοι καὶ Ἀμπρακιῶται· διεῖχον³ δὲ πολὺ ἀπ' ἀλλήλων καὶ ἔστιν ὅτε⁴ οὐδὲ ἐωρῶντο. [2.81.4] καὶ οἳ μὲν Ἕλληνες τεταγμένοι τε προσῆσαν καὶ διὰ φυλακῆς ἔχοντες⁵, ἕως ἐστρατοπεδεύσαντο ἐν ἐπιτηδείῳ⁶· οἳ δὲ Χάονες σφίσι τε αὐτοῖς πιστεύοντες καὶ ἀξιούμενοι ὑπὸ τῶν ἐκείνη ἠπειρωτῶν⁷ μαχιμώτατοι εἶναι οὔτε ἐπέσχον⁸ τὸ στρατόπεδον καταλαβεῖν, χωρήσαντές τε ῥύμη μετὰ τῶν ἄλλων βαρβάρων ἐνόμισαν αὐτοβοεῖ⁹ ἂν τὴν πόλιν ἐλεῖν καὶ αὐτῶν τὸ ἔργον γενέσθαι. [2.81.5] γνόντες δ' αὐτοὺς οἳ Στράτιοι ἔτι προσιόντας καὶ ἠγησάμενοι, μεμονωμένων¹⁰ εἰ κρατήσειαν, οὐκ ἂν ἔτι σφίσι τοὺς Ἕλληνας ὁμοίως προσελθεῖν,

¹ *op de grens van Akarnania en Aetolia*

² τέλος τό afdeling

³ διέχω gescheiden zijn

⁴ ἔστιν ὅτε er zijn momenten dat/waarop, soms

⁵ διὰ φυλακῆς ἔχω op hun hoede zijn

⁶ ἐπιτήδειος geschikt

⁷ ἠπειρώτης ὁ vastelander

⁸ ἐπέχω van plan zijn

⁹ αὐτοβοεῖ zonder slag of stoot, onmiddellijk

¹⁰ μονόω isoleren

[2.80.7] Ook Perdikkas zond buiten medeweten van de Atheners duizend Macedoniërs, die later kwamen. [2.80.8] Met dat leger trok Knemos op zonder op de vloot uit Korinthe gewacht te hebben. Op hun weg door het Argivische land plunderden ze Limnaia, een niet ommuurd dorp. Ze bereikten Stratos, de grootste stad van Akarnania; ze dachten dat de rest van Akarnania zich gemakkelijk bij hen zou aansluiten, als zij die stad als eerste zouden innemen.

[2.81.1] Het verzet van de Akarnaniërs

Toen de Akarnaniërs bemerkten hadden dat er op land een leger binnengevallen was en dat de vijanden van zee met schepen zouden opdagen, kwamen ze niet te hulp en bewaakten ze ieder hun eigen gebied en zonden ze gezanten naar Phormioon met het dringende verzoek te helpen. Maar hij zei niet in staat te zijn Naupaktos onbewaakt achter te laten, terwijl een vloot uit Korinthe op het punt stond uit te varen. [2.81.2] De Peloponnesiërs en hun bondgenoten deelden zichzelf op in drie afdelingen en gingen naar de stad der Stratiërs om na hun kamp dichtbij opgeslagen te hebben, als zij hen niet met woorden zouden overhalen, de muur metterdaad te beproeven. [2.81.3] En in het centrum naderden de Chaones en de rest van de niet-Grieken en rechts van hen de Leukadiërs en Anaktoriërs en degenen met hen en aan de linker Knemos en de Peloponnesiërs en Amprakioten. Ze stonden ver van elkaar af en soms zagen ze zelfs elkaar niet. [2.81.4] En de Grieken naderden in formatie en terwijl ze op hun hoede waren, totdat ze op een geschikte plek hun kamp hadden opgeslagen. De Chaones waren uit zelfvertrouwen en omdat de vastelanders daar dachten dat ze de meest strijdvaardigen waren, niet van plan hun kamp op te slaan, maar ze dachten dat zij, als zij met de niet-Grieken met een aanval op de stad zouden zijn afgegaan, die stad wel onmiddellijk zouden innemen en dat die daad dan wel op hun conto zou komen te staan. [2.81.5] Toen de Stratiërs vernomen hadden dat zij naderden en dachten dat de Grieken hen wel niet meer onveranderd zouden aanvallen, als zij hen in hun geïsoleerde positie zouden overheersen, bezetten ze van tevoren

προλοχίζουσι¹ δὴ τὰ περὶ τὴν πόλιν ἐνέδραις², καὶ ἐπειδὴ ἐγγύς ἦσαν, ἕκ τε τῆς πόλεως ὁμόσε χωρήσαντες καὶ ἐκ τῶν ἐνεδρῶν προσπίπτουσιν. [2.81.6] καὶ ἐς φόβον καταστάντων διαφθείρονται τε πολλοὶ τῶν Χαόνων, καὶ οἱ ἄλλοι βάρβαροι ὡς εἶδον αὐτοὺς ἐνδόντας, οὐκέτι ὑπέμειναν, ἀλλ' ἐς φυγὴν κατέστησαν. [2.81.7] τῶν δὲ Ἑλληνικῶν στρατοπέδων οὐδέτερον ἦσθετο τῆς μάχης διὰ τὸ πολὺ προελθεῖν αὐτοὺς καὶ στρατόπεδον οἰηθῆναι³ καταληψομένους ἐπείγεσθαι⁴. [2.81.8] ἐπεὶ δ' ἐνέκειντο⁵ φεύγοντες οἱ βάρβαροι, ἀνελάμβανόν τε αὐτοὺς καὶ ξυναγαγόντες τὰ στρατόπεδα ἠσύχαζον αὐτοῦ τὴν ἡμέραν, ἐς χεῖρας μὲν οὐκ ἰόντων σφίσι τῶν Στρατίων διὰ τὸ μήπω τοὺς ἄλλους Ἀκαρνᾶνας ξυμβεβοηθήκεναι, ἄπωθεν δὲ σφενδονώντων⁶ καὶ ἐς ἀπορίαν καθιστάντων· οὐ γὰρ ἦν ἄνευ ὀπλων κινηθῆναι. δοκοῦσι δὲ οἱ Ἀκαρνᾶνες κράτιστοι εἶναι τοῦτο ποιεῖν.

[2.82.1] De terugtocht van Knemos

ἐπειδὴ δὲ νύξ ἐγένετο, ἀναχωρήσας ὁ Κνήμος τῇ στρατιᾷ κατὰ τάχος ἐπὶ τὸν Ἄναπον ποταμόν, ὃς ἀπέχει σταδίου ὀγδοήκοντα Στράτου, τοὺς τε νεκροὺς κομίζεται τῇ ὑστεραίᾳ ὑποσπόνδους, καὶ Οἰνιαδῶν ξυμπαραγενομένων κατὰ φιλίαν ἀναχωρεῖ παρ' αὐτοὺς πρὶν τὴν ξυμβοήθειαν ἐλθεῖν. κάκεῖθεν ἐπ' οἴκου ἀπῆλθον ἕκαστοι. οἱ δὲ Στράτιοι τροπαῖον ἔστησαν τῆς μάχης τῆς πρὸς τοὺς βαρβάρους.

[2.83.1] Confrontatie met Phormioon

Τὸ δ' ἐκ τῆς Κορίνθου καὶ τῶν ἄλλων ξυμμάχων τῶν ἐκ τοῦ Κρισαίου κόλπου ναυτικόν, ὃ ἔδει παραγενέσθαι τῷ Κνήμῳ, ὅπως μὴ ξυμβοηθῶσιν οἱ ἀπὸ θαλάσσης ἄνω Ἀκαρνᾶνες, οὐ παραγίγνεται, ἀλλ' ἠναγκάσθησαν περὶ τὰς αὐτὰς ἡμέρας τῆς ἐν Στράτῳ μάχης ναυμαχῆσαι πρὸς Φορμίωνα καὶ τὰς εἴκοσι ναῦς τῶν Ἀθηναίων αἱ ἐφρούρου ἐν Ναυπάκτῳ. [2.83.2] ὁ γὰρ Φορμίων παραπλέοντας αὐτοὺς ἔξω τοῦ κόλπου ἐτήρει⁷, βουλόμενος ἐν τῇ εὐρυχωρίᾳ⁸ ἐπιθέσθαι.

---

¹ προλοχίζω	van tevoren met een hinderlaag bezetten
² ἐνέδρα ἢ	hinderlaag
³ <i>subject: de Grieken</i>	
⁴ ἐπείγομαι	zich haasten; <i>subject: de barbaren</i>
⁵ ἔγκειμαι	aandringen
⁶ σφενδονάω	slingeren, met de slinger werpen
⁷ τηρέω	op de loer liggen, op wacht liggen
⁸ εὐρυχωρία ἢ	ruim gebied

de gebieden rond de stad en toen ze dichtbij waren, kwamen ze hun vanuit de stad en de hinderlagen tegemoet en vielen ze hen aan. [2.81.6] Toen zij op de vlucht geslagen waren, werden vele Chaoniërs gedood en toen de rest van de niet-Grieken hadden gezien dat ze weken, hielden ze niet meer stand, maar sloegen ze op de vlucht. [2.81.7] Geen van beide Griekse legerkampen had lucht gekregen van de strijd doordat de Chaoniërs ver vooruit gegaan waren en doordat ze dachten dat de Chaoniërs haast hadden grond voor een kamp in te nemen. [2.81.8] Toen de niet-Grieken tijdens hun vlucht aandrongen, namen ze hen op en na de kampen verenigd te hebben hielden zij zich daar die dag rustig, doordat de Stratiërs niet met hen de strijd aangingen, omdat enerzijds de rest van de Atheners er nog niet was om te helpen en omdat aan de andere kant zij van verre met slingers slingerden en hen in een uitzichtsloze positie brachten. Want het was onmogelijk zonder wapens zich te bewegen. De Akarnaniërs schijnen de besten te zijn in het slingeren.

[2.82.1] De terugtocht van Knemos

Toen het nacht geworden was, keerde Knemos met zijn leger snel terug naar de rivier de Anapos, die 80 stadiën verwijderd is van Stratos en hij haalde de volgende dag de doden op onder een wapenstilstand en toen Oiniadiërs uit vriendschap zich bij hem hadden gevoegd, trok hij zich terug naar hen voordat de hulp van de Akarnaniërs gekomen was. Vandaar gingen ze ieder weg naar huis. De Stratiërs richtten een zegeteken op voor het gevecht met de niet-Grieken.

[2.83.1] Confrontatie met Phormioon

De vloot uit Korinthe en van de andere bondgenoten uit de Krisaïsche golf, die Knemos moest bijstaan om te voorkomen dat de Akarnaniërs aan de zee gezamenlijk landinwaarts te hulp zouden komen, verscheen niet, maar zij werden rond dezelfde dagen van de strijd bij Stratos gedwongen een zeeslag te leveren met Phormioon en de twintig schepen van de Atheners, die op wacht lagen in Naupaktos. [2.83.2] Want Phormioon lag buiten de baai voor hen op de loer toen ze voorbij voeren, omdat hij hen op open water wilde aanvallen. [2.83.3] De Korintheërs en hun bondgenoten voeren niet in formatie als voor een zeeslag, maar ze voeren eerder voorbereid om te ontschepen voor een

[2.83.3] οἱ δὲ Κορίνθιοι καὶ οἱ ξύμμαχοι ἔπλεον μὲν οὐχ ὡς ἐπὶ ναυμαχία, ἀλλὰ στρατιωτικώτερον¹ παρεσκευασμένοι ἐς τὴν Ἀκαρνανίαν καὶ οὐκ ἂν οἰόμενοι πρὸς ἑπτὰ καὶ τεσσαράκοντα ναῦς τὰς σφετέρας τολμῆσαι τοὺς Ἀθηναίους εἴκοσι ταῖς ἑαυτῶν ναυμαχίαν ποιήσασθαι· ἐπειδὴ μέντοι ἀντιπαραπλέοντάς τε ἑώρων αὐτούς, παρὰ γῆν σφῶν κομιζομένων², καὶ ἐκ Πατρῶν τῆς Ἀχαΐας πρὸς τὴν ἀντιπέρας³ ἠπειρον διαβάλλοντες⁴ ἐπ’ Ἀκαρνανίας κατεΐδον τοὺς Ἀθηναίους ἀπὸ τῆς Χαλκίδος καὶ τοῦ Εὐήνου ποταμοῦ προσπλέοντας σφίσι καὶ οὐκ ἔλαθον νυκτὸς ἀφορμισάμενοι⁵, οὕτω δὲ ἀναγκάζονται ναυμαχεῖν κατὰ μέσον τὸν πορθμόν⁶. [2.83.4] στρατηγοὶ δὲ ἦσαν μὲν καὶ κατὰ πόλεις ἐκάστων οἷ παρεσκευάζοντο, Κορινθίων δὲ Μαχάων καὶ Ἴσοκράτης καὶ Ἀγαθαρχίδας. [2.83.5] καὶ οἱ μὲν Πελοποννήσιοι ἐτάξαντο κύκλον τῶν νεῶν ὡς μέγιστον οἷοί τ’ ἦσαν μὴ διδόντες διέκπλουν, τὰς πρῶρας⁷ μὲν ἔξω, ἔσω δὲ τὰς πρύμνας, καὶ τὰ τε λεπτά⁸ πλοῖα ἃ ξυνέπλει ἐντὸς ποιοῦνται καὶ πέντε ναῦς τὰς ἄριστα πλεούσας, ὅπως ἐκπλέοιεν διὰ βραχέος⁹ παραγιγνόμενοι¹⁰, εἴ πη προσπίπτοιεν οἱ ἐναντίοι.

[2.84.1] Zege van Phormioon

οἱ δ’ Ἀθηναῖοι κατὰ μίαν ναῦν¹¹ τεταγμένοι περιέπλεον αὐτοὺς κύκλῳ καὶ ξυνῆγον ἐς ὀλίγον, ἐν χρῶ¹² αἰεὶ παραπλέοντες καὶ δόκησιν παρέχοντες αὐτίκα ἐμβαλεῖν· προεῖρητο δ’ αὐτοῖς ὑπὸ Φορμίωνος μὴ ἐπιχειρεῖν πρὶν ἂν αὐτὸς σημήνη. [2.84.2] ἤλιπε γὰρ αὐτῶν οὐ μενεῖν τὴν τάξιν, ὥσπερ ἐν γῆ πεζήν, ἀλλὰ ξυμπεσεῖσθαι πρὸς ἀλλήλας τὰς ναῦς καὶ τὰ πλοῖα ταραχήν¹³ παρέξειν, εἴ τ’ ἐκπνεύσειεν ἐκ τοῦ κόλπου τὸ πνεῦμα, ὅπερ ἀναμένων τε περιέπλει καὶ¹⁴ εἰώθει γίνεσθαι ἐπὶ¹⁵ τὴν ἔω, οὐδένα χρόνον ἡσυχάσειν αὐτούς· καὶ τὴν ἐπιχείρησιν¹⁶ ἐφ’ ἑαυτῷ τε ἐνόμιζεν εἶναι, ὅποταν βούληται, τῶν νεῶν ἄμεινον πλεουσῶν, καὶ τότε καλλίστην γίνεσθαι.

---

¹ στρατιωτικός	militair
² κομίζομαι	zich begeven
³ ἀντιπέρας	aan de overkant
⁴ διαβάλλω	oversteken
⁵ ἀφορμίζομαι	laten uitvaren
⁶ πορθμός ὁ	zeeëngte
⁷ πρῶρα ἡ	voorsteven
⁸ λεπτός	klein
⁹ διὰ βραχέος	dichtbij, in de buurt
¹⁰ παραγιγνομαι	bij iem. zijn
¹¹ κατὰ μίαν ναῦν	met de schepen op één lijn
¹² ἐν χρῶ	op de huid
¹³ ταραχή ἡ	verwarring
¹⁴ ὅπερ:	<i>dient hier herhaald te worden in de nominativus</i>
¹⁵ ἐπὶ + acc. van tijd	gedurende
¹⁶ ἐπιχείρησι	aanval

militaire actie in Akarnania, terwijl zij niet vermoedden dat de Atheners met hun twintig schepen het wel zouden wagen tegen hun 47 schepen zeeslag te leveren. Toen zij echter zagen hoe zij tegenover hen voorbijvoeren, terwijl zijzelf langs het land gingen en toen zij, terwijl zij uit Patras in Achaia probeerden over te steken naar het tegenoverliggende vasteland naar Akarnania, zagen dat de Atheners vanuit Chalkis en de rivier de Euenos op hen af voeren en zij niet onopgemerkt 's nachts voor anker waren gegaan, werden zij zodoende dan gedwongen slag te leveren ergens in het midden van de zeeëngte. [2.83.4] Er waren veldheren ook per stad van iedere groep apart die zich voorbereidden en van de Korinthisers waren dat Machaon en Isokrates en Agathargidas. [2.83.5] De Peloponnesiërs formeerden zich in een zo groot mogelijke cirkel zonder de gelegenheid te geven er dwars doorheen te varen, met de voorstevens naar voren en de achterstevens naar binnen en ze stelden de kleine schepen die met hen meevoeren binnen op en vijf schepen die het best voeren om dicht in de buurt te zijn en zo een uitval te doen als de vijanden ergens aanvielen.

[2.84.1] Zege van Phormioon

De Atheners, van wie de schepen een voor een achter elkaar opgesteld waren, voeren om hen heen in een cirkel en drongen hen, opeen op een klein gebied doordat ze steeds rakelings langs hen heen voeren en de verwachting wekten ieder moment te zullen aanvallen. Maar hun was door Phormioon opgedragen niet aan te vallen voordat hijzelf een teken gegeven zou hebben. [2.84.2] Want hij verwachtte dat hun opstelling niet zou blijven, zoals die van het grondleger op het land, maar dat de schepen op elkaar zouden botsen en dat de boten verwarring zouden veroorzaken en hij verwachtte dat als de wind hen weg zou blazen uit de baai (juist daarop wachtend voer hij rond hen en dat placht ook te gebeuren in de ochtend) zij geen moment rust zouden hebben. Hij meende dat het moment van de aanval bij hem lag, wanneer hij ook maar wilde, omdat zijn schepen beter voeren en dat die aanval dan zeer goed zou verlopen. [2.84.3]

[2.84.3] ὡς δὲ τό τε πνεῦμα κατήει¹ καὶ αἱ νῆες ἐν ὀλίγῳ ἤδη οὔσαι ὑπ' ἀμφοτέρων, τοῦ τε ἀνέμου τῶν τε πλοίων, ἅμα προσκειμένων ἐταράσσοντο, καὶ ναῦς τε νηὶ προσέπιπτε καὶ τοῖς κοντοῖς² διεωθοῦντο³, βοῆ τε χρώμενοι καὶ πρὸς ἀλλήλους ἀντιφυλακῆ τε καὶ λοιδορία⁴ οὐδὲν κατήκουον οὔτε τῶν παραγγελλομένων οὔτε τῶν κελευστῶν⁵, καὶ τὰς κώπας⁶ ἀδύνατοι ὄντες ἐν κλύδωνι⁷ ἀναφέρειν ἄνθρωποι ἄπειροι⁸ τοῖς κυβερνήταις⁹ ἀπειθεστέρας τὰς ναῦς παρεῖχον, τότε δὴ κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον σημαίνει, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι προσπεσόντες πρῶτον μὲν καταδύουσι τῶν στρατηγίδων νεῶν μίαν, ἔπειτα δὲ καὶ τὰς ἄλλας ἧ χωρήσειαν διέφθειρον, καὶ κατέστησαν ἐς ἀλκὴν¹⁰ μὲν μηδένα τρέπεσθαι αὐτῶν ὑπὸ τῆς ταραχῆς, φεύγειν δὲ ἐς Πάτρας καὶ Δύμην τῆς Ἀχαΐας. [2.84.4] οἱ δὲ Ἀθηναῖοι καταδιώξαντες καὶ ναῦς δώδεκα λαβόντες τοὺς τε ἄνδρας ἐξ αὐτῶν τοὺς πλείστους ἀνελόμενοι¹¹ ἐς Μολύκρειον¹² ἀπέπλεον, καὶ τροπαῖον στήσαντες ἐπὶ τῷ Ῥίῳ καὶ ναῦν ἀναθέντες τῷ Ποσειδῶνι ἀνεχώρησαν ἐς Ναύπακτον. [2.84.5] παρέπλευσαν δὲ καὶ οἱ Πελοποννήσιοι εὐθύς ταῖς περιλοίποις τῶν νεῶν ἐκ τῆς Δύμης καὶ Πατρῶν ἐς Κυλλήνην τὸ Ἠλείων ἐπίνειον¹³· καὶ ἀπὸ Λευκάδος Κνηῆμος καὶ αἱ ἐκείνων νῆες, ἃς ἔδει ταύταις ξυμμεῖξαι, ἀφικνοῦνται μετὰ τὴν ἐν Στράτῳ μάχην ἐς τὴν Κυλλήνην.

[2.85.1] Nikias de Kretenzer

Πέμπουσι δὲ καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι τῷ Κνήμῳ ξυμβούλους ἐπὶ τὰς ναῦς Τιμοκράτη καὶ Βρασίδαν καὶ Λυκόφρονα, κελεύοντες ἄλλην ναυμαχίαν βελτίω παρασκευάζεσθαι καὶ μὴ ὑπ' ὀλίγων νεῶν εἶργεσθαι¹⁴ τῆς θαλάσσης. [2.85.2] ἐδόκει γὰρ αὐτοῖς ἄλλως τε καὶ¹⁵ πρῶτον ναυμαχίας πειρασαμένοις πολὺς ὁ παράλογος¹⁶ εἶναι, καὶ οὐ τοσοῦτῳ ᾧοντο σφῶν τὸ ναυτικὸν λείπεσθαι¹⁷,

---

¹ κάτειμι	opsteken
² κοντός ὁ	staak
³ διωθέομαι	elkaar wegduwen
⁴ λοιδορία ἢ	het schelden
⁵ κελευστής ὁ	de bootsman
⁶ κώπη ἢ	roeispaan
⁷ κλύδων ὁ	ruw water
⁸ ἄπειρος	onervaren
⁹ κυβερνήτης ὁ	stuurman
¹⁰ ἀλκή ἢ	verdediging
¹¹ ἀναίρεομαι	doden
¹² <i>stadje in Aitolia aan de zee kust bij het gebergte Antirrhion</i>	
¹³ ἐπίνειον τό	ankerplaats
¹⁴ εἶργομαι	afgesloten worden van
¹⁵ ἄλλως τε καὶ	vooral
¹⁶ παράλογος ὁ	ongerijmdheid
¹⁷ λείπομαι	onderdoen

Toen de wind opstak en de schepen al op een klein gebied waren en ze in verwarring raakten onder de gelijktijdige druk van beide, namelijk de wind en de boten en toen schepen op elkaar botsten en ze elkaar met staken wegduwden en toen ze, omdat ze schreeuwden en op hun hoede waren voor elkaar en scholden, niets hoorden, noch van wat bericht werd noch van de bootslui en toen zij als onervarenen niet in staat waren hun riemen in het ruwe water omhoog te halen, er de oorzaak van waren dat de schepen minder bestuurbaar waren voor de roergangers, toen gaf hij op dat gunstige moment het teken. De Atheners lieten bij hun eerste aanval twee admiraalschepen zinken en vervolgens vernietigden ze ook nog eens de andere schepen waarheen ze voeren, en zij zorgden ervoor dat door de verwarring niemand van hen zich ter verdediging omdraaide, maar dat ze vluchtten naar Patras en Dumè in Achaia. [2.84.4] Toen de Atheners de achtervolging ingezet hadden en twaalf schepen te pakken hadden gekregen en de meesten van de bemanning daarvan gedood hadden, voeren ze weg naar Molukreion en na op Rhion een zegeteken geplaatst te hebben en een schip aan Poseidoon gewijd te hebben gingen ze terug naar Naupaktos. [2.84.5] En ook de Peloponnesiërs voeren onmiddellijk daarlangs met de overgebleven schepen vanuit Dumè en Patras naar Kullènè, de ankerplaats van de Eleiers. En vanaf Leukas kwamen Knemos en de schepen van hen daar, die hij met die van Dumè en Patras moest verenigen, na de strijd bij Stratos aan in Kullènè.

[2.85.1] Nikias de Kretenzer

Ook de Lakedaimoniërs stuurden naar Knemos als adviseurs met betrekking tot de schepen Timokrates en Brasidas en Lukofroon en zij bevalen een andere zeeslag beter voor te bereiden en om niet door een paar schepen van de zee afgesloten te worden. [2.85.2] Vooral omdat ze voor het eerst aan een zeeslag hadden deelgenomen, was in hun ogen de ongerijmdheid groot en volgens hen bleef hun vloot niet zoveel achter, maar was er sprake geweest van een of

γεγενῆσθαι δέ τινα μαλακίαν¹, οὐκ ἀντιτιθέντες τὴν Ἀθηναίων ἐκ πολλοῦ ἐμπειρίαν² τῆς σφετέρας δι' ὀλίγου μελέτης³. ὄργῃ οὖν ἀπέστελλον. [2.85.3] οἱ δὲ ἀφικόμενοι μετὰ τοῦ Κνήμου ναῦς τε προσπεριήγγειλαν⁴ κατὰ πόλεις καὶ τὰς προὔπαρχούσας ἐξηρτύοντο⁵ ὡς ἐπὶ ναυμαχίαν. [2.85.4] πέμπει δὲ καὶ ὁ Φορμίων ἐς τὰς Ἀθήνας τὴν τε παρασκευὴν αὐτῶν ἀγγελοῦντας καὶ περὶ τῆς ναυμαχίας ἣν ἐνίκησαν φράσοντας, καὶ κελεύων αὐτῶ ναῦς ὅτι πλείστας διὰ τάχους ἀποστεῖλαι, ὡς καθ' ἡμέραν ἐκάστην ἐλπίδος οὔσης αἰεὶ ναυμαχήσειν. [2.85.5] οἱ δὲ ἀποπέμπουσιν εἴκοσι ναῦς αὐτῶ, τῶ δὲ κομίζονται αὐτὰς προσεπέστειλαν ἐς Κρήτην πρῶτον ἀφικέσθαι. Νικίας γὰρ Κρῆς Γορτύνιος πρόξενος⁶ ὦν πείθει αὐτοὺς ἐπὶ Κυδωνίαν⁷ πλεῦσαι, φάσκων προσποιήσειν⁸ αὐτὴν οὔσαν πολεμίαν· ἐπῆγε⁹ δὲ Πολιχνίταις χαριζόμενος¹⁰ ὁμόροις τῶν Κυδωνιατῶν. [2.85.6] καὶ ὁ μὲν λαβὼν τὰς ναῦς ὤχετο ἐς Κρήτην, καὶ μετὰ τῶν Πολιχνιτῶν ἐδήου τὴν γῆν τῶν Κυδωνιατῶν, καὶ ὑπ' ἀνέμων καὶ ἀπλοίας¹¹ ἐνδιέτριψεν οὐκ ὀλίγον χρόνον·

[2.86.1] Opgesloten

οἱ δ' ἐν τῇ Κυλλήνῃ Πελοποννήσιοι, ἐν τούτῳ ἐν ᾧ οἱ Ἀθηναῖοι περὶ Κρήτην κατεῖχοντο¹², παρεσκευασμένοι ὡς ἐπὶ ναυμαχίαν παρέπλευσαν ἐς Πάνορμον τὸν Ἀχαϊκόν, οὔτε αὐτοῖς ὁ κατὰ γῆν στρατὸς τῶν Πελοποννησίων προσεβεβοηθήκει. [2.86.2] παρέπλευσε δὲ καὶ ὁ Φορμίων ἐπὶ τὸ Ῥίον¹³ τὸ Μολυκρικὸν καὶ ὠρμίσατο¹⁴ ἔξω αὐτοῦ ναυσὶν εἴκοσιν, αἷσπερ καὶ ἐναυμάχησεν. [2.86.3] ἦν δὲ τοῦτο μὲν τὸ Ῥίον φίλιον τοῖς Ἀθηναίοις, τὸ δ' ἕτερον Ῥίον ἐστὶν ἀντιπέρας, τὸ ἐν τῇ Πελοποννήσῳ· διέχετον¹⁵ δὲ ἀπ' ἀλλήλων σταδίους μάλιστα ἐπτὰ τῆς θαλάσσης, τοῦ δὲ Κρισαίου¹⁶ κόλπου στόμα τοῦτό ἐστιν. [2.86.4] ἐπὶ οὖν τῶ Ῥίῳ τῶ Ἀχαϊκῶ οἱ Πελοποννήσιοι,

¹ μαλακία ἢ slapheid, zwakheid

² ἐμπειρία ἢ ervaring

³ μελέτη ἢ beoefening

⁴ προσπεριαγγέλλω bovendien rond bevelen

⁵ ἐξαρτύομαι voor zich gereed maken

⁶ πρόξενος ὁ staatsvriend, consul

⁷ Κυδωνία ἢ *Kydonia of Cydonia was een oude stadstaat aan de noordwestkust van het eiland Kreta. Het ligt op de plek van de moderne Griekse stad Chania. In de legende werd Cydonia gesticht door koning Cydon, een zoon van Hermes of Apollo en van Akakallis, de dochter van koning Minos.*

⁸ προσποιέω winnen

⁹ ἐπάγω ertoe aanzetten

¹⁰ χαρίζομαι een gunst verlenen

¹¹ ἄπλοια ἢ ongunstig vaarweer

¹² κατέχομαι vastgehouden worden

¹³ *Het Molykrische Rhion was een voorgebergte en vormde met Antirrhion de toegang tot de golf van Korinthe.*

¹⁴ ὀρμίζομαι voor anker gaan

¹⁵ διέχω van elkaar verwijderd zijn

¹⁶ *De Krisaische baai ligt in de golf van Korinthe.*

andere zwakheid, zonder dat zij de langdurige ervaring van de Atheners tegenover hun eigen kortstondige beoefening plaatsten. Ze stuurden ze dus boos weg. [2.85.3] Degenen dan die samen met Knemos aangekomen waren, stuurden bodes langs de steden met het bevel schepen te leveren en zij maakten die schepen die al voor handen waren gereed als voor een slag. [2.85.4] Ook Phormioon stuurde gezanten naar Athene om de voorbereidingen van de vijanden te berichten en om te vertellen over de zeeslag die ze gewonnen hadden en hij beval om hem zoveel mogelijk schepen snel te sturen omdat hij iedere dag zonder onderbreking de verwachting had slag te zullen leveren. [2.85.5] Zij stuurden voor hem twintig schepen weg, maar ze droegen degene die ze bracht, ook nog op om eerst naar Kreta te gaan. Want de Kretenzer Nikias, een staatsvriend van Gortyn, haalde hen over om naar Kudoonia te varen; want hij zei Kudoonia, dat vijandig was, te zullen winnen. Hij zette hen ertoe aan als vriendendienst voor de Polichniten, die burenen van de Kudooniërs waren. [2.85.6] Hij ging met die schepen naar Kreta en hij plunderde met de Polichniten het land van de Kudooniaten en door ongunstige winden en ongunstig vaarweer verbleef hij daar lang.

[2.86.1] Opgesloten

Toen de Peloponnesiërs in Kullènè zich in die tijd waarin de Atheners vast gehouden werden rond Kreta, op een zeeslag hadden voorbereid, voeren ze langs de kust naar Panormos in Achaia, juist waar hun over land het leger der Peloponnesiërs te hulp gekomen was. [2.86.2] Ook Phormioon voer langs de kust naar het Molukrische Rhion en hij ging ter plekke buiten Rhion voor anker met precies de twintig schepen, waarmee hij ook slag geleverd had. [2.86.3] En dat Rhion was toen bevriend met de Atheners en het andere Rhion ligt op de Peloponnesos aan de overkant. Zij waren ongeveer zeven stadiën door de zee van elkaar gescheiden en dat is de monding van de Krisaïsche golf.

ἀπέχοντι οὐ πολὺ τοῦ Πανόρμου, ἐν ᾧ αὐτοῖς ὁ πεζὸς ἦν, ὠρμίσαντο καὶ αὐτοὶ ναυσὶν ἑπτὰ καὶ ἑβδομήκοντα, ἐπειδὴ καὶ τοὺς [Ἀθηναίους εἶδον. 2.86.5] καὶ ἐπὶ μὲν ἕξ ἢ ἑπτὰ ἡμέρας ἀνθρώρμουν¹ ἀλλήλοις μελετῶντές² τε καὶ παρασκευαζόμενοι τὴν ναυμαχίαν, γνώμην ἔχοντες οἱ μὲν μὴ ἐκπλεῖν ἔξω τῶν Ῥίων ἐς τὴν εὐρυχωρίαν, φοβούμενοι τὸ πρότερον πάθος, οἱ δὲ μὴ ἐσπλεῖν ἐς τὰ στενά³, νομίζοντες πρὸς ἐκείνων εἶναι⁴ τὴν ἐν ὀλίγῳ ναυμαχίαν. [2.86.6] ἔπειτα ὁ Κνημος καὶ ὁ Βρασίδης καὶ οἱ ἄλλοι τῶν Πελοποννησίων στρατηγοί, βουλόμενοι ἐν τάχει τὴν ναυμαχίαν ποιῆσαι πρὶν τι καὶ ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων ἐπιβοηθῆσαι, ξυνεκάλεσαν τοὺς στρατιώτας πρῶτον, καὶ ὀρῶντες αὐτῶν τοὺς πολλοὺς διὰ τὴν προτέραν ἦσαν⁵ φοβουμένους καὶ οὐ προθύμους ὄντας παρεκελεύσαντο καὶ ἔλεξαν τοιάδε.

[2.87.1] Toespraak van de Spartaanse legerleiders

«Ἡ μὲν γενομένη ναυμαχία, ᾧ ἄνδρες Πελοποννήσιοι, εἴ τις ἄρα δι' αὐτὴν ὑμῶν φοβεῖται τὴν μέλλουσαν, οὐχὶ δικαίαν ἔχει τέκμαρσιν⁶ τὸ ἐκφοβῆσαι. [2.87.2] τῇ τε γὰρ παρασκευῇ ἐνδεής⁷ ἐγένετο, ὥσπερ ἴστε, καὶ οὐχὶ ἐς ναυμαχίαν μάλλον ἢ ἐπὶ στρατείαν ἐπλέομεν· ξυνέβη δὲ καὶ τὰ ἀπὸ τῆς τύχης οὐκ ὀλίγα ἐναντιωθῆναι⁸, καὶ πού τι καὶ ἡ ἀπειρία πρῶτον ναυμαχοῦντας ἔσφηλεν. [2.87.3] ὥστε οὐ κατὰ τὴν ἡμετέραν κακίαν τὸ ἡσᾶσθαι προσεγένετο, οὐδὲ δίκαιον τῆς γνώμης τὸ⁹ μὴ κατὰ κράτος νικηθέν, ἔχον δὲ τινα ἐν αὐτῷ ἀντιλογίαν, τῆς γε ξυμφορᾶς τῷ ἀποβάντι ἀμβλύνεσθαι, νομίσει¹⁰ δὲ ταῖς μὲν τύχαις ἐνδέχεσθαι¹¹ σφάλλασθαι τοὺς ἀνθρώπους, ταῖς δὲ γνώμαις τοὺς αὐτοὺς αἰεὶ ὀρθῶς¹² ἀνδρείους εἶναι, καὶ μὴ ἀπειρίαν τοῦ ἀνδρείου παρόντος προβαλλομένους εἰκότως ἂν ἐν τινι κακοὺς γενέσθαι. [2.87.4] ὑμῶν δὲ οὐδ' ἡ ἀπειρία τοσοῦτον λείπεται¹³ ὅσον τόλμη προύχετε·

---

¹ ἀνθορμέω + <i>dat.</i>	voor anker liggen tegenover
² μελετάω	zich trainen in
³ στενός	smal
⁴ εἶναι πρὸς + <i>gen.</i>	in het voordeel van
⁵ ἦσα ἢ	nederlaag
⁶ τέκμαρσις ἢ	het oordelen op grond van tekens
⁷ ἐνδεής	gebrekkig
⁸ ἐναντιόομαι	zich verzetten tegen
⁹ τῆς γνώμης τὸ = ἡ γνώμη; <i>perifrased</i>	
¹⁰ <i>nog afhankelijk van δίκαιον</i>	
¹¹ ἐνδέχεται	het is mogelijk
¹² ὀρθῶς	echt, werkelijk
¹³ λείπομαι	achterblijven, onderdoen

[2.86.4] Bij het Achaïsche Rhion dus, dat niet ver van Panormos af ligt waar de Peloponnesiërs hun voetleger hadden, gingen zij ook zelf voor anker met 77 schepen, toen zij ook de Atheners gezien hadden. [2.86.5] En zij lagen zes of zeven dagen tegenover elkaar, terwijl zij trainten en zich voorbereidden op de zeeslag, terwijl de Peloponnesiërs niet van plan waren buiten de beide Rhions te varen naar open water uit angst voor wat ze eerder hadden meegemaakt en terwijl de Atheners niet van plan waren de enge ruimte binnen te varen, omdat zij meenden dat een zeeslag op een beperkte ruimte in het voordeel van de vijand was. [2.86.6] Daarna riepen Knemos en Brasidas en de andere legerleiders van de Peloponnesiërs, omdat zij op korte termijn de zeeslag wilden voeren voordat ook van de kant van de Atheners enige hulp kwam, eerst de soldaten bijeen en toen ze zagen dat de meesten van hen door de eerdere nederlaag in angst verkeerden en niet enthousiast waren, moedigden ze hen aan en bevalen ze hun het volgende:

[2.87.1] Toespraak van de Spartaanse legerleiders

“De voorbije zeeslag is niet, Peloponnesiërs, als iemand van jullie dan daardoor vrees koestert voor de aanstaande zeeslag, gebaseerd op een gerechtigd oordeel op grond van voortekens wat betreft het feit dat het jullie vrees inboezemt. [2.87.2] Want die eerste was gebrekkig qua voorbereiding, precies zoals jullie weten en het doel van onze koers was niet zozeer een zeeslag als wel een veldslag. Het trof ook dat de tegenslagen van het lot niet weinig waren en misschien ook, dunkt me, heeft de onervarenheid ons, omdat we onze eerste zeeslag leverden, laten falen. [2.87.3] Zodoende overkwam het ons niet door onze lafheid dat wij overwonnen werden en is het niet juist dat de geestelijke instelling als die niet met kracht overwonnen is, maar als het in zich een verontschuldiging heeft, door de afloop van de gebeurtenis zijn kracht verliest, maar het is wel juist te menen dat het mogelijk is dat de mensen door de lotgevallen falen, maar dat diezelfde mentaal altijd werkelijk dapper zijn en niet dat zij als zij onervarenheid als excuus aanwenden ondanks de aanwezigheid van moed in een aangelegenheid zich op passende wijze laf kunnen betonen. [2.87.4] Maar zelfs niet jullie gebrek aan ervaring schiet zo veel tekort als jullie in durf uitsteken;

τῶνδε δὲ ἡ ἐπιστήμη, ἦν μάλιστα φοβεῖσθε, ἀνδρείαν μὲν ἔχουσα καὶ μνήμη¹ ἔξει ἐν τῷ δεινῷ ἐπιτελεῖν ἃ ἔμαθεν, ἄνευ δὲ εὐψυχίας οὐδεμία τέχνη πρὸς τοὺς κινδύνους ἰσχύει². φόβος γὰρ μνήμη ἐκπλήσει, τέχνη δὲ ἄνευ ἀλκῆς οὐδὲν ὠφελεῖ. [2.87.5] πρὸς μὲν οὖν τὸ ἐμπειρότερον αὐτῶν τὸ τολμηρότερον ἀντιτάξασθε, πρὸς δὲ τὸ διὰ τὴν ἥσσαν δεδιέναι τὸ ἀπαράσκευοι τότε τυχεῖν³. [2.87.6] περιγίγνεται⁴ δὲ ὑμῖν πλῆθος τε νεῶν καὶ πρὸς τῇ γῆ οἰκεία οὖση ὀπλιτῶν παρόντων ναυμαχεῖν· τὰ δὲ πολλὰ⁵ τῶν πλεόνων καὶ ἄμεινον παρεσκευασμένων τὸ κράτος ἐστίν. [2.87.7] ὥστε οὐδὲ καθ' ἓν⁶ εὐρίσκομεν εἰκότως ἂν ἡμᾶς σφαλλομένους· καὶ ὅσα ἡμάρτομεν πρότερον, νῦν αὐτὰ ταῦτα προσγενόμενα διδασκαλίαν παρέξει. [2.87.8] θαρσοῦντες οὖν καὶ κυβερνῆται καὶ ναῦται τὸ καθ' ἑαυτὸν ἕκαστος ἔπεσθε, χώραν⁷ μὴ προλείποντες ἢ ἂν τις προσταχθῇ. [2.87.9] τῶν δὲ πρότερον ἡγεμόνων οὐ χεῖρον τὴν ἐπιχείρησιν⁸ ἡμεῖς παρασκευάσομεν, καὶ οὐκ ἐνδώσομεν⁹ πρόφασιν¹⁰ οὐδενὶ κακῷ γενέσθαι· ἦν δὲ τις ἄρα καὶ βουληθῆ, κολασθήσεται τῇ πρεπούση ζημία, οἱ δὲ ἀγαθοὶ τιμήσονται τοῖς προσήκουσιν ἄθλοις τῆς ἀρετῆς.»

[2.88.1] Phormioon bemoedigt zijn mannen.

Τοιαῦτα μὲν τοῖς Πελοποννησίοις οἱ ἄρχοντες παρεκελεύσαντο. ὁ δὲ Φορμίων δεδιὼς καὶ αὐτὸς τὴν τῶν στρατιωτῶν ὀρρωδίαν¹¹ καὶ αἰσθόμενος ὅτι τὸ πλῆθος τῶν νεῶν κατὰ σφᾶς αὐτοὺς ξυνιστάμενοι ἐφοβοῦντο, ἐβούλετο ξυγκαλέσας θαρσῦναί τε καὶ παραίνεσιν ἐν τῷ παρόντι ποιήσασθαι. [2.88.2] πρότερον μὲν γὰρ αἰεὶ αὐτοῖς ἔλεγε καὶ προπαρασκεύαζε τὰς γνώμας ὡς οὐδὲν αὐτοῖς πλῆθος νεῶν τοσοῦτον, ἦν ἐπιπλήη, ὅτι οὐχ ὑπομενετέον¹² ἐστί, καὶ οἱ στρατιῶται ἐκ πολλοῦ ἐν σφίσι αὐτοῖς τὴν ἀξίωσιν¹³ ταύτην εἰλήφεσαν, μηδένα ὄχλον¹⁴ Ἀθηναῖοι ὄντες Πελοποννησίων νεῶν ὑποχωρεῖν¹⁵.

¹ μνήμη ἢ	tegenwoordigheid van geest
² ἰσχύω	kracht hebben
³ <i>Vul aan ὄντες.</i>	
⁴ περιγίγνεται + <i>dat.</i>	in het voordeel zijn van
⁵ τὰ πολλὰ	meestal
⁶ οὐδὲ καθ' ἓν	op grond van geen enkele reden
⁷ χώρα ἢ	post
⁸ ἐπιχείρησιν	onderneming, aanval
⁹ ἐνδίδωμι	toestaan
¹⁰ πρόφασις ἢ	excuus
¹¹ ὀρρωδία ἢ	angst
¹² ὑπομενετέος	waaraan weerstand geboden moet worden
¹³ ἀξίωσις ἢ	mening, principe
¹⁴ ὄχλος ὁ	menigte
¹⁵ ὑποχωρέω + <i>acc.</i>	wijken voor

want hun kennis, die jullie vooral vrezen, zal in bezit van moed en tegenwoordigheid van geest in het gevaar in staat zijn te vervullen wat het heeft geleerd, maar zonder standvastigheid heeft geen enkele bekwaamheid kracht tegen de gevaren. Want angst verdrijft tegenwoordigheid van geest en bekwaamheid zonder weerkracht baat niets. [2.87.5] Tegenover de grotere ervaring dus van hen moeten jullie jullie grotere durf stellen en tegenover jullie angst door de nederlaag het feit dat jullie toen onvoorbereid waren. [2.87.6] In jullie voordeel is het dat een menigte schepen en aanwezige hoplieten bij het eigen land een zeeslag leveren; meestal ligt de kracht bij degenen die in de meerderheid zijn en beter uitgerust zijn. [2.87.7] Zo komen wij om geen enkele reden tot de conclusie dat het wel logisch zal zijn dat jullie het onderspit delven; en juist al die fouten die we eerder hebben gemaakt, zitten nu in onze bagage en zullen een leerschool voor ons zijn. [2.87.8] Dus moeten jullie, zowel de stuurman als de matrozen, ieder op zijn beurt vol goede moed volgen zonder de positie te verlaten waar men wordt opgesteld. [2.87.9] Wij zullen de aanvallen niet slechter dan de vorige admirals voorbereiden en we zullen niet toestaan dat er een excuus is voor enige ramp. Als iemand dus ook zijn positie zal willen verlaten, zal hij met de passende straf gestraft worden, maar de dapperen zullen geëerd worden met de passende kamprijzen voor de dapperheid.”

[2.88.1] Phormioon bemoedigt zijn mannen.

Zo moedigden de commandanten de Peloponnesiërs aan. Phormioon echter wilde, omdat hij zowel zelf bezorgd was om de angst van de soldaten als ook vernomen had dat de menigte schepen zich met angst tegenover henzelf opstelden, zijn manschappen na hen bijeengeropen te hebben bemoedigen en hen in de situatie van dat moment waarschuwen. [2.88.2] Want voorheen sprak hij hen altijd toe en brainwashte hij hen van tevoren dat er namelijk geen enkele hoeveelheid schepen zo groot voor hen was, als er een grote hoeveelheid op hen af kwam varen, dat ze daaraan geen weerstand moesten bieden en zijn soldaten hadden dat principe sinds lange tijd eigen gemaakt om als Atheners voor geen enkele massa Peloponnesische schepen te wijken.

[2.88.3] τότε δὲ πρὸς τὴν παροῦσαν ὄψιν ὁρῶν αὐτοὺς ἀθυμοῦντας¹ ἐβούλετο ὑπόμνησιν ποιήσασθαι τοῦ θαρσεῖν, καὶ συγκαλέσας τοὺς Ἀθηναίους ἔλεγε τοιάδε.

[2.89.1] Phormioons rede

«Ὁρῶν ὑμᾶς, ὧ ἄνδρες στρατιῶται, πεφοβημένους τὸ πλῆθος τῶν ἐναντίων ξυνεκάλεσα, οὐκ ἀξιῶν τὰ μὴ δεινὰ ἐν ὀρρωδίᾳ ἔχειν. [2.89.2] οὗτοι γὰρ πρῶτον μὲν διὰ τὸ προνεκῆσθαι καὶ μηδ' αὐτοὶ οἶεσθαι ὁμοῖοι ἡμῖν εἶναι τὸ πλῆθος τῶν νεῶν καὶ οὐκ ἀπὸ τοῦ ἴσου² παρεσκευάσαντο· ἔπειτα ὧ μάλιστα πιστεύοντες προσέρχονται, ὡς προσῆκον σφίσι ἀνδρείοις εἶναι, οὐ δι' ἄλλο τι θαρσοῦσιν ἢ διὰ τὴν ἐν τῷ πεζῷ ἐμπειρίαν τὰ πλείω κατορθοῦντες, καὶ οἶονται σφίσι καὶ ἐν τῷ ναυτικῷ ποιήσιν τὸ αὐτό. [2.89.3] τὸ δ' ἐκ τοῦ δικαίου³ ἡμῖν μᾶλλον νῦν περιέσται⁴, εἴπερ καὶ τούτοις ἐν ἐκείνῳ⁵, ἐπεὶ εὐψυχία γε οὐδὲν προφέρουσι⁶, τῷ δὲ ἐκάτεροί τι εἶναι ἐμπειρότεροι θρασύτεροί ἐσμεν. [2.89.4] Λακεδαιμόνιοί τε ἡγούμενοι⁷ αὐτῶν διὰ τὴν σφετέραν δόξαν ἄκοντας προσάγουσι τοὺς πολλοὺς ἐς τὸν κίνδυνον, ἐπεὶ οὐκ ἂν ποτε ἐνεχείρησαν⁸ ἡσσηθέντες παρὰ πολὺ⁹ αὔθις ναυμαχεῖν. [2.89.5] μὴ δὲ αὐτῶν τὴν τόλμαν δείσητε. πολὺ δὲ ὑμεῖς ἐκείνοις πλείω φόβον παρέχετε καὶ πιστότερον κατὰ τὸ προνεκῆκεναι καὶ ὅτι οὐκ ἂν ἡγοῦνται μὴ μέλλοντάς τι ἄξιον τοῦ παρὰ¹⁰ πολὺ πράξειν ἀνθίστασθαι¹¹ ὑμᾶς. [2.89.6] ἀντίπαλοι μὲν γὰρ οἱ πλείους, ὥσπερ οὗτοι, τῇ δυνάμει τὸ πλεον πῖσυνοι¹² ἢ τῇ γνώμῃ ἐπέρχονται· οἱ δὲ ἐκ πολλῷ ὑποδεεστέρων¹³, καὶ ἅμα οὐκ ἀναγκαζόμενοι, μέγα τι τῆς διανοίας τὸ

---

¹ ἀθυμέω	moedeloos zijn
² οὐκ ἀπὸ τοῦ ἴσου	niet even groot
³ = δικαίως	
⁴ περιέμι	als winst zijn
⁵ = τῷ πεζῷ	
⁶ προφέρω	overtreffen
⁷ ἡγέομαι + <i>gen.</i>	aanvoeren
⁸ ἐγχειρέω	beproeven
⁹ παρὰ πολὺ	met groot verschil, verpletterend
¹⁰ τὸ παρὰ πολὺ	het bijzondere
¹¹ ἀνθίσταμαι	zich opstellen tegenover
¹² πῖσυνος	vertrouwend op
¹³ ὑποδεής	zwakker

[2.88.3] Maar op dat moment, toen hij zag dat zij moedeloos waren naar aanleiding van de aanblik van dat moment, wilde hij hen eraan herinneren vol goede moed te zijn en hij riep dus de Atheners bijeen en hij zei het volgende:

[2.89.1] Phormioons rede

“Soldaten, aangezien ik zie dat jullie angst hebben voor de menigte tegenstanders, heb ik jullie bijeengeroepen, omdat ik niet wilde dat wat niet gevaarlijk is, gevreesd wordt. [2.89.2] Want op de eerste plaats hebben zij, omdat zij eerder al overwonnen zijn en zelf denken niet gelijk te zijn aan ons, die menigte schepen ook niet even groot als die van ons in gereedheid gebracht. Vervolgens, door welk vertrouwen vallen zij aan en waarom denken zij dat het hun past dapper te zijn? Zij hebben alleen maar goede moed omdat zij meestal succes hebben door hun ervaring op het gebied van de infanterie en zij denken dat zij ook zich zelf zullen evenaren op het gebied van hun vloot. [2.89.3] Het is dus billijk dat wij nu meer in het voordeel zijn, als tenminste ook zij dat op het land zijn, omdat zij toch geenszins in dapperheid ons overtreffen, maar wij wel op beide gebieden zowel ervarener als ook daardoor onverschrokkenere zijn. [2.89.4] De Lakedaimoniërs voeren hen aan door hun naam, maar ze leiden de meesten tegen hun zin naar het gevaar, omdat ze het nooit ondernomen zouden nemen weer een zeeslag te leveren na overtuigend verslagen te zijn. [2.89.5] Vreest dus de moed van hen niet. Wij boezemen hun veel meer angst die meer geloof heeft omdat we ze eerder overwonnen hebben en omdat ze niet denken dat jullie je wel in slagorde op zullen stellen als jullie niet van plan zijn iets te doen wat die bijzondere zege waard is. Want zij die in de meerderheid zijn, vallen namelijk zoals de Peloponnesiërs, in hun vijandschap meer vertrouwend op hun macht dan op hun inzicht aan. Maar zij wier positie veel zwakker is en die tegelijk niet gedwongen worden, durven zich te verzetten als zij in het grote bezit zijn van de zekerheid die het inzicht geeft.

βέβαιον ἔχοντες ἀντιτολμῶσιν¹. ἃ λογιζόμενοι οὕτοι τῷ οὐκ εἰκότι πλέον πεφόβηται ἡμᾶς ἢ τῆ κατὰ λόγον² παρασκευῆ. [2.89.7] πολλά δὲ καὶ στρατόπεδα ἤδη ἔπεσεν ὑπ' ἐλασσόνων τῆ ἀπειρία, ἔστι δὲ ἃ καὶ τῆ ἀτολμία· ὧν οὐδετέρου ἡμεῖς νῦν μετέχομεν. [2.89.8] τὸν δὲ ἀγῶνα οὐκ ἐν τῷ κόλπῳ ἐκῶν εἶναι³ ποιήσομαι οὐδ' ἐσπλεύσομαι ἐς αὐτόν. ὁρῶ γὰρ ὅτι πρὸς πολλὰς ναῦς ἀνεπιστήμονας ὀλίγαις ναυσὶν ἐμπείροις καὶ ἄμεινον πλεούσαις ἢ στενοχωρία⁴ οὐ συμφέρει⁵. οὔτε γὰρ ἂν ἐπιπλεύσειέ τις ὡς χρή ἐς ἐμβολήν⁶, μὴ ἔχων τὴν πρόσοψιν τῶν πολεμίων ἐκ πολλοῦ, οὔτ' ἂν ἀποχωρήσειεν ἐν δέοντι⁷ πιεζόμενος· διέκπλοι τε οὐκ εἰσὶν οὐδ' ἀναστροφαί, ἅπερ νεῶν ἄμεινον πλεουσῶν ἔργα ἐστίν, ἀλλὰ ἀνάγκη ἂν εἴη τὴν ναυμαχίαν πεζομαχίαν καθίστασθαι, καὶ ἐν τούτῳ αἱ πλείους νῆες κρείσσους γίνονται. [2.89.9] τούτων μὲν οὖν ἐγὼ ἔξω τὴν πρόνοιαν κατὰ τὸ δυνατόν· ὑμεῖς δὲ εὐτακτοὶ παρὰ ταῖς ναυσὶ μένοντες τὰ τε παραγγελλόμενα ὀξέως δέχεσθε, ἄλλως τε καὶ δι' ὀλίγου⁸ τῆς ἐφορμήσεως⁹ οὔσης, καὶ ἐν τῷ ἔργῳ κόσμον καὶ σιγὴν περὶ πλείστου ἠγεῖσθε, ὃ ἔξ τε τὰ πολλὰ τῶν πολεμίων συμφέρει καὶ ναυμαχία οὐχ ἥκιστα, ἀμύνεσθέ τε τούσδε ἀξίως τῶν προειργασμένων. [2.89.10] ὁ δὲ ἀγὼν μέγας ὑμῖν, ἢ καταλῦσαι Πελοποννησίων τὴν ἐλπίδα τοῦ ναυτικοῦ ἢ ἐγγυτέρω καταστήσαι Ἀθηναίοις τὸν φόβον περὶ τῆς θαλάσσης. [2.89.11] ἀναμιμνήσκω δ' αὖ ὑμᾶς ὅτι νενικήκατε αὐτῶν τοὺς πολλοὺς· ἡσσημένων δὲ ἀνδρῶν οὐκ ἐθέλουσιν¹⁰ αἱ γινῶμαι πρὸς τοὺς αὐτοὺς κινδύνους ὁμοῖαι εἶναι.»

[2.90.1] Nederlaag van Phormioon

Τοιαῦτα δὲ καὶ ὁ Φορμίων παρεκελεύσατο. οἱ δὲ Πελοποννήσιοι, ἐπειδὴ αὐτοῖς οἱ Ἀθηναῖοι οὐκ ἐπέπλεον ἐς τὸν κόλπον καὶ τὰ στενά, βουλόμενοι ἄκοντας ἔσω προαγαγεῖν αὐτούς, ἀναγαγόμενοι ἅμα ἔω ἔπλεον, ἐπὶ τεσσάρων ταξάμενοι τὰς ναῦς ἐπὶ τὴν ἑαυτῶν γῆν, ἔσω ἐπὶ τοῦ κόλπου, δεξιῶ κέρρα ἠγουμένω, ὥσπερ καὶ ὠρμουν· [2.90.2] ἐπὶ δ' αὐτῷ εἴκοσιν ἔταξαν τὰς ἄριστα

¹ ἀντιτολμάω

zich durven verzetten tegen

² λόγος ὁ

verwachting

³ ἐκῶν εἶναι *inf. limitationis*

vrijwillig

⁴ στενοχωρία

beperkte ruimte

⁵ συμφέρει

voordelig zijn, helpen

⁶ ἐμβολή

aanval, het rammen

⁷ ἐν δέοντι

zeer

⁸ δι' ὀλίγου

op korte afstand

⁹ ἐφορμήσις ἡ

het voor anker liggen (om te blokkeren/in de gaten te houden)

¹⁰ ἐθέλω

willen, bereid zijn, plegen

Want niemand zal wel zoals het moet erop afvaren om te rammen als hij niet van verre uitzicht heeft op de vijanden en niet kan hij weggaan wanneer hij zeer in het nauw gebracht wordt. Er is geen mogelijkheid om door de linies heen te varen en niet om te keren, juist wat schepen die beter varen moeten doen, maar dan zal het wel noodzakelijk zijn de zeeslag als een veldslag op te stellen en dan blijken de schepen die in de meerderheid zijn sterker. [2.89.9] Ik zal daar dus naar vermogen op letten. Jullie moeten goed in formatie bij de schepen blijven en alert jullie opdrachten opvolgen, vooral omdat de vijand dichtbij op de loer voor anker ligt en bij de uitvoering moeten jullie discipline en zwijgen van het hoogste belang achten en jullie moeten (en dit is voordelig voor de meeste militaire acties en niet in het minst voor een zeeslag) je verweren tegen hen op een manier die waardig is aan wat jullie eerder hebben laten zien. [2.89.10] Er staat veel voor jullie op het spel: het zij maken jullie een einde aan de hoop van de Peloponnesiërs op de vloot hetzij brengen jullie de angst om de zee dichterbij de Atheners. [2.89.11] Maar ik breng jullie nog eens in herinnering dat jullie de meesten van hen verslagen hebben; en wanneer mannen verslagen zijn, plegen hun verwachtingen ten aanzien van dezelfde gevaren niet gelijk te zijn.

[2.90.1] Nederlaag van Phormioon

Zulke aanmoedigingen uitte ook Phormioon. Toen de Atheners niet op de Peloponnesiërs afvoeren de golf en de engte in, wilden ze hen ertoe aanzetten voorwaarts de golf in te varen, ook al wilden ze dat niet en daarom voeren zij na in zee gestoken te zijn tegelijk met de dageraad de zee op. Ze hadden daarbij de schepen in vier rijen opgesteld aan de zijde van hun eigen grondgebied naar de golf toe met de rechtervleugel voorop, precies zoals ze ook voor anker lagen. [2.90.2] Aan de rechterzij hadden ze de twintig best

πλεούσας, ὅπως, εἰ ἄρα νομίσας ἐπὶ τὴν Ναύπακτον αὐτοὺς πλεῖν ὁ Φορμίων καὶ αὐτὸς ἐπιβοηθῶν ταύτη παραπλέοι, μὴ διαφύγοιεν πλέοντα τὸν ἐπίπλου¹ σφῶν οἱ Ἀθηναῖοι ἔξω τοῦ ἑαυτῶν κέρως, ἀλλ' αὐταὶ αἱ νῆες περικλήσειαν. [2.90.3] ὁ δέ, ὅπερ ἐκεῖνοι προσεδέχοντο, φοβηθεὶς περὶ τῷ χωρίῳ ἐρήμῳ ὄντι, ὡς ἐώρα ἀναγομένους αὐτούς, ἄκων καὶ κατὰ σπουδὴν ἐμβιβάσας ἔπλει παρὰ τὴν γῆν· καὶ ὁ πεζὸς ἅμα τῶν Μεσσηνίων παρεβοήθει. [2.90.4] ἰδόντες δὲ οἱ Πελοποννήσιοι κατὰ μίαν ἐπὶ κέρως² παραπλέοντας καὶ ἤδη ὄντας ἐντὸς τοῦ κόλπου τε καὶ πρὸς τῇ γῆ, ὅπερ ἐβούλοντο μάλιστα, ἀπὸ σημείου ἐνὸς ἄφνω ἐπιστρέψαντες τὰς ναῦς μετωπηδόν³ ἔπλεον, ὡς εἶχε τάχους⁴ ἕκαστος, ἐπὶ τοὺς Ἀθηναίους, καὶ ἤλιζον πάσας τὰς ναῦς ἀπολήψεσθαι. [2.90.5] τῶν δὲ ἕνδεκα μὲν τινες αἵπερ ἠγοῦντο ὑπεκφεύγουσι τὸ κέρασ τῶν Πελοποννησίων καὶ τὴν ἐπιστροφὴν⁵ ἐς τὴν εὐρυχωρίαν· τὰς δ' ἄλλας ἐπικαταλαμβάνοντες ἐξέωσαν τε πρὸς τὴν γῆν ὑποφευγούσας καὶ διέφθειραν, ἄνδρας τε τῶν Ἀθηναίων ἀπέκτειναν ὅσοι μὴ ἐξένευσαν⁶ αὐτῶν. [2.90.6] καὶ τῶν νεῶν τινὰς ἀναδούμενοι εἴλκον κενὰς (μίαν δὲ αὐτοῖς ἀνδράσιν εἴλον ἤδη), τὰς δὲ τινὰς οἱ Μεσσηνιοὶ παραβοηθήσαντες καὶ ἐπεσβαίνοντες ζὺν τοῖς ὅπλοις ἐς τὴν θάλασσαν καὶ ἐπιβάντες ἀπὸ τῶν καταστρωμάτων⁷ μαχόμενοι ἀφείλοντο ἔλκομένας ἤδη.

[2.91.1] Een onverwachte ommekeer

Ταύτη μὲν οὖν οἱ Πελοποννήσιοι ἐκράτουν τε καὶ διέφθειραν τὰς Ἀττικὰς ναῦς· αἱ δὲ εἴκοσι νῆες αὐτῶν αἱ ἀπὸ τοῦ δεξιοῦ κέρως ἐδίωκον τὰς ἕνδεκα ναῦς τῶν Ἀθηναίων αἵπερ ὑπεξέφυγον τὴν ἐπιστροφὴν ἐς τὴν εὐρυχωρίαν. καὶ φθάνουσι αὐτοὺς πλὴν μιᾶς νεῶς προκαταφυγοῦσαι ἐς τὴν Ναύπακτον, καὶ σχοῦσαι⁸ ἀντίπρωροι⁹ κατὰ τὸ Ἀπολλώνιον παρεσκευάζοντο ἀμυνόμενοι, ἦν ἐς τὴν γῆν ἐπὶ σφᾶς πλέωσιν. [2.91.2] οἱ δὲ παραγενόμενοι ὕστερον

---

¹ ἐπίπλους ὁ	aanval ter zee
² ἐπὶ κέρως	in een enkele linie
³ μετωπηδόν	en bataille
⁴ τάχος τό	snelheid; <i>partitieve gen. bij ὡς</i>
⁵ ἐπιστροφή ἡ	aanval
⁶ ἐκνέω	wegzwemmen
⁷ κατάστρωμα τό	het dek
⁸ ἴσχω	voor anker gaan
⁹ ἀντίπρωρος	met de voorsteven toegekeerd naar

varende schepen opgesteld om te voorkomen dat de Atheners, als Phormioon had gedacht dat zij op Naupaktos afvoeren en hij zelf daarheen zou varen om te helpen, niet zouden ontkomen aan hun rechtervleugel, wanneer zij ten aanval zouden varen, maar die schepen moesten hen afsluiten. [2.90.3] Zoals zij verwachtten, was Phormioon, toen hij zag dat zij uitvoeren, bevreesd om het gebied omdat het verlaten was. Tegen zijn zin in en in haast liet hij zijn mannen aan boord van de schepen gaan en voer hij langs het land. En de infanterie van de Messeniërs kwam tegelijk te hulp. [2.90.4] Toen de Peloponnesiërs gezien hadden hoe zij in één enkele linie voorbij voeren en al in de golf waren en bij het land, juist wat zij het meest wilden, keerden zij plotseling op één teken de schepen om en voeren ze en bataille, zo snel als een ieder was, op de Atheners af en zij hoopten al de schepen af te snijden. [2.90.5]. Van die schepen ontkwamen enkele te weten elf, juist die voorop voeren, aan de aanval van de vleugel van de Peloponnesiërs en zij ontkwamen naar open gebied. Maar de Peloponnesiërs overrompelden de rest en dreven die weg uit de zee naar het land terwijl zij zich uit de voeten maakten en zij vernietigden de schepen en doodden van de Atheners al degenen van hen die niet van de schepen weggezwommen waren. [2.90.6] En sommige schepen bonden ze vast en probeerden ze leeg mee te trekken (maar eentje hadden ze al inclusief de bemanning te pakken gekregen). Maar de Messeniërs kwamen te hulp en zij gingen met hun wapens de zee in op enige van die schepen af en nadat ze die beklommen hadden, streden ze op de dekken en namen ze de schepen af, terwijl ze reeds meegesleurd werden.

[2.91.1] Een onverwachte ommekeer

Zo dan waren de Peloponnesiërs aan de winnende hand en vernietigden zij de Attische schepen. Hun eigen 20 schepen op de rechtervleugel achtervolgden juist de elf schepen van de Atheners die weggevlucht waren van de aanval naar open gebied. Voordat ze hen hadden ingehaald, waren de Atheners op één schip na naar Naupaktos ontkomen en nadat ze voor anker gegaan waren met de voorstevens naar hen toe ter hoogte van het heiligdom van Apollo, maakten zij zich gereed om zich te verdedigen, voor het geval dat zij naar het land op hen af zouden varen. [2.91.2] Degene die later waren gekomen, hieven

ἐπαιάνιζόν¹ τε ἅμα πλείοντες ὡς νενικηκότες, καὶ τὴν μίαν ναῦν τῶν Ἀθηναίων τὴν ὑπόλοιπον ἐδίωκε Λευκαδία ναῦς μία πολὺ πρὸ τῶν ἄλλων. [2.91.3] ἔτυχε δὲ ὀλκάς² ὄρμοῦσα μετέωρος³, περὶ ἣν ἡ Ἀττικὴ ναῦς φθάσασα καὶ περιπλεύσασα τῇ Λευκαδίᾳ διωκούσῃ ἐμβάλλει⁴ μέσῃ καὶ καταδύει. [2.91.4] τοῖς μὲν οὖν Πελοποννησίοις γενομένου τούτου ἀπροσδοκῆτου τε καὶ παρὰ λόγον φόβος ἐμπίπτει, καὶ ἅμα ἀτάκτως διώκοντες διὰ τὸ κρατεῖν αἱ μὲν τινες τῶν νεῶν καθεῖσαι τὰς κώπας ἐπέστησαν τοῦ πλοῦ, ἀξύμφορον⁵ δρῶντες πρὸς τὴν ἐξ ὀλίγου ἀντεφόρμησιν, βουλόμενοι τὰς πλείους περιμεῖναι, αἱ δὲ καὶ ἐς βράχεια ἀπειρία χωρίων ὤκειλαν⁶.

[2.92.1] Zegetekens van de Atheners en de Peloponnesiërs

τοὺς δ' Ἀθηναίους ἰδόντας ταῦτα γιγνόμενα θάρσος τε ἔλαβε, καὶ ἀπὸ ἐνὸς κελεύσματος ἐμβοήσαντες ἐπ' αὐτοὺς ὤρμησαν⁷. οἱ δὲ διὰ τὰ ὑπάρχοντα ἀμαρτήματα καὶ τὴν παροῦσαν ἀταξίαν ὀλίγον μὲν χρόνον ὑπέμειναν, ἔπειτα δὲ ἐτράποντο ἐς τὸν Πάνορμον, ὅθεν περ ἀνηγάγοντο. [2.92.2] ἐπιδιώκοντες δὲ οἱ Ἀθηναῖοι τὰς τε ἐγγὺς οὔσας μάλιστα ναῦς ἔλαβον ἔξ καὶ τὰς ἑαυτῶν ἀφείλοντο, ἃς ἐκεῖνοι πρὸς τῇ γῆ διαφθείραντες τὸ πρῶτον ἀνεδήσαντο· ἄνδρας τε τοὺς μὲν ἀπέκτειναν, τινὰς δὲ καὶ ἐζώγρησαν⁸. [2.92.3] ἐπὶ δὲ τῆς Λευκαδίας νεώς, ἣ περὶ τὴν ὀλκάδα κατέδου, Τιμοκράτης ὁ Λακεδαιμόνιος πλέων, ὡς ἡ ναῦς διεφθείρετο, ἔσφαξεν ἑαυτόν, καὶ ἐξέπεσεν ἐς τὸν Ναυπακτίων λιμένα⁹. [2.92.4] ἀναχωρήσαντες δὲ οἱ Ἀθηναῖοι τροπαῖον ἔστησαν, ὅθεν ἀναγαγόμενοι ἐκράτησαν, καὶ τοὺς νεκροὺς καὶ τὰ ναυάγια¹⁰ ὅσα πρὸς τῇ ἑαυτῶν ἦν ἀνείλοντο, καὶ τοῖς ἐναντίοις τὰ ἐκείνων ὑπόσπονδα ἀπέδοσαν. [2.92.5] ἔστησαν δὲ καὶ οἱ Πελοποννησῖοι τροπαῖον ὡς νενικηκότες τῆς τροπῆς, ἃς πρὸς τῇ γῆ διέφθειραν ναῦς· καὶ ἦν περ ἔλαβον ναῦν, ἀνέθεσαν ἐπὶ τὸ Ῥίον τὸ Ἀχαϊκὸν παρὰ τὸ τροπαῖον. [2.92.6] μετὰ δὲ ταῦτα φοβούμενοι τὴν ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων βοήθειαν ὑπὸ νύκτα ἐσέπλευσαν ἐς τὸν κόλπον τὸν

---

¹ παιανίζω	een overwinningspaan zingen
² ὀλκάς ἢ	vrachtboot
³ μετέωρος	op volle zee
⁴ ἐμβάλλω + <i>dat.</i>	rammen
⁵ ἀξύμφορος	onvoordelig
⁶ ὀκέλλω	op het land lopen, vast raken
⁷ ὀρμάω	zich in beweging zetten, zich storten op
⁸ ζωγρέω	levend gevangen nemen
⁹ λιμὴν ὁ	baai
¹⁰ τὰ ναυάγια	de scheepswrakken

tegelijk toen zij voeren, de overwinningspaan aan alsof zij hadden overwonnen en dat ene schip van de Atheners dat over was, werd door één schip van Leukas ver voor de rest uit achtervolgd. [2.92.3] Toevallig lag een vrachtschip voor anker op volle zee, waaromheen het Attische als eerste gevaren het schip van Leukas in het midden ramde en deed zinken. [2.91.4] Toen dat dan onverwacht en in strijd met de verwachting gebeurd was, werden de Peloponnesiërs overvallen door angst en tegelijk hielden sommige van de schepen, terwijl zij in wanorde voeren, doordat zij aan het winnen waren, hun roeispanten neer en hielden ze op te varen en daarmee deden ze iets dat niet voordelig was met het oog op het feit dat de vijand op korte afstand met hun schepen tegenover hen lag; zij wilden namelijk op het merendeel wachten en de overige schepen liepen ook vast in de ondiepten doordat ze geen ervaring met het gebied hadden.

[2.92.1] Zegetekens van de Atheners en de Peloponnesiërs

Toen de Atheners die gebeurtenissen gezien hadden, kregen ze moed en op één bevel stormden zij met geschreeuw op hen af. De Peloponnesiërs hielden door hun fouten van dat moment en de ordeloosheid waarvan sprake was korte tijd stand, maar vervolgens wendden zij de stevens naar Panormos, juist waarvandaan ze in zee waren gestoken. [2.92.2] De Atheners kregen tijdens hun achtervolging zes schepen te pakken die het dichtstbij waren en pakten de Peloponnesiërs hun eigen schepen af, die zij bij land in eerste instantie onklaar hadden gemaakt en daarna aan hun schepen hadden gebonden; een deel van de mannen doodden ze, maar sommigen namen ze ook levend gevangen. [2.93.2] Op het schip van Leukas dat bij het vrachtschip gezonken was, doodde Timokrates de Lakedaimoniër die daarop voer, toen het schip vernietigd werd, zichzelf en hij spoelde aan in de baai van Naupaktos. [2.93.4] Nadat de Atheners teruggekeerd waren, stelden zij daar een zegeteken op waarvandaan zij vertrokken waren vóór hun zege. De doden en al de scheepswrakken die zij aan hun eigen landzijde uit zee hadden opgenomen, en hun bezittingen gaven ze op grond van een wapenstilstandsverdrag aan de vijanden terug. [2.92.5] Ook de Peloponnesiërs richtten een zegeteken op alsof zij gewonnen hadden, ter ere van de vlucht van de schepen die zij bij hun land vernietigd hadden en juist het schip dat ze buit gemaakt hadden wijdden ze op Rhion in Achaia bij het zegeteken. [2.92.6] Daarna voeren zij uit angst voor de hulp van de kant van de Atheners allemaal behalve de Leukadiërs in de nacht naar de golf van

Κρισαῖον καὶ Κόρινθον ἅπαντες πλὴν Λευκαδίων. [2.92.7] καὶ οἱ ἐκ τῆς Κρήτης Ἀθηναῖοι ταῖς εἴκοσι ναυσίν, αἷς ἔδει πρὸ τῆς ναυμαχίας τῷ Φορμίῳ παραγενέσθαι, οὐ πολλῶ ὕστερον τῆς ἀναχωρήσεως τῶν νεῶν ἀφικνοῦνται ἐς τὴν Ναύπακτον. καὶ τὸ θέρος ἐτελεύτα.

[2.93.1] Aanval op Salamis

Πρὶν δὲ διαλυῖσαι τὸ ἐς Κόρινθόν τε καὶ τὸν Κρισαῖον κόλπον ἀναχωρήσαν ναυτικόν, ὁ Κνήμος καὶ ὁ Βρασίδης καὶ οἱ ἄλλοι ἄρχοντες τῶν Πελοποννησίων ἀρχομένου τοῦ χειμῶνος ἐβούλοντο διδασάντων Μεγαρέων ἀποπειρᾶσαι τοῦ Πειραιῶς τοῦ λιμένος τῶν Ἀθηναίων· ἦν δὲ ἀφύλακτος καὶ ἄκληστος εἰκότως διὰ τὸ ἐπικρατεῖν πολὺ τῷ ναυτικῷ. [2.93.2] ἐδόκει δὲ λαβόντα τῶν ναυτῶν ἕκαστον τὴν κώπην καὶ τὸ ὑπηρέσιον¹ καὶ τὸν τροπωτήρα² πεζῆ ἰέναι ἐκ Κορίνθου ἐπὶ τὴν πρὸς Ἀθήνας θάλασσαν καὶ ἀφικομένους κατὰ τάχος ἐς Μέγαρα καθελκύσαντας ἐκ Νισαίας τοῦ νεωρίου³ αὐτῶν τεσσαράκοντα ναῦς, αἱ ἔτυχον αὐτόθι οὔσαι, πλεῦσαι εὐθύς ἐπὶ τὸν Πειραιᾶ· [2.93.3] οὔτε γὰρ ναυτικὸν ἦν προφυλάσσειν ἐν αὐτῷ οὐδὲν οὔτε προσδοκία⁴ οὐδεμία μὴ ἂν ποτε οἱ πολέμιοι ἐξαπιναίως οὕτως ἐπιπλεύσειαν, ἐπεὶ⁵ οὐδ' ἀπὸ τοῦ προφανοῦς τολμῆσαι ἂν καθ' ἡσυχίαν, οὐδ' εἰ διεννοοῦντο, μὴ οὐκ ἂν προαισθέσθαι. [2.93.4] ὡς δὲ ἔδοξεν αὐτοῖς, καὶ ἐχώρουν εὐθύς· καὶ ἀφικόμενοι νυκτὸς καὶ καθελκύσαντες ἐκ τῆς Νισαίας τὰς ναῦς ἔπλεον ἐπὶ μὲν τὸν Πειραιᾶ οὐκέτι, ὡσπερ διεννοοῦντο, καταδείσαντες τὸν κίνδυνον (καὶ τις καὶ ἄνεμος αὐτοὺς λέγεται κωλυῖσαι), ἐπὶ δὲ τῆς Σαλαμίνας τὸ ἀκρωτήριον⁶ τὸ πρὸς Μέγαρα ὀρῶν· καὶ φρούριον⁷ ἐπ' αὐτοῦ ἦν καὶ νεῶν τριῶν φυλακὴ τοῦ μὴ ἐσπλεῖν Μεγαρεῦσι μηδὲ ἐκπλεῖν μηδέν. τῷ τε φρουρίῳ προσέβαλον καὶ τὰς τριήρεις ἀφείλκυσαν κενάς, τὴν τε ἄλλην Σαλαμίνα ἀπροσδοκήτοις⁸ ἐπιπεσόντες ἐπόρθουν⁹.

---

¹ τὸ ὑπηρέσιον	kussentje waarop de roeiers zaten
² τροπωτήρ ὁ	leren strop (<i>waarin de riem gestoken werd om bij het roeien te kunnen draaien</i>)
³ νεώριον τό	scheepswerf
⁴ προσδοκία ἢ	vermoeden
⁵ sc. οὐδὲν προσδοκία ἦν	
⁶ ἀκρωτήριον τό	voorgebergte
⁷ φρούριον τό	garnizoen
⁸ ἀπροσδόκητος	het niet vermoedend
⁹ πορθέω	plunderen

Krisa en naar Korinthe. [2.92.7] En de Atheners van Kreta kwamen met de twintig schepen waarmee ze voor de zeeslag bij Phormioon hadden moeten verschijnen, kort na de terugkeer van de schepen aan in Naupaktos. En de zomer eindigde.

[2.93.1] Aanval op Salamis

Alvorens de vloot die in de golf van Krisa en naar Korinthe teruggekeerd was, te ontbinden wilden Knemos en Brasidas en de overige commandanten van de Peloponnesiërs, toen de winter begon, op advies van de Megarensers Peiraieus, de haven van de Atheners, proberen in te nemen. Die haven was begrijpelijkerwijs onbewaakt en niet afgesloten omdat de Atheners met afstand de hegemonie op zee met hun vloot hadden. [2.93.2] Ze besloten dat iedere matroos zijn roeispaan, zitbankkussentje en strop voor zijn roeispaan zou pakken en te voet vanuit Korinthe naar de zee richting Athene zou gaan en om na aankomst in Megara uit hun haven Nisaia snel 40 schepen die ze daar toevallig hadden, naar zee te trekken en direct naar Peiraieus te varen. [2.93.3] Want noch lag daar enige vloot op wacht noch bestond er enig vermoeden dat de vijanden ooit plotseling zomaar op hen af zouden varen, omdat er ook geen vermoeden was dat ze wel openlijk rustig op Peiraieus zouden durven afvaren en ook niet dat zij het niet van te voren gemerkt zouden hebben als ze het van plan waren. [2.93.4] Toen ze dat besloten hadden, gingen ze dan ook onmiddellijk. Toen ze in de nacht aangekomen waren en de schepen uit Nisaia naar zee getrokken hadden, voeren ze niet meer op Peiraieus af, zoals ze van plan waren, uit angst voor het gevaar (er wordt ook wel gezegd dat een wind hen belemmerde), maar ze voeren naar het voorgebergte van Salamis dat op Megara uitkijkt. Daar was een garnizoen en een wacht van drie schepen om te voorkomen dat men Megara binnen- en uitvoer. Dat garnizoen vielen ze aan en nadat ze drie schepen zonder bemanning meegetrokken hadden, vielen ze de bewoners van Salamis aan die dat niet verwacht hadden en plunderden ze de rest van Salamis.

[2.94.1] De reactie van de Atheners

ἔς δὲ τὰς Ἀθήνας φρυκτοί¹ τε ἦροντο πολέμιοι² καὶ ἔκπληξις³ ἐγένετο οὐδεμιᾶς τῶν κατὰ τὸν πόλεμον ἐλάσσων. οἱ μὲν γὰρ ἐν τῷ ἄστει ἐς τὸν Πειραιᾶ ὦντο τοὺς πολεμίους ἐσπελευκέναι ἤδη, οἱ δ' ἐν τῷ Πειραιεῖ τὴν τε Σαλαμίνα ἠρῆσθαι καὶ παρὰ σφᾶς ὅσον οὐκ ἐσπλεῖν αὐτούς· ὅπερ ἂν, εἰ ἐβουλήθησαν⁴ μὴ κατοκνησαι, ῥαδίως ἐγένετο, καὶ οὐκ ἂν ἄνεμος ἐκώλυσεν. [2.94.2] βοηθήσαντες δὲ ἅμ' ἡμέρᾳ πανδημεῖ οἱ Ἀθηναῖοι ἐς τὸν Πειραιᾶ ναῦς τε καθεῖλκον καὶ ἐσβάντες κατὰ σπουδὴν καὶ πολλῷ θορύβῳ ταῖς μὲν ναυσὶν ἐπὶ τὴν Σαλαμίνα ἐπλεον, τῷ πεζῷ δὲ φυλακὰς τοῦ Πειραιῶς καθίσταντο. [2.94.3] οἱ δὲ Πελοποννήσιοι ὡς ἦσθοντο τὴν βοήθειαν, καταδραμόντες⁵ τῆς Σαλαμῖνος τὰ πολλὰ καὶ ἀνθρώπους καὶ λείαν⁶ λαβόντες καὶ τὰς τρεῖς ναῦς ἐκ τοῦ Βουδόρου⁷ τοῦ φρουρίου κατὰ τάχος ἐπὶ τῆς Νισαίας ἀπέπλεον· ἔστι γὰρ ὅτι⁸ καὶ αἱ νῆες αὐτοὺς διὰ χρόνου⁹ καθελκυσθεῖσαι καὶ οὐδὲν στέγουσαι¹⁰ ἐφόβουν. ἀφικόμενοι δὲ ἐς τὰ Μέγαρα πάλιν ἐπὶ τῆς Κορίνθου ἀπεχώρησαν πεζῆ· [2.94.4] οἱ δ' Ἀθηναῖοι οὐκέτι καταλαβόντες πρὸς τῇ Σαλαμῖνι ἀπέπλευσαν καὶ αὐτοί, καὶ μετὰ τοῦτο φυλακὴν ἤδη τοῦ Πειραιῶς μᾶλλον τὸ λοιπὸν ἐποιοῦντο λιμένων τε κλήσει¹¹ καὶ τῇ ἄλλῃ ἐπιμελείᾳ¹².

[2.95.1] Expeditie tegen de Thraciërs

Ὑπὸ δὲ τοὺς αὐτοὺς χρόνους, τοῦ χειμῶνος τούτου ἀρχομένου, Σιτάλκης ὁ Τήρεω Ὀδρύσης¹³ Θρακῶν βασιλεὺς ἐστράτευσεν ἐπὶ Περδίκκαν τὸν Ἀλεξάνδρου Μακεδονίας βασιλέα καὶ ἐπὶ Χαλκιδέας τοὺς ἐπὶ Θράκης, δύο ὑποσχέσεις¹⁴ τὴν μὲν βουλόμενος ἀναπράξαι¹⁵, τὴν δὲ αὐτὸς ἀποδοῦναι.

---

¹ φρυκτός ὁ	vuur van brandhout om signalen te geven
² πολέμιος	vijandelijk
³ ἔκπληξις ἢ	verbijstering, verschrikking
⁴ <i>subject de Spartanen</i>	
⁵ κατατρέχω	brandschatten
⁶ λεία ἢ	buit
⁷ <i>Boudoron was een Atheens fort op Salamis.</i>	
⁸ ἔστι ὅτι	het geval doet zich voor dat, reden daartoe is dat
⁹ διὰ χρόνου	sinds lange tijd, lang geleden
¹⁰ στέγω	niet waterdicht zijn
¹¹ κλήσις ἢ	het sluiten, het blokkeren
¹² ἐπιμέλεια ἢ	zorg voor
¹³ Ὀδρύσης ὁ	Odrusiër, een Thracische stam
¹⁴ ὑπόσχεσις ἢ	belofte
¹⁵ ἀναπράττω	innen

[2.94.1] De reactie van de Atheners

Naar Athene toe werden er vuursignalen gegeven die kond gaven van de vijand en er ontstond een paniek die geenszins minder was dan enige van die in de oorlog. Want de mensen in de stad dachten dat de vijand al Peiraieus binnengevaren waren en die in Peiraieus meenden dat Salamis ingenomen was en dat zij ieder moment naar hen zouden varen; en dit zou gemakkelijk gebeurd zijn, als zij niet hadden willen aarzelen en als de wind hun geen parten had gespeeld. [2.94.2] Met man en macht renden de Atheners tegelijk met de dageraad naar Peiraieus te hulp en zij sleepten schepen de zee in en na aan boord gegaan te zijn voeren zij in haast en met veel geraas met hun schepen naar Salamis en met de infanterie stelden ze wachtposten voor Peiraieus op. [2.94.3] Toen de Peloponnesiërs de hulp hadden opgemerkt, hebben ze de meeste delen van Salamis gebrandschat en mensen en buit genomen en de drie schepen en voeren ze daarna snel van het garnizoen van Boudoron naar Nisaia weg. De reden daarvan was namelijk dat ook de schepen hen bang maakten, omdat ze al lang meegesleept werden en absoluut niet waterdicht waren. Aangekomen in Megara gingen ze weer te voet weg naar Korinthe. [2.94.4] Toen de Atheners hen niet meer bij Salamis aangetroffen hadden, voeren ze ook zelf weg en daarna bewaakten ze nu voortaan Peiraieus meer door de havens af te sluiten en door de overige zorg.

[2.95.1] Expeditie tegen de Thraciërs

In diezelfde tijd, toen die winter begon, trok Sitalkes de zoon van Teres koning van de Thraciërs, te velde tegen de Thraciërs vanwege twee beloftes waarvan hij de ene wilde innen en de andere wilde inlossen.

[2.95.2] ὁ τε γὰρ Περδίκκας αὐτῷ ὑποσχόμενος, εἰ Ἀθηναίοις τε διαλλάξειεν¹ ἑαυτὸν κατ' ἀρχὰς τῷ πολέμῳ πιεζόμενον καὶ Φίλιππον τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ πολέμιον ὄντα μὴ καταγάγοι ἐπὶ βασιλείᾳ, ἃ ὑπεδέξατο οὐκ ἐπετέλει· τοῖς τε Ἀθηναίοις αὐτὸς ὠμολογῆκει, ὅτε τὴν ξυμμαχίαν ἐποιεῖτο, τὸν ἐπὶ Θράκης Χαλκιδικὸν πόλεμον καταλύσειν². [2.95.3] ἀμφοτέρων οὖν ἕνεκα τὴν ἔφοδον ἐποιεῖτο καὶ τὸν τε Φίλιππου υἱὸν Ἀμύνταν ὡς ἐπὶ βασιλείᾳ τῶν Μακεδόνων ἦγε καὶ τῶν Ἀθηναίων πρέσβεις, οἳ ἔτυχον παρόντες τούτων ἕνεκα, καὶ ἡγεμόνα Ἄγνωννα· ἔδει γὰρ καὶ τοὺς Ἀθηναίους ναυσί τε καὶ στρατιᾷ ὡς πλείστη ἐπὶ τοὺς Χαλκιδέας παραγενέσθαι.

[2.96.1] Mobilisatie

ἀνίστησιν³ οὖν ἐκ τῶν Ὀδρουσῶν ὀρμώμενος πρῶτον μὲν τοὺς ἐντὸς τοῦ Αἴμου τε ὄρους καὶ τῆς Ῥοδόπης Θρακίας, ὅσων ἦρχε μέχρι θαλάσσης [ἐς τὸν Εὐξείνου τε πόντον καὶ τὸν Ἑλλήσποντον], ἔπειτα τοὺς ὑπερβάντι⁴ Αἴμον Γέτας καὶ ὅσα ἄλλα μέρη⁵ ἐντὸς τοῦ Ἰστρου ποταμοῦ πρὸς θάλασσαν μᾶλλον τὴν τοῦ Εὐξείνου πόντου κατώκητο⁶· εἰσὶ δ' οἱ Γέται καὶ οἱ ταύτη ὁμοροί τε τοῖς Σκύθαις καὶ ὁμόσκευοι⁷, πάντες ἵπποτοξόται. [2.96.2] παρεκάλει δὲ καὶ τῶν ὄρεινῶν⁸ Θρακῶν πολλοὺς τῶν αὐτονόμων καὶ μαχαιροφόρων⁹, οἳ Δῖοι καλοῦνται, τὴν Ῥοδόπην οἱ πλείστοι οἰκοῦντες· καὶ τοὺς μὲν μισθῷ ἔπειθεν, οἳ δ' ἐθέλονται ξυνηκολούθουν. [2.96.3] ἀνίστη δὲ καὶ Ἀγριᾶνας καὶ Λαιαίους καὶ ἄλλα ὅσα ἔθνη Παιονικὰ ὧν ἦρχε καὶ ἔσχατοι τῆς ἀρχῆς οὗτοι ἦσαν· μέχρι γὰρ Λαιαίων Παιόνων καὶ τοῦ Στρυμόνος ποταμοῦ, ὃς ἐκ τοῦ Σκόμβρου¹⁰ ὄρους δι' Ἀγριάνων καὶ Λαιαίων ῥεῖ, [οὔ] ὠρίζετο¹¹ ἢ ἀρχὴ τὰ¹² πρὸς Παίονας αὐτονόμους ἤδη. [2.96.4] τὰ δὲ πρὸς Τριβαλλοῦς, καὶ τούτους αὐτονόμους, Τρηῆρες ὠρίζον καὶ Τιλαταῖοι· οἰκοῦσι δ' οὗτοι πρὸς βορέαν¹³ τοῦ Σκόμβρου ὄρους καὶ παρήκουσι πρὸς ἡλίου δύσιν¹⁴ μέχρι τοῦ Ὀσκίου¹⁵ ποταμοῦ. ῥεῖ δ'

¹ διαλλάττω

verzoenen

² καταλύω

tot een einde brengen

³ ἀνίστημι

oproepen

⁴ ὑπερβάντι: *dat. van omstandigheid*: als je bent overgestoken, over

⁵ = ἔθνη

⁶ κατοικέομαι

zich vestigen

⁷ ὁμόσκευος

met gelijke uitrusting

⁸ ὀρείνος

in de bergen wonend

⁹ μαχαιρόφορος

sabels dragend

¹⁰ *tegenwoordig het Vitoshagebergte*

¹¹ ὠρίζω

begrenzen

¹² *acc. graecus/adverbialis*

¹³ βορέας ὁ

wind uit de Balkan, noordenwind, het noorden

¹⁴ δύσις ἢ

ondergang

¹⁵ *zijrivier van de Donau*

[2.95.2] Want Perdikkas had hem beloftes gedaan, als hij Perdikkas zou verzoenen met de Atheners toen hij aanvankelijk in de oorlog het zwaar te verduren had en als hij Philippos zijn broer, die zijn vijand was, niet terug zou brengen voor het koningschap, maar Perdikkas kwam wat hij beloofd had niet na. Zelf had hij met de Atheners afgesproken, toen hij het bondgenootschap sloot, de Chalkidische oorlog te beëindigen. [2.95.3] Om beide redenen dus viel hij aan en hij nam Philippos' zoon Amuntas mee voor het koningschap over de Macedoniërs en hij nam de gezanten van de Atheners, die toevallig daarom erbij waren en als commandant Agnoon. Want ook de Atheners moesten met schepen en een zo groot mogelijk leger bij hem verschijnen tegen de Chalkidiërs.

[2.96.1] Mobilisatie

Bij de Odrusen dan beginnend bracht hij eerst al de Thraciërs aan deze kant van de berg de Haimos en het Rhodopègebergte op de been, waarover hij heerste tot aan de zee (tot aan de Zwarte Zee en de Hellespont), daarna de Geten aan de andere kant van de Haimos en al de andere volkeren die zich aan deze zijde van de rivier de Istros in de richting van de zee, vooral de Zwarte Zee hadden gevestigd. De Geten en de mensen daar grenzen aan de Skuthen en hebben dezelfde uitrusting: ze zijn allen boogschutters te paard. [2.96.2] Hij riep ook van de Thraciërs in de bergen velen op, die onafhankelijk zijn en een sabel dragen, die Dioi heten, waarvan de meesten in het Rhodopègebergte wonen. Sommigen overreedde hij met soldij en anderen volgden hem vrijwillig. [2.96.3] Hij lichtte ook de Agrianes en Laiaioi en verder al de volkeren waarover hij heerste; zij woonden in de uiterste delen van zijn rijk. Tot aan de Paionische Laiaioi namelijk en de rivier de Strumoon, die uit het Skombrosgebergte door het gebied van de Agrianes en Laiaioi stroomt, liep zijn rijk en het werd begrensd door wat verder zelfstandige Paioniërs zijn. [2.96.4] De streek in de richting de Triballen, die ook onafhankelijk zijn, begrepsden de Treren en Tilataioi; zij wonen aan de noordkant van de Skombros en reiken naar het westen tot aan de rivier de Oskios.

οὗτος ἐκ τοῦ ὄρους ὄθενπερ καὶ ὁ Νέστος καὶ ὁ Ἐβρος· ἔστι δὲ ἐρήμον τὸ ὄρος καὶ μέγα, ἐχόμενον τῆς Ῥοδόπης.

[2.97.1] Het rijk van de Odrusen

Ἐγένετο δὲ ἡ ἀρχὴ ἡ Ὀδρουσῶν μέγεθος¹ ἐπὶ μὲν θάλασσαν καθήκουσα ἀπὸ Ἀβδήρων² πόλεως ἐς τὸν Εὐξεινον πόντον μέχρι Ἰστρου ποταμοῦ· αὕτη περίπλους³ ἐστὶν ἡ γῆ τὰ ξυντομώτατα⁴, ἦν αἰεὶ κατὰ πρύμναν⁵ ἰσθῆται τὸ πνεῦμα, νηὶ στρογγύλῃ⁶ τεσσάρων ἡμερῶν καὶ ἴσων νυκτῶν· ὁδῶ δὲ τὰ ξυντομώτατα ἐξ Ἀβδήρων ἐς Ἰστρον ἀνήρ εὐζωνος⁷ ἑνδεκαταῖος⁸ τελεῖ. [2.97.2] τὰ μὲν πρὸς θάλασσαν τοσαύτη ἦν, ἐς ἠπειρον δὲ ἀπὸ Βυζαντίου ἐς Λαιαίους καὶ ἐπὶ τὸν Στρυμόνα (ταύτη γὰρ διὰ πλείστου ἀπὸ θαλάσσης ἄνω ἐγίγνετο) ἡμερῶν ἀνδρὶ εὐζώνῳ τριῶν καὶ δέκα ἀνύσαι⁹. [2.97.3] φόρος τε ἐκ πάσης τῆς βαρβάρου καὶ τῶν Ἑλληνίδων πόλεων, ὅσον προσῆξαν¹⁰ ἐπὶ¹¹ Σεύθου¹², ὃς ὕστερον Σιτάλκου βασιλεύσας πλείστον δὴ ἐποίησε, τετρακοσίων ταλάντων ἀργυρίου μάλιστα δύναμις¹³, ἃ χρυσὸς καὶ ἄργυρος ἦει· καὶ δῶρα οὐκ ἐλάσσω τούτων χρυσοῦ τε καὶ ἀργύρου προσεφέρετο, χωρὶς¹⁴ δὲ ὅσα ὑφαντά¹⁵ τε καὶ λεῖα¹⁶ καὶ ἡ ἄλλη κατασκευή, καὶ οὐ μόνον αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ τοῖς παραδυναστεύουσι¹⁷ τε καὶ γενναίοις Ὀδρουσῶν. [2.97.4] κατεστήσαντο γὰρ τούναντίον τῆς Περσῶν βασιλείας τὸν νόμον, ὄντα μὲν καὶ τοῖς ἄλλοις Θραξί,

---

¹ *acc. graecus*

² *Abdera een polis in het antieke Thracië, gelegen nabij de monding van de Nestos en tegenover het eiland Thasos. Ze werd gesticht in 656–654 v.Chr. en herdoopt tot Polystylon (Πολύστυλον, Polýstylon) in de 9e eeuw n.Chr. alvorens te worden verlaten in de Ottomaanse periode.*

³ περίπλους	rondvaart
⁴ σύντομος	verkort, afgekort; <i>acc. adverbialis</i>
⁵ πρύμνα ἢ	achtersteven
⁶ στρογγύλος	afgerond, krom; <i>bedoeld wordt een vrachtschip</i>
⁷ εὐζωνος	zonder bepakking
⁸ ἑνδεκαταῖος	op de elfde dag
⁹ ἀνύω	voltooien, afleggen
¹⁰ προσάγω	op/binnenbrengen
¹¹ ἐπὶ + <i>gen.</i>	ten tijde van
¹² <i>Seuthes, de neef van Sitalkes</i>	
¹³ δύναμις ἢ	waarde
¹⁴ χωρὶς	afgezien van
¹⁵ ὑφαντά	geweven
¹⁶ λεῖα	glad, niet geborduurd
¹⁷ παραδυναστεύω	ook nog regeren

Die stroomt uit het gebergte, juist waarvandaan ook de Nestos en de Hebros stromen. Het is een onbewoond en groot gebergte grenzend aan de Rhodopè.

[2.97.1] Het rijk van de Odrusen

Het rijk van de Odrusen reikte qua omvang voor zover het de zee kust betrof vanaf de stad Abdera naar de Zwarte Zee tot aan de rivier de Istros. Dat gebied kan men op zijn kortst, als er altijd wind in de rug is, met een vrachtschip in vier dagen en vier nachten ronden. Over land voltooit een man zonder bepakking de weg van Abdera naar de Istros via de kortste weg op de elfde dag. [2.97.2] Zo groot was het aan de zee kant, maar landinwaarts vanaf Buzantium naar de Laiaioi en de Strumoon (want daarheen strekte het zich het verst uit vanaf zee landinwaarts) waren er dertien dagen nodig voor een man zonder bepakking om die tocht te voltooien. [2.97.3] Al de belasting uit heel het gebied van de barbaren en van de Griekse steden, als ze oprachten ten tijde van Seuthes, die na Sitalkes koning was geworden en de belasting zeer verhoogd had, bedroeg ongeveer een waarde van dat wat er als goud en zilver binnenkwam, van 400 talenten zilver. Ook werden er geschenken die niet onderdeden daarvoor, van goud en zilver binnengebracht en daarnaast al wat geweven en niet geborduurd is en de rest van huisraad en niet alleen voor hem maar ook voor de anderen der Odrusen die naast hem regeerden en aanzienlijk waren. [2.97.4] Want in tegenstelling tot de koning van de Perzen hadden zij de wet ingesteld die ook de overige Thraciërs wel hebben,

λαμβάνειν μάλλον ἢ διδόναι (καὶ αἴσχιον ἦν αἰτηθέντα μὴ δοῦναι ἢ αἰτήσαντα μὴ τυχεῖν), ὅμως δὲ κατὰ¹ τὸ δύνασθαι ἐπὶ πλέον αὐτῷ ἐχρήσαντο· οὐ γὰρ ἦν πρᾶξι οὐδὲν μὴ διδόντα δῶρα. ὥστε ἐπὶ μέγα ἡ βασιλεία ἦλθεν ἰσχύος². [2.97.5] τῶν³ γὰρ ἐν τῇ Εὐρώπῃ ὅσαι μεταξύ τοῦ Ἰονίου κόλπου καὶ τοῦ Εὐξείνου πόντου μεγίστη ἐγένετο χρημάτων προσόδω⁴ καὶ τῇ ἄλλῃ εὐδαιμονία⁵, ἰσχύι δὲ μάχης καὶ στρατοῦ πλήθει πολὺ δευτέρα⁶ μετὰ τὴν Σκυθῶν. [2.97.6] ταύτη δὲ ἀδύνατα ἐξισοῦσθαι⁷ οὐχ ὅτι⁸ τὰ ἐν τῇ Εὐρώπῃ, ἀλλ' οὐδ' ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἔθνος ἐν πρὸς ἐν οὐκ ἔστιν ὅτι⁹ δυνατὸν Σκύθαις ὁμογνωμονοῦσι¹⁰ πᾶσιν ἀντιστῆναι. οὐ μὴν οὐδ' ἐς τὴν ἄλλην εὐβουλίαν¹¹ καὶ ξύνεσιν περὶ τῶν παρόντων¹² ἐς τὸν βίον ἄλλοις ὁμοιοῦνται¹³.

[2.98.1] Sitalkes' tocht en troepen

Σιτάλκης μὲν οὖν χώρας τοσαύτης βασιλεύων παρεσκευάζετο τὸν στρατόν. καὶ ἐπειδὴ αὐτῷ ἐτοῖμα ἦν, ἄρας¹⁴ ἐπορεύετο ἐπὶ τὴν Μακεδονίαν πρῶτον μὲν διὰ τῆς αὐτοῦ ἀρχῆς, ἔπειτα διὰ Κερκίνης¹⁵ ἐρήμου ὄρους, ὃ ἐστὶ μεθόριον¹⁶ Σιντῶν καὶ Παιόνων· ἐπορεύετο δὲ δι' αὐτοῦ τῇ ὁδῷ ἦν πρότερον αὐτὸς ἐποιήσατο τεμῶν τὴν ὕλην, ὅτε ἐπὶ Παίονας ἐστράτευσεν. [2.98.2] τὸ δὲ ὄρος ἐξ Ὀδρουσῶν διόντες ἐν δεξιᾷ μὲν εἶχον Παίονας, ἐν ἀριστερᾷ δὲ Σιντούς καὶ Μαιδούς. διελθόντες δὲ αὐτὸ ἀφίκοντο ἐς Δόβηρον¹⁷ τὴν Παιονικήν. [2.98.3] πορευομένω δὲ αὐτῷ ἀπεγίγνετο¹⁸ μὲν οὐδὲν τοῦ στρατοῦ εἰ μὴ τι νόσω, προσεγίγνετο δέ· πολλοὶ γὰρ τῶν αὐτονόμων Θρακῶν ἀπαράκλητοι ἐφ' ἀρπαγὴν¹⁹ ἠκολούθουν, ὥστε τὸ πᾶν πλῆθος λέγεται οὐκ ἔλασσον πέντε καὶ

---

¹ κατὰ + <i>acc.</i>	krachtens
² <i>gen. part. bij ἐπὶ μέγα</i>	
³ <i>sc.</i> βασιλειῶν	
⁴ πρόσσος ἢ	inkomsten
⁵ εὐδαιμονία ἢ	welvaart, rijkdom
⁶ δευτέρα	tweede
⁷ ἐξισοομαι + <i>dat.</i>	zich gelijk stellen aan
⁸ οὐχ ὅτι .... ἀλλ' οὐδ'	niet alleen ..., maar ook niet ...
⁹ οὐκ ἔστιν ὅτι	geenszins
¹⁰ ὁμογνωμονέω	het eens zijn met
¹¹ εὐβουλία	verstand
¹² πάρεμι ἐς	van toepassing zijn op
¹³ ὁμοιοομαι	gelijk zijn aan
¹⁴ αἶρω	opbreken
¹⁵ <i>gebergte in Paionië tussen de Axios en de Strymon</i>	
¹⁶ μεθόριος	op de grens tussen
¹⁷ <i>Doberos, stadje in Paionië</i>	
¹⁸ ἀπογίγνομαι	sterven
¹⁹ ἀρπαγή ἢ	roof

om namelijk meer te innen dan te geven (en het was schandelijker als aan iemand iets gevraagd was, het niet te geven dan wanneer men iets gevraagd had, het niet te krijgen), maar toch gebruikten zij die wet meer omdat ze machtiger waren. Het was onmogelijk iets te doen als men geen cadeaux gaf. Zo bereikte het koningschap grote macht. [2.97.5] Van al de koningschappen in Europa die tussen de Ionische Golf en de Zwarte Zee zijn, was dat koningschap het grootste door de inkomsten van geld en overige rijkdom, maar qua kracht in de strijd en omvang van het leger bekleedde het op grote afstand de tweede plaats na dat van de Skuthen. [2.97.6] Niet alleen zijn de volken in Europa niet in staat die macht te evenaren, maar ook kan geen volk in Asia zich één tegen één te weer stellen tegen de Skuthen, wanneer de Skuthen allemaal eensgezind zijn. Maar zij zijn echt niet gelijk in de overige aspecten van gezond verstand en begrip betreffende de zaken die van toepassing zijn op het leven.

[2.98.1] Sitalkes' tocht en troepen

Sitalkes dus als koning van zo'n groot gebied bereidde zijn leger voor. Toen dan zijn voorbereidingen klaar waren, brak hij op en marcheerde hij naar Macedonië eerst door zijn eigen rijk heen en daarna door het onbewoonde gebergte Kerkinè, dat de grens vormt tussen de Sintes en de Paioniërs. Hij marcheerde daardoorheen over de weg die hij eerder had laten aanleggen door bos te laten kappen, toen hij te velde was getrokken tegen de Paioniërs. [2.98.2] Terwijl zij door dat gebergte gingen vanuit het gebied van de Odrusen, hielden zij de Paioniers en de Maidoi aan de rechterhand. Toen ze daardoorheen waren gegaan, bereikten zij het Paionische Doberos. [2.98.3] Tijdens zijn tocht ging niets van zijn leger verloren tenzij het een of ander door ziekte, maar er kwam wel bij. Want vele onafhankelijke Thraciërs volgden zonder dat er een beroep op hen gedaan was, om te roven, zodat men zegt dat

δέκα μυριάδων γενέσθαι [2.98.4] καὶ τούτου τὸ μὲν πλεόν πεζὸν ἦν, τριτημόριον¹ δὲ μάλιστα ἰππικόν. τοῦ δ' ἰππικοῦ τὸ πλεῖστον αὐτοὶ Ὀδρύσαι παρείχοντο καὶ μετ' αὐτοὺς Γέται. τοῦ δὲ πεζοῦ οἱ μαχαιροφόροι μαχιμώτατοι μὲν ἦσαν οἱ ἐκ τῆς Ῥοδόπης αὐτόνομοι καταβάντες, ὁ δὲ ἄλλος ὄμιλος ξύμμεικτος πλήθει φοβερώτατος ἠκολούθει.

[2.99.1] Het Macedonische rijk

ξυνηθορίζοντο² οὖν ἐν τῇ Δοβήρῳ καὶ παρεσκευάζοντο, ὅπως κατὰ κορυφὴν ἐσβαλοῦσιν ἐς τὴν κάτω Μακεδονίαν, ἧς ὁ Περδίκκας ἦρχεν. [2.99.2] τῶν γὰρ Μακεδόνων εἰσὶ καὶ Λυγκησταὶ καὶ Ἐλιμιῶται καὶ ἄλλα ἔθνη ἐπάνωθεν³, ἃ ξύμμαχα μὲν ἐστὶ τούτοις καὶ ὑπήκοα⁴, βασιλείας δ' ἔχει καθ' αὐτά. [2.99.3] τὴν δὲ παρὰ θάλασσαν νῦν Μακεδονίαν Ἀλέξανδρος ὁ Περδίκκου πατὴρ καὶ οἱ πρόγονοι αὐτοῦ, Τημενίδαι τὸ ἀρχαῖον ὄντες ἐξ Ἄργους, πρῶτοι ἐκτήσαντο καὶ ἐβασίλευσαν ἀναστήσαντες μάχη ἐκ μὲν Πιερίας Πίερας, οἱ ὕστερον ὑπὸ τὸ Πάγγαιον πέραν⁵ Στρυμόνος ᾤκησαν Φάγρητα⁶ καὶ ἄλλα χωρία (καὶ ἔτι καὶ νῦν Πιερικὸς κόλπος καλεῖται ἢ ὑπὸ τῷ Παγγαίῳ πρὸς θάλασσαν γῆ), ἐκ δὲ τῆς Βοττίας καλουμένης Βοττιαίους, οἱ νῦν ὄμοροι Χαλκιδέων οἰκοῦσιν. [2.99.4] τῆς δὲ Παιονίας παρὰ τὸν Ἄξιον ποταμὸν στενὴν⁷ τινὰ καθήκουσαν ἄνωθεν μέχρι Πέλλης καὶ θαλάσσης ἐκτήσαντο, καὶ πέραν Ἄξιοῦ μέχρι Στρυμόνος τὴν Μυγδονίαν καλουμένην Ἡδῶνας ἐξελάσαντες νέμονται. [2.99.5] ἀνέστησαν δὲ καὶ ἐκ τῆς νῦν Ἑορδίας καλουμένης Ἑορδούς, ὧν οἱ μὲν πολλοὶ ἐφθάρησαν, βραχὺ δὲ τι αὐτῶν περὶ Φύσκαν κατώκηται, καὶ ἐξ Ἀλμωπίας Ἀλμωπας. [2.99.6] ἐκράτησαν δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἐθνῶν οἱ Μακεδόνες οὗτοι, ἃ καὶ νῦν ἔτι ἔχουσι, τὸν τε Ἄνθεμοῦντα καὶ Γρηστωνίαν καὶ Βισαλίαν καὶ Μακεδόνων αὐτῶν πολλήν. τὸ δὲ ξύμπαν Μακεδονία καλεῖται, καὶ Περδίκκας Ἀλεξάνδρου βασιλεὺς αὐτῶν ἦν ὅτε Σιτάλκης ἐπήει.

---

¹ τριτημόριον τό	een derde deel
² συναθορίζομαι	zich verzamelen
³ ἐπάνωθεν	landinwaarts
⁴ ὑπήκοος + <i>dat.</i>	onderworpen aan
⁵ πέραν + <i>gen.</i>	aan de andere kant van
⁶ Phagres, <i>Griekse stad in Thracië</i>	
⁷ στενή ἢ	bergpas

de hele massa uit niet minder dan 150.000 manschappen bestaan heeft. [2.98.4] En het merendeel daarvan was infanterie en ongeveer één derde cavalerie. Het grootste deel van de cavalerie verschaften de Odrusen zelf en na hen de Geten. Van de infanterie waren de sabeldragers het strijdvaardigst die als onafhankelijken uit het Rhodopègebergte gekomen waren en de rest van de menigte volgde, terwijl die opgegaan was in de massa, als zeer angstaanjagend.

[2.99.1] Het Macedonische rijk

Ze verzamelden zich dus in Doberos en bereidden zich voor om langs de top naar beneden het laag gelegen deel van Macedonië binnen te vallen, waarvan Perdikkas de heerser was. [2.99.2] Tot de Macedoniërs behoren namelijk en de Lunkestai en de Elimiotai en andere volken landinwaarts, die bondgenoten van en onderworpen aan hen waren, maar wel eigen koningschappen hadden. [2.99.3] Het aan zee gelegen Macedonië hadden Alexander, de vader van Perdikkas en diens voorouders, oorspronkelijk Temeniden uit Argos, als eersten verworven en ze waren koning daarvan geworden, nadat ze de Pieres uit Pieria met een gevecht verdreven hadden die later aan de voet van het Pangaiaaangebergte aan de andere kant van de Strumoon in Phagres en andere streken zijn gaan wonen (en ook nu wordt het land aan de zee aan de voet van het Pangaiaaangebergte nog de Pierische golf genoemd) en nadat ze de Bottiaioi genoemd naar Bottia verdreven hadden die nu grenzend aan de Chalkidiërs wonen. [2.99.4] En ze hebben van Paionia langs de rivier de Axios een pas in bezit gekregen die van boven tot aan Pella en de zee reikt en nadat ze ook de Edonen verdreven hebben, bewonen zij aan de overkant van de Axios tot aan de Strumoon het land dat Mugdonia heet. [2.99.5] Ze hebben ook uit wat nu Eordia heet de Eordoi verdreven, van wie de meesten gedood zijn en een klein deel rond Phuska woont en uit Alopia de Alopen. [2.99.6] Die laag-Macedoniërs hebben ook de overige volkeren overwonnen, die ze ook nu nog hebben, en Anthemous en Grestonia en Bisaltia en veel grondgebied van de Macedoniërs zelf. Dat alles bij elkaar heet Macedonië en Perdikkas, de zoon van Alexander, was hun koning toen Sitalkes aanviel.

[2.100.1] Guerilla van de Macedoniërs

Καὶ οἱ μὲν Μακεδόνες οὗτοι ἐπιόντος πολλοῦ στρατοῦ ἀδύνατοι ὄντες ἀμύνεσθαι ἕς τε τὰ καρτερά¹ καὶ τὰ τεῖχη², ὅσα ἦν ἐν τῇ χώρᾳ, ἐσεκομίσθησαν. [2.100.2] ἦν δὲ οὐ πολλά, ἀλλὰ ὕστερον Ἀρχέλαος ὁ Περδίκκου υἱὸς βασιλεὺς γενόμενος τὰ νῦν ὄντα ἐν τῇ χώρᾳ ὑποκόδησε καὶ ὁδοὺς εὐθείας³ ἔτεμε καὶ τᾶλλα διεκόσμησε⁴ τὰ [τε] κατὰ τὸν πόλεμον ἵπποις καὶ ὄπλοις καὶ τῇ ἄλλῃ παρασκευῇ κρείσσονι ἢ ξύμπαντες οἱ ἄλλοι βασιλῆς ὀκτῶ οἱ πρὸ αὐτοῦ γενόμενοι. [2.100.3] ὁ δὲ στρατὸς τῶν Θρακῶν ἐκ τῆς Δοβήρου ἐσέβαλε πρῶτον μὲν ἐς τὴν Φιλίππου πρότερον οὕσαν ἀρχήν, καὶ εἶλεν Εἰδομένην μὲν κατὰ κράτος, Γορτυνίαν δὲ καὶ Ἀταλάντην καὶ ἄλλα ἅττα χωρία ὁμολογία διὰ τὴν Ἀμύντου φιλίαν προσχωροῦντα τοῦ Φιλίππου υἱέος παρόντος· Εὐρωπὸν δὲ ἐπολιόρησαν⁵ μὲν, ἐλεῖν δὲ οὐκ ἐδύναντο. [2.100.4] ἔπειτα δὲ καὶ ἐς τὴν ἄλλην Μακεδονίαν προухώρει τὴν ἐν ἀριστερᾷ Πέλλης καὶ Κύρρου. ἔσω δὲ τούτων ἐς τὴν Βοττιαίαν καὶ Πιερίαν οὐκ ἀφίκοντο, ἀλλὰ τὴν τε Μυγδονίαν καὶ Γρηστωνίαν καὶ Ἀνθεμοῦντα ἐδήουν. [2.100.5] οἱ δὲ Μακεδόνες πεζῶ μὲν οὐδὲ διενοοῦντο ἀμύνεσθαι, ἵππους δὲ προσμεταπεμψάμενοι ἀπὸ τῶν ἄνω ξυμμάχων, ὄπη δοκοίη, ὀλίγοι πρὸς πολλοὺς ἐσέβαλλον ἐς τὸ στράτευμα τῶν Θρακῶν. καὶ ἦ μὲν προσπέσειεν, οὐδεὶς ὑπέμενεν ἄνδρας ἰππέας τε ἀγαθοὺς καὶ τεθωρακισμένους⁶, ὑπὸ δὲ πλήθους περικληρόμενοι αὐτοὺς πολλαπλασίῳ τῷ ὀμίλῳ ἐς κίνδυνον καθίστασαν, ὥστε τέλος ἡσυχίαν ἦγον, οὐ νομίζοντες ἱκανοὶ εἶναι πρὸς τὸ πλέον κινδυνεύειν.

[2.101.1] Sitalkes plundert.

ὁ δὲ Σιτάλκης πρὸς τε τὸν Περδίκκαν λόγους ἐποιεῖτο⁷ ὧν ἕνεκα ἐστράτευσε, καὶ ἐπειδὴ οἱ Ἀθηναῖοι οὐ παρήσαν ταῖς ναυσίν, ἀπιστοῦντες⁸ αὐτὸν μὴ ἤξειν, δῶρα δὲ καὶ πρέσβεις ἔπεμψαν αὐτῷ, ἕς τε τοὺς Χαλκιδέας καὶ Βοττιαίου μέρος τι τοῦ στρατοῦ πέμπει, καὶ τειχήρεις⁹ ποιήσας ἐδήου τὴν γῆν.

¹ τὰ καρτερά

² τεῖχος τό

³ εὐθύς

⁴ διακοσμέω

⁵ πολιορκέω

⁶ θωρακίζω

⁷ λόγους ποιέομαι

⁸ ἀπιστέω + *aci*. μή

⁹ τειχηρής

forten

vluchtburcht, versterkte stad

recht

inrichten

belegeren

pantseren

een onderhoud hebben

niet geloven dat

binnen de muren opgesloten

[2.100.1] Guerilla van de Macedoniërs

En die Macedoniërs waren niet in staat, wanneer een groot leger hen aanviel, zich te verdedigen en daarom begaven ze zich in al hun forten en vluchtburchten, die er in het land waren. [2.100.2] Het waren er niet veel, maar later heeft Archelaos, de zoon van Perdikkas, toen hij koning geworden was, die forten die nu in het land zijn, gebouwd en hij heeft rechte wegen aangelegd en hij heeft al het andere wat betrekking heeft op de oorlog geregeld op het gebied van paarden en wapens en het overige materieel, beter dan al de andere acht koningen bij elkaar die er voor hem geweest waren. [2.100.3] Het leger van de Thraciërs viel vanuit Doberos eerst het vroegere rijk van Philippos¹ binnen en nam Eidomenè met geweld in, maar Gortunia en Atalantè en sommige andere gebieden die door een overeenkomst zich bij Perdikkas aansloten, omdat Amuntas, de zoon van Philippos die aanwezig was, met hem bevriend was. Ze belegerden Europos, maar konden het niet innemen. [2.100.4] Daarna rukte hij ook op naar de rest van Macedonië dat links van Pella en Kurros ligt. Maar ze bereikten niet ten zuiden daarvan Bottiaia en Pieria, maar ze vernietigden Mugdonia en Grestonia en Anthemous. [2.100.5] De Macedoniërs waren zelfs niet van plan zich met de infanterie te verdedigen, maar ze ontboden nog eens ruiters van hun bondgenoten landinwaarts en zij vielen in kleine groepjes daar waar het hun goed toescheen velen aan in het leger van de Thraciërs. En waar ze aanvielen, hield niemand stand tegen de dappere en gepantserde ruiters. Maar doordat zij door een massa ingesloten werden, brachten zij zichzelf in gevaar doordat de menigte vele malen groter was dan zij, zodat zij zich uiteindelijk koest hielden, omdat ze niet dachten in staat te zijn meer risico te lopen.

[2.101.1] Sitalkes plundert.

Sitalkes had een onderhoud met Perdikkas, over waarom hij te velde was getrokken en toen de Atheners er niet waren met hun schepen omdat zij niet geloofden dat hij zou komen en zij hem cadeaux en gezanten hadden gestuurd, zond hij een deel van zijn leger naar de Chalkidiërs en Bottiaioi en toen hij hen binnen de muren had opgesloten, verwoestte hij het land.

---

¹ aan de bovenloop van de Axios

[2.101.2] καθημένου¹ δ' αὐτοῦ περὶ τοὺς χώρους τούτους οἱ πρὸς νότον οἰκοῦντες Θεσσαλοὶ καὶ Μάγνητες καὶ οἱ ἄλλοι ὑπήκοοι Θεσσαλῶν καὶ οἱ μέχρι Θερμοπυλῶν Ἕλληνες ἐφοβήθησαν μὴ καὶ ἐπὶ σφᾶς ὁ στρατὸς χωρήσῃ, καὶ ἐν παρασκευῇ ἦσαν. [2.101.3] ἐφοβήθησαν δὲ καὶ οἱ πέραν Στρυμόνος πρὸς βορέαν Θρᾶκες, ὅσοι πεδία εἶχον, Παναῖοι καὶ Ὀδόμαντοι καὶ Δρωῖοι καὶ Δερσαῖοι· αὐτόνομοι δ' εἰσὶ πάντες. [2.101.4] παρέσχε δὲ λόγον² καὶ ἐπὶ³ τοὺς τῶν Ἀθηναίων πολεμίους Ἕλληνας, μὴ ὑπ' αὐτῶν ἀγόμενοι κατὰ τὸ ξυμμαχικόν⁴ καὶ ἐπὶ σφᾶς χωρήσωσιν. [2.101.5] ὁ δὲ τὴν τε Χαλκιδικὴν καὶ Βοττικὴν καὶ Μακεδονίαν ἅμα ἐπέχων⁵ ἔφθειρε, καὶ ἐπειδὴ αὐτῶ⁶ οὐδὲν ἐπράσσετο ὧν ἔνεκα ἐσέβαλε καὶ ἡ στρατιὰ σῖτόν τε οὐκ εἶχεν αὐτῶ καὶ ὑπὸ χειμῶνος ἐταλαιπώρει⁷, ἀναπείθεται ὑπὸ Σεύθου τοῦ Σπαραδόκου, ἀδελφιδοῦ⁸ ὄντος καὶ μέγιστον μεθ' ἑαυτὸν δυναμένου, ὥστ' ἐν τάχει ἀπελθεῖν. τὸν δὲ Σεύθην κρύφα⁹ Περδίκκας ὑποσχόμενος ἀδελφὴν ἑαυτοῦ δώσειν καὶ χρήματα ἐπ' αὐτῇ προσποιεῖται¹⁰. [2.101.6] καὶ ὁ μὲν πεισθεὶς καὶ μείνας τριάκοντα τὰς πάσας ἡμέρας, τούτων δὲ ὀκτῶ ἐν Χαλκιδεῦσιν, ἀνεχώρησε τῷ στρατῷ κατὰ τάχος ἐπ' οἴκου· Περδίκκας δὲ ὕστερον Στρατονίκην τὴν ἑαυτοῦ ἀδελφὴν δίδωσι Σεύθῃ, ὥσπερ ὑπέσχετο. τὰ μὲν οὖν κατὰ τὴν Σιτάλκου στρατείαν οὕτως ἐγένετο.

[2.102.1] De eilanden bij Oiniadai

Οἱ δὲ ἐν Ναυπάκτῳ Ἀθηναῖοι τοῦ αὐτοῦ χειμῶνος, ἐπειδὴ τὸ τῶν Πελοποννησίων ναυτικὸν διελύθη, Φορμίωνος ἡγουμένου ἐστράτευσαν, παραπλεύσαντες ἐπ' Ἀστακοῦ¹¹ καὶ ἀποβάντες, ἐς τὴν μεσόγειαν¹² τῆς Ἀκαρνανίας τετρακοσίους μὲν ὀπλίταις Ἀθηναίων τῶν ἀπὸ τῶν νεῶν, τετρακοσίους δὲ Μεσσηνίων, καὶ ἕκ τε Στράτου¹³ καὶ Κορόντων¹⁴ καὶ ἄλλων χωρίων ἄνδρας οὐ δοκοῦντας βεβαίους¹⁵ εἶναι ἐξήλασαν, καὶ Κύνητα τὸν

---

¹ κάθημαι	gelegerd zijn
² λόγον παρέχω μὴ + <i>coni.</i>	het angstwekkend gerucht verschaffen dat
³ ἐπὶ + <i>acc.</i>	tot bij/onder
⁴ τὸ ξυμμαχικόν	het bondgenootschap
⁵ ἐπέχω	aanvallen, bezet houden
⁶ <i>dat. auctoris</i>	
⁷ ταλαιπωρέω	het zwaar hebben
⁸ ἀδελφιδοῦς ὁ	neef
⁹ κρύφα	in het geheim
¹⁰ προσποιέομαι	voor zich winnen
¹¹ Astakos - Grieks voor 'kreeft' - ligt aan de oostkust van de Ionische Zee. De Korinthiërs hadden hier weer de door de Atheners verdreven tiran Euarchos aan de macht geholpen.	
¹² μεσόγεια	het binnenland
¹³ Stratatos, plaatsje in Akarnania	
¹⁴ Koronta, plaatsje in Akarnania	
¹⁵ βέβαιος	zeker, betrouwbaar

[2.101.2] Toen hij ergens in die contreien gelegerd was, vreesden de Thessaliërs die zuidelijk woonden en de Magneten en de overige ondergeschikten van de Thessaliërs en de Grieken tot aan Thermopulai dat het leger ook tegen hen zou optrekken en dat ze in voorbereiding waren. [2.101.3] Ook al de Thraciërs over de Strumoon in het noorden die de vlaktes hadden, kregen angst, de Panaioi en Odomantoi en Droöi en Dersaioi. Zij allen zijn onafhankelijk. [2.101.4] Hij was de oorzaak van het angstwekkende gerucht ook onder de Grieken die de vijand van de Atheners waren, dat zij door de Atheners gehaald op grond van het bondgenootschap ook tegen hen zouden optrekken. [2.101.5] Hij viel tegelijk het Chalkidische en Bottische en Macedonische gebied aan en vernietigde het en toen door hem niets bereikt werd van dat waarom hij binnengevallen was en zijn leger geen voedsel had en onder de winter gebukt ging, werd hij door Seuthes en Sparadokes die zijn neef was en na hem de grootste macht had, overreed om snel weg te gaan. Perdikkas won Seuthes voor zich door hem stiekem te beloven zijn zuster aan hem te geven en geld toe. [2.101.6] Toen hij overreed was en dertig dagen in totaal gebleven was en daarvan acht in het land der Chalkidiërs, keerde hij snel met zijn leger terug naar huis. Perdikkas gaf Seuthes later zijn eigen zus Strationikè, precies zoals hij beloofd had. Zo ging het met de veldtocht van Sitalkes.

[2.102.1] De eilanden bij Oiniadai

De Atheners in Naupaktos trokken in diezelfde winter, toen het leger van de Peloponnesiërs ontbonden was, onder leiding van Phormioon te velde, toen zij langs de kust tegen Astakos gevaren waren en van boord gegaan waren, het binnenland in van Akarnania met 400 hoplieten van de Atheners van de schepen en 400 Messeniërs en zij verdreven uit Stratos en Koronta en andere gebieden mannen die onbetrouwbaar waren en Kunès, de zoon van Theolutes,

Θεολύτου ἔς Κόροντα καταγαγόντες ἀνεχώρησαν πάλιν ἐπὶ τὰς ναῦς. [2.102.2] ἔς γὰρ Οἰνιάδας¹ αἰεὶ ποτε πολεμίους ὄντας μόνους Ἄκαρνανων οὐκ ἐδόκει δυνατὸν εἶναι χειμῶνος ὄντος στρατεύειν· ὁ γὰρ Ἀχελῷος ποταμὸς ῥέων ἐκ Πίνδου ὄρους διὰ Δολοπίας καὶ Ἀγραίων καὶ Ἀμφιλόχων καὶ διὰ τοῦ Ἄκαρνανικοῦ πεδίου, ἄνωθεν μὲν παρὰ Στράτον πόλιν, ἔς θάλασσαν δ' ἐξίεις² παρ' Οἰνιάδας καὶ τὴν πόλιν αὐτοῖς περιλιμνάζων³, ἄπορον ποιεῖ ὑπὸ τοῦ ὕδατος ἐν χειμῶνιστρατεύειν⁴. [2.102.3] κεῖνται δὲ καὶ τῶν νήσων τῶν Ἐχινάδων αἱ πολλαὶ καταντικρῦ⁵ Οἰνιαδῶν τοῦ Ἀχελῷου⁶ τῶν ἐκβολῶν⁷ οὐδὲν ἀπέχουσαι⁸, ὥστε μέγας ὢν ὁ ποταμὸς προσχοῖ⁹ αἰεὶ καὶ εἰσὶ τῶν νήσων αἱ ἠπειρώνται¹⁰, ἐλπίς δὲ καὶ πάσας οὐκ ἐν πολλῷ τινὶ ἄν χρόνῳ τοῦτο παθεῖν· [2.102.4] τό τε γὰρ ῥεῦμά ἐστι μέγα καὶ πολὺ καὶ θολερὸν¹¹, αἶ τε νῆσοι πυκναί, καὶ ἀλλήλαις τῆς προσχώσεως [τῷ μὴ σκεδάννυσθαι] ξύνδεσμοι¹² γίνονται, παραλλάξ¹³ καὶ οὐ κατὰ στοῖχον¹⁴ κείμεναι, οὐδ' ἔχουσαι εὐθείας διόδους τοῦ ὕδατος ἔς τὸ πέλαγος. [2.102.5] ἐρήμοι δ' εἰσὶ καὶ οὐ μεγάλαί. λέγεται δὲ καὶ Ἀλκμέωνι τῷ Ἀμφιάρει, ὅτε δὴ ἀλάσθαι¹⁵ αὐτὸν μετὰ τὸν φόνον τῆς μητρός, τὸν Ἀπόλλω ταύτην τὴν γῆν χρῆσαι¹⁶ οἰκεῖν, ὑπειπόντα¹⁷ οὐκ εἶναι λύσιν τῶν δειμάτων¹⁸ πρὶν ἄν εὐρών ἐν ταύτῃ τῇ χώρᾳ κατοικήσῃται ἥτις ὅτε ἔκτεινε τὴν μητέρα μήπω ὑπὸ ἡλίου ἕωρᾶτο μηδὲ γῆ ἦν, ὡς τῆς γε ἄλλης αὐτῷ μεμιασμένης¹⁹. [2.102.6] ὁ δ' ἀπορῶν, ὡς φασι, μόλις κατενόησε

¹ *Oiniadai had Knemos geholpen*

² ἐξίημι uitmonden

³ περιλιμνάζω met water omgeven

⁴ χειμωνιστρατεύω in de winter campagne voeren

⁵ καταντικρῦ + *gen.* recht tegenover

⁶ *De Achelooios (in de volksmond tegenwoordig ook wel Aspropótamos, d.i. "Witte rivier" genoemd) is een rivier in het westen van Griekenland. Het is na de Aliakmonas de langste rivier die geheel over Grieks grondgebied stroomt en bovendien de waterrijkste. Hij ontspringt op de westelijke flanken van het Pindosgebergte, niet ver van Metsovo, stroomt hoofdzakelijk in zuidelijke richting en mondt met een delta uit in de Ionische Zee, ten westen van Mesolongi. In de bovenloop legde men stuwmeren met elektrische centrales aan.*

⁷ ἐκβολή ἢ uitmonding

⁸ ἀπέχω verwijderd zijn

⁹ προσχώννυμι aanslibbing maken

¹⁰ ἠπειρόω tot vasteland maken

¹¹ θολερός modderig

¹² σύνδεσμος verbinding

¹³ παραλλάξ afwisselend

¹⁴ στοῖχος ὁ rij

¹⁵ ἀλάομαι zwerven; *aci* in bijzin van tijd, omdat het die bijzin in een *aci*/indirecte rede staat: *assimilatie en archaïsme (oorspronkelijk bestonden in het Grieks alleen hoofdzinnen)*

¹⁶ χράω een orakel geven

¹⁷ ὑπεῖπον eraan toevoegen

¹⁸ δεῖμα τό angst

¹⁹ μιάζω bezoedelen

escorteerden ze naar Koronta en daarna gingen ze weer terug naar de schepen. [2.102.2] Want het scheen onmogelijk naar de stad Oiniadai, dat altijd als enige van de Akarnaniërs vijandig was, te velde te trekken, omdat het winter was. Want de rivier de Achelooios stroomt uit het Pindosgebergte door Dolopia en het land van de Agraioi en Amphilochoi en door de Akarnanische vlakke, bergafwaarts langs de stad Stratos en mondt uit in de zee bij Oiniadai en omgeeft hun stad met water en maakt het zo onmogelijk door dat water daar in de winter campagne te voeren. [2.102.3] De meeste van Echinadeneilanden liggen tegenover Oiniadai dichtbij de mondingen van de Achelooios, zodat de rivier groot als hij is altijd slib laat aanspoelen en sommige van die eilanden aan het vasteland zijn gaan vast zitten en de verwachting bestaat dat ook alle eilanden datzelfde lot binnenkort ondergaan. [2.102.4] Want de stroom is groot en machtig en modderig en de eilanden talrijk en raken met elkaar verbonden door aanslibbing [doordat ze niet verspreid zijn] doordat ze afwisselend en niet op een rij liggen, zonder dat zij rechte waterlopen de zee in hebben. [2.102.5] Ze zijn onbewoond en niet groot. Men zegt ook dat Apollo Alkmeon de zoon van Amphiareos, toen hij dan rondzwierf na de moord op zijn moeder, het orakel gegeven heeft dat land te bewonen met de toevoeging dat er geen bevrijding van zijn angsten zou zijn, voordat hij in die streek land gevonden had dat nog niet door de zon gezien was, toen hij zijn moeder vermoordde en niet bestond, omdat het overige land door hem bezoedeld zou zijn.

τὴν πρόσχωσιν ταύτην τοῦ Ἀχελῷου, καὶ ἐδόκει αὐτῷ ἰκανὴ ἂν κεχῶσθαι δίαιτα¹ τῷ σώματι ἀφ' οὗπερ κτείνας τὴν μητέρα οὐκ ὀλίγον χρόνον ἐπλανᾶτο. καὶ κατοικισθεὶς ἐς τοὺς περὶ Οἰνιάδας τόπους ἐδυναστεύσε² τε καὶ ἀπὸ Ἀκαρνᾶνος παιδὸς ἑαυτοῦ τῆς χώρας τὴν ἐπωνυμίαν ἐγκατέλιπεν. τὰ μὲν περὶ Ἀλκμέωνα τοιαῦτα λεγόμενα παρελάβομεν³.

[2.103.1] Einde derde oorlogsjaar

Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι καὶ ὁ Φορμίων ἄραντες ἐκ τῆς Ἀκαρνανίας καὶ ἀφικόμενοι ἐς τὴν Ναύπακτον ἅμα ἤρι⁴ κατέπλευσαν ἐς τὰς Ἀθήνας, τοὺς τε ἐλευθέρους τῶν αἰχμαλώτων⁵ ἐκ τῶν ναυμαχιῶν ἄγοντες, οἱ ἀνὴρ ἀντ' ἀνδρὸς ἐλύθησαν, [2.103.2] καὶ τὰς ναῦς ἅς εἶλον. καὶ ὁ χειμῶν ἐτελεύτα οὗτος, καὶ τρίτον ἔτος τῷ πολέμῳ ἐτελεύτα τῷδε ὄν Θουκυδίδης ξυνέγραψεν.

---

¹ δίαιτα ἢ

verblijf

² δυναστεύω

macht hebben

³ παραλαμβάνω

vernemen

⁴ ἤρι τό

lente

⁵ αἰχμάλωτος

krijgsgevangen

[2.102.6] Terwijl hij de oplossing niet wist, bemerkte hij ternauwernood die aanslibbing van de Achelooios en het scheen hem toe dat er voldoende aangeslibd was om als verblijf voor zijn persoon te dienen sinds de tijd dat hij zijn moeder gedood had en hij niet geringe tijd rondzwierf. En hij liet zich neer in het gebied rond Oiniadai en had daar de macht; hij liet dat land achter met de naam ontleend aan zijn zoon Akarnan. Wij hebben zo'n relaas over Alkmeoon vernomen.

[2.103.1] Einde derde oorlogsjaar

Toen de Atheners en Phormioon opgebroken waren uit Akarnania naar Naupaktos, voeren ze tegelijk met de lente naar Athene; ze namen daarbij de vrijen van de krijgsgevangen van de zeeslagen mee, die in ruil voor een ander werden vrij gelaten, [2.103.2] en ze namen de schepen mee die ze hadden buit gemaakt. En die winter eindigde en het derde jaar eindigde voor deze oorlog, waarvan Thoududides verslag heeft gedaan.